

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

«Οι ρωγμές των εθνικών ταυτοτήτων: η διαμόρφωση της
ελληνοαλβανικότητας στην Ελλάδα σήμερα»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΟΣΤΑ ΣΤΕΦΑΝΙΑ

Αθήνα, 2024

Διμελής Επιτροπή

Δημήτρης Χριστόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (Επιβλέπων Καθηγητής)

Λάμπρος Μπαλτσιώτης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Copyright © Ονοματεπώνυμο, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η Έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι αφιερωμένη στους γονείς και τον αδερφό μου.

Ευχαριστίες

Τον Νοέμβριο του 2022 αποφάσισα να κάνω την πρακτική μου άσκηση για τρεις μήνες στο Μεσογειακό Πανεπιστήμιο των Τιράνων, με σκοπό να ζήσω και να μάθω καλύτερα την χώρα καταγωγής μου. Για τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας χρειάστηκαν μεθοδολογικά εργαλεία, στα οποία η συνεισφορά των καθηγητών μου εκεί, Emilio Cika και Kriton Kuci, ήταν μεγάλη. Τους ευχαριστώ, γιατί κατά την τρίμηνη παραμονή μου στην Αλβανία με βοήθησαν να έρθω πιο κοντά στην αλβανική κοινωνία, και να συλλέξω υλικό που θα ήταν χρήσιμο στην έρευνα. Τους είμαι ευγνώμων.

Επίσης, ευχαριστώ όλα τα πολιτικά και ακαδημαϊκά πρόσωπα στην Αλβανία που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις μου. Οι απαντήσεις τους ήταν πολύ χρήσιμες και έδωσαν μία ενδεικτική εικόνα της αντίληψης του αλβανικού κράτους σε σχέση με το θέμα της εργασίας.

Στην Ελλάδα, με την καλύτερη διάθεση μού μίλησαν και πολλοί/ες μετανάστες/στριες αλβανικής καταγωγής. Οι ιστορίες τους, ξεχωριστές αλλά και ίδιες παράλληλα με βοήθησαν να δω τη δεκαετία του 1990 από τα μάτια των πρωταγωνιστών της. Τους ευχαριστώ θερμά.

Παράλληλα, συνομίλησα με παιδιά αλβανικής καταγωγής που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα. Άκουσα διάφορες ιστορίες, αλλά όλα τα παιδιά είχαν ένα κοινό στοιχείο. Ένιωθαν και Έλληνες και Αλβανοί. Υπήρχαν στιγμές που το ελληνικό στοιχείο εκφραζόταν πιο έντονα από το αλβανικό, και στιγμές που γινόταν το αντίστροφο. Το σίγουρο είναι ότι πάντα υπήρχαν και τα δύο στοιχεία. Είναι παιδιά με διπλή αλλά ενιαία ελληνοαλβανική ταυτότητα, όπως εγώ. Τους ευχαριστώ που μου μίλησαν ανοιχτά και με ειλικρίνεια για τα βιώματα και τα συναισθήματά τους. Τα λόγια τους, ως παιδιά μεταναστών, ήταν η απόδειξη της ύπαρξης μιας καθαρά ελληνοαλβανικής ταυτότητας και το κλειδί της εργασίας.

Αφήνω για το τέλος τον καθηγητή μου και την οικογένειά μου. Ευχαριστώ τον κ. Δημήτρη Χριστόπουλο. Με την επιμονή του να ασχοληθώ με την διπλή ταυτότητα των παιδιών αλβανικής καταγωγής, με ώθησε να ερευνήσω ακαδημαϊκά αυτό που είμαι εγώ. Να προβληματιστώ για πράγματα που μέχρι πριν από λίγα χρόνια είτε δεν ήξερα, είτε δεν καταλάβαινα γιατί τα θεωρούσα δεδομένα. Του είμαι ευγνώμων, γιατί με τις γνώσεις και την καθοδήγησή του έγινα ήδη καλύτερη.

Σε όλο αυτό το εγχείρημα, δίπλα μου ήταν οι γονείς μου και ο αδερφός μου, Νίκος. Ευχαριστώ τους γονείς μου, τους οποίους, μέσα από την προσπάθειά μου να καταλάβω καλύτερα τι σημαίνει να είσαι Αλβανός μετανάστης στην Ελλάδα, τους έχω αναγκάσει να μιλήσουν για πράγματα που πιθανόν να ήθελαν να ξεχάσουν. Είμαι τυχερή, γιατί έχω δύο γονείς που όπως με στηρίζουν σε κάθε μου βήμα, έτσι με στηρίζουν και στην απόφασή μου

να μελετήσω για τα παιδιά των Αλβανών ή αλλιώς τους Ελληνοαλβανούς στην Ελλάδα σήμερα.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Γραφήματα.....	7
Περίληψη.....	8
Abstract.....	10
1. Εισαγωγή.....	12
1.1 Η πρώτη ιδέα της εργασίας.....	12
1.2 Το θέμα της εργασίας.....	15
2. Μεθοδολογία.....	18
3. Σκοπός της εργασίας.....	24
4. Κυρίως μέρος.....	26
4.1 Η Αλβανία πριν από «το τέλος».....	26
4.2 Η στιγμή της μετακίνησης.....	29
4.3 Τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης: ο αγώνας για «προκοπή».....	32
4.4 Ελληνικά ονόματα και «επιδερμική θρησκευτικότητα».....	34
4.5 Έλληνες και ελληνορθόδοξο γένος.....	38
4.6 Ανάγκη ή επιλογή;.....	41
4.7 Ξένος τότε ο Αλβανός, ξένος και σήμερα;.....	44
4.8 Πόσο ξένη είναι τελικά η «δεύτερη γενιά»;.....	49
4.9 Αλβανοί μετανάστες και ελληνικό κράτος.....	53
4.10 Εκσυγχρονισμός και «δεύτερη γενιά».....	56
4.11 Και Έλληνας, και Αλβανός.....	61
4.12 Μια πολιτικά ενεργή «δεύτερη γενιά».....	72
5. Αντί επιλόγου.....	74
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	78
Παράρτημα.....	83
Παράρτημα 1. Συνεντεύξεις με πολιτικά και ακαδημαϊκά πρόσωπα της Αλβανίας.....	83
Παράρτημα 2. Συνεντεύξεις με πρώτη και δεύτερη γενιά ατόμων αλβανικής καταγωγής.....	88
Παράρτημα 3. Ερωτηματολόγιο προς την κοινωνία της Αλβανίας.....	139
Παράρτημα 4. Ερωτηματολόγιο προς την κοινωνία της Ελλάδας.....	143

Γραφήματα

Γράφημα 1. Φύλο ερωτωμένων αλβανικού ερωτηματολογίου	20
Γράφημα 2. Ηλικιακή κατανομή ερωτωμένων αλβανικού ερωτηματολογίου	20
Γράφημα 3. Μορφωτικό επίπεδο ερωτωμένων αλβανικού ερωτηματολογίου	21
Γράφημα 4. Φύλο ερωτωμένων ελληνικού ερωτηματολογίου	22
Γράφημα 5. Ηλικιακή κατανομή ερωτωμένων ελληνικού ερωτηματολογίου	22
Γράφημα 6. Μορφωτικό επίπεδο ερωτωμένων ελληνικού ερωτηματολογίου	23
Γράφημα 7. Ποσοστό Αλβανών πολιτών που έχουν κάποιο άτομο στο οικείο περιβάλλον τους που έχει αλλάξει το όνομά του στην Ελλάδα	36
Γράφημα 8. Ποσοστό Ελλήνων πολιτών που γνωρίζει άτομο που χρησιμοποιεί «ελληνικό» όνομα στην Ελλάδα (ελληνικό ερωτηματολόγιο)	37
Γράφημα 9. Ποσοστό Ελλήνων που πιστεύουν ότι η αλλαγή των αλβανικών ονομάτων σε ελληνικά έγινε λόγω πίεσης από την ελληνική κοινωνία	37
Γράφημα 10. Ποσοστό Αλβανών που πιστεύουν ότι η αλλαγή των αλβανικών ονομάτων σε ελληνικά έγινε λόγω πίεσης από την ελληνική κοινωνία	38
Γράφημα 11. Ποσοστό ενσωμάτωσης Αλβανών στην ελληνική κοινωνία, σύμφωνα με άτομα ελληνικής καταγωγής	46
Γράφημα 12. Η άποψη των Αλβανών σχετικά με το αν έχει αλλάξει από τη δεκαετία του '90 η αντιμετώπιση των Ελλήνων απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες	48
Γράφημα 13. Τι πιστεύουν οι Έλληνες της Ελλάδας σχετικά με ποιους έχουν περισσότερα κοινά τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα	51
Γράφημα 14. Τι πιστεύουν οι Αλβανοί της Αλβανίας σχετικά με ποιους έχουν περισσότερα κοινά τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα	51
Γράφημα 15. Οι απόψεις των Αλβανών σχετικά με τη μοναδική ή διπλή εθνική ταυτότητα ενός ατόμου	63
Γράφημα 16. Οι απόψεις των Ελλήνων σχετικά με τη μοναδική ή διπλή εθνική ταυτότητα ενός ατόμου	64
Γράφημα 17. Οι απαντήσεις των Αλβανών σχετικά με το αν κάποιος μπορεί ταυτόχρονα να νιώθει και Έλληνας και Αλβανός	65
Γράφημα 18. Οι απαντήσεις των Ελλήνων σχετικά με το αν κάποιος μπορεί ταυτόχρονα να νιώθει και Έλληνας και Αλβανός	68

Περίληψη

Μετά την πτώση του καθεστώτος Χότζα στην Αλβανία, η Ελλάδα έγινε προορισμός για εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες που έψαχναν έναν τρόπο να φτιάξουν τη ζωή τους από την αρχή. Κάλυψαν θέσεις εργασίας για τις οποίες τότε η Ελλάδα αναζητούσε εργατικά χέρια. Με αυτόν τον τρόπο οι μετανάστες άρχισαν να ορθοποδούν και να εξοικειώνονται με το νέο τους περιβάλλον.

Ωστόσο, το έντονο χριστιανικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία, οδήγησε τους Αλβανούς μετανάστες σε δομικές αλλαγές της αλβανικής τους ταυτότητας. Παρά τη σχετική αδιαφορία των Αλβανών απέναντι στις θρησκείες, η ανάγκη για ενσωμάτωση ώθησε πολλούς χιλιάδες μετανάστες να βαπτιστούν ή/και να αλλάξουν τα ονόματά τους. Την περίοδο εκείνη, το να αποκτούσε ένας Αλβανός μετανάστης ελληνικό όνομα, να έκανε κουμπαριές με Έλληνα ή ακόμα να επικαλείτο ελληνική καταγωγή άνοιγε τον δρόμο, σε κάποιες περιπτώσεις θεσμικά, αλλά κυρίως σε κοινωνικό επίπεδο, στην αποδοχή.

Παρόλα αυτά, τα πρώτα χρόνια εγκατάστασης των Αλβανών στην Ελλάδα ήταν αρκετά δύσκολα. Από τη μία, στον δημόσιο λόγο επικρατούσε ένα γενικευμένο αίσθημα αλβανοφοβίας, ενώ από την άλλη, το ελληνικό κράτος τούς άφηνε μετέωρους σε ένα μόνιμο καθεστώς αλλοδαπότητας. Απελάσεις και επιχειρήσεις «σκούπα» στο κέντρο της Αθήνας ήταν συχνά φαινόμενα.

Συγκρίνοντας την Ελλάδα του 1990 με την Ελλάδα του σήμερα, θα λέγαμε ότι η ελληνική κοινωνία είναι πολύ πιο ανοιχτή απέναντι στο αλβανικό στοιχείο. Πολλοί Έλληνες πολίτες θεωρούν ότι η αλβανική μεταναστευτική κοινότητα έχει πλέον ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία. Απεναντίας, το ελληνικό κράτος δεν αναπτύσσει τις ίδιες ταχύτητες. Πολλοί Αλβανοί μετανάστες εκφράζουν την αγανάκτησή τους προς το κράτος, επειδή ακόμα και σήμερα, μετά από τριάντα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, δεν έχει ικανοποιηθεί το αίτημά τους να γίνουν Έλληνες πολίτες. Το ελληνικό κράτος γίνεται πολύ πιο ελαστικό σε ό,τι αφορά τη «δεύτερη γενιά», τα παιδιά αλβανικής καταγωγής, δηλαδή, που γεννήθηκαν ή/και ανατράφηκαν στην Ελλάδα. Για το ελληνικό κράτος τα παιδιά αυτά μπορούν πολύ πιο εύκολα να γίνουν Έλληνες πολίτες, αφού έχουν ελληνική παιδεία.

Το βασικό, ωστόσο, δεν είναι μόνο ότι το ελληνικό κράτος αναγνωρίζει την ελληνικότητα της δεύτερης γενιάς και τους δίνει το δικαίωμα να αποκτήσουν την ελληνική

ιθαγένεια. Το πιο σημαντικό είναι ότι τα παιδιά αλβανικής καταγωγής στην Ελλάδα αισθάνονται και Έλληνες, και η ελληνική κοινωνία δείχνει, σε μεγάλο ποσοστό, αυτό να το αναγνωρίζει και να το αποδέχεται. Κάποιοι έχουν γεννηθεί, κυρίως, όμως, όλοι έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα. Το σχολείο, οι παρέες με τα παιδιά των Ελλήνων, η χρήση της ελληνικής γλώσσας ήδη από πολύ μικρή ηλικία, τα βιώματα κατά τη διάρκεια εθνικών επετείων είναι παράγοντες που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της ελληνικής εθνικής τους συνείδησης.

Παράλληλα, σε αυτά τα παιδιά υπάρχει και το αλβανικό στοιχείο λόγω της μνήμης. Οι αφηγήσεις από τους γονείς, οι επαφές ακόμη με τον τόπο καταγωγής (έστω και περιστασιακά), η αντίληψη ορισμένων γονέων ότι τα παιδιά τους είναι Αλβανοί αλλά και η ίδια η επιθυμία πολλές φορές της «δεύτερης γενιάς» να έρθει πιο κοντά στις ρίζες της, οδήγησαν στη διαμόρφωση και της αλβανικής εθνικής συνείδησης. Αυτή η συνύπαρξη των δύο ταυτοτήτων στη δεύτερη γενιά αποτελεί μια υβριδική μορφή εθνικής ταυτότητας, που αποδομεί τις παραδοσιακές αντιλήψεις για την εθνικότητα σύμφωνα με το «δίκαιο του αίματος».

Η παρούσα εργασία επιχειρεί, μέσα από συνεντεύξεις με Αλβανούς μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς να σκιαγραφήσει τη διαδρομή αυτής της ενσωμάτωσης, την οποία βίωσαν τόσο διαφορετικά οι δύο γενιές, γεγονός που αντικατοπτρίζει τον δυνατό αντίκτυπο που είχε η αλβανική μετανάστευση στην Ελλάδα, τόσο σε επίπεδο κοινωνίας, όσο και σε επίπεδο κράτους. Παράλληλα, μέσα από συνεντεύξεις με Αλβανούς πολιτικούς και ακαδημαϊκούς, αλλά και μέσω ερωτηματολογίων προς Έλληνες και Αλβανούς πολίτες, επιχειρεί να χαρτογραφήσει τις μεταβολές στις απόψεις Ελλήνων και Αλβανών όσον αφορά την ενσωμάτωση των Αλβανών στην Ελλάδα και την αποδόμηση που αυτή επέφερε στην έννοια της καθαρότητας στις εθνικές ταυτότητες. Η δήλωση που έκαναν πολλά από τα παιδιά αλβανικής καταγωγής, τα οποία συμμετείχαν στην έρευνα «Νιώθω και Έλληνας/Ελληνίδα» είναι η απόδειξη ότι το αλβανικό με το ελληνικό στοιχείο μπορεί να συνυπάρχει ομαλά, δίνοντας ένα νέο περιεχόμενο στην έννοια του «Έλληνα» σήμερα.

Λέξεις-κλειδιά: μετανάστης, ταυτότητα, “δεύτερη γενιά”, ιθαγένεια, έθνος

“The cracks of national identities: the formation of Greek-Albanian identity in Greece today”

Stefania Kosta

Abstract

After the fall of the Hoxha regime in Albania, Greece became a destination for hundreds of thousands of migrants looking for a way to make a new life for themselves. They covered jobs for which Greece was then looking for manpower. In this way the immigrants began to get back on their feet and become accustomed to their new surroundings.

However, the strong Christian element that characterized - and in many cases still characterizes - Greek society led the Albanian immigrants to structural changes in their Albanian identity. Despite the relative indifference of Albanians towards religions, the need for integration led many thousands of immigrants to be baptized and/or change their names. At that time, the acquisition of a Greek name by an Albanian immigrant, the making of friendships with Greeks or even the invocation of Greek origin opened the way, in some cases institutionally, but mainly at the social level, to acceptance.

Nevertheless, the first years of Albanian settlement in Greece were quite difficult. On the one hand, there was a general feeling of Albanianophobia in public discourse, while on the other, the Greek state left them stranded, in a permanent alien status. Deportations and “sweeping” operations in the center of Athens were frequent.

Comparing Greece in 1990 with Greece today, we would say that Greek society is much more open to the Albanian element. Many Greek citizens feel that the Albanian immigrant community is now integrated into Greek society. In contrast, the Greek State is not moving at the same speed. Many Albanian immigrants are expressing their indignation at the state, because even today, after thirty years of residence in Greece, their request to become Greek citizens has yet to be granted. That is not the case for the “second generation” the children of those immigrants, who have been born or/and grew up in Greece. For the Greek state those children can be granted the Greek citizenship much more easily, since they have a Greek education.

The main thing, however, is not just that the Greek state recognizes the Greekness of the second generation and gives them the right to acquire Greek citizenship. The most important thing is that children of Albanian origin in Greece also feel Greek, and the Greek society seems, to a large extent, to recognize and accept this. Some of them were born in Greece, but most of them grew up in Greece. The school, the company of Greek children, the use of the Greek language from a very young age, the experiences during national anniversaries are factors that contributed to the development of their Greek national consciousness.

On the other hand, in these immigrant children there is the Albanian element due to memory. The narratives from the parents, the contacts still with the place of origin (even if only occasionally), the perception of some parents that their children are Albanians but also the very desire of the "second generation" to come closer to its roots, led to the formation of an Albanian national consciousness. This coexistence of the two identities, both in the first and especially in the second generation, constitutes a hybrid form of national identity, which breaks down traditional notions of nationality according to the "law of the blood".

This paper attempts, through interviews with Albanian immigrants of the first and second generations, to outline the path of this integration, which was experienced so differently by the two generations, a fact that reflects the potential impact that Albanian immigration had in Greece, both at the level of society and at the level of the state. At the same time, through interviews with Albanian politicians and academics, but also through questionnaires to Greek and Albanian citizens, it attempts to map the changes in the views of Greeks and Albanians regarding the integration of Albanians in Greece and the deconstruction that this brought to the concept of purity in national identities. The statement made by many of the children of Albanian origin who participated in the survey "I feel Greek" is proof that the Albanian with the Greek element can coexist smoothly, giving a new context to the concept of "being Greek" today.

Keywords: immigrant, identity, "second generation", citizenship, nation

1. Εισαγωγή

1.1 Η πρώτη ιδέα της εργασίας

Όταν ξεκίνησα να φοιτώ στο ΠΜΣ Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, με ρώτησαν με τι θα ήθελα να ασχοληθώ στη διπλωματική μου εργασία. Από την αρχή ήξερα. Ήθελα να μελετήσω αυτό που εγώ είμαι: ένα παιδί αλβανικής καταγωγής που γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Ελλάδα. Το εγγενές επιστημολογικό πρόβλημα που φέρουν σχεδόν όλες οι κοινωνικές επιστήμες -το γεγονός, δηλαδή, ότι είσαι τόσο υποκείμενο όσο και αντικείμενο της έρευνας- μπορεί να αποτελέσει τόσο πεδίο περιορισμού όσο και δυνατότητας.¹

Η ευκαιρία να εξερευνήσω την ελληνοαλβανική ταυτότητά μου ήρθε λίγους μήνες πριν γίνω και επίσημα μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Νεότερης Ιστορίας (στο οποίο ολοκλήρωσα και το προπτυχιακό μου το 2019), όταν ένας καθηγητής μου, ο Δημήτρης Χριστόπουλος, μού ζήτησε να πάρω μέρος σε μια συζήτηση με αφορμή τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, η οποία βιντεοσκοπήθηκε και υπάρχει ακόμη και σήμερα στο διαδίκτυο.² Δεν επρόκειτο για μια κοινή συζήτηση που αφορούσε ιστορικά θέματα όπως θα περίμενε κανείς μια τέτοια ημέρα. Σκοπός της συζήτησης ήταν να αναδειχθεί η έννοια του ελληνικού έθνους με νέους όρους -κατά την αντίληψή μου με πιο σωστούς. Με τους όρους που αποδοθούν τον μύθο της καθαρότητας, όπως αναφέρει και ο E.J. Hobsbawm, «η εθνική ταυτότητα και οτιδήποτε πιστεύεται ότι αυτή σημαίνει μπορεί να αλλάξει και να μετατοπιστεί με τον χρόνο, ακόμα και στη διάρκεια

¹ Arendt, H., Agamben, G., & Traverso, E. (Επιμ. Κούρκουλος, Ν.) (2015). *Εμείς οι πρόσφυγες* (Κ. Δεσποινιάδης, Α. Γαβριηλίδης, & Ν. Κούρκουλος, Μετ.). Αθήνα: Εκδόσεις Του Εικοστού Πρώτου, σελ. 79: «Θα μπορούσε, απεναντίας, να διατυπώσουμε την υπόθεση ενός επιστημολογικού προνομίου της εξορίας: ένα είδος διανοητικής ανταμοιβής, ακριβοπληρωμένο ασφαλώς, για τις στερήσεις, για την απώλεια, για το ξερίζωμα που συνδέονται με τη συνθήκη της εξορίας», και σελ. 83 «Από τη μια ο εξόριστος, είναι “προσκαλεσμένος που μένει”, που τείνει να υιοθετεί κριτική προοπτική, δημιουργώντας μια γόνιμη ένταση ανάμεσα στη σκοπιά της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής».

² News247gr. (2021, Δεκέμβριος 18). *Οι Ελληνοαλβανοί στην Ελλάδα: Το νέο «καθαρό»* [Video]. YouTube. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=1_oGzpB_Ggo

σύντομων περιόδων».³ Πέντε παιδιά αλβανικής καταγωγής ήταν οι πρωταγωνιστές της συζήτησης: η Σίντυ, ο Εμιλιάνο, ο Νεκτάριος, ο Μπιόρνι και εγώ. Μέσα από τις πιο απλές ερωτήσεις, όπως τι γλώσσα μιλάμε στο σπίτι, πώς αισθανθήκαμε όταν αποκτήσαμε την ελληνική ιθαγένεια, αν νιώθουμε Έλληνες ή Αλβανοί κλπ., καταλαβαίνει κανείς ότι η έννοια του «Έλληνα» δεν είναι μία. Είμαστε κι εμείς, τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που αναπόφευκτα έχουμε την ελληνικότητα μέσα μας.

Για μένα, αυτή η συζήτηση ήταν η αρχή. Η αρχή για να προβληματιστώ λίγο παραπάνω με την ταυτότητά μου. Ακούγοντας τα υπόλοιπα παιδιά, ξεκίνησα να ανασύρω από τη μνήμη μου εικόνες, διαλόγους και ιστορίες, που ενώ ήταν προσωπικές, κάποιες ήταν τόσο ίδιες με των υπολοίπων.

Γεννήθηκα στην Κρήτη, είμαι παιδί Αλβανών μεταναστών που ήρθαν στην Ελλάδα το 1992, όπως πολλές χιλιάδες Αλβανοί εκείνη την περίοδο. Σύμφωνα με έρευνες, ο αριθμός Αλβανών μεταναστών/τριών που ήρθαν στην Ελλάδα μέχρι το 2008 αντιπροσωπεύει το 60% (περίπου 438.036- 459.390 χιλιάδες άτομα) του μεταναστευτικού πληθυσμού που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο.⁴ Μεγάλωσα σε ένα περιβάλλον όπου η λέξη «μετανάστης» ήταν σχεδόν καθημερινότητα. Μετανάστης και Αλβανός, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Αν με ρωτούσε κανείς τι θυμάμαι από τους γονείς μου, θα απαντούσα ότι τους θυμάμαι πάντα να δουλεύουν. Ασταμάτητα. Επιβάλλεται αν είσαι μετανάστρια/ης. Βέβαια, κάποιιοι λένε ότι οι Αλβανοί το έχουν στο «αίμα» τους να είναι εργατικοί. Για άλλους πάλι, ειδικά την εποχή που έφτασαν οι γονείς μου στην Ελλάδα, Αλβανός ίσον εγκληματίας. Στερεοτυπικές προσλήψεις, προφανώς και οι δύο.

Αυτό που θυμάμαι μέχρι και σήμερα είναι η αγωνία και το άγχος των γονιών και των συγγενών μου κάθε φορά που έπρεπε να περάσουμε τα σύνορα της Κρυσταλλοπηγής. Πάντα υπήρχε ένας ανεξήγητος «φόβος» προς τις ελληνικές αρχές. Ανεξήγητος για μένα, βασικά, που δεν αναγκάστηκα ποτέ να δω το σκληρό πρόσωπο του ελληνικού κράτους ως μετανάστρια. Το έμαθα έμμεσα, αρχικά από αφηγήσεις, και στη συνέχεια από τον αντίκτυπο που παρατηρούσα πως έχουν αυτά τα βιώματα στη συγκρότηση της προσωπικότητας των γονιών και συγγενών μου. Μέσα από τις ιστορίες των γονιών μου άρχισα να μαθαίνω και κάποια πράγματα για τη χώρα καταγωγής μου.

³ Hobsbawm, J. E. (1994). *Εθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα* (Χ. Νάτριντς, Μετ.). Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα. σελ. 24,

και Renan, E. (2009). Τι είναι το Έθνος: Προσευχή πάνω στην Ακρόπολη (Γ. Λάμπας, Μετ.). Αθήνα: Ροές: «*Η αλήθεια είναι ότι δεν υπάρχει καθαρή ράτσα, και πως το να στηρίζει κανείς την πολιτική στην εθνογραφική ανάλυση ισοδυναμεί με το κυνήγι μια χίμαιρας*».

⁴ Τριανταφυλλίδου, Α. (2010). Είκοσι χρόνια ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Στο Α. Τριανταφυλλίδου & Θ. Μαρούκης (Επιμ.), *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Κριτική, σελ. 66-67.

Η οικογένειά μου έκανε το καλύτερο δυνατό για να έχω πάντα επαφή με την Αλβανία και τους ανθρώπους μας εκεί. Κάθε χρόνο, τα Χριστούγεννα, πηγαίναμε στην Κορυτσά στους παππούδες. Οι γονείς ένιωθαν νοσταλγία όσο ήμασταν εκεί, αλλά για εμένα και τον αδερφό μου δεν ήταν ακριβώς έτσι. Χαιρόμουν που έβλεπα τους συγγενείς μας και αντιλαμβανόμουν ότι η Αλβανία είναι ένα δικό μου κομμάτι, αλλά ανυπομονούσα να γυρίσω σπίτι μου, στην Ελλάδα, εκεί που ήταν το σχολείο και οι παρέες μου. Οι κοινωνικοί δεσμοί που είχα δημιουργήσει στην Ελλάδα είχαν μεγάλη επίδραση, χωρίς τότε να το αντιλαμβάνομαι, στη διαμόρφωση και τα στοιχεία της ταυτότητάς μου.

Στο σπίτι μιλούσαμε κατά βάση ελληνικά. Αυτό ήταν το πιο εύκολο για μένα. Σε αυτή τη γλώσσα ένιωθα άνετα να απαντήσω. Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί από ερευνητές πως αυτό δεν είχε να κάνει μόνο με την επιλογή των παιδιών δεύτερης γενιάς όπως εγώ, αλλά ήταν στρατηγική των γονιών τους, της πρώτης γενιάς: «Σημαντικό ρόλο στη διατήρηση ή και στη γλωσσική μετατόπιση στη δεύτερη γενιά παίζει ο τρόπος με τον οποίο βλέπει η πρώτη γενιά. Παρατηρούμε ότι με σκοπό τη γρήγορη ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία, οι Αλβανοί μετανάστες πρώτης γενιάς με τη στάση τους συντέλεσαν αποφασιστικά στη γλωσσική μετατόπιση που συμβαίνει στη δεύτερη γενιά. Η γλώσσα αποτελεί τη σπουδαιότερη παράμετρο στη διαδικασία ενσωμάτωσης, καθώς αποτελεί το κλειδί για τα άλλα τρία επίπεδα ενσωμάτωσης που περιγράφονται από τον Heckmann, της πολιτισμικής, της αλληλεπιδραστικής και της ταυτοποιητικής/αυτοπροσδιοριστικής».⁵ Αυτή η τάση, ωστόσο, συνδιαμορφώθηκε από την ανύπαρκτη ενταξιακή πολιτική του ελληνικού κράτους, καθώς δεν υπήρχαν πλαίσια εξοικείωσης και μάθησης της ελληνικής γλώσσα πέρα από το οικογενειακό περιβάλλον. Όταν ήμουν μικρή, άκουγα να λένε στους γονείς μου: «Μάθετε στα παιδιά τη γλώσσα τους, Αλβανοί είναι» και πίστευα ότι πρόκειται απλά για παράπονο. Μεγαλώνοντας, όμως, κάθε φορά που επισκεπτόμουν την Αλβανία έβλεπα ότι το να ξέρω εγώ άπταιστα αλβανικά έχει μεγαλύτερη αξία για τους Αλβανούς απ' όσο νόμιζα. Μπορεί τα ελληνικά ονόματα που άρχισαν να χρησιμοποιούν οι Αλβανοί στην Ελλάδα τελικά να τα αποδέχτηκαν, όμως δεν νοείται γι' αυτούς ένας Αλβανός να μην ξέρει καλά την αλβανική. Είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της ταυτότητάς του.

Ως Αλβανή και Ελληνίδα (Αλβανο-Ελληνίδα πολίτης από το 2016) μπορώ να πω ότι δεν μπορώ να βάλω σε ζυγαριά τις δύο μου πατρίδες. Αισθάνομαι Ελληνίδα αλβανικής

⁵ Μιχαήλ, Δ. (2014). *Αλβανική μετανάστευση στην Ελλάδα: Μελέτες και ζητήματα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη, σελ. 107, και, στο ίδιο «[...] επισημαίνεται ότι οι Αλβανοί γονείς στρέφουν τα παιδιά τους από νηπιακή ηλικία προς την ελληνική γλώσσα και τα ενθαρρύνουν να μιλούν ελληνικά όσο το δυνατόν περισσότερο» σελ. 96.

καταγωγής. Ελληνίδα, γιατί γεννήθηκα, μεγάλωσα και έμαθα γράμματα στην Ελλάδα. Καθετί ελληνικό με συγκινεί και το έχω μέσα μου. Από την ελληνική ιστορία, τον εθνικό ύμνο, μέχρι την ελληνική μουσική. Αισθάνομαι όμως, παράλληλα, και Αλβανή. Πολλές φορές δηλώνω Αλβανή. Μπορεί να μην μεγάλωσα εκεί, όμως η επαφή μου με την Αλβανία και τους ανθρώπους μου εκεί με κάνουν να μην θέλω να χάσω την αλβανικότητά μου. Ίσα ίσα, όσο περνάνε τα χρόνια, αυτή την αλβανικότητα προσπαθώ να την ενισχύσω. Η επαφή μου με την Αλβανία δεν είναι δηλαδή απλώς η μνήμη, αλλά και μια πολιτική επιλογή, την οποία έχουν κάνει κάνει αρκετά παιδιά δεύτερης γενιάς. Ένα παράδειγμα είναι, ότι ελληνοαλβανοί δεύτερης γενιάς που ξέρουν αλβανικά από τους γονείς τους, όσο εξερευνούν το κομμάτι της ταυτότητάς τους επιλέγουν να μάθουν αλβανικά από κάποιον φορέα ή ακόμη και άτυπα. Έτσι, "σπάνε" αυτό που είχε επιβληθεί στους γονείς τους, το να αποτινάξουν δηλαδή την αλβανικότητά τους, με σκοπό να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία.

Τα παιδιά δεύτερης γενιάς διεκδικούν ξανά (reclaim) αυτό το κομμάτι της ταυτότητάς τους, και της ιστορίας της οικογένειάς τους, στο πλαίσιο μιας πολιτικής πλέον επιλογής. Εξερευνούν, δηλαδή, τη θέση τους στην ελληνική κοινωνία του σήμερα, και όχι του 1990, μια θέση που κατακτήθηκε από τις επιλογές των γονιών τους, αλλά διαμορφώνεται από τους ίδιους τους ελληνοαλβανούς δεύτερης γενιάς.

1.2 Το θέμα της εργασίας

Το 2021 η αλβανική μετανάστευση προς την Ελλάδα συμπλήρωσε τριάντα χρόνια διαδρομής. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 χιλιάδες άνθρωποι αναγκάζονται να αφήσουν τα σπίτια τους και να ξεκινήσουν από το μηδέν. Κάθε αρχή και δύσκολη: φόβος, ανασφάλεια, νοσταλγία για την πατρίδα είναι τα πρώτα συναισθήματα που λένε οι Αλβανοί μετανάστες, και κάποια παιδιά τους, ότι ένιωθαν τα πρώτα χρόνια της διαμονής τους στην Ελλάδα. Δεν ήταν μόνο το ξένο ή το καινούργιο που τους τρόμαζε. Έπρεπε να έρθουν αντιμέτωποι και με πολιτικές του ελληνικού κράτους, που πάνω στην αδυναμία του να διαχειριστεί την κατάσταση, έκανε τον φόβο τους μεγαλύτερο.

Τα πρώτα χρόνια, η εργασία ήταν ο μοναδικός τρόπος για να μπορέσουν οι Αλβανοί όχι μόνο να επιβιώσουν, αλλά και να αρχίσουν να γίνονται κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Η δουλειά ήταν αυτή που άνοιγε την πόρτα για να μάθουν τα πρώτα τους ελληνικά, να κάνουν τις πρώτες τους κοινωνικές σχέσεις και πάει λέγοντας. Πολλοί Αλβανοί αποκτούν ελληνικά ονόματα, άλλοι βαπτίζονται από Έλληνες, και έτσι με τα χρόνια το ελληνικό με το αλβανικό στοιχείο αναμειγνύονται.⁶ Το σίγουρο είναι ότι οι σχέσεις πολλών ανθρώπων

⁶ Χριστόπουλος, Δ. (2020). Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα θα είχε λύση. Πόλις: Αθήνα. σσ. 63-80.

έγιναν με αυτό τον τρόπο ακόμα πιο ισχυρές, ωστόσο το κατά πόσο ήταν ελεύθερη επιλογή ή ανάγκη των Αλβανών να αλλάξουν κομμάτια της ταυτότητάς τους θα το εξετάσουμε στη συνέχεια.

Το να γίνεσαι σιγά σιγά μέρος της κοινωνίας υποδοχής είναι από μόνο του άξιο αναφοράς και δηλώνει πολλά τόσο για την κοινωνία όσο και για τους μετανάστες-μετανάστριες. Δεν αρκεί, όμως, μόνο αυτό. Βασικός παίκτης στο παιχνίδι της ενσωμάτωσης είναι το κράτος. Εκείνο αποφασίζει αν θα σε συμπεριλάβει ή θα σε αποκλείσει. Το ελληνικό κράτος, με τις πολιτικές που άσκησε τα πρώτα σχεδόν δέκα χρόνια, δεν λειτούργησε θετικά στην προοπτική της ένταξης των Αλβανών.⁷

Τρεις δεκαετίες αργότερα, το ελληνικό κράτος έχει κάνει πρόοδο. Τα τελευταία χρόνια, έχει δείξει συντεταγμένη διάθεση για να αποκαταστήσει τυχόν κενά που δημιούργησε το καθεστώς αλλοδαπότητας υπό το οποίο βρίσκονταν για χρόνια οι Αλβανοί μετανάστες. Σίγουρα, όμως, το ελληνικό κράτος δεν αναπτύσσει την ίδια ταχύτητα που αναπτύσσει η κοινωνία. Κάποιοι έχουν αποκτήσει πλέον την ελληνική ιθαγένεια, παρόλα αυτά οι περισσότεροι αντιμετωπίζουν ακόμη και τώρα θεσμικά προβλήματα.

Από την άλλη, αυτό αλλάζει όταν πρόκειται για τα παιδιά τους. Τα παιδιά των Αλβανών που γεννήθηκαν ή/και μεγάλωσαν στην Ελλάδα αποκτούν πλέον την ελληνική ιθαγένεια με μία απλή δήλωση, όπως ο νόμος ορίζει. Πριν από το 2010, για τα άτομα μεταναστευτικής καταγωγής που γεννήθηκαν, μεγάλωσαν και φοίτησαν σε ελληνικό σχολείο, δεν είχε προβλεφθεί κάποια ειδική διαδικασία, παρά μόνο η διαδικασία της πολιτογράφησης. Με τον Ν. 3838/2010, και αργότερα μετά από προσθήκες και τροποποιήσεις, και με τον Ν. 4332/2015, ο νομοθέτης αναγνώρισε τα ιδιαίτερα δικαιώματα ιθαγένειας σε αυτά τα παιδιά, απλουστεύοντας τη διαδικασία.⁸

Σύμφωνα με το Τμήμα Στατιστικών και Διαχείρισης ΟΠΣ Ιθαγένειας της Κεντρικής Διεύθυνσης Ιθαγένειας, την περίοδο 2013 - 2022, (με τον Ν. 3838/10 και τον Ν. 4332/2015) λόγω γέννησης και φοίτησης στην Ελλάδα, απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια 101.276 άτομα. Για λόγους σύγκρισης, το 2022 (που είναι και η πιο πρόσφατη χρονιά που το ΥΠΕΣ έβγαλε επίσημα στατιστικά στοιχεία για την ιθαγένεια) φαίνεται πως πάνω από το 50% όσων απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια (μεταξύ αυτών ομογενείς, αλλογενείς και λοιπές κατηγορίες) ήταν λόγω της γέννησης/φοίτησης στη χώρα. Τα κενά που γέμισε ο Ν. 4332/2015 στον Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας, διευκολύνοντας τα παιδιά

⁷ Τριανταφυλλίδου, Α. (2010), ό.π., σελ. 97 και 125.

⁸ Generation 2.0 for Rights, Equality & Diversity (2023). *Ιθαγένεια στην Πράξη: Έκθεση Προτάσεων*. Αθήνα. σσ. 16-17.

μεταναστευτικής καταγωγής να γίνουν Έλληνες πολίτες, είχε ως αποτέλεσμα τα έτη 2016, 2017, 2018 να είναι οι τρεις χρονιές με τις περισσότερες κτήσεις ελληνικής ιθαγένειας σε παιδιά δεύτερης γενιάς. Για την ακρίβεια, το 2016 είχαμε 19.367, το 2017 25.528 και το 2018 21.559 αποδόσεις ελληνικής ιθαγένειας στην εν λόγω κατηγορία ατόμων.⁹

Τα παραπάνω αριθμητικά στοιχεία δεν αφορούν αποκλειστικά νεαρά άτομα αλβανικής καταγωγής που μεγάλωσαν στην Ελλάδα. Η αναφορά στα συγκεκριμένα ποσοτικά δεδομένα έχει ως στόχο να αναδείξει τα βήματα προόδου που συντελέστηκαν θεσμικά, ώστε τα παιδιά δεύτερης γενιάς (μέσα σε αυτά και τα παιδιά αλβανικής καταγωγής) να αποκτήσουν τα ίδια δικαιώματα με τα παιδιά των Ελλήνων. Και έτσι ερχόμαστε στο επίδικο της παρούσας εργασίας: αυτά τα παιδιά. Το αίτημα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας για τα παιδιά αυτά είναι δίκαιο αίτημα. Γεννήθηκαν ή/και μεγάλωσαν, σπούδασαν και έχουν μέσα τους την Ελλάδα. Είναι κομμάτι της δικής τους ταυτότητας και η απόκτηση ιθαγένειας απλά το επιβεβαιώνει.

Ξεκινώντας από τις απαρχές της αλβανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, η γράφουσα επιλέγει να εστιάσει στο σήμερα και σε ό,τι αφορά τη δεύτερη γενιά. Θα επικεντρωθούμε στο πώς το μεγάλο κύμα μετανάστευσης από την Αλβανία προς την Ελλάδα κατάφερε να μετασχηματίσει την έννοια του Έλληνα μέσα από τις συνειδήσεις των παιδιών αυτών. Το θέμα της εργασίας είναι ακριβώς αυτός ο μετασχηματισμός της ταυτότητας, από τη μια της «καθαρά» αλβανικής και από την άλλη της «καθαρά» ελληνικής ταυτότητας, σε μία νέα, υβριδική αλλά ενιαία ταυτότητα, τους Ελληνοαλβανούς (Αλβανο-Έλληνες) της Ελλάδας του σήμερα.

⁹ Κεντρική Διεύθυνση Ιθαγένειας, Τμήμα Στατιστικών και Διαχείρισης ΟΠΣ Ιθαγένειας (2023). *Στατιστικά Στοιχεία 2013 - 2022*. ΥΠΕΣ. Διαθέσιμο στο: <https://www.ypes.gr/wp-content/uploads/2023/07/20230725-Stats-Category-2013-2022.pdf>.

2. Μεθοδολογία

Πέρα από βιβλιογραφία, επιστημονικά άρθρα, υλικό από το διαδίκτυο και τον Τύπο, επέλεξα να συνομιλήσω και με πολλούς Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα. Ως παιδί Αλβανών μεταναστών που γεννήθηκε στην Ελλάδα δεν έζησα ποτέ τη στιγμή της μετακίνησης. Μόνο οι άνθρωποι που τη βίωσαν μπορούν να μας δώσουν μια άμεση εικόνα του τι συνέβαινε τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης στην Ελλάδα. Γι' αυτό έχουν σημασία οι μαρτυρίες τους.

Προσπάθησα να προσεγγίσω μετανάστες και μετανάστριες με καταγωγή από διαφορετικά μέρη της Αλβανίας κάθε φορά, για να δω τις όποιες διαφορές μπορεί να είχαν μεταξύ τους κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους στη χώρα. Τους ζήτησα να μου περιγράψουν τη στιγμή της μετακίνησης, τα πρώτα χρόνια της ζωής τους εδώ και τις πρώτες τους επαφές με τους Έλληνες. Ωστόσο, υπάρχουν και παιδιά που γεννήθηκαν στην Αλβανία αλλά έχουν μνήμες από τη διαδρομή τους προς την Ελλάδα και τα πρώτα τους χρόνια εδώ, παρόλο που ήρθαν σε πολύ μικρή ηλικία. Με ημιδομημένες συνεντεύξεις, λοιπόν, επιχείρησα να συγκεντρώσω υλικό και από τις δικές τους ιστορίες, με σκοπό να αποτυπώσω μια εικόνα του τι συνέβαινε στην Ελλάδα του 1990.

Παρόλα αυτά, η επαφή μου με την πρώτη γενιά των Αλβανών μεταναστών δεν έμεινε μόνο εκεί. Οι πρώτες ερωτήσεις αφορούσαν σίγουρα τους ίδιους, αλλά πάντα καταλήγαμε στα παιδιά τους. Ο μετασχηματισμός της ταυτότητας των παιδιών των Αλβανών (που αποτελεί και το βασικό επιχείρημα της εργασίας) γίνεται άραγε αντιληπτός από τα ίδια τα μάτια των γονέων τους σήμερα; Και αν ναι, με ποιον τρόπο;

Από τον Νοέμβριο του 2022 μέχρι τον Φεβρουάριο του 2023 έκανα την πρακτική μου άσκηση στα Τίρανα. Ήταν η πρώτη φορά που ήρθα σε επαφή με τη χώρα καταγωγής μου για περισσότερο από 15 μέρες -τόσο συνήθιζα να επισκέπτομαι την Αλβανία τις μέρες των Χριστουγέννων. Ήρθα σε επαφή με ανθρώπους από τον χώρο του πανεπιστημίου όπου έκανα την πρακτική άσκησή μου, με παιδιά της ηλικίας μου, προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς

φοιτητές, με απλούς ανθρώπους της ηλικίας των γονιών μου και των παππούδων μου, και με άτομα από τον χώρο της πολιτικής (τόσο από το Σοσιαλιστικό Κόμμα όσο και από το Δημοκρατικό). Εκείνο το τρίμηνο, είχα μεγάλο ενδιαφέρον (τόσο ερευνητικό για χάρη της διπλωματικής μου εργασίας όσο και ανθρώπινο) να δω πώς βλέπει η αλβανική κοινωνία και το αλβανικό κράτος την αλβανική μετανάστευση και τα παιδιά των Αλβανών στην Ελλάδα του σήμερα.

Θεωρώ ότι έχει ιδιαίτερη αξία να δούμε, σε αυτή την έρευνα, την οπτική της αλβανικής κοινωνίας και του αλβανικού κράτους πάνω στο θέμα του αυτοπροσδιορισμού αυτών των παιδιών και της επαφή τους με καθετί το αλβανικό. Τα ερωτήματα δεν περιορίζονται μόνο σε θέματα που αφορούν τη δεύτερη γενιά. Αποφάσισα να κάνω ερωτήσεις για τις οποίες εγώ η ίδια είχα ιδιαίτερο ενδιαφέρον και απορία να μάθω τις απαντήσεις τους. Το ίδιο συνέβη και με τις ημιδομημένες συνεντεύξεις που πραγματοποίησα με πολιτικά πρόσωπα της χώρας. Το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας ενός ατόμου, η γλώσσα, ο ρατσισμός, η ελληνική κοινωνία του 1990 σε σχέση με την ελληνική κοινωνία του σήμερα είναι κάποιες από τις θεματικές που ακούμπησα στην προσπάθειά μου να δω πώς με αντιλαμβάνεται ένας Αλβανός πολίτης και ένας πολιτικός της χώρας καταγωγής μου.

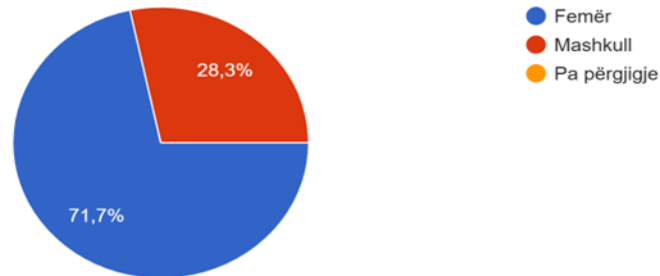
Ως εργαλείο για τη συλλογή υλικού που με βοήθησε να χαρτογραφήσω -μέχρι ένα σημείο- την οπτική της αλβανικής κοινωνίας σχετικά με τα παραπάνω χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του ερωτηματολογίου με, κατά βάση, κλειστού τύπου ερωτήσεις (αλλά και ανοικτού τύπου στις περιπτώσεις που θεωρήθηκε απαραίτητο). Το δείγμα είναι κυρίως φοιτητές (προπτυχιακοί, μεταπτυχιακοί, υποψήφιοι διδάκτορες), καθηγητές από το Μεσογειακό Πανεπιστήμιο Τιράνων, με τους οποίους είχα επαφή κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης τον χειμώνα του ακαδημαϊκού έτους 2022-2023. Επίσης, μέρος του δείγματος αποτελούν συγγενικά και φιλικά μου πρόσωπα από διαφορετικά μέρη της Αλβανίας, αλλά και φίλοι αυτών. Επιχείρησα να προσεγγίσω διαφορετικές ηλικιακές ομάδες ώστε το δείγμα να είναι όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι αδιαπραγμάτευτα. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε στην αλβανική γλώσσα για λόγους διευκόλυνσης των ερωτωμένων. Γι' αυτό τον λόγο τα γραφήματα θα παρουσιάζονται στην αλβανική. Ωστόσο, η μετάφραση έγινε από τη γράφουσα, η οποία γνωρίζει αλβανικά. Παρακάτω παρουσιάζονται τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος που συμμετείχε στη συμπλήρωση του αλβανικού ερωτηματολογίου:

Το δείγμα αφορά 127 άτομα, από τα οποία το 71,7% είναι γυναίκες και το 28,3% είναι άντρες.

Γράφημα 1. Φύλο ερωτωμένων αλβανικού ερωτηματολογίου

1. Gjinia:

127 απαντήσεις

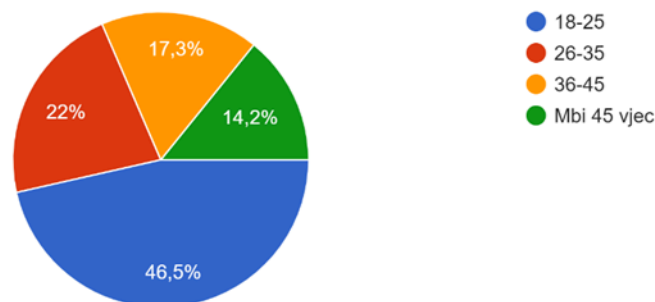

Αναφορικά με την ηλικιακή ομάδα του δείγματος, το 46,5% είναι 18-25 ετών, το 22% είναι 26-35 ετών, το 17,3% από 36-45 ετών και το 14,2% άνω των 45 ετών.

Γράφημα 2. Ηλικιακή κατανομή ερωτωμένων αλβανικού ερωτηματολογίου

2. Grupmosha

127 απαντήσεις

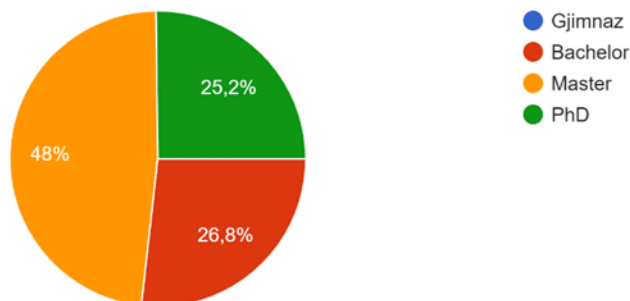

Όσο για το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος, το 26,8% είναι κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ, το 48% είναι κάτοχοι Μεταπτυχιακού και το 25,2% κάτοχοι Διδακτορικού.

Γράφημα 3. Μορφωτικό επίπεδο ερωτωμένων αλβανικού ερωτηματολογίου

3. Niveli i studimeve

127 απαντήσεις

Παράλληλα, ήρθα σε επαφή με πρόσωπα της αλβανικής πολιτικής σκηνής, με τη στενή αλλά και με την ευρεία έννοια. Εν ενεργεία πολιτικοί, πρώην υπουργοί, πρώην πρέσβεις και ακαδημαϊκοί δέχτηκαν να μου μιλήσουν με χαρά για το θέμα, και τους ευχαριστώ θερμά για τη συμβολή τους. Οι συνομιλίες έγιναν στα αλβανικά, ωστόσο έχω παραθέσει αυτούσια τα αποσπάσματα μεταφρασμένα στα ελληνικά. Σκοπός μας ήταν να αναδείξουμε τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά συμπεράσματα, και στη συνέχεια να παρουσιάσουμε έναν συνδυασμό αυτών.

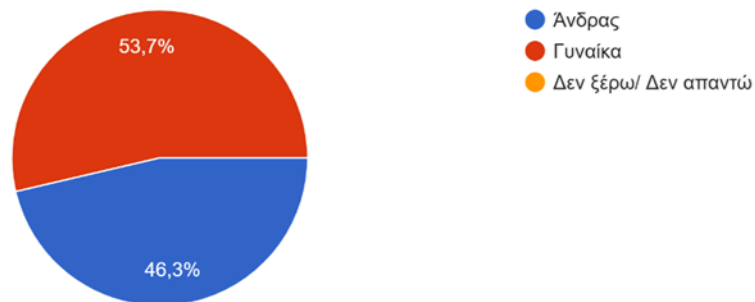
Επιστρέφοντας στην Ελλάδα έκανα κάτι αντίστοιχο. Συνέταξα ένα ερωτηματολόγιο ώστε να προσεγγίσω πώς μετά από 30 χρόνια η ελληνική κοινωνία αντιλαμβάνεται την πορεία της αλβανικής μετανάστευσης και κυρίως τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, τα οποία είναι και το βασικό μας θέμα. Οι ερωτήσεις είναι κατά βάση κλειστού τύπου, με κάποιες ερωτήσεις ανοικτού τύπου όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο. Το δείγμα αυτή τη φορά είναι 164 άτομα. Είναι άτομα από το φιλικό, από το εργασιακό περιβάλλον και από το πανεπιστήμιο. Προκειμένου να είναι όσο πιο αντικειμενικό το δείγμα μου, απάντησαν και άτομα άγνωστα τα οποία έλαβαν το ερωτηματολόγιο από μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σκοπός είναι και εδώ η εξαγωγή ποσοτικών και ποιοτικών συμπερασμάτων. Οι αριθμοί και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το δείγμα δεν είναι αδιαπραγμάτευτα, ωστόσο σκιαγραφούν μια γενική εικόνα για το πώς αντιλαμβάνονται οι Έλληνες τη διαδρομή της αλβανικής μετανάστευσης μέχρι σήμερα. Σε μια τέτοια προβληματική, όπου το βίωμα γίνεται ερευνητικό ενδιαφέρον, στρέφεις σίγουρα την προσοχή σου και προς την κοινωνία με την οποία καθημερινά συναναστρέφεσαι και είσαι μέρος της. Τα βασικά δημογραφικά στοιχεία του δείγματος του ελληνικού ερωτηματολογίου είναι τα εξής:

Από τα 164 άτομα το 53,7% είναι γυναίκες και το 46,3% άνδρες.

Γράφημα 4. Φύλο ερωτωμένων ελληνικού ερωτηματολογίου

1. Φύλο:

164 απαντήσεις

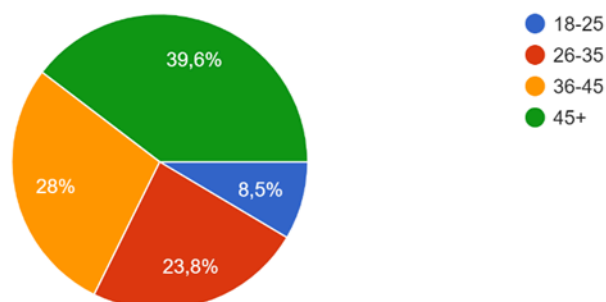

Όσον αφορά την ηλικιακή ομάδα του δείγματος, το 8,5% είναι από 18-25 ετών, το 23,8% είναι 26-35 ετών, το 28% είναι μεταξύ 36-45 ετών και το μεγαλύτερο ποσοστό (39,6%) είναι ηλικίας άνω των 45 ετών.

Γράφημα 5. Ηλικιακή κατανομή ερωτωμένων ελληνικού ερωτηματολογίου

2. Ηλικιακή ομάδα:

164 απαντήσεις

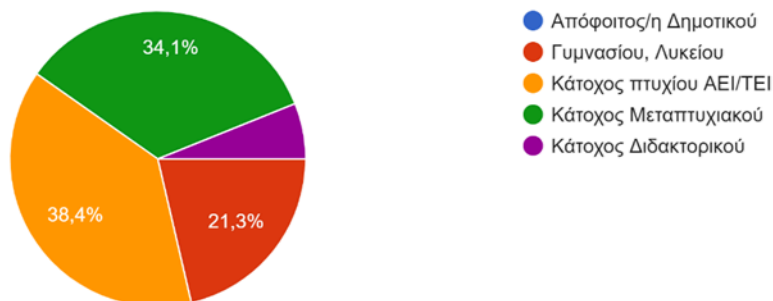

Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος, το 21,3 % είναι απόφοιτοι Γυμνασίου – Λυκείου, το 38,4% κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ/ΤΕΙ, το 34,1% κάτοχοι Μεταπτυχιακού και το υπόλοιπο ποσοστό αφορά κατόχους Διδακτορικού.

Γράφημα 6. Μορφωτικό επίπεδο ερωτωμένων ελληνικού ερωτηματολογίου

3. Μορφωτικό επίπεδο:

164 απαντήσεις

Τέλος, ερχόμαστε στο επίδικο της μελέτης: τα ίδια τα παιδιά των Αλβανών που γεννήθηκαν ή/και μεγάλωσαν στην Ελλάδα. Δεν θα μπορούσα να μην συνομιλήσω μαζί τους σχετικά με την ταυτότητά τους. Υπήρξαν πολλά παιδιά που είχαν διάθεση να μιλήσουν για τον εαυτό τους και τη ζωή τους γενικότερα. Οι ερωτήσεις που τους έκανα ήταν ανοικτού τύπου και συνήθως η συζήτηση είχε ανάλογη ροή με το background του κάθε παιδιού: την πόλη καταγωγής, το αν γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή ήρθαν μεγαλύτερα με τους γονείς τους κλπ. Μοιράστηκαν πράγματα από την καθημερινή τους ζωή, μίλησαν για τη σχέση τους με τη χώρα καταγωγής, την ελληνική κοινωνία και την υποψηφιότητα πολλών παιδιών «δεύτερης γενιάς» στην Ελλάδα στις τελευταίες εθνικές εκλογές. Σε κάθε περίπτωση τα βασικά ερωτήματα που έθετα είχαν σκοπό να αναδείξουν τη δυναμική της ταυτότητας αυτών των παιδιών στην Ελλάδα. Τη δυναμική που έχει από μόνη της η δήλωση «νιώθω και Έλληνας», με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

3. Σκοπός της εργασίας

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, με αφορμή τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, συμμετείχα σε μια συζήτηση με τον καθηγητή κ. Δημήτρη Χριστόπουλο και τέσσερα ακόμη παιδιά αλβανικής καταγωγής που είτε γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εδώ στην Ελλάδα είτε ήρθαν σε πολύ μικρή ηλικία μαζί με τους γονείς τους. Μου έκανε φοβερή εντύπωση γιατί μια τέτοια μέρα αντί να μιλάμε για Έλληνες που ξεσηκώθηκαν, για τον Κολοκοτρώνη, τον Μπότσαρη, την Μπουμπουλίνα, μιλάμε για τη Σίντυ, τον Μπίορνι, τον Εμιλιάνο, τον Νεκτάριο και τη Στέφη. Πέντε παιδιά με διαφορετική προσωπικότητα και διαφορετική ιστορία. Ένα όμως ήταν το κοινό στοιχείο σε όλους: ότι όλα τα παιδιά δήλωναν και αισθάνονταν (το καθένα με τον δικό του τρόπο) Έλληνες. Πώς όμως συνδέεται μια ιστορική εθνική επέτειος με ένα παιδί αλβανικής καταγωγής που αισθάνεται και δηλώνει (και) «Έλληνας»; Αυτή ήταν η αρχή για να προβληματιστώ, με αποτέλεσμα όσα πριν μου περνούσαν σχεδόν απαρατήρητα τώρα να αποτελούν το βασικό κομμάτι του ερευνητικού μου ενδιαφέροντος.

Σκοπός της εργασίας είναι ακριβώς και ο σκοπός της προαναφερόμενης συζήτησης: να αντιληφθούμε πώς η αλβανική μετανάστευση του 1990 έχει αλλάξει τα δεδομένα τού σήμερα στην Ελλάδα. Άλλος ο Έλληνας του 19ου αιώνα και άλλος ο σημερινός. Η έννοια του Έλληνα σήμερα μετασχηματίζεται συμπεριλαμβάνοντας και τόσες χιλιάδες παιδιά μεταναστευτικής (και όχι μόνο αλβανικής) καταγωγής που μεγάλωσαν και ανατράφηκαν στην Ελλάδα. Έτσι συμβαίνει με τα έθνη. «Αλλοιώνονται» και επιβιώνουν στον χρόνο. Το ελληνικό έθνος είναι ένα έθνος που μέσα από την τριβή με το ρεύμα της αλβανικής μετανάστευσης (και όχι μόνο) πήρε νέα μορφή. Δημιουργήθηκε μια ελληνοαλβανική ταυτότητα. Πριν λίγα χρόνια, η λέξη και μόνο θα φάνταζε αδόκιμη. Σήμερα είναι -μάλλον- κεκτημένη.

Πρόκειται για μια υβριδική ταυτότητα που κουβαλάει την αλβανικότητα και την ελληνικότητα μέσα της. Με διαβαθμίσεις, χωρίς όμως η μία να αναιρεί την άλλη. Αυτή την ταυτότητα, λοιπόν, έχει ως στόχο να αναδείξει η παρούσα εργασία. Το ερώτημα, λοιπόν, για το ποιος είναι ο ελληνικός λαός στο σήμερα φαίνεται να χαρτογραφείται από τις νέες εξελίξεις τόσο σε κοινωνικό όσο και σε θεσμικό επίπεδο μετά τη θέσπιση του κώδικα ιθαγένειας του 2010 και του 2015, που αποτέλεσαν τομή για την ελληνική ιστορία και πραγματικότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δημήτρης Χριστόπουλος, «εφεξής, ισχύει το διπλό δίκαιο του εδάφους. Είναι πλέον λιγότερο από θέμα μιας γενιάς όλα τα εγγόνια των μεταναστών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια αυτομάτως. Να το συνειδητοποιήσουμε! 200 χρόνια μετά την επανάσταση ένας

κύκλος φαίνεται να κλείνει. Οι κάτοικοι της Ελλάδας είναι ή θα γίνουν άμεσα Έλληνες πολίτες ανεξάρτητα αν οι γονείς τους ήταν ξένοι».¹⁰ Δεν είναι, δηλαδή, μόνο ότι ένας μεγάλος -ιστορικά- κύκλος κλείνει, αλλά και ότι ένας νέος, αχαρτογράφητος κύκλος ανοίγει, μια νέα αντίληψη για την ταυτότητα γεννιέται και μαζί ίσως δώσουν χώρο να γεννηθούν και νέες ταυτότητες.

¹⁰ Χριστόπουλος, Δ. (2021). Ποιο είναι το Ελληνικό “We the people” σήμερα;. Στο Α. Λιάκος (Επιμ.), *1821 – Διακόσια χρόνια ιστορίας: Η δημοκρατική παράδοση*. Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 59.

4. Κυρίως μέρος

4.1 Η Αλβανία πριν από «το τέλος»

Παρά το γεγονός ότι βασικό θέμα της παρούσας εργασίας είναι τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που γεννήθηκαν ή και μεγάλωσαν στην Ελλάδα, έχει σημασία να δούμε συνολικά την αλβανική μετανάστευση προς την Ελλάδα σαν ένα φαινόμενο και μια διαδρομή που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα το σήμερα.

Τέλη της δεκαετίας του 1980 και αρχές του 1990 είναι η περίοδος που ο καπιταλισμός, το δυτικό μοντέλο ή η οικονομία της αγοράς (λίγη σημασία έχουν οι λέξεις) μοντέλο εμφανίζεται στις χώρες του σοσιαλιστικού κόσμου φέρνοντας αλλαγές στο κοινωνικό πεδίο και τις ζωές των ανθρώπων, οι οποίοι πλέον έχουν νέες βλέψεις για το μέλλον τους. Οι αλλαγές, ωστόσο, φέρνουν και εντάσεις. Από αυτό το σκηνικό δεν εξαιρείται η Αλβανία, η οποία όμως ακολούθησε έναν δικό της δρόμο, πρωτοφανή για τα δεδομένα της εποχής.¹¹

Μένοντας στο πρόσφατο πολιτικό παρελθόν της Αλβανίας, ακολουθούμε τον Ενβέρ Χότζα, ηγέτη της Αλβανίας από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το 1985, ο οποίος τάχθηκε κατά του καπιταλιστικού – ιμπεριαλιστικού προτύπου αλλά και του ρεβιζιονιστικού, με σκοπό την απομόνωση της Αλβανίας. Μετά την ιδεολογική διαμάχη μεταξύ του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας και του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας το 1978, η πολιτική ηγεσία της χώρας για περίπου 12 χρόνια βάζει τη χώρα σε έναν μοναχικό δρόμο σε σχέση με τις άλλες χώρες του ανατολικού μπλοκ, με αποτέλεσμα αυτή η πολιτική να έχει σοβαρές επιπτώσεις στην κοινωνική και οικονομική ζωή των πολιτών της. Από τις 11 Ιουλίου του 1978, Κινέζοι διπλωμάτες στο Πεκίνο δηλώνουν ότι «διακόπτουν κάθε οικονομική και τεχνική βοήθεια που παρείχαν έως τότε στην Αλβανία, η οποία έχει υπάρξει ο πιο στενός της σύμμαχος, μετά τις επιθέσεις της αλβανικής κυβέρνησης στις κινεζικές πολιτικές».¹² Από το 1961 που ξεκίνησαν οι διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, η Κίνα

¹¹ Rejmer, M. (2021). *Mud Sweeter than Honey: Voices of communist Albania*. London: Quercus Publishing, και Παπανδρέου, Γ. Π. (Επιμ, Τσούγκος, Σ.). (2013). *Παιδιά της μετανάστευσης στην Αθήνα: Η πολιτική του ανήκειν και οι σκοτεινές πλευρές της προσαρμογής* (Π. Μαρκέτου, Μετ.). Αθήνα: Νήσος, σελ. 31-36.

¹² “Agjencia e lajmeve ‘Rojter’ njoftoise më 11 korrik 1978, diplomatët në Pekin thanë se Kinai ndërpreu të gjitha ndihmat ekonomike dhe teknike ndaj Shqipërisë, e cila ka qenë aleatja e saj më e ngushtë, pas sulmeve të qeverisë shqiptare kundër politikës kineze” στο Kreka, A. (2015). *Marrëdhëniet Shqipëri – Kinë gjatë viteve 1960 – 1978* (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από: <https://unitir.edu.al/marredheniet-shqiperi-kine-gjate-viteve-1960-1978/>.

προσέφερε στην Αλβανία οικονομική βοήθεια ύψους \$2 δισ.¹³ Αφότου ήρθε και επίσημα η ρήξη μεταξύ Αλβανίας και Κίνας, η Αλβανία περνάει τελικά στη φάση της «απομόνωσης» (izolim), συνεχίζοντας μόνη της την οικονομική προσπάθεια μέχρι το 1990.

«Ήταν ωραία χρόνια αλλά φτωχικά. Και λέω ωραία γιατί τουλάχιστον είχες μια ασφάλεια ότι θα τελειώσεις το σχολείο και θα σε περιμένει μια θέση εργασίας. Φτώχεια όμως. Σκέψου, εγώ γεννήθηκα το 1970 στην Κορυτσά και ακόμα θυμάμαι να βάζουμε τα κουτάκια της coca cola κοντά στην τηλεόραση γιατί μας φαινόταν κάτι τρομερό. Πολλά φρούτα δεν τα ήξερα, δεν είχαμε. Δεν θα ξεχάσω που στο πρώτο σπίτι που δούλεψα όταν ήρθα στην Ελλάδα, πέταξα τα ακτινίδια της σπιτονοικοκυράς γιατί νόμιζα ότι ήταν χαλασμένες πατάτες», μου είχε πει η Κ.Κ.

Με το άνοιγμα των συνόρων, οι επιπτώσεις της απομόνωσης γινόντουσαν εμφανέστερες στους Αλβανούς. Αυτό μας περιγράφει και η συγγραφέας Λέα Ούπι, η οποία όταν ήρθε στην Ελλάδα ήταν «η πρώτη φορά που ένιωσε τον αέρα από το κλιματιστικό στις παλάμες της, που δοκίμασε μπανάνες, που είδε φωτεινούς σηματοδότες, που είδε ουρές να σχηματίζονται από αυτοκίνητα και όχι από ανθρώπους, που κάθισε σε λεκάνη τουαλέτας, που είδε ανθρώπους να ακολουθούν σκύλους δεμένους με λουρί, που είδε σταυρούς σε τάφους, που είδε τοίχους καλυμμένους με διαφημίσεις, που είδε την Ακρόπολη».¹⁴

Οι άνθρωποι δεν μεταναστεύουν για την περιπέτεια. Αλλιώς, θα λέγονταν ταξιδιώτες. Ένα γεγονός (trigger event), μία κατάσταση είναι πάντα αυτό που πυροδοτεί τη μετακίνηση. Όπως ο Ερβίν Σέχου στο βιβλίο του «Οι απρόσκλητοι φιλοξενούμενοι», έτσι και η γράφουσα «θα αποφύγει τη νομική κατηγοριοποίηση μετανάστες/πρόσφυγες εντάσσοντάς τους σε μία μεγάλη μεταναστευτική κατηγορία».¹⁵ Επομένως, η ανάγκη είναι αυτή που οδηγεί πολύ συχνά έναν πληθυσμό να μετακινηθεί από ένα μέρος σε ένα άλλο.

Στην ανθρώπινη κινητικότητα συναντάμε τις αναγκαστικές μετακινήσεις (Impelled movements), οι οποίες σύμφωνα με τον Parnwell M. (1993) διατηρούν έστω μικρό περιθώριο επιλογής ως προς την απόφαση για τον αν τα άτομα ή οι πληθυσμοί θα αφήσουν τον τόπο διαμονής τους ή όχι. Στην περίπτωση αυτών των μετακινήσεων η δυνατότητα επιλογής είναι υπαρκτή, παρόλο που οι εναλλακτικές λύσεις είναι περιορισμένες και άρα πρακτικά, εμφανίζεται αδύνατη η αποφυγή της αλλαγής του τόπου εγκατάστασης, δεδομένων των

¹³ Μαλκίδης, Φ. (2000). Η Περίοδος Μετάβασης στα Βαλκάνια – Η Περίπτωση της Αλβανίας. *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, 14-15, 308-328. Ανακτήθηκε από: <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/ValkanikaSymmeikta/article/view/1711/1734>. Σελ. 310.

¹⁴ Μπακουνάκης, Ν. (2023, Ιανουάριος 30). Λέα Ούπι: Η ζωή μου στην καταρρέουσα Αλβανία του Χότζα. *LiFO*. Ανακτήθηκε από: <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/lea-oypi-ena-synarpastiko-anagnosma-gia-telos-toy-sosialismoy-stin-albania>

¹⁵ Σέχου, Ε. (Επιμ. Μουσουλιώτη, Α.). (2021). *Οι απρόσκλητοι φιλοξενούμενοι*. Ιωάννινα: Ισνάφι, σελ. 19.

ισχυρών πολιτισμικών, περιβαλλοντικών ή άλλων κινήτρων που υποδεικνύουν την μετακίνηση ως επιβεβλημένη.¹⁶ Η ανάγκη, λοιπόν, οδήγησε για δεύτερη φορά τους Αλβανούς να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να μετακινηθούν προς την Ελλάδα.¹⁷ Το 1997, μετά την εδραίωση του καθεστώτος Μπερίσα παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση του ελλείμματος του προϋπολογισμού και υψηλός πληθωρισμός, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί η αβεβαιότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και γενικά στην πολιτική και οικονομική ζωή της Αλβανίας. Η κατάρρευση του συστήματος των πυραμίδων, όπως λένε. Οι πολίτες έχασαν πλέον την εμπιστοσύνη τους απέναντι στο αλβανικό κράτος, και φαινόμενα όπως λεηλασίες στρατιωτικών αποθηκών είχαν γίνει καθημερινότητα.

«Ήρθα στην Ελλάδα όταν ήμουν 6 χρονών, το 1997. Θυμάμαι τότε ήταν η χρονιά των αναταραχών στην Αλβανία, ο εμφύλιος που είχαμε, είχαν ανοίξει παράνομα τις αποθήκες των όπλων στο Μπεράτι. Όλοι ήθελαν να φύγουν, πολύ κλάμα για τους συγγενείς που άφηνες πίσω», αναφέρει η Ε.Ζ. «Επικρατούσε το ίδιο χάος, η ίδια αίσθηση αβεβαιότητας, η ίδια κατάρρευση του κράτους, η ίδια οικονομική καταστροφή. Με μία διαφορά. Το 1990 δεν είχαμε τίποτα παρά μόνο την ελπίδα. Το 1997 την είχαμε χάσει κι αυτήν»».¹⁸

Η έλευση περίπου 700.000 Αλβανών στην Ελλάδα επέφερε αλλαγές τόσο στις ζωές των ίδιων των μεταναστών όσο και εκείνων που τους υποδέχτηκαν. Δεν είναι όμως μόνο ο τεράστιος πληθυσμιακός όγκος που μετακινήθηκε προς την Ελλάδα ένα στοιχείο που καθιστά την αλβανική μετανάστευση ιδιαίτερη. Είναι επίσης και το πολιτικό σκηνικό και το παρελθόν των Αλβανών μεταναστών, για το οποίο μόλις κάναμε λόγο.

Σε σχετική συζήτηση ο πρώην Υπουργός του Δημοκρατικού Κόμματος της Αλβανίας, Aldo Bumçi, αναφέρει ότι *«τα 50 χρόνια δικτατορίας στην Αλβανία κατέστρεψαν την αλβανική ταυτότητα. Κατέστρεψαν τη θρησκεία, τις παραδόσεις, εξαφάνισαν το παρελθόν ενός έθνους. Αυτό δεν λέγεται μετά έθνος, λέγεται μια τεχνητή κατασκευή ιδεολογικού χαρακτήρα. Η φτώχεια από την οποία βγήκαμε εμείς τη δεκαετία του 1990 έπληξε αυτό που λέμε “εθνική υπερηφάνεια”. Η πρώτη γενιά κουβαλάει αυτά τα κόμπλεξ του συστήματος από το οποίο βγήκε. Εγώ ξέρω πολλούς φίλους που για χρόνια δεν πάτησαν στην Αλβανία λόγω των όσων έζησαν αυτά τα χρόνια. Η Αλβανία είχε αλλάξει, αλλά αυτοί δεν ήθελαν να γυρίσουν»*.

Ο κ. Bumçi είναι μέλος ενός συντηρητικού δεξιού κόμματος στην Αλβανία, γεγονός που τον κάνει να εναντιώνεται ιδεολογικά σε όλα αυτά που πρέσβευε το σοσιαλιστικό κόμμα

¹⁶ Γογωνάς, Ν. (2010). *Γιατί η νέα γενιά Αλβανών μεταναστών χάνει τη γλώσσα της;* Θεσσαλονίκη: Πολύδρομο. σσ. 28-38.

¹⁷ Χιλιάδες Αλβανοί εγκαταλείπουν τη χώρα τους (Τετάρτη 19 Μαρτίου 1997, Μάρτιος 19). *Η Καθημερινή*, σελ. 9. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1057211/kyma-alvanon-metanaston-stin-ellada/>

¹⁸ Μπακουνάκης, Ν. (2023, Ιανουάριος 30), ό.π.

του Χότζα. Για έναν δεξιό πολιτικό, όπως είναι ο κ. Bumci, ένα έθνος δεν μπορεί να μην έχει ως ταυτοτικό στοιχείο του τη θρησκεία και τις παραδόσεις. Αυτό που εμφαιτικά έλεγε στη συζήτησή μας σχετικά με την αλβανική μετανάστευση στην Ελλάδα είναι το εξής: ότι τα πενήντα χρόνια παραμονής του Ενβέρ Χότζα στην εξουσία έπληξαν όλα αυτά τα στοιχεία που για τη Δεξιά στην Αλβανία ήταν σημαντικά για την ταυτότητα των Αλβανών πολιτών. Πράγματι, η άποψη αυτή επιβεβαιώνει ότι η χαλαρότητα των Αλβανών απέναντι στις θρησκείες είναι όντως μύθος, καθώς πριν από την εγκαθίδρυση του σοσιαλιστικού καθεστώτος, αλλά και μετά την πτώση του (όπως θα δούμε στη συνέχεια), στην Αλβανία η θρησκεία είχε αξία. Είναι, ωστόσο, ένας μύθος που έχει μέσα του κομμάτια αλήθειας.

Υπάρχουν Αλβανοί χριστιανοί, καθολικοί, μουσουλμάνοι και μπεκτασήδες που έχουν μάθει να συνυπάρχουν ειρηνικά, παρά τις όποιες διαφορές.

Ερμηνεύοντας τα λόγια του πρώην Υπουργού του Δημοκρατικού Κόμματος, το σοσιαλιστικό καθεστώς με τις πολιτικές εξάλειψης των θρησκειών, δηλαδή τη μόνιμη και επαναλαμβανόμενη προπαγάνδα εναντίον των θρησκευτικών στοιχείων, την μετατροπή της Αλβανίας σε ένα αθεϊστικό κράτος και την ανάδειξη του Αλβανισμού ως ύψιστη αλλά μοναδική αξία, δεν κατάφερε να αφήσει αλώβητη την υπερηφάνεια των Αλβανών. Κατέπνιξε ισχυρά ταυτοτικά τους στοιχεία, όπως η θρησκεία και οι τοπικές παραδόσεις, με αποτέλεσμα να αποδυναμώσει τις συνειδήσεις τους. Στο σημείο αυτό, σύμφωνα με τον κ. Bumci το αλβανικό έθνος είχε ήδη καταστραφεί. Έτσι, οι Αλβανοί μετανάστες φτάνοντας στην Ελλάδα ήταν ήδη πληγμένοι από το συγκεκριμένο καθεστώς, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν απέναντι στους Έλληνες σε πολύ πιο ευάλωτη θέση απ' ό,τι μπορεί να ήταν υπό άλλες συνθήκες.

Η συγκεκριμένη οπτική σχετικά με τον αλβανικό μεταναστευτικό πληθυσμό και το σύστημα από το οποίο αυτός «απεγκλωβίστηκε» θα λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος για όσα θα δούμε στη συνέχεια σχετικά με την άφιξη και εγκατάσταση των ανθρώπων αυτών στην Ελλάδα.

4.2 Η στιγμή της μετακίνησης

Συνομιλώντας με άτομα που βίωσαν τη μετακίνηση, είτε μόνοι είτε και με άλλα μέλη της οικογένειάς τους, κατάλαβα ότι οι Αλβανοί μετανάστες είχαν δύο βασικά κίνητρα εν γένει: είτε ήθελαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους ψάχνοντας έξοδο διαφυγής προς έναν άλλο τρόπο ζωής, όπως ειπώθηκε πριν, είτε σκόπευαν να πάνε στην Ελλάδα, να δουλέψουν ένα διάστημα και να επιστρέψουν πίσω: *«Έχω έρθει στην Ελλάδα πριν από 30 χρόνια κυρίως για οικονομικούς λόγους. Η Ελλάδα ήταν η πιο κοντινή και γρήγορη λύση για εμάς που έπρεπε να*

φτιάζουμε τα όνειρά μας και να χτίζουμε τη ζωή μας από την αρχή [...] Δεν είχαμε σκοπό να μείνουμε για πάντα στην Ελλάδα. Δεν το φανταζόμασταν ποτέ δηλαδή. Είπαμε “πάμε να δουλέψουμε 2-3 χρόνια, να μαζέψουμε κάποια λεφτά και να γυρίσουμε σπίτι”», αναφέρει ο Α.Κ.

Σχετικά με εκείνη την περίοδο, σε συζήτησή μας ο Πρόεδρος του κόμματος PDS της Αλβανίας Paskal Milo είπε: «Το αλβανικό κράτος μετά το 1990 έβλεπε τους Αλβανούς σαν μετανάστες, σαν Αλβανούς πολίτες που έχουν πάει για να δουλέψουν και να ζήσουν προσωρινά στην Ελλάδα, και να τους βοηθήσει σε ό,τι έχει να κάνει με τα δικά τους δικαιώματα». Ακόμα και η σχέση μεταξύ των δύο χωρών τότε παίζει μεγάλο ρόλο στη μετακίνηση των Αλβανών. «Τη δεκαετία του 1990 η Αλβανία με την Ελλάδα είχε φοβερά ασύμμετρες πολιτικές σχέσεις. Δεν συγκρινόντουσαν. Από τη μια η πολύ πιο πλούσια, ευρωπαϊκή και μεγάλη Ελλάδα και από την άλλη η μικρή, για χρόνια απομονωμένη και φτωχή Αλβανία που στέλνει μετανάστες στην Ελλάδα. Υπήρχε ουσιαστικά μια σχέση εξάρτησης» (πρώην Υπουργός Εξωτερικών Aldo Bumci).

Αυτή η σχέση εξάρτησης φάνηκε ξεκάθαρα με το λεγόμενο «άνοιγμα των συνόρων», το οποίο μεταξύ άλλων αποσκοπούσε και στην εισροή φθηνών εργατικών χεριών από την Αλβανία προς την Ελλάδα. Η εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» σε φύλλο της στις 14/1/1991 αναφέρει: «Αποφασίστηκε να δίνονται με αυξανόμενο ρυθμό βίζες Βορειοηπειρωτών προς την Ελλάδα για εποχιακές δουλειές».¹⁹ Μετά από πενήντα χρόνια, δίνεται η ευκαιρία για πρώτη φορά στον μέσο Αλβανό να αλλάξει τη ζωή που ζούσε μέχρι τότε, με αποτέλεσμα να προσαρμόζεται στις αποφάσεις της κυβέρνησης και να επωφελείται από την ταυτόχρονη μετακίνηση «Βορειοηπειρωτών» προς την Ελλάδα.

Κάποιοι ήρθαν παράνομα «περπατώντας από τα βουνά», ενώ άλλοι με «βίζα». Από μόνη της η πολιτική έκδοσης βίζας σε «εθνοτικά Έλληνες» της Αλβανίας δημιουργούσε ασάφειες και σύγχυση για το ποιος είναι τελικά «καθαρός Βορειοηπειρώτης», με αποτέλεσμα Αλβανοί κυρίως του Νότου να επικαλούνται την «ελληνική» τους καταγωγή, έστω και με παράτυπα μέσα. Ο Ι. Αμπ. από την Αυλώνα, σε συζήτησή μας μου είπε: «Το 1993 έβγαλα βίζα μαζί με τη γυναίκα μου με ελληνικά ονόματα γιατί το Προξενείο του Αργυροκάστρου τότε δεν έδινε βίζες αν είχες αλβανικό όνομα. Έτσι βγήκε το Θεοφάνης...». Επομένως, όσοι με κάποιο τρόπο, «υιοθετούσαν πλήρως ή μερικώς τον λόγο περί κάποιου τύπου ελληνικότητας»

¹⁹ Αστικές κυβερνήσεις και μεταναστευτική πολιτική (2012, Απρίλιος 01). ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, σελ. 16. Ανακτήθηκε από: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=6778697>

και το κράτος τους «κατηγοριοποιούσε ως ομογενείς, η προοπτική και τα οφέλη σχετίζονταν με χορήγηση ειδικής βίζας και Ε.Δ.Τ.Ο.». ²⁰

Όπως συμβαίνει στις μεταναστευτικές ροές, έτσι και τότε οι Αλβανοί δεν λειτούργησαν άτακτα αλλά με δίκτυα. Τα δίκτυα αποτελούν σημαντικό παράγοντα τόσο για την απόφαση της μετακίνησης όσο και για την επιλογή της χώρας εγκατάστασης: «Οι περισσότεροι μετανάστες μετακινούνται σε χώρες που οι οικογένειες είναι ήδη εγκατεστημένες, σχηματίζοντας αυτά που αναφέρονται συχνά ως διεθνικά μεταναστευτικά δίκτυα. [...] Η ενθάρρυνση της μετανάστευσης από τα σχετικά δίκτυα έχει αποδειχθεί με τρεις τρόπους. Πρώτον, παρέχουν πληροφορίες, εκμεταλλευόμενα τις νέες επικοινωνιακές τεχνολογίες. Δεύτερον, χρηματοδοτούν ταξίδια δανείζοντας χρήματα στους επίδοξους μετανάστες. Τρίτον, έχει ήδη αποδειχθεί ότι παίζουν κομβικό ρόλο στην εγκατάσταση των μεταναστών στις χώρες φιλοξενίας, παρέχοντας ένα αρχικό κατάλυμα, βοήθεια για εύρεση κάποιας εργασίας καθώς και περαιτέρω οικονομική και κοινωνική βοήθεια». ²¹ Ο Λ.Κ. από Κορυτσά εξηγεί τη σημασία αυτή των δικτύων: «Όταν ήρθα πρώτη φορά, το 1992, πέρασα τα σύνορα με τα πόδια από τα βουνά. Ήμουν φοβισμένος... Δεν ήξερα καθόλου τη γλώσσα και ό,τι θέλαμε να μάθουμε το μαθαίναμε από τους συμπατριώτες μας που ήταν εκεί».

Από τα δίκτυα που είχαν δημιουργηθεί έμαθε και ένα συγγενικό μου πρόσωπο ότι έπρεπε να επικαλεστεί ελληνική καταγωγή μέσα από ελληνικό όνομα, καθώς η μετονομασία και η βάπτιστη αποτέλεσαν βασικές στρατηγικές των μεταναστών/τριών πρώτης γενιάς στην προσπάθεια να ενσωματωθούν στην κοινωνία υποδοχής. Όταν μου περιέγραψε τις πρώτες του στιγμές ως μετανάστης, μου είπε: «Είχα ακούσει ότι στην Ελλάδα ήθελαν να τους λέμε ελληνικά ονόματα, όμως αυτό που συνάντησα στα σύνορα το '92 δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Μας είχαν βάλει στη σειρά οι στρατιώτες τον έναν πίσω από τον άλλον και μας ρωτούσαν τα δικά μας ονόματα και του πατέρα μας. Στη μία σειρά ήταν οι “Αλβανοί” και στην άλλοι οι “Βορειοηπειρώτες”. Έτσι μας χώριζαν. Όταν με ρώτησαν πως με λένε τους είπα “Αντρέα και τον μπαμπά Σωτήρη” και με έβαλαν στη σειρά με τους “Βορειοηπειρώτες”. Ο επόμενος όμως είπε ένα αλβανικό, μουσουλμανικό όνομα. Τότε τον χτύπησαν δυνατά πολλές φορές. Εμάς μας έδωσαν από ένα κομμάτι ψωμί και λίγο νερό ενώ στους “Αλβανούς” πέταζαν ότι είχαν μαζί τους στο πάτωμα, τα πάτησαν και τους είπαν “πέστε κάτω να φάτε κι εσείς σαν τα σκυλιά”...» (Α.Τ.).

²⁰ Μπαλτσιώτης, Λ. (2020). *Ελληνες και εν δυνάμει Έλληνες*. Ιωάννινα: Ισνάφι, σελ. 93.

²¹ Κοσέρ, Χ. (Επιμ. Ασημακοπούλου, Δ.). (2019). *Διεθνής μετανάστευση* (Θ. Αναγνωστόπουλος, Μετ.). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σελ. 51-52.

Από τις μαρτυρίες των ανθρώπων που βίωσαν τότε τη μετακίνηση αντιλαμβάνεται κανείς την άνιση αντιμετώπιση του κράτους προς όσους υποδεχόταν. Στην προσπάθειά του να «ελέγξει» το μεταναστευτικό ρεύμα που ερχόταν στη χώρα, το ελληνικό κράτος έκανε ακόμη πιο δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ του «Βορειοηπειρώτη» και του «Αλβανού». Η ταυτότητα αυτών των ανθρώπων είχε ήδη αρχίσει να «αλλοιώνεται» και να μετασχηματίζεται. Μόνο η επίκληση σε οτιδήποτε «ελληνικό» ή «ελληνικής καταγωγής» μπορούσε να λειτουργήσει ως διαβατήριο για ένα πιο ομαλό ξεκίνημα. Για μια ενδεικτική εικόνα από αφηγήσεις εκείνης της εποχής παραπέμπω στο εξαιρετικό βιβλίο του Βασίλη Νιτσιάκου *Μαρτυρίες Αλβανών μεταναστών*.²²

4.3 Τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης: ο αγώνας για «προκοπή»

Η εργασία είναι το κύριο μέσο με το οποίο ο μετανάστης/μετανάστρια αρχίζει σιγά σιγά και πατάει στα πόδια του. Μέσα από την εργασία αρχίζει και προσλαμβάνει στοιχεία από το νέο περιβάλλον και ταυτόχρονα του δίνεται η δυνατότητα να παρουσιάσει ο ίδιος τον εαυτό του. Πολλές φορές οι οικονομικοί μετανάστες έρχονται να καλύψουν κενές θέσεις στην αγορά εργασίας και αναλαμβάνουν κατά βάση πιο περιθωριακές και κατώτερες εργασίες.²³ Έτσι, δίνεται η ευκαιρία στην κοινωνία υποδοχής να ανέλθει κοινωνικά, καλύπτοντας θέσεις εργασίας που πριν ίσως και να μην μπορούσαν. Συγκεκριμένα, στους Αλβανούς μετανάστες γίνεται συχνά ένας έμφυλος διαχωρισμός στο κομμάτι της απασχόλησης. Πολλοί άντρες έκαναν οικοδομικές εργασίες, ενώ οι γυναίκες ασχολήθηκαν κυρίως με την οικιακή εργασία.²⁴ Εκτός αυτού, ειδικά τα πρώτα χρόνια, τόσο άντρες όσο και γυναίκες απασχολήθηκαν σε αγροτικές εργασίες.

Όπως προαναφέρθηκε, η εργασία είναι ένας τρόπος να παρουσιάσεις τον εαυτό σου στο νέο σου περιβάλλον, ειδικά όταν είσαι μετανάστης σε ένα ξένο μέρος. Όσον αφορά στους συγκεκριμένους μετανάστες, έχουν παρουσιάσει τους εαυτούς τους ως «προκομένους», ως «άξιους». Η εργατικότητα στον λόγο των Αλβανών αναπαρίσταται ως «ύψιστο αγαθό» («έτσι είμαστε οι Αλβανοί, έτσι μας μάθαιναν»). Πρέπει να είσαι εργατικός, όχι μόνο γιατί σου επιβάλλεται ως μετανάστης αλλά γιατί «ούτως ή άλλως είσαι Αλβανός και είσαι μαθημένος στο να δουλεύεις σκληρά». Ακόμα και στο βίντεο που συμμετείχαμε πέντε παιδιά αλβανικής καταγωγής -με τίτλο *Οι Ελληνοαλβανοί στην Ελλάδα: Το νέο καθαρό-*, ένας από εμάς, ο Μπίορνι, σε σχετική ερώτηση απαντάει: «Το έχουν πάρα πολύ ότι η εργατικότητα

²² Νιτσιάκος, Β. (2003). *Μαρτυρίες Αλβανών μεταναστών*. Αθήνα: Οδυσσέας.

²³ Παπαγεωργίου, Β. (2011). *Από την Αλβανία στην Ελλάδα: Τόπος και ταυτότητα, διαπολιτισμικότητα και ενσωμάτωση*. Αθήνα: Νήσος, σελ. 263.

²⁴ Παπαγεωργίου, Β. (2011), ό.π., σελ. 264.

είναι αρετή ρε παιδί μου [...] να 'σαι εργατικός». «Αυτό το κομμάτι της εργατικότητας προσπάθησαν να μου το περάσουν».²⁵

Η αλήθεια βρίσκεται κάπου στη μέση. Ο μετανάστης δεν έχει άλλη επιλογή. Πρέπει να δουλέψει σκληρά, όπως και να 'χει, προκειμένου να επιβιώσει ο ίδιος και η οικογένειά του. Δεν έχει να κάνει με το αν είναι Αλβανός ή κάτι άλλο. Το παρελθόν όμως ενός λαού με συγκεκριμένη εργασιακή κουλτούρα ήδη από τα χρόνια του σοσιαλισμού, όπως συνέβαινε στην Αλβανία, έχει το δικό του αντίκτυπο σε αυτούς τους ανθρώπους. Από τη μια, υπήρχε η γραμμή που ακολουθούσε το κόμμα ότι όλα μπορούμε να τα κάνουμε μόνοι μας. Από την άλλη, το σύστημα δεν επέτρεπε στα νοικοκυριά να αγοράζουν νέες συσκευές και ανταλλακτικά για οτιδήποτε χαλούσε. Έτσι, οι Αλβανοί ήταν μαθημένοι στις τακτικές της «πατέντας».²⁶ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκόψουν στην Ελλάδα με τα χρόνια, καμιά φορά ξεπερνώντας και τους ντόπιους. Η λέξη «προκοπή» είναι μαγική. Είναι το κλειδί για όλα. Είναι ο ορισμός του κύρους και της αποδοχής.

Παρά το γεγονός ότι πολλοί Αλβανοί μετανάστες εμφανίζονται εκείνα τα χρόνια εργατικοί, μαθημένοι στη «σκληρή δουλειά» (πράγμα που συμφέρει τότε τον ντόπιο πληθυσμό) αρκετοί αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες για τα μη ελληνικά τους ονόματα: «Άλλαξα πολλές δουλειές, αλλά πιο πολύ άλλαξα γιατί όπου πήγαινα ήθελαν να μου αλλάξουν το όνομα [...]. Για να ξεκινήσω δουλειά με ένσημα έπρεπε να μου αλλάξουν το όνομα αλλιώς δεν θα με έπαιρναν στη δουλειά και έπρεπε να ξεκινήσω δουλειά, να φτιάξω τα χαρτιά. Δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς, δεν είχα περιθώρια, έπρεπε κάπως να προχωρήσω» (Ε.Σ.).

«Η πρώτη μου δουλειά ήταν να μαζεύω ροδάκινα [...]. Πάντα στις δουλειές με ρωτούσαν για τη θρησκεία και έλεγα ότι είμαι χριστιανή, όταν όμως είπα ότι δεν έχω βαπτιστεί η κυρία που δούλεψα πρώτα μου είπε “εγώ θα σε βαπτίσω αλλά δεν θα έχεις αυτό το όνομα, θα σε λένε Κατερίνα”. Εμένα δεν με ένοιαζε, απλά ήθελα να δουλέψω» (Κ.Κ.).

Η εργασία, φυσικά, βοήθησε αρκετά τους Αλβανούς τα πρώτα χρόνια, ώστε να βρουν ένα λόγο για να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Πέρα από το προφανές, τον οικονομικό παράγοντα, συνέβαλε στο να δημιουργηθούν οι πρώτες κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των Αλβανών και των Ελλήνων. Όχι πάντα με τον πιο ομαλό τρόπο, όπως φάνηκε στα παραπάνω αποσπάσματα. Γι' αυτό τον ιδιαίτερο (όχι πρωτοφανή) και «βίαιο» τρόπο ενσωμάτωσης των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα θα αναφερθούμε στην ενότητα που ακολουθεί.

²⁵ News247gr. (2021, Δεκέμβριος 18), ό.π.

²⁶ Σέχου, Ε. (2021), ό.π., σελ. 67.

4.4 Ελληνικά ονόματα και «επιδερμική θρησκευτικότητα»

Πολλές είναι οι περιπτώσεις των Αλβανών που είτε δεν συστήνονταν με τα αλβανικά τους ονόματα από την αρχή, είτε ξεκίνησαν να χρησιμοποιούν ένα «ελληνικό» όνομα μετά από ένα διάστημα διαμονής τους στην Ελλάδα. Για να κατανοήσουμε αυτή την πρακτική «ελληνοποίησης» των ονομάτων, θα πρέπει να δούμε το φαινόμενο τόσο από την οπτική των Ελλήνων όσο και από την οπτική των Αλβανών μεταναστών.

Τη δεκαετία του 1990 υπήρχε στην Ελλάδα και η ακραία αντίληψη ότι το αλβανικό έθνος αποτελεί ένα «μη έθνος», βασισμένη ακριβώς στο γεγονός ότι δεκάδες χιλιάδες Αλβανοί άλλαξαν τα ονόματά τους σε ελληνικά, δηλαδή σε χριστιανικά ορθόδοξα ονόματα.²⁷ «*“Δεν είσαι χριστιανός; Και τι είσαι, μουσουλμάνος;” Και όταν τους έλεγα όχι έλεγαν “ε, δεν μπορεί”*». Αυτή ήταν η αντίδραση όσων άκουγαν ότι ο Ε.Σ. ήταν άθεος.

Όσον αφορά την ανοχή ή μη που δείχνει μια μεταναστευτική ομάδα στις πρακτικές αφομοίωσης που ακολουθούν προς αυτήν οι ντόπιοι, έχει σημασία να δούμε και τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, και την πολιτική και θρησκευτική κουλτούρα που αυτή η ομάδα κουβαλάει από τη χώρα καταγωγής της. Η συνάντηση, δηλαδή, του δρώντος μεταναστευτικού υποκειμένου και των πολιτισμικών στοιχείων που φέρει με την κοινωνία υποδοχής και τα πολιτισμικά της στοιχεία. Συγκεκριμένα, οι Αλβανοί μετανάστες όταν έφτασαν στην Ελλάδα δεν είχαν έντονο το θρησκευτικό στοιχείο. Ένας από τους μύθους (και όταν λέμε μύθο δεν εννοούμε ότι δεν υπάρχει αλήθεια μέσα σε αυτόν) είναι ότι βασικό χαρακτηριστικό των Αλβανών είναι η «αδιαφορία» τους προς τη θρησκεία. Οι χριστιανοί συνυπάρχουν κανονικά με τους μουσουλμάνους και η μόνη πραγματική θρησκεία είναι ο «Αλβανισμός».²⁸ Εξάλλου, ο Ενβέρ Χότζα προσπάθησε με αυτό το σύνθημα να «ξεριζώσει» τη θρησκεία και έκανε την Αλβανία το πρώτο αθεϊστικό κράτος στον κόσμο.

Ιστορικά, ο αλβανικός εθνικισμός ξεχωρίζει σε σχέση με τους εθνικισμούς της περιοχής των Βαλκανίων ακριβώς γι' αυτό τον λόγο. Γιατί αντίθετα με τον ελληνικό και τον

²⁷ Μπαλτσιώτης, Λ. (2020), ό.π., σελ. 20.

²⁸ « [...] στη βαλκανική συζήτηση ενσωματώθηκαν θρησκευτικοί μύθοι, δόγματα, εικόνες και σύμβολα. Ωστόσο, ο αλβανικός εθνικισμός σχηματίζει μια εξαίρεση σε αυτό το κοινό βαλκανικό υπόδειγμα επικάλυψης εθνικών και θρησκευτικών ταυτοτήτων και εμπνέεται θρησκευτικά από τον εθνικισμό [...]. Αντίθετα με τον σερβικό εθνικισμό, όπου αναμειγνύονται η εθνοτική και θρησκευτική ταυτότητα (ιδιαίτερα μέσω του εστιασμού του μύθου του Κοσόβου, ο αλβανικός εθνικισμός σήμερα στερείται κάθε ισχυρής θρησκευτικής εξάρτησης. Εξαρχής το αλβανικό εθνικιστικό κίνημα βρέθηκε αντιμέτωπο με μια κατάσταση ισχυρής θρησκευτικής διαίρεσης, αφού οι Αλβανοί ανήκαν σε τρεις διαφορετικές πίστεις, το Ισλάμ, την Ορθοδοξία και τον Ρωμαιοκαθολικισμό. Εάν προσθέσουμε τους Μπεκτασήδες ως ξεχωριστή θρησκευτική κοινότητα -που de facto ήταν- τότε έχουμε μια τετραμερή θρησκευτική διαίρεση. Αν και οι Αλβανοί εθνικιστές ιδεολόγοι υποστήριζαν ότι η διαίρεση αυτή είναι ασημαντή, με τον Αλβανισμό να είναι η πραγματική πίστη των Αλβανών» στο Duijzings, G. (2012). Θρησκεία και πολιτική του «Αλβανισμού». Στο S. Schwandner-Sivevers, & B. J. Fischer (Επιμ.) *Αλβανικές Ταυτότητες: Μύθος και ιστορία* (Σ. Π. Παπαγεωργίου, Μετ.). Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 103 -104.

σερβικό, δεν βασίστηκε στη θρησκεία. Ο Αλβανός διανοούμενος Faik Konica, που είχε συνεισφέρει στη δημιουργία του αλβανικού εθνικισμού είχε πει: «Οι Αλβανοί δεν χωρίζονται σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, αλλά χωρίζονται σε δύο πλευρές: στην πλευρά των εθνικιστών που έχει Αλβανούς οποιασδήποτε θρησκείας, και η πλευρά όσων είναι παλιάνθρωποι...».²⁹ Επίσης, ένας από τους πρωτεργάτες της Αλβανικής Εθνικής Αναγέννησης (Rilindja), ο Sami Frasheri, είχε δηλώσει: «Αλβανός αληθινός και καλός είναι αυτός που βάζει πάνω απ' όλους και πάντα το έθνος πάνω από τη θρησκεία, δεν έχει αδέρφια αυτούς που πιστεύουν στη δική του θρησκεία αλλά αυτούς που ανήκουν στο έθνος του».³⁰ Τέλος, πάνω στα λόγια που πάτησε και αργότερα ο Enver Hoxha (Ενβέρ Χότζα) με τις πολιτικές του, ήταν το απόσπασμα από το ποίημα του Pashko Vasa *O moj Shqypni* (Ω, φτωχή μου Αλβανία): «Ξυπνήστε, Αλβανοί, ξυπνήστε απ' τον βαθύ σας ύπνο. Ελάτε όλοι σαν αδερφοί να δώσουμε όρκο χωρίς να σκεφτόμαστε εκκλησιά η τζαμί. Η πίστη των Αλβανών είναι ο Αλβανισμός!».³¹

Σίγουρα οι προσπάθειες της πολιτικής ηγεσίας για εξαφάνιση των θρησκειών δεν είχε ολοκληρωτική επίδραση στις ζωές των ανθρώπων. Εξάλλου, μετά το τέλος του κομμουνισμού, η θρησκεία πήρε πάλι μια ξεχωριστή αξία στην καθημερινότητα του Αλβανού πολίτη και επανήλθαν στο προσκήνιο οι θρησκευτικές διαιρέσεις.³² Ωστόσο, μετά από τόσα χρόνια αθεϊστικής προπαγάνδας, ο αλβανικός λαός μοιάζει να επιβεβαιώνει τον μύθο για «επιδερμική θρησκευτικότητα και εξαιρετική θρησκευτική ανοχή».³³ «Στην Αλβανία υπάρχουν πολλές θρησκείες και οι άνθρωποι ζουν με αυτό... Δεν βλέπουν ποιος είναι μουσουλμάνος, ποιος είναι χριστιανός ή ποιος είναι μπεκτασή... Στο τζαμί πάνε και χριστιανοί και στην εκκλησία πάνε και μουσουλμάνοι» (Α.Τ.).

Αυτή η «χαλαρότητα» των Αλβανών όταν έφτασαν στην Ελλάδα αποτυπώνεται ξεκάθαρα στις παρακάτω μαρτυρίες:

²⁹ «Shqiptarët nuk ndahen në të krishterë dhe muhamedanë, po ndahen në dy anë: Ana Kombëtarëve, në të cilën ka shqiptarë nga të gjitha besimet, dhe ana e zuzarëve», Faik Konica, Revista Albania, 10 Korrik 1901, ανακτήθηκε από: <https://www.radiandradi.com/faik-konica-1875-1942-feja-e-shqiptareve/>

³⁰ «Shqiptar i vërtetë e i mirë është ai që vë gjithënjë e kurëdo kombërinë përpara fesë, nuk ka vëllezër ata që ka në besën e tij, por ata që ka në kombëri të tij», BeratiTV: Thënie mbi shqiptarët e Shqipërinë. (2019, Απρίλιος 22). Ανακτήθηκε από <https://berati.tv/thenie-mbi-shqiptaret-e-shqiperine/>

³¹ «Çoniu, shqyptarë, prej gjumit – çoniu! Të gjithë si vëllazën n'hi besë shtrëngoniu. E mos shikoni kisha e xhamia. Feja e shqyptarit asht shqyparia!», Pashko Vasa – O moj Shqypni (1878). Ανακτήθηκε από: <https://ftillimi.org/kul/let/pashko-vasa/>

³² Schwandner-Sivevers, S., & Fischer, B. J. (Επιμ.) (2012). *Αλβανικές Ταυτότητες: Μύθος και ιστορία* (Σ. Π. Παπαγεωργίου, Μετ.). Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 108.

³³ Schwandner-Sivevers, S., & Fischer, B. J. (2012), ό.π., σελ. 215.

«Είχαμε γειτόνισσα μία πολύ καλή κυρία, μας βοήθησε πάρα πολύ, ήταν πολύ θρήσκα και προθυμοποιήθηκε να με βαφτίσει. Εκείνη βασικά τον αδερφό μου και η φίλη της βάπτισε εμένα [...]. Όταν νιώθεις μόνος σου και δεν έχεις κανέναν άλλον να στηριχτείς και βλέπεις ότι ο άλλος είναι πρόθυμος να σε βοηθήσει λες “δεν έχουμε κάτι να χάσουμε”. Εξάλλου στην Αλβανία είναι άθεοι. Έτσι βαπτίστηκα... Επίσης ήταν και αυτή η επιρροή που στο σχολείο κάθε μέρα κάναμε την προσευχή...» (Ε.Ζ.).

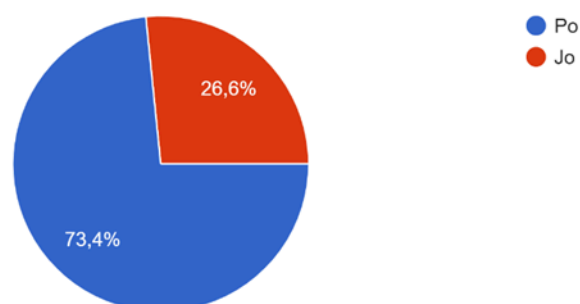
«Έχω βαπτιστεί. Εκεί στον παππού που μέναμε με τη μαμά μου εσωτερική, από πάνω έμεναν τα παιδιά του. Η κόρη και η εγγονή του βάπτισαν εμένα και τον αδερφό μου. Ήταν οι πρώτοι άνθρωποι που γνώρισαν στην Ελλάδα, ας πούμε... Ξέρεις, επειδή εργάζονταν και δεν είχαν παρέες από την Αλβανία, οι επαφές των γονιών μου ήταν Έλληνες, με αυτούς που δουλεύανε. Όλο αυτό με την Εκκλησία, με την παράδοση, προφανώς και αυτοί για να ενταχθούν κάπως, να ενσωματωθούν στην ελληνική κουλτούρα, δεν το θεώρησαν κάτι κακό, καλό σου λέει είναι, τους εμπιστεύονταν κιόλας αυτούς τους ανθρώπους. Έτσι βαπτίστηκα» (Κ.Χ.).

«“Είναι βαπτισμένο το κορίτσι; Θα ‘θελα να τη βαφτίσω” και η μάνα μου κοιτώντας το συμφέρον της τότε, ως σχετικά νέα μετανάστρια, για να τα ‘χει καλά με την κυρία τότε λέει “εντάξει, αφού θέλεις να τη βαφτίσεις, γιατί όχι” και με βάπτισε Ευθυμία» (Ζ.Μ.).

Κάθε αλβανική οικογένεια έχει και κάποια μέλη της που έχουν αλλάξει το όνομα τους από αλβανικό σε αμιγώς ελληνικό, συνήθως ορθόδοξο όνομα.

Γράφημα 7. Ποσοστό Αλβανών πολιτών που έχουν κάποιο άτομο στο οικείο περιβάλλον τους που έχει αλλάξει το όνομά του στην Ελλάδα

6. Nëse po, keni njerëz tuaj të afërt (familjarë, kushërinj, miq) që kanë ndryshuar emrin në Greqi?
124 απαντήσεις

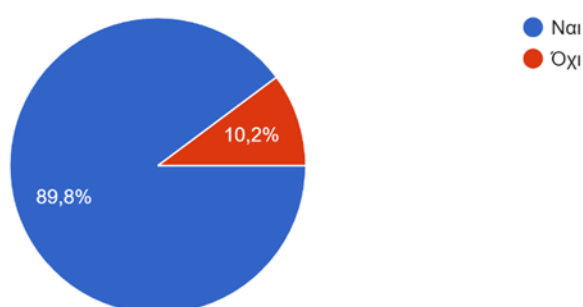

Σε ερώτηση που απευθύνεται σε Αλβανούς πολίτες της Αλβανίας, το 73,4% του δείγματος έχει κάποιο άτομο στο οικείο του (φιλικό, οικογενειακό) περιβάλλον που έχει αλλάξει το όνομά του στην Ελλάδα (Γράφημα 7).

Γράφημα 8. Ποσοστό Ελλήνων πολιτών που γνωρίζει άτομο που χρησιμοποιεί ελληνικό όνομα στην Ελλάδα (ελληνικό ερωτηματολόγιο)

6. Αν ναι, γνωρίζετε κάποιον δικό σας (φίλο ή γνωστό) που να χρησιμοποιεί ένα «ελληνικό» όνομα στην Ελλάδα;

157 απαντήσεις

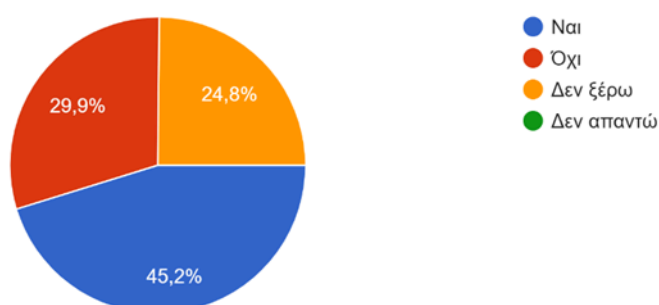

Από την άλλη, το 89,8% του δείγματος που αφορά Έλληνες πολίτες της Ελλάδας γνωρίζει άτομο που χρησιμοποιεί «ελληνικό» όνομα στην Ελλάδα (Γράφημα 8).

Γράφημα 9. Ποσοστό Ελλήνων που πιστεύουν ότι η αλλαγή των αλβανικών ονομάτων σε ελληνικά έγινε λόγω πίεσης από την ελληνική κοινωνία

7. Πιστεύετε ότι αυτή η αλλαγή έγινε εξαιτίας κάποιας πίεσης από τη μεριά της ελληνικής κοινωνίας εκείνα τα χρόνια σε αυτούς τους ανθρώπους;

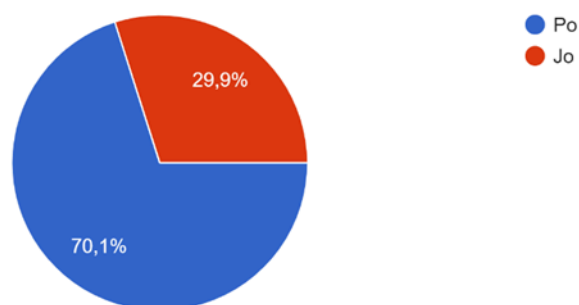
157 απαντήσεις

Γράφημα 10. Ποσοστό Αλβανών που πιστεύουν ότι η αλλαγή των αλβανικών ονομάτων σε ελληνικά έγινε λόγω πίεσης από την ελληνική κοινωνία

7. Mendoni se kanë qenë një proces i detyruar nga shoqëria greke?

127 απαντήσεις

Το 70,1% των Αλβανών με βάση το δείγμα πιστεύει ότι η αλλαγή έγινε μετά από πίεση της ελληνικής κοινωνίας, ενώ μόνο το 45,2% των Ελλήνων συμφωνεί με αυτή την άποψη. Το 29,9% πιστεύει ότι δεν πρόκειται για αποτέλεσμα πίεσης, ωστόσο το 24,8 απαντάει «Δεν ξέρω» (Γραφήματα 9 και 10). Γι' αυτή την «πίεση» θα μιλήσουμε στην επόμενη ενότητα.

4.5 Έλληνες και ελληνορθόδοξο γένος

Στις προηγούμενες ενότητες είδαμε πως φτάνοντας στην Ελλάδα, οι Αλβανοί για πολλά χρόνια υπέκυψαν σε μηχανισμούς αφομοίωσης από τους Έλληνες. Τίποτα όμως δεν είναι τυχαίο. Η θρησκευτική «αδιαφορία» των Αλβανών από τη μία έκανε τη σχέση με τους «θρησκευόμενους» Έλληνες πιο εύκολη. Ωστόσο, έχει σημασία να δει κανείς την αξία που προσδίδει το ελληνικό έθνος στη θρησκεία ήδη από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Μόνο έτσι μπορούν να ερμηνευθούν και να «δικαιολογηθούν», κατά κάποιο τρόπο, πολιτικές όπως αλλαγές ονομάτων, βαπτίσεις κλπ.³⁴ Το σχήμα ήταν ένα τη δεκαετία του 1990: για να γίνεις «δικός μας» πρέπει να είσαι χριστιανός ή να δηλώνεις χριστιανός. Ό,τι παρεκκλίνει από καθετί ελληνικό-χριστιανικό, για μας θα είναι «ξένο».

Οι Αλβανοί μετανάστες, όπως όλοι οι μετανάστες, φτάνοντας σε ένα νέο περιβάλλον βρίσκονται σε υποδεέστερη θέση. Αυτός που κυριαρχεί είναι συνήθως αυτός που υποδέχεται. Προκειμένου να ξεφύγουν από την υποδεέστερη αυτή θέση σε συνδυασμό με μια κοινωνία που κυριαρχείται από εθνικά-θρησκευτικά σύμβολα, οι Αλβανοί μπήκαν -ακούσια- σε

³⁴ «Σύμφωνα με στοιχεία του Τύπου (αρχές 1996), 45.000 Αλβανοί άλλαξαν επίσημα τα ονόματά τους σε χριστιανικά/ορθόδοξα το πρώτο εξάμηνο του 1996», Μπαλτσιώτης, Λ. (2020), ό.π., σελ. 20.

διαδικασία εσωτερικής «διαπραγμάτευσης» για το αν θέλουν τελικά να αλλάξουν την «ταυτότητά» τους. Συνήθως αυτή η πρακτική «ελληνοποίησης» των μικρών ονομάτων των Αλβανών γινόταν σε χώρους εργασίας, εκεί όπου οι μετανάστες ερχόντουσαν σε άμεση επαφή με τους Έλληνες, περνούσαν χρόνο μαζί τους μέσα στη μέρα και είχαν στενά «περιθώρια» λόγω της θέσης τους. Η αλλαγή «ονομάτων» λειτούργησε ως κίνητρο για την ενσωμάτωση αυτών των ανθρώπων σε μια κοινωνία που θεωρούσε απαραίτητη προϋπόθεση την αφομοίωση με εθνοθησκευτικά κριτήρια.

«Οι πρώτες δουλειές που έκανα ήταν αγροτικές δουλειές. Μας είχαν προετοιμάσει εκεί κάποιοι γνωστοί μας που ήξεραν και είχαν λίγο χρόνο που είχαν έρθει στην Ελλάδα, ότι γενικά δεν πρέπει να πούμε ότι στο θρήσκευμα είμαστε μουσουλμάνοι και να πούμε ότι είμαστε ορθόδοξοι, από Κορυτσά [...]. Εγώ επέλεξα το ελληνικό μου όνομα και το χρησιμοποίησα. Έβλεπα ότι δεν με ενοχλούσαν και με αυτό τον τρόπο μπορούσα να συνεχίσω τη ζωή μου κανονικά. Δεν φοβόμουν δηλαδή ότι θα με παραδώσουν στην αστυνομία. Γι' αυτό τον λόγο έφτιαξα αυτό το προφίλ και κράτησα αυτό το όνομα. Ένιωθα έτσι πιο ασφαλής» (Λ.Κ.).

«Τους έλεγα στην αρχή Θεοφάνης και έχει μείνει ακόμα το Φάνης αλλά το όνομά μου είναι Ιρφάν [...]. Έχω βαπτιστεί, αλλά τότε δεν τολμούσα να πω μουσουλμάνος. Σε μια χώρα που είναι όλοι χριστιανοί εγώ είπα ψέματα. Βαφτίστηκα όμως το 1993» (Ι.Α.).

«Οι άνθρωποι φαινόταν ότι κρυβόντουσαν, δεν ήθελαν να πουν τι είναι, έλεγαν είμαστε χριστιανοί [...]. Δεν με υποχρέωσε κανένας να αλλάξω όνομα, αλλά έχω ακούσει και έχω δει περιστατικά που με έκαναν να πω ένα ελληνικό όνομα. Από φόβο, να μην δείξω ότι είμαι από την Αλβανία». (Α.Τ.)

Το γεγονός ότι μετά το 1923 το μεγαλύτερο μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα είναι οι Αλβανοί μετανάστες βρίσκει απροετοίμαστους τόσο τους Έλληνες πολίτες που δεν είχαν έρθει σε τριβή με κανέναν άλλο πληθυσμό με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όσο και το ελληνικό κράτος. Τα πρώτα χρόνια, και μέχρι το 1998, οι Αλβανοί μετανάστες βρισκόντουσαν σε ένα «καθεστώς παρατυπίας» χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα, με αποτέλεσμα να είναι πιο ευάλωτοι. Ευάλωτοι στο να υπόκεινται σε μηχανισμούς «αλλοίωσης», ακόμα κι αν αυτό είχε να κάνει με την ίδια τους την ταυτότητα. Το κράτος με τις πολιτικές διαχείρισης-μη ρύθμισης έβγαζε από το καθεστώς παρατυπίας μόνο τους Αλβανούς που επέλεγαν να υιοθετήσουν στοιχεία «ελληνικότητας» στην «ταυτότητά» τους.

Ειδικά μέχρι το 1998, όπου ξεκίνησαν οι πρώτες νομιμοποιήσεις με τη λεγόμενη «Πράσινη Κάρτα», πολλοί αρνούσαν τη μουσουλμανική τους πίστη, δήλωναν χριστιανοί ορθόδοξοι και όσοι μπορούσαν δήλωναν και «ελληνικής καταγωγής»: *«Το έκανα “Μαρία” μόνο και μόνο για να μπορέσω να πάρω μία άδεια παραμονής. Ζούσα 5 χρόνια χωρίς άδεια*

παραμονής. Όλα αυτά για ένα χαρτί» (Φ.Χ.), «Αν δεν είχες χριστιανικό όνομα δεν πρόκειται να σου έδιναν χαρτιά» (Κ.Κ.). Ακόμα και άνθρωποι από περιοχές της Νότιας Αλβανίας με αμιγώς χριστιανικό πληθυσμό, όπως είναι η Κορυτσά, χρησιμοποιούσαν την πόλη καταγωγής τους ως μέσο με σκοπό την καλύτερη αντιμετώπιση. Αυτή η πρακτική αποτυπώνεται στα λόγια του Λ.Κ. που μου είπε σε σχετική συζήτηση: «Αν έλεγες ότι είσαι από την Κορυτσά ήταν μια μεγάλη βοήθεια από μόνο του τότε, σε αντιμετώπιζαν διαφορετικά... Σου έλεγαν “εσείς είστε δικοί μας”».

Ήδη από το 1821 κι έπειτα, πριν καν φτάσουμε στη δημιουργία του ελληνικού κράτους, ξεκίνησαν να συντάσσονται τα επαναστατικά Συντάγματα. Σε αυτά, προβλέπεται ότι Έλληνας είναι ο χριστιανός κάτοικος του κράτους. Πρώτη ιδιότητα, λοιπόν, ήταν κυρίως η υπαγωγή στο ορθόδοξο γένος. Η θρησκεία φαίνεται να είναι το πιο ασφαλές συστατικό στοιχείο ταυτότητας και σύνδεσης των επαναστατημένων εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ήδη από τα πρώτα χρόνια δημιουργίας του ελληνικού έθνους. Ο τρόπος με τον οποίο η οθωμανική διοίκηση διαχώριζε τους υπηκόους της με βάση το θρήσκευμα δημιούργησε το έναυσμα, ώστε το *rum millet* (η ελληνορθόδοξη κοινότητα) να αυτοπροσδιοριστεί ως «κάτι άλλο θρησκευτικά». Κάτι, που από μόνο του αρκεί για να τους ενώσει και να τους κάνει να εναντιωθούν.³⁵

Όπως είδαμε παραπάνω, πριν ακόμα η Ελλάδα αποκτήσει κρατική υπόσταση, η κυρίαρχη ιδέα κατά τη διάρκεια της επανάστασης αλλά και τα πρώτα χρόνια δημιουργίας του κράτους ήταν να διαχωριστεί το χριστιανικό στοιχείο από το μουσουλμανικό και να γίνει η βάση για τη συγκρότηση μίας νέας κρατικής οντότητας στην περιοχή Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η ελληνορθόδοξη κοινότητα χρησιμοποίησε τη θρησκεία ως στοιχείο διαχωρισμού από τους Οθωμανούς με σκοπό την επανάσταση. Η θρησκεία ήταν το πιο ασφαλές στοιχείο ταυτότητας των Ελλήνων στο νεοσυσταθέν κράτος, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να ακολουθούν πολιτικές ακριβώς για να διατηρηθεί ομοιογενής θρησκευτικά (ταυτοτικά εν προκειμένω) ο πληθυσμός τους. Για παράδειγμα, στους μουσουλμάνους της Θεσσαλίας, όταν το 1881 η Άρτα και η Θεσσαλία προσαρτήθηκαν στο ελληνικό κράτος, είχαν δοθεί 3 έτη χρονικό περιθώριο για να φύγουν ή να αλλαξοπιστήσουν σε περίπτωση που ήθελαν να παραμείνουν στην περιοχή. Σαράντα χρόνια αργότερα, με την ανταλλαγή πληθυσμών το 1922-1923, η θρησκεία εξακολουθεί να είναι το κυρίαρχο ταυτοτικό στοιχείο που το κράτος λαμβάνει υπ' όψιν πριν συμπεριλάβει έναν πληθυσμό στον ελληνικό λαό. Και

³⁵ Για μια εκτενή παρουσίαση της ιστορίας για τη διαδρομή της ελληνική ιθαγένειας βλ.: Χριστόπουλος, Δ. (2019). *Ποιος είναι Έλληνας πολίτης;*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

έτσι, αυτόματα, οι πρόσφυγες από την Τουρκία στερούνται την τουρκική ιθαγένεια και αποκτούν την ελληνική.

Πάνω σε αυτό το επιχείρημα βασίζεται και η εκτεταμένη χρήση του όρου ομογένεια στην Ελλάδα και σήμερα. Ο ομογενής υπάγεται και αυτός στο ορθόδοξο γένος, στο γένος του Πατριαρχείου. Πιο συχνά θα ακούσει κανείς τον όρο ομογενής παρά ομοεθνής. Ομογενείς θεωρούνται και 3 γενιές αργότερα τα παιδιά των Ελλήνων που έφυγαν στα τέλη του 19ου αιώνα στις ΗΠΑ.

Οι Έλληνες, λοιπόν, ήρθαν για πρώτη φορά σε επαφή με έναν τόσο μεγάλο πληθυσμιακό όγκο μεταναστών το 1922-1923, με την έλευση ενός εκατομμυρίου προσφύγων από την Τουρκία στην Ελλάδα. Το 1990 φτάνουν περίπου 700.000 Αλβανοί μετανάστες. Και στις δύο περιπτώσεις το κύμα είναι τεράστιο. Οι πρώτοι, ωστόσο, με μια ομογενειακή ιδιότητα, όπως είδαμε πριν. Πριν καν ξεκινήσουν το ταξίδι τους για την Ελλάδα είχαν ήδη συμπεριληφθεί ως πολίτες από το ελληνικό κράτος. Από την άλλη, στην περίπτωση των Αλβανών δεν υπήρχε η ομογενειακή ιδιότητα, πέρα των «Βορειοηπειρωτών».

Έτσι, το κράτος και η ελληνική κοινωνία έρχεται να ασκήσει πρακτικές αφομοίωσης σε όσους δεν ανήκουν στους «δικούς τους», τους «ομογενείς», τους «Βορειοηπειρώτες». Αρκεί να δήλωναν χριστιανοί, ή να είχαν χριστιανικά ονόματα και θα ήταν και αυτοί «εν δυνάμει δικοί τους». Η ιστορία δεν θα είχε την ίδια εξέλιξη αν αντί για Αλβανοί έφταναν στη χώρα Αφγανοί, Πακιστανοί ή Σύριοι εκείνη την εποχή. Οι Αλβανοί μετανάστες τη δεκαετία του 1990 υπέστησαν πρακτικές «βίαιης» ενσωμάτωσης (άλλαξαν ονόματα, απέκρυσαν το θρήσκευμά τους, βαπτίστηκαν) μπαίνοντας σε διαδικασία συνεχούς αμφισβήτησης και διαπραγμάτευσης για την πραγματική τους ταυτότητα.

Σκοπός αυτής της ενότητας δεν ήταν η ιστορική ανασκόπηση της ιθαγένειας στην Ελλάδα. Προφανώς και υπήρχαν περίοδοι στην ιστορία που το ελληνικό κράτος έκανε «δικό του» και κάποιον που δεν ήταν χριστιανός ορθόδοξος. Οι Μουσουλμάνοι και Εβραίοι κυρίως της Μακεδονίας είναι ένα παράδειγμα. Το σημαντικότερο στοιχείο, από όσα προαναφέρθηκαν, είναι πως ήδη από τα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης μέχρι και τις μέρες μας, η θρησκεία αδιαπραγμάτευτα αποτέλεσε τον βασικό μοχλό συμπερίληψης ή αποκλεισμού πληθυσμών από τον ελληνικό λαό.

4.6 Ανάγκη ή επιλογή;

Ο Διευθυντής των Γ.Α.Κ της Αλβανίας δηλώνει: *«Η αλλαγή δεν είναι αλλαγή ονόματος, είναι πλαστογράφηση. Είναι αλλαγή ονόματος και καμιά φορά και αλλαγή επιθέτου. Δεν πρόκειται δηλαδή για θέληση να αλλάξουν τα ονόματά τους, αλλά πρόκειται για θέληση να κερδίσεις*

κάποια προνόμια σε μια κοινωνία που αν τα διεκδικούσες, δεν θα στα έδινε ποτέ. Είναι η ανάγκη για επιβίωση. Γι' αυτό και από Ασάν θα γίνεις Ηλία και θα πεις ότι είσαι Βορειοηπειρώτης. Ειδικά αν είσαι από τον Νότο της Αλβανίας».

«Το ότι άλλαξαν τα ονόματά τους μπορεί, ναι, να ήταν αποτέλεσμα μιας πίεσης, αλλά έγινε με μια σχετική ευκολία μόνο και μόνο για να ξεφύγουν από τα κατάλοιπα αυτού του συστήματος που τους είχε στη φτώχεια και είχε πλήξει την περηφάνειά τους. Εννοείται όμως ότι αν δεν τους είχε ασκηθεί πίεση, δεν θα άλλαξαν τα ονόματά τους. Έγινε για λόγους επικοινωνιακούς φυσικά, τους ήταν πιο εύκολο να σε φωνάζουν με ελληνικό όνομα, ήταν όμως και μηχανισμός αφομοίωσης» (Aldo Bumci, πρώην Υπουργός Δημοκρατικού Κόμματος).

Η επίδραση του κομμουνισμού και της αθεϊστικής κουλτούρας που ασκήθηκε στον μέσο Αλβανό φάνηκε τη δεκαετία του 1990 στην Ελλάδα. Από τη μία οι «ανεκτικοί» Αλβανοί που βρίσκονταν σε υποδεέστερη θέση και από την άλλη οι «θρησκευόμενοι» Έλληνες. Το γεγονός ότι ο αλβανικός λαός δεν ήταν ένας πληθυσμός με έντονη θρησκευτική δυναμική όπως μπορεί να ήταν ένας άλλος και δη ισλαμικός, έκανε τη διαδικασία της αφομοίωσης ακόμα ευκολότερη. Ακόμα και η γειτνίαση των δύο χωρών, η ύπαρξη ελληνικών μειονοτικών ζωνών στην Αλβανία και οι σχέσεις των δύο χωρών ιστορικά είναι παράγοντες που διευκολύνουν τέτοιου τύπου διεργασίες. Ουσιαστικά, είναι αλλιώς να έρχεται σε επαφή ο μέσος Έλληνας χριστιανός του 1990 με έναν Αλβανό από την Κορυτσά ή την Αυλώνα και αλλιώς με έναν Σύριο ή Αφγανό.

Συνομιλώντας με άτομα της «πρώτης γενιάς» των Αλβανών μεταναστών σχετικά με το ζήτημα της αλλαγής ονομάτων, καταλαβαίνω ότι τα όρια μεταξύ της ανάγκης και της επιλογής για αλλαγή «ταυτότητας» είναι κάπως δυσδιάκριτα. Θα έλεγα, ωστόσο, ότι δεν είναι ένας ο παράγοντας που ώθησε τόσο μεγάλο πληθυσμό να προβεί σε τέτοιες αλλαγές. Από τη μία, οι εργοδότες που πιέζουν και από την άλλη η ανάγκη για υποστήριξη από το κοινωνικό περιβάλλον μέσα από τις κουμπαριές. Και με τους δύο τρόπους, σκοπός των Αλβανών μεταναστών ήταν ένας: να ξεφύγουν από το «περιθώριο» στο οποίο βρίσκονταν και να κάνουν τη ζωή τους πιο εύκολη. Ήταν γι' αυτούς, επομένως, ο κινητήριο μοχλός για τα επόμενα βήματα.

Οι Αλβανοί μετανάστες ήταν αυτή η μεταναστευτική κοινότητα με την οποία ήρθε ξαφνικά και μαζικά σε επαφή η κλειστή ελληνική κοινωνία του 1990. Η πολύ πιο κλειστή σε σχέση με σήμερα. Πολλοί Έλληνες προθυμοποιήθηκαν να δώσουν ελληνικά ονόματα σε Αλβανούς που συναναστρέφονταν, ενώ άλλοι το έκαναν εκβιαστικά (κυρίως οι εργοδότες, όπως είδαμε). Σε όλη αυτή τη διαδικασία, το σίγουρο είναι ότι έπαιξαν ρόλο οι συντηρητικές απόψεις της ελληνικής κοινωνίας, η οποία είχε μάθει να ζει με όρους ομοιογένειας.

Τόσο ο Έλληνας εργοδότης που εκβιάζει με απόλυση, όσο και η καλή σπιτονοικοκυρά που είναι πρόθυμη να βαφτίσει και να βάλει στον Αλβανό ή τα παιδιά του ελληνικά-χριστιανικά ονόματα, το κάνει γιατί αυτό θεωρεί ότι πρέπει να γίνει αφού είναι στην Ελλάδα. Από την άλλη, υπάρχουν περιπτώσεις Αλβανών που, όπως είδαμε, αναγκάζονται να υποκύψουν για να μην χάσουν τη δουλειά τους και παράλληλα υπάρχουν και οι Αλβανοί που αποζητούν τη στήριξη και την κοινωνική αποδοχή. Όπως και να 'χει, τα όρια μεταξύ της επιλογής και της ανάγκης εν προκειμένω είναι όντως ρευστά, καθώς σε όλες τις περιπτώσεις ο σκοπός είναι η επιβίωση. Το να ξεπεράσουν δηλαδή τα εμπόδια και να προσαρμοστούν στα δεδομένα της κοινωνίας υποδοχής.

Γενικά, τα ονόματα σε ένα μεταναστευτικό πλαίσιο και η αλλαγή τους μέσα στα χρόνια εμπλέκει το στοιχείο της πολιτισμικής προσαρμογής και της μετάβασης από τον «ξένο» και «άλλο» στον «δικό μας». Τα ονόματα, επομένως, δεν είναι μόνο προσωπικό στοιχείο αλλά έχουν βαθιά κοινωνική και πολιτική σημασία –είναι «*δείκτες διαπροσωπικών σχέσεων, πολιτισμού και ταυτότητας*».³⁶ Σίγουρα η πρακτική αλλαγής ονομάτων δεν αφορά μόνο τους Αλβανούς μετανάστες του 1990 στην Ελλάδα. Ενδεικτικά, άλλα παραδείγματα είναι οι Πομάκοι της Βουλγαρίας³⁷ και οι μετανάστες από χώρες της Σοβιετικής Ένωσης που μετακινήθηκαν προς χώρες της Δύσης και τις ΗΠΑ.³⁸

Σχετικά με τους Αλβανούς στην Ελλάδα, αποφάσισα να δώσω έμφαση στη θεματική των ονομάτων ακριβώς για τον λόγο που εξηγώ παραπάνω. Ήδη από τα πρώτα χρόνια εγκατάστασης των Αλβανών μεταναστών, βλέπουμε κατά την ενσωμάτωσή τους στη χώρα μια διαδικασία εσωτερικής διαπραγμάτευσης, μια αλλαγή ταυτότητας μέσα στον χρόνο που φτάνει μέχρι και τη «δεύτερη γενιά», η οποία είναι και το κεντρικό θέμα της εργασίας.

³⁶ Tummala-Narra, P. (2016) Names, name changes, and identity in the context of migration. In J. Beltsiou (Ed.), *Immigration in psychoanalysis: Locating ourselves* (pp. 151–165). Routledge/Taylor & Francis Group, pp. 151-152.

³⁷ Κρέτση, Γ. (2003) Σύγχρονες και ιστορικές διαστάσεις της ανθρωπονομικής συμπεριφοράς στην αλβανική κοινωνία. *Μνήμων*, 25, 111-145. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8464/8727>

³⁸ “*With the judge being satisfied that there was no outstanding judgements or litigation against them, the Psenicnaks became the Penicks in the eyes of the law. The changing of one’s name legally may seem to be a surface-level shift, but the implications of this change are deep and significant. One can imagine that these Psenicnaks were motivated by a desire to change their Eastern-European sounding name to one that was more ethnically ambiguous, more ‘Americanized’*”, Penick, K. A. (2019) *Name Changes in Search of a New Identity: Southern and Eastern European Immigrants and the Fashioning of White Identity in The United States* (Thesis). Ανακτήθηκε από: Regis University Student Publications (comprehensive collection). 908. <https://epublications.regis.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1916&context=theses>, p. 1.

«Στα παιδιά μου έβαλα ελληνικά ονόματα για τον ίδιο λόγο που έκανα και σε μένα, για να έχει μια συνέχεια αυτή η διαδικασία, να μην αντιμετωπίσουν διακρίσεις και ρατσιστικές συμπεριφορές στο σχολείο και στη ζωή τους» (Λ.Κ.).

«Την κόρη μου από Μαλίντα που τη λέγανε στην Αλβανία, τη βαφτίσαμε Βαρβάρα» (Α.Τ.).

Η επιλογή των Αλβανών να αποκτήσουν ελληνικά ονόματα τη δεκαετία του 1990 ήταν μία επιλογή που είχε ως στόχο να αποβάλλει την ταμπέλα του μουσουλμάνου ή του άθεου, να τους βγάλει από το περιθώριο και γενικά να μπορούν να έχουν μία καλύτερη αντιμετώπιση. Κοινωνική αλλά και θεσμική στην περίπτωση που επικαλούνταν ελληνική καταγωγή. Το ίδιο συμβαίνει και με την επιλογή να βαφτίσουν τα παιδιά τους. Ο ρατσισμός ήταν ένα από τα φαινόμενα που χαρακτήρισε την περίοδο του 1990 στην Ελλάδα και οι Αλβανοί έκαναν ό,τι μπορούσαν, ώστε αυτός να μην πλήξει και τα παιδιά τους.

4.7 Ξένος τότε ο Αλβανός, ξένος και σήμερα;

Σκοπός της παρούσας ενότητας είναι να δούμε ποια ήταν η εικόνα της ελληνικής κοινωνίας για τους Αλβανούς μετανάστες του 1990, και αν έχει παραμένει ίδια μέσα στα χρόνια. Πόσο έχει ενσωματωθεί ο Αλβανός στην ελληνική κοινωνία και τι ρόλο παίζει η «δεύτερη γενιά» στην όποια αντιμετώπιση;

Σύμφωνα με τον Ν. Γογώνα (2010), αυτή η εχθρικότητα με την οποία αντιμετώπισε η ελληνική κοινωνία το αλβανικό μεταναστευτικό κύμα είναι κατά βάσει λόγω της επιρροής των ΜΜΕ και της εικόνα που κατασκεύασαν γι' αυτούς. Γενικότερα, μιλάμε για μία “δαιμονοποίηση” των Αλβανών: από τη μία οι Αλβανοί παρουσιάζονται ως εγκληματίες από τη φύση τους, φτωχοί και εχθροί λόγω της εθνικότητας και της θρησκείας τους. Η δημιουργία αυτής της αρνητικής εικόνας επισφραγίστηκε με τη συνεχή αναπαραγωγή φαινομένων αλβανικής εγκληματικότητας. Έτσι, κανονικοποιείται η πεποίθηση ότι “Αλβανός = εγκληματίας”, η οποία συνδέεται με το δεύτερο μοτίβο πάνω στο οποίο στηρίχθηκαν οι προκαταλήψεις της ελληνικής κοινωνίας. Δηλαδή, ότι οι Αλβανοί προέρχονται από μια φτώχη και αναπτυξιακά καθυστερημένη χώρα, και γι' αυτό ζουν στη φτώχεια, και θα συνεχίσουν να ζουν σε αυτή. Τέλος, η ανταγωνιστική ιστορία των ελληνο-αλβανικών σχέσεων κατά τη διάρκεια και ύστερα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, κυρίως βασιζόμενη στις θρησκευτικές τους διαφορές, καθιστούσε τους Αλβανούς μια *a priori* απειλή.

Αν ρωτήσει κανείς έναν Αλβανό γύρω στα 50 σήμερα, τι θυμάται από τις πρώτες του επαφές με τους Έλληνες, σίγουρα θα πει για τη βία και τον έντονο και συστηματικό

ρατσισμό που δέχτηκε. Τέτοια παραδείγματα θα δούμε παρακάτω, σε αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις τους.

Τα 15-20 πρώτα χρόνια ήταν αρκετά δύσκολα και επίφοβα για τους Αλβανούς που προσπαθούσαν να ορθοποδήσουν. Βία και θεσμικός ρατσισμός είχαν γίνει καθημερινότητα, ειδικά στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Αθήνα. Στην πλατεία Ομονοίας καθημερινά γινόντουσαν οι γνωστές «επιχειρήσεις σκούπα». *«Μόλις είχα πάρει το πρώτο μου αυτοκίνητο με τον αδερφό μου. Θυμάμαι κάτι αστυνομικοί μου το σπάσανε γιατί ήμουν Αλβανός. Μου είπε ο ένας “έχετε και αυτοκίνητο ε, Αλβανοί... καινούργιο... κόκκινο κιόλας...” Το έκαναν κομμάτια»* (Ε.Σ.).

Ο Αλβανός ήταν σίγουρα εγκληματίας και αυτός που σκότωσε ήταν σίγουρα Αλβανός. Αυτό ήταν το σχήμα. Τη δεκαετία του 1990 ήταν σύνηθες ο Τύπος και τα ΜΜΕ της εποχής να είναι γεμάτα με ειδήσεις που αφορούσαν τους μετανάστες και το κακό που προκαλούν στη χώρα. Είχε γίνει καθημερινότητα, και το μοτίβο του «Αλβανού εγκληματία» αναπαραγόταν ξανά και ξανά στις οθόνες και τις εφημερίδες των Ελλήνων πολιτών. Αυτό ήταν αρκετό για να περάσει στις συνειδήσεις του κόσμου, που είχε συνδέσει άμεσα τον Αλβανό με το άτομο με παραβατική συμπεριφορά.

«Τα πρώτα χρόνια ντρεπόσουν να πεις ότι είσαι Αλβανός. Εμάς ο ρατσισμός μας έχει τσακίσει. Ήμασταν παντού πρωτοσέλιδα, σε δελτία ειδήσεων. Οποιος σκότωνε, όποιος βίαζε ήταν Αλβανός. Μέχρι το 2004 ήταν συστηματικό αυτό. Το 2004 βγήκε ο Καραμανλής και είπε “όχι όλοι οι Αλβανοί εγκληματίες”. Εκεί άλλαξαν κάπως τα πράγματα» (Ι.Α.).

Πέρασαν τα χρόνια, οι Αλβανοί ανέπτυξαν σχέσεις με τους Έλληνες και το στερεότυπο «Αλβανός ίσον εγκληματίας» άρχισε να κλονίζεται. Ενσωματώθηκαν και έφτιαξαν τις οικογένειές τους. Προκειμένου να καταλάβω σε ποιο βαθμό λειτούργησε θετικά η ενσωμάτωση των Αλβανών στην Ελλάδα, έκανα κάποιες σχετικές ερωτήσεις σε άτομα ελληνικής καταγωγής που ζουν στην Ελλάδα. Ήταν όμως μόνο αυτό; Σύντομα η ελληνική κοινωνία βρέθηκε ενώπιον νέων προκλήσεων μεταναστευτικής κινητικότητας και οι Αλβανοί είχαν μόλις κλείσει την πόρτα. Η αλβανική μετανάστευση ήταν μια δοκιμή.

Η αλβανική μετανάστευση έπαιξε σημαντικό ρόλο και προετοίμασε το έδαφος για τις επόμενες μεταναστευτικές ομάδες που θα έφταναν στη χώρα. Η συνάντηση ενός έντονου και ενιαίου -σχετικά- σε όλη τη χώρα χριστιανικού στοιχείου με έναν πληθυσμό με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά ήταν αναμενόμενο ότι θα επιφέρει έντονη δυσaráσκεια στην κοινωνία υποδοχής και συγκρούσεις μεταξύ των ντόπιων και των μεταναστών. Οι Έλληνες δεν ήταν μαθημένοι στο διαφορετικό, παρά μόνο στις περιπτώσεις που δικοί τους άνθρωποι αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στο εξωτερικό. Οι Αλβανοί το 1990 ήταν κάτι άγνωστο

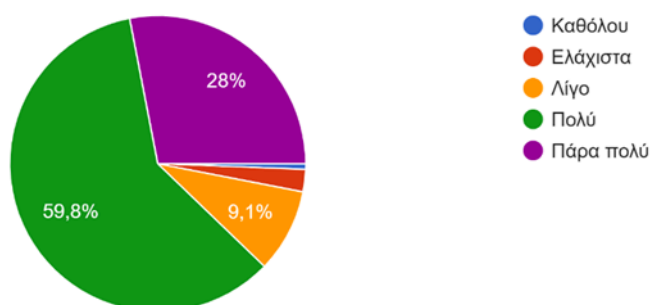
για την ελληνική κοινωνία. Μέχρι τότε, το πιο ξένο που μπορούσε να συναντήσει ο Έλληνας στη γειτονιά του μπορεί να ήταν μία οικογένεια προσφύγων του 1923 ή κανένας ομογενής παλιννοστούντας που έφτασε στη χώρα τη δεκαετία του 1980.

Επομένως, οι εκατοντάδες χιλιάδες Αλβανοί που ξεκίνησαν να φτάνουν το 1990, με την διαφορετική τους κουλτούρα κατάφεραν να ανοίξουν το δρόμο στους επόμενους (Σύριους, Αφγανούς, Πακιστανούς κλπ). Η ελληνική κοινωνία με αυτόν τον τρόπο έγινε πιο ελαστική, κάνοντας την επαφή των ντόπιων με τους τελευταίους πιο ομαλή από ό,τι θα ήταν αν εκείνοι έφταναν στην Ελλάδα το 1990. Με τα παραπάνω σκοπός της γράφουσας ήταν να αναδείξει την τάση της ελληνικής κοινωνίας να μεταστρέφεται σταδιακά σε μια κοινωνία πιο ανεκτική.

Γράφημα 11. Ποσοστό ενσωμάτωσης Αλβανών στην ελληνική κοινωνία, σύμφωνα με άτομα ελληνικής καταγωγής

10. Μετά από περίπου 30 χρόνια στην Ελλάδα, κατά πόσο πιστεύετε ότι οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία;

164 απαντήσεις

Στην ερώτηση «Μετά από 30 χρόνια στην Ελλάδα, κατά πόσο πιστεύετε ότι οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία;» το 9,1% του δείγματος απαντάει «Λίγο», το 59,8% «Πολύ», το 28% «Πάρα πολύ» και το μικρότερο ποσοστό απαντάει «Ελάχιστα» και «Καθόλου» (Γράφημα 11). Τα νούμερα που προκύπτουν από τις απαντήσεις δείχνουν ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων αντιλαμβάνονται θετικά την πορεία των Αλβανών στην Ελλάδα ως προς τη διαδικασία της ενσωμάτωσης.

Η επόμενη ερώτηση ήταν ανοιχτού τύπου, με σκοπό οι ερωτηθέντες να δώσουν ελεύθερη απάντηση. Στην ερώτηση, λοιπόν, αν «Με την πάροδο των ετών, άλλαξε η άποψή σας για τους Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα;», μερικές από τις απαντήσεις ήταν οι εξής: «Άλλαξε θετικά», «Σίγουρα έχει αλλάξει και αλλάζει όσο προχωρά η

ενσωμάτωση των ανθρώπων αυτών στην ελληνική κοινωνία», «Ναι, διότι είδα το πόσο εργατικοί και φιλότιμοι άνθρωποι είναι», «Στην αρχή ήμουν παιδί, οπότε δεν θα μπορούσα να έχω ολοκληρωμένη και εμπεριστατωμένη άποψη. Άκουγα αυτά που έλεγαν οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και τα οποία δεν ήταν και τόσο ευχάριστα. Είχα γνωρίσει 2 Αλβανούς μετανάστες οι οποίοι δούλευαν εκεί που εργαζόταν και ο πατέρας μου. Και τους δύο τους βοηθούσε η οικογένειά μου, δίνοντάς τους κυρίως φαγητό. Ο ένας ήταν εξαιρετικός, ο άλλος όχι. Με την πάροδο του χρόνου και αφού συναναστράφηκα με αρκετούς σε φιλικό επίπεδο αλλά και ως δασκάλα των παιδιών τους, έχω πάρα πολύ καλή άποψη για την πλειονότητα.», «Ναι, στην αρχή ήταν αρκετά παραβατικοί. Στη συνέχεια όμως μεταναστεύανε με την οικογένεια τους και ενσωματώθηκαν πλήρως στην ελληνική κοινωνία και πραγματικότητα, οπότε αναγνωρίζοντας και τους στενούς οικογενειακούς δεσμούς και τις οικογενειακές τους αξίες άλλαξα γνώμη, από αρνητική σε θετική», «Καλύτερευσε, βλέποντας πολλούς να έχουν ενσωματωθεί σε μεγάλο βαθμό και να έχουν πολύ καλύτερη ζωή», και «Άλλαξε αρκετά. Οι περισσότεροι μετανάστες αλβανικής καταγωγής ενσωματώθηκαν με πολύ ικανοποιητικό τρόπο και έχουν προσφέρει πολλά στην Ελλάδα».

Είναι δεδομένο ότι υπήρξαν και αρνητικές απαντήσεις, όπως: «Όχι, θεωρώ τον λαό τους πονηρό, ακόμα και τώρα» και «Πάντα είχα αρνητική άποψη γι' αυτούς». Σε αυτό που εγώ στέκομαι είναι στη θετική ματιά που βλέπουν πλέον οι Έλληνες τους Αλβανούς στην Ελλάδα. Μπορεί κάποιοι με επιφυλάξεις, αλλά θετική. Η διαδικασία της ενσωμάτωσης ήταν επίπονη διαδικασία για τους Αλβανούς, όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες. Η εργασία και η δημιουργία οικογενειών είναι κυρίως αυτά που άνοιξαν το δρόμο. Ωστόσο, έχει σημασία να αναγνωρίζουμε τη δυναμική ενός λαού που παραδέχεται ότι «στην αρχή τα έβλεπα αλλιώς, τώρα άλλαξα». Αυτό είναι το γενικό σχήμα σε όσα απάντησαν οι περισσότεροι. Και αυτό το σχήμα επιθυμώ να βγει προς τα έξω σε όσους θεωρούν ότι η ελληνική κοινωνία είναι η ίδια με το 1990.

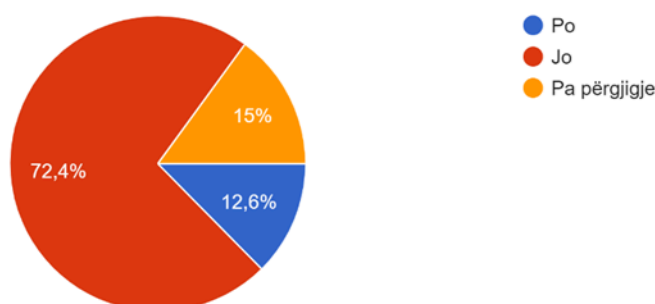
Υπήρξε λόγος που προσπάθησα να αναδείξω μια τέτοια θεματική, την αλλαγή δηλαδή της εικόνας του Αλβανού μετανάστη στα μάτια της ελληνικής κοινωνίας. Με την ομάδα των παιδιών που συμμετείχαμε στο βίντεο-συζήτηση που ανέφερα στην εισαγωγή, ταξιδέψαμε (εγώ, η Σίντυ και ο Μπίορνι) μαζί με τον καθηγητή κ. Χριστόπουλο στην Αλβανία. Μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση στο ταξίδι αυτό ότι δημοσιογράφοι της αλβανικής τηλεόρασης που μας είχαν καλέσει να μιλήσουμε για τις ζωές μας και τα σχέδιά μας στην Ελλάδα, μας αντιμετώπιζαν σαν μετανάστες του 1990 και επέμεναν σε ερωτήσεις που για εμάς ήταν παρωχημένες, όπως: «Στην Ελλάδα οι Αλβανοί αντιμετώπισαν πολύ ρατσισμό, εσείς δεν είχατε την ίδια αντιμετώπιση;». Ο Μπίορνι έδωσε τη δική του απάντηση, λέγοντας:

«Paragjykimet ishin më shumë për prindërit tanë që s'flisnin gjuhën, jo te ne që flasim gjuhën» (Ρατσισμό δέχτηκαν περισσότερο οι γονείς μας που δεν μιλούσαν τη γλώσσα, παρά εμείς που τη μιλάμε). Με ξάφνιασε δυσάρεστα η επιρροή που (ενδεχομένως επίτηδες) ήθελαν να ασκήσουν τα αλβανικά μέσα ενημέρωσης στους δέκτες τους. Επίσης, τέτοιου τύπου ερωτήσεις σίγουρα αντικατοπτρίζουν την άποψη μερίδας της αλβανικής κοινωνίας, που όντως θεωρεί ότι οι Έλληνες έχουν μείνει στάσιμοι στις αντιλήψεις και τις πρακτικές της δεκαετίας του 1990.

Ωστόσο, το δείγμα των Αλβανών ερωτηθέντων δίνει άλλη οπτική στο θέμα. Κάνοντας σύγκριση με τη δεκαετία του 1990 ως προς την αντιμετώπιση των Ελλήνων απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες, το 72,4 % θεωρεί πως η ελληνική κοινωνία έχει αλλάξει, το 12,6% θεωρεί ότι δεν έχει αλλάξει, ενώ το 15% δεν δίνει καμία απάντηση (Γράφημα 12). Προφανώς, το 72,4% που απαντάει αρνητικά στο αν πιστεύει ότι η ελληνική κοινωνία είναι ίδια τώρα με το 1990, λαμβάνει υπ' όψιν της ότι, πρώτον, η Ελλάδα είναι «μαθημένη» πλέον μετά από 30 χρόνια αλβανικής μετανάστευσης, και, δεύτερον, ότι τα παιδιά των μεταναστών έχουν μεγάλες διαφορές σε σχέση με τους γονείς τους. Γεννιούνται ή/και μεγαλώνουν εδώ, κάνοντας την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία μια ανώδυνη διαδικασία, κάτι που το 1990 ήταν αδιανόητο.

Γράφημα 12. Η άποψη των Αλβανών σχετικά με το αν έχει αλλάξει από τη δεκαετία του '90 η αντιμετώπιση των Ελλήνων απέναντι στους Αλβανούς μετανάστες

10. Mendoni se shoqëria greke sot është e njëjta me atë të viteve 1990' në lidhje me mënyrën si i trajton shqiptarët?
127 απαντήσεις

Παράλληλα, το αλβανικό κράτος βλέπει την αλλαγή στην ελληνική κοινωνία σε σχέση με το πώς οι Έλληνες αντιμετωπίζουν τους Αλβανούς, επιμερίζοντας την ευθύνη τόσο στην ελληνική κοινωνία όσο και στην ίδια τη μεταναστευτική κοινότητα των Αλβανών:

«Από αυτά που ξέρω από φίλους, από γνωστούς, από αυτά που βλέπω εγώ όταν επισκέπτομαι καμιά φορά την Ελλάδα για επαγγελματικούς λόγους, η ελληνική κοινωνία εννοείται ότι έχει αλλάξει. Οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί. Από εκεί που υπήρχε ο Αλβανός που ερχόταν από μια πολύ φτωχή χώρα μέσα από τα βουνά μια δύσκολη δεκαετία, τη δεκαετία του 1990, τώρα οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί, παρουσιάζουν διαφορετικά τους εαυτούς τους, έχουν στήσει επιχειρήσεις, κάποιοι είναι και Έλληνες πολίτες. Όπως αλλάζει και εξελίσσεται η αλβανική μεταναστευτική κοινότητα, έτσι αλλάζει και η κοινωνία υποδοχής» (Aldo Bumci).

«Το σίγουρο είναι ότι πλέον δεν είναι στο στόχαστρο οι Αλβανοί, αλλά οι Πακιστανοί. Αυτό που μου κάνει εντύπωση κάθε φορά που επισκέπτομαι την Ελλάδα είναι ότι ακούω πολλούς Αλβανούς πλέον μαζί με Έλληνες να μιλάνε ρατσιστικά για τους Πακιστανούς. Μπορεί να είναι αβάσιμο αυτό που λέω, όμως εγώ το βλέπω. Ίσως είναι αυτό το σύνδρομο του ανθρώπου που κάποτε ήταν το θύμα και μετατρέπεται σε θύτη» (Ardit Bido).

Φαίνεται πως για την πρώτη γενιά, σε γενικές γραμμές, η αίσθηση ότι αποτελούν κάτι τελείως ξένο έχει αλλάξει: «Τώρα δεν νιώθω όπως τότε, μπαίνω σε σπίτια Ελλήνων και δεν νιώθω Αλβανός...» (Α.Τ.). Από την άλλη, και τα ίδια τα παιδιά των Αλβανών διαχειρίζονται διαφορετικά την καταγωγή τους: «Μικρή απέφευγα να λέω την καταγωγή μου... ψέματα δεν θα έλεγα ποτέ αλλά το απέφευγα... τώρα δεν το αποφεύγω» (Ε.Ζ.), «Θεωρώ ότι “εντάχθηκα” ομαλά στο κοινωνικό σύνολο, γιατί ήμουν της επόμενης γενιάς από τους γονείς μου. Οι γονείς μου σίγουρα βίωσαν ρατσισμό, σε αντίθεση με ‘μένα ... Πλέον ναι, το λέω ανοιχτά, δεν λέω ψέματα, δεν ντρέπομαι. Όσο ήμουν μικρός μπορεί να το έλεγα, αλλά ένιωθα μια μικρή ανασφάλεια μέσα μου, ότι μπορεί να με “κάνουν στην άκρη”» (Ν.Κ.).

4.8 Πόσο ξένη είναι τελικά η «δεύτερη γενιά»;

«Η ελληνική κοινωνία είναι όντως πιο ελαστική πλέον, αλλά κατά την άποψή μου η Ελλάδα παραμένει μια χώρα όχι τόσο ανοιχτή στις άλλες εθνικές ταυτότητες. Το έχουμε δει πολλές φορές αυτό σε παρελάσεις που έχουν διαμαρτυρηθεί για παιδιά αλβανικής καταγωγής να σηκώνουν τη σημαία...» (Glevin Dervishi).

Ως Ελληνίδα αλβανικής καταγωγής, έχω δηλώσει πως οτιδήποτε ελληνικό με «αγγίζει». Με συγκινεί. Εξίσου και οτιδήποτε αλβανικό. Την ίδια αίσθηση πήρα και από πολλά παιδιά αλβανικής καταγωγής που συνομίλησα μαζί τους σχετικά με την ταυτότητά τους. Οι εθνικές επέτειοι και οι παρελάσεις είναι ένα διαχρονικό, φλέγον θέμα στην Ελλάδα. Είναι ένας θεσμός που για πολλούς Έλληνες είναι κάτι τελείως «δικό τους», αποκλείοντας τα παιδιά των μεταναστών από το δικαίωμα να βγάλουν προς τα έξω την ταυτότητά τους.

Επειδή συνήθως γι' αυτά τα παιδιά μιλάνε «τρίτου», αποφάσισα σε αυτό το κεφάλαιο να αναδείξω όλα όσα αισθάνονται σχετικά με το θέμα:

«Οι εθνικές επέτειοι με κάνουν λίγο να νιώθω άβολα, γιατί ενώ περιμένουν να συμμετέχεις σε αυτές τις γιορτές ας πούμε από την άλλη δεν σου έχουνε δώσει το δικαίωμα να αισθάνεσαι κι εσύ Ελληνίδα. Δεν ήξερα πώς ακριβώς να ενεργήσω γύρω από αυτές τις γιορτές. Ένιωθα αμηχανία, δεν ήξερα αν πρέπει να νιώθω αρκετά Ελληνίδα ή όχι» (Ρ.Ν.).

«Με άγγιζαν θυμάμαι, ένιωθα μια ανατριχίλα που έβλεπα αυτό το εθνικό, το έντονο αλλά μέσα μου υπήρχε και μια νοσταλγία ή “ντροπή” να χαρώ τόσο γιατί υπήρχε και την εποχή που μεγαλώσαμε εμείς έντονος ρατσισμός... Μπορεί να χαιρόσουν πολύ και οι γονείς των άλλων παιδιών να έβλεπες στα μάτια τους ότι λένε “Εντάξει, Αλβανοί είναι, τι χαίρονται με τη γιορτή μας;”» (Μ.Τ.).

«Αυτό που αισθάνομαι είναι ότι θα ήθελα να είναι κάτι δικό μου, δηλαδή σαν να το νιώθω δικό μου εν μέρει αλλά με λίγες ενοχές μαζί... Ότι ναι μεν εγώ το νιώθω δικό μου, αλλά μπορεί κάποιος πολύ εύκολα να πει “Εσύ γιατί συγκινείσαι αφού οι πρόγονοί σου δεν είναι Έλληνες;” Σαν να μην έχω αυτό το δικαίωμα απαραίτητα να το νιώσω δικό μου...» (Ζ.Μ.).

«Όταν ήμουν πιο μικρή ήθελα να γιορτάσω τις εθνικές επετείους και το ένιωθα μέσα μου, αλλά επειδή έβγαине στους ντόπιους λίγο το εθνικιστικό φρόνημα, το πατριωτικό βασικά περισσότερο, αυτό με έκανε να νιώθω αμηχανία» (Γ.Μ.).

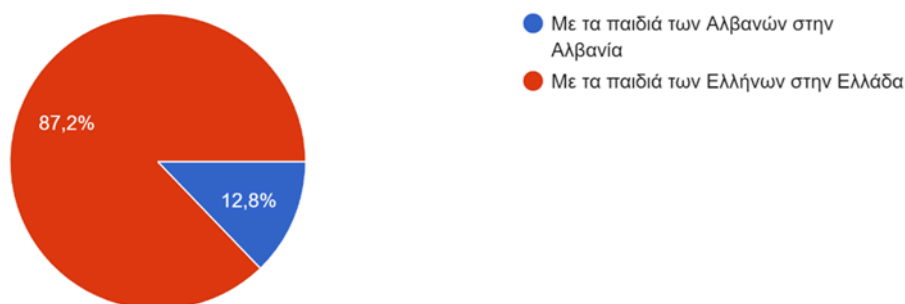
Το σίγουρο είναι πως τα παιδιά αυτά αισθάνονται υπερηφάνεια και ενοχή μαζί. Οτιδήποτε εθνικό είναι πιο δύσκολα «προσβάσιμο» απ' ό,τι φαίνεται από κάποιον που δεν έχει ελληνική καταγωγή από τους γονείς του. Πάνω σε αυτό, ίσως η ελληνική κοινωνία χρειάζεται κι άλλο χρόνο ώστε να συμπεριλάβει τη «δεύτερη γενιά». Ενδεχόμενος να έχει να κάνει με αυτό που είπε σε συνέντευξη ο Ν.Κ.: «Πάντα θα θέλει χρόνο, όσα χρόνια κι αν περάσουν, πάντα το να έρχεται κάποιος μετανάστης στη χώρα, πάντα θα τον βλέπεις μειονεκτικά. Πάντα μένει στο κεφάλι των ανθρώπων ότι αυτά τα παιδιά είναι μετανάστες λόγω των γονιών τους. Δηλαδή, μπορεί κι εγώ να έχω ενταχθεί 100%, αλλά ποτέ δεν θα μου φύγει η “στάμπα” από το κούτελο ότι “Κοίταξε ο Νίκος που ο μπαμπάς του ήταν Αλβανός, έχει έρθει εδώ από τη δεκαετία του '90 ”, καταλαβαίνεις τι θέλω να πω. Για το παιδί μου πιστεύω και εύχομαι ότι αυτό θα είναι λιγότερο...». Είναι όμως επιτρεπτό αυτό όταν ένα παιδί έχει γεννηθεί ή/και μεγαλώσει στην Ελλάδα, δηλώνει «και Έλληνας» και πολλές φορές ξέρει πολλά περισσότερα για τις ελληνικές εθνικές επετείους απ' ό,τι για τη χώρα καταγωγής του;

Την απάντηση τη δίνουν μόνοι τους οι Έλληνες της Ελλάδας και οι Αλβανοί της Αλβανίας:

Γράφημα 13. Τι πιστεύουν οι Έλληνες της Ελλάδας σχετικά με ποιους έχουν περισσότερα κοινά τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα

13. Με ποιο από τα παρακάτω πιστεύετε ότι έχουν περισσότερα κοινά τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα;

164 απαντήσεις

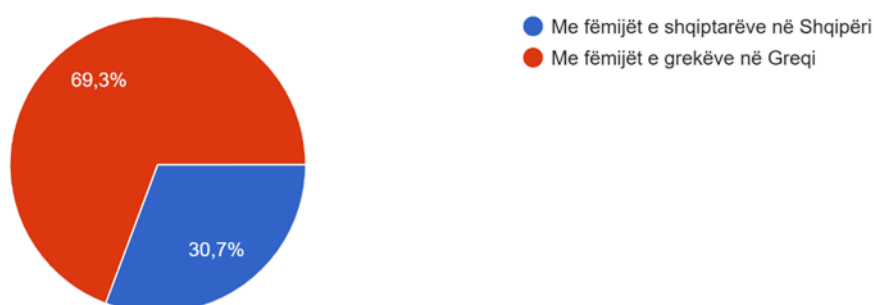

Το 87,2% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι τα παιδιά των Αλβανών στην Ελλάδα έχουν περισσότερα κοινά με τα παιδιά των Ελλήνων, παρά με τα παιδιά των Αλβανών στην Αλβανία (Γράφημα 13).

Γράφημα 14. Τι πιστεύουν οι Αλβανοί της Αλβανίας σχετικά με ποιους έχουν περισσότερα κοινά τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα

13. Me cilën nga kategoritë e mëposhtme mendoni se kanë më shumë të përbashkëta fëmijët e shqiptarëve që rriten ne Greqi?

127 απαντήσεις

Στην ερώτηση «Με ποιους από τους παρακάτω θεωρείτε ότι τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών έχουν περισσότερα κοινά», το 69,3% του δείγματος απαντάει ότι τα παιδιά των Αλβανών στην Ελλάδα έχουν περισσότερα κοινά με τα παιδιά των Ελλήνων, ενώ το 30,7% πιστεύει ότι τα παιδιά αυτά έχουν περισσότερα κοινά με τα παιδιά των Αλβανών στην Αλβανία (Γράφημα 14).

Τόσο η ελληνική κοινωνία όσο και η αλβανική, με βάση τα αποτελέσματα, αναγνωρίζει το γεγονός ότι μιλάμε για τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών και όχι τους ίδιους τους Αλβανούς μετανάστες. Οι τελευταίοι κουβάλησαν τη δική τους κουλτούρα, ωστόσο για τα παιδιά τους είναι αλλιώς. Φυσικά και θα υπάρχουν περισσότερα κοινά με τα παιδιά των Ελλήνων παρά με των Αλβανών που έχουν μεγαλώσει στην Αλβανία. Από τη μια τα παιδιά των Αλβανών και από την άλλη τα παιδιά των Ελλήνων μεγαλώνουν παράλληλα στο ίδιο κοινωνικό περιβάλλον. Το σχολείο, οι παρέες, ο κοινωνικός περίγυρος, είναι παράγοντες που σε διαμορφώνουν. Μιλάμε για ίδιες κοινωνικές αξίες και ερεθίσματα. Είναι επόμενο τα παιδιά των Αλβανών στην Ελλάδα να έχουν περισσότερα κοινά και να νιώθουν πιο οικεία με τα παιδιά των Ελλήνων.

Έτσι, φαίνεται ότι η γενιά αυτή έχει διανύσει το τέταρτο στάδιο ενσωμάτωσης σύμφωνα με την τυπολογία του Heckman, δηλαδή το ταυτοποιητικό/αυτοπροσδιοριστικό: «α) Η δομική [ενσωμάτωση] (structural) που αναφέρεται στη θέση των μεταναστών και των μεταναστευτικών ομάδων στους βασικούς θεσμούς της κοινωνίας υποδοχής, την αγορά εργασίας, την οικονομία, την εκπαίδευση, την κατοικία, τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας, τα δικαιώματα του πολίτη και τη συμμετοχή στα κοινά, β) Η πολιτισμική (cultural), η αλλιώσις επιπολιτισμός (acculturation) που έχει να κάνει με την ικανότητα στη γλώσσα της χώρας υποδοχής, τη μετάδοση και απόκτηση γνώσεων και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, αξιών, στάσεων και συμπεριφορών έμφυλων ρόλων, θρησκείας, αλλά και αμοιβαίου επιπολιτισμού, όπου συμβαίνουν αλλαγές και στην κοινωνία υποδοχής, γ) η αλληλεπιδραστική (interactive) που είναι η συμμετοχή και αποδοχή των μεταναστών στα κοινωνικά δίκτυα και οι σχέσεις με τα μέλη της κοινωνίας υποδοχής -φιλίες, συνεργασίες, επιγαμίες, συμμετοχή σε οργανώσεις και λέσχες, και τέλος δ) η ταυτοποιητική/αυτοπροσδιοριστική (identification) όπου ο/η μετανάστης/τρια, αφού έχουν προηγηθεί τα παραπάνω στάδια σε μια προχωρημένη πια φάση ενσωμάτωσης, έχει αναπτύξει το “ανήκειν” (belonging) στην κοινωνία υποδοχής».³⁹ Σε αντίθεση, λοιπόν, από το σχετικά απαισιόδοξο συμπέρασμα που είχε διατυπώσει στην έρευνά του ο Περικλής Γ. Παπανδρέου ότι «πολύ δύσκολα θα υπάρξει χώρος για υβριδικές εθνοτικές ταυτίσεις π.χ. για μια ελληνοαλβανική ταυτότητα»,⁴⁰ βλέπουμε πως κάτι τέτοιο έχει γεννηθεί στην ιστορική στιγμή που διανύουμε. Με αυτό τον τρόπο φαίνεται ότι τοποθετούν τα ίδια τα παιδιά αλβανικής καταγωγής τους εαυτούς τους μέσα στην ελληνική κοινωνία:

«Σε επίπεδο κοινωνίας δεν νομίζω ότι κάποιος μπορεί να στραφεί, μόνο αν είναι ακροδεξιός, μόνο σε αυτές τις συνθήκες αλλά και πάλι δύσκολα, ρατσιστικά ή υποτιμητικά για

³⁹ Μιχαήλ, Δ. (2014), ό.π., σελ. 32.

⁴⁰ Παπανδρέου, Γ. Π. (2013), ό.π., σελ. 218.

τους Αλβανούς πρώτης ή δεύτερης γενιάς, νομίζω δεύτερης είναι ακόμα πιο δύσκολο. Οπότε νομίζω σε επίπεδο κοινωνίας, ζούμε μαζί, έχουμε “ζυμωθεί” μαζί, οι παρέες είναι μιζ, οι γάμοι είναι πλέον μιζ, η κοινωνία το έχει διαλύσει πλήρως αυτό το κομμάτι» (Μ.Λ.).

«Για μένα, όπως το βλέπω και όπως το έχω βιώσει, θεωρώ ότι κατά συντριπτική πλειοψηφία, γιατί πάντα υπάρχει η εξαίρεση και το διαφορετικό, η ελληνική κοινωνία βλέπει ως οργανικό κομμάτι τα παιδιά της δεύτερης γενιάς, τα παιδιά αλβανικής καταγωγής που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα. Γιατί πλέον μιλάμε για ένα πολύ μεγάλο κομμάτι, οι αλβανικής καταγωγής άνθρωποι και συμπολίτες τους βλέπεις παντού, δεν μπορείς πια να κλείσεις τα μάτια. Ακόμα και αν έχει ανασφάλειες, στο τέλος που κάνουμε απολογισμό και αναστοχασμό κατά μόνας, στο κρεβάτι μας το βράδυ, αν κάτι αντίστοιχο έκανε η ελληνική κοινωνία, το βράδυ πριν κοιμηθεί ξέρει ότι αυτά τα παιδιά είναι οργανικό κομμάτι της. Κατά τη διάρκεια της ημέρας μπορεί κάτι άλλο να πει ή κάτι άλλο να κάνει, αυτό είναι πιο εφήμερο και μεμονωμένο, περιπτώσιολογία» (Σ.Λ.).

4.9 Αλβανοί μετανάστες και ελληνικό κράτος

Το πώς βλέπει η ελληνική κοινωνία τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών είναι δείγμα ενσωμάτωσης αυτών των παιδιών και των γονιών τους. Ωστόσο η ενσωμάτωση δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την προδιάθεση και την ανοιχτότητα της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας. Μερικά παραδείγματα αποτελούν οι Έλληνες που ήθελαν να βαφτίσουν τα παιδιά των αλβανών και να τους δώσουν ελληνικά ονόματα.

Δείχνει αν έχουν καταφέρει να γίνουν μέρος της ελληνικής κοινωνίας με επιτυχία. Ωστόσο, δεν αρκεί να σε κάνει κομμάτι «δικό του» μόνο ο Έλληνας πολίτης. Χρειάζεσαι και το ίδιο το κράτος. Το κράτος στο οποίο ζεις είναι ο βασικός παίκτης που σε αποκλείει ή σε συμπεριλαμβάνει.

Η νομοθεσία περί ιθαγένειας βάζει τα όρια κάθε φορά για το ποιος είναι Έλληνας. Στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας αυτό που ισχύει είναι ότι ο Έλληνας πολίτης μπορεί να κληρονομεί στα παιδιά του την ελληνική ιθαγένεια για πάντα, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας του. Κι εδώ βλέπουμε την ισχύ που έχει το δίκαιο του αίματος στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας. Τι γίνεται όμως με όλους αυτούς που δεν είναι τέκνα κάποιου Έλληνα, αλλά ζουν, μεγαλώνουν, εργάζονται, δημιουργούν οικογένειες στην Ελλάδα;

Η ιθαγένεια είναι ένας όρος που δηλώνει ότι ένα άτομο είναι μέρος μιας πολιτικής κοινότητας, τους συνδέει δηλαδή ένας νομικός δεσμός με το κράτος, στου οποίου το λαό ανήκει. Αν εξετάσει κανείς ετυμολογικά τη λέξη ιθαγένεια, θα δει ότι χωρίζεται στο ιθύς [ευθύς] + γένος, που σημαίνει απευθείας προερχόμενος από το γένος. Η υπαγωγή στο

ελληνορθόδοξο γένος δηλαδή, που γίνεται αργότερα έθνος. Πολλές φορές, σε διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθήσω για την απόκτηση της ιθαγένειάς μου το 2016 αλλά και σε σχετικές συζητήσεις με Έλληνες, έβλεπα σύγχυση στη χρήση του όρου ιθαγένεια. «*Θα πάρεις την υπηκοότητα, ελληνική ιθαγένεια δεν γίνεται να έχεις*». Αυτή ήταν η φράση που έχω ακούσει συχνά στη ζωή μου και όχι απαραίτητα από άτομα που ανήκουν στον ακροδεξιό χώρο. Άνθρωποι από το οικείο καθημερινό μου περιβάλλον πέφτουν θύματα αυτής της παρεξήγησης. Ιθαγένεια και υπηκοότητα είναι ένα και είναι το ίδιο. Η διαφορά των δύο εννοιών διαφέρει απλώς ετυμολογικά, αλλά και στις δύο περιπτώσεις δηλώνει, όπως είπαμε, ότι ανήκεις σε μια πολιτική κοινότητα. Φέρεις, επομένως, τα ανάλογα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1990, το ελληνικό κράτος λειτουργούσε με εσωστρέφεια. Συνήθιζε να δίνει, με μεγάλη ευκολία κιόλας, ιθαγένεια σε ομογενείς από τη Σοβιετική Ένωση. Με μεγάλη ευκολία γιατί πρόκειται για «αδέρφια». Την ίδια εποχή, ειδικά μέχρι το 1998, όμως, το κράτος βρίσκεται αντιμέτωπο με εκατοντάδες χιλιάδες Αλβανούς μετανάστες που βρίσκονται σε καθεστώς «αλλοδαπότητας» και κάτι πρέπει να κάνει με αυτούς. Ακόμα θυμάμαι, όταν ήμουν μικρή, τους γονείς μου να τρέχουν, να αγανακτούν, να περιμένουν σε ουρές μπροστά από υπηρεσίες και γραφεία για μια άδεια διαμονής. Στην Κρήτη που μεγάλωσα εγώ ήταν καλύτερα τα πράγματα. Φίλοι μου περίμεναν με τους γονείς τους μπροστά από το «Αλλοδαπών» στην Αθήνα ώρες ολόκληρες και πάλι δεν ήταν δεδομένο ότι θα πάρουν το χαρτί που ζητούσαν. Σκέτη ταλαιπωρία. Ούτε λόγος για απόκτηση ελληνικής ιθαγένειας.

Όμως, η ελληνική αντίδραση απέναντι στην αλβανική μετανάστευση υπήρξε διαφορετική σε περιπτώσεις παρουσίας, ανάμεσα στους μετανάστες, μεγάλου αριθμού εθνοτικά Ελλήνων της Αλβανίας, όπως οι Βορειοηπειρώτες, οι οποίοι έτυχαν διαφορετικής, καλύτερης μεταχείρισης σε σχέση με τους άλλους Αλβανούς, τόσο όσον αφορά τα δικαιώματά τους στην Ελλάδα (τους δόθηκε αυτόματα βίζα και άδεια εργασίας) όσο και αναφορικά με τις στάσεις του ελληνικού πληθυσμού απέναντί τους.⁴¹ Σε σχέση με το ζήτημα αυτό, ο Μπαλτσιώτης (2020) αναφέρει: «*Γενικά, το ελληνικό κράτος ναι μεν δεν απέδιδε ιθαγένεια, αλλά χορηγούσε μία σειρά διευρυμένων δικαιωμάτων, ουσιαστικά δηλαδή τους καθιστούσε πολίτες χωρίς ψήφο, αυτό που ονομάζεται ημι-πολιτειότητα [...]. Το 1991 με τον Ν. 1975 προβλεπόταν ειδική άδεια παραμονής ομογενούς, σύμφωνα με την οποία “αλλοδαπός*

⁴¹ Γογωνάς, Ν. (2010). *Γιατί η νέα γενιά Αλβανών μεταναστών χάνει τη γλώσσα της;* Θεσσαλονίκη: Πολύδρομο, σελ. 29.

που επικαλείται την ιδιότητα του ομογενούς υποχρεούται να δηλώσει τούτο κατά την παρουσίασή του στην αρμόδια προς καταγραφή αστυνομική αρχή, προσκομίζοντας και τα επίσημα έγγραφα που αποδεικνύουν τον ισχυρισμό του [...]. Ακόμη, το 1998 θεσμοθετήθηκε το *Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς* που αποτελούσε μία ειδική άδεια διαμονής με αυξημένα δικαιώματα και παροχές”.⁴²

Τι γίνεται όμως σήμερα με όλους αυτούς τους Αλβανούς μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα 30 περίπου χρόνια; Στις αρχές, η λογική του ελληνικού κράτους που διατηρούσε σε μόνιμη «παρατυπία» τους Αλβανούς μετανάστες ήταν ότι αυτοί οι άνθρωποι σύντομα θα φύγουν. Αντίθετα, μετά από τρεις δεκαετίες, έχουν στήσει νοικοκυριά, έχουν φτιάξει δικές τους επιχειρήσεις, έχουν αγοράσει ακίνητα και μερικοί από αυτούς περιμένουν ή έχουν και εγγόνια στην Ελλάδα. Ωστόσο, το ελληνικό κράτος όχι μόνο δεν διευκολύνει τις διαδικασίες αλλά προσθέτει συνεχώς κωλύματα. Οι ερωτήσεις στην τράπεζα θεμάτων γίνονται πιο πολύπλοκες και δύσκολες, με αποτέλεσμα να απομακρύνεται από τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε, να εξετάσει δηλαδή το κατά πόσον έχει ενταχθεί ο εξεταζόμενος προκειμένου να πολιτογραφηθεί Έλληνας. Ταυτόχρονα, τα οικονομικά κριτήρια που έχουν προστεθεί, αποτελούν μία ακόμα δυσκολία, καθώς “λόγω ανεργίας ή αδήλωτης εργασίας είναι αδύνατον να αποδείξει [ο αιτών] επαρκή ετήσια εισοδήματα για όλα τα προηγούμενα χρόνια. Αυτή την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα το ελληνικό κράτος την παραβλέπει, και αν δεν την παραβλέπει, τότε εσκεμμένα θέτει εμπόδια στη διαδικασία της πολιτογράφησης”.⁴³

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, πολλοί Αλβανοί βρίσκονται σε κατάσταση αναμονής για το πότε θα εξεταστεί ο δικός τους φάκελος από τη διοίκηση ή εντέλει να αποκλείονται από το δικαίωμα απόκτησης της ιθαγένειας.

Σε σχέση με το ζήτημα, η υφυπουργός εξωτερικών της Αλβανίας Artemisa Malo, αναφέρει: «Τα δύο ΥΠΕΞ, Αλβανίας και Ελλάδας, τα τελευταία τουλάχιστον 4 χρόνια είχαν πολύ στενές επαφές και διαπραγματεύσεις για διάφορα θέματα που αφορούν τους Αλβανούς πολίτες που ζουν στην Ελλάδα και έχουν το δικαίωμα και την απαίτηση να αποκτήσουν ελληνική υπηκοότητα. Υπάρχουν διαδικασίες φυσικά που δεν μπορούμε να τις ορίσουμε εμείς σαν κράτος, αλλά οι δύο πρωθυπουργοί συζήτησαν πρόσφατα, μέσω της αλβανικής Πρεσβείας

⁴² Μπαλτσιώτης, Λ. (2020). *Ελληνες και εν δυνάμει Έλληνες: Η μειονότητα της Αλβανίας μετά τον ψυχρό πόλεμο*. Ιωάννινα: Ισνάφι, σσ. 149-152.

⁴³ Generation 2.0 for Rights, Equality & Diversity (2023). *Ιθαγένεια στην Πράξη: Έκθεση Προτάσεων*. Αθήνα. σσ. 23 και 36.

στην Αθήνα, έχουμε καταλήξει στο να φιλτράρουν λίγο τις απαιτήσεις και τα κριτήρια που η ελληνική κυβέρνηση είχε βάλει τόσα χρόνια και τα οποία ήταν πάρα πολύ δύσκολα».

Σε συζητήσεις που είχα με μετανάστες «πρώτης γενιάς» για την εμπειρία τους στην Ελλάδα, δεν θα μπορούσα να μην ανοίξω το θέμα της ιθαγένειας. Πολλές φορές δεν μιλούσα γι' αυτό, ώστε να δω πόσο «καίει» το συγκεκριμένο θέμα έναν Αλβανό που ζει στην Ελλάδα. Και όλοι στο τέλος κατέληγαν στην ιθαγένεια.

«Δεν έχω ελληνική ιθαγένεια [...] Τα περισσότερα χρόνια τα έχω ζήσει στην Ελλάδα, όταν με ρωτάνε από που είμαι τους λέω Αλβανία, την καταγωγή δηλαδή, αλλά όταν μου λένε πώς είναι εκεί τους λέω δεν ξέρω. Που να ξέρω τι γίνεται εκεί τόσα χρόνια που λείπω. Είναι ένα θέμα αυτό. Γι' αυτό, αυτό που γίνεται με την ιθαγένεια είναι πολύ κακό, ο τόπος μου είναι εδώ, ζω στη χώρα μου και δεν είμαι πολίτης αυτής της χώρας» (Ε.Σ.).

«Είμαι από τα 22 μου εδώ, έχω επενδύσει εδώ τα πάντα αλλά δεν έχω την ελληνική ιθαγένεια» (Μ.Α.).

«Πηγαίνουμε Αλβανία αλλά εδώ έχω το σπίτι μου, την οικογένειά μου, τις δουλειές μου, τους φίλους μου [...] Δεν έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια, πέρασα τις εξετάσεις με 93% αλλά πιθανόν να κοπώ για οικονομικούς λόγους» (Ι.Α.).

Τα παραπάνω είναι η απόδειξη ότι το κράτος δεν αντιλαμβάνεται -ίσως και συνειδητά- την εξέλιξη της κοινωνίας, δεν συμβαδίζει μαζί της και προχωράει αργά και δυσκίνητα.

4.10 Εκσυγχρονισμός και «δεύτερη γενιά»

Το 2010 μέσω μιας σημαντικής νομοθετικής μεταρρύθμισης (τον νόμο 3838) έγινε για πρώτη φορά μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της διοίκησης. Μέχρι τότε, υπήρχε πιθανότητα ο/η αιτών/αιτούσα να μην λάβει καμία απάντηση. Με την τροποποίηση του 2010, προβλέπεται υποχρέωση απάντησης σε όσους έκαναν αίτηση απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας. Παράλληλα, εισήχθησαν προθεσμίες που δεν υπήρχαν μέχρι τότε σε θέματα που αφορούσαν την ιθαγένεια. Το 2010 αποτελεί τομή τόσο για τον κώδικα ιθαγένειας, καθώς σηματοδοτεί μετατόπιση από το δίκαιο του αίματος στο δίκαιο του εδάφους, όσο και για την ελληνική ιστορία καθώς η Ελλάδα με αργά βήματα μπαίνει στην τροχιά μια πολυπολιτισμικής αντίληψης του έθνους.⁴⁴

⁴⁴ «[...] να εξετάσουμε δύο μοντέλα εθνικής κοινότητας που συνδέονται με δύο διαφορετικές διαδρομές χορήγησης ιθαγένειας/εθνικότητας. Αυτά είναι το δυτικό μοντέλο, το οποίο είναι θεμελιωδώς πολιτειακό/αστικό (civic) και εδαφικό και το συναντάμε σε δυτικά όσο και σε μη δυτικά κράτη, και το εθνοτικό και γενεαλογικό μοντέλο που το συναντάμε στην ανατολική Ευρώπη και την Ασία. Στο πρώτο μοντέλο, όπως υποστηρίζει ο εθνοσυμβολιστής Α. Smith "το εθνικό κράτος είναι μια εδαφικά καθορισμένη οντότητα, συμπαγής και ενιαία, [...] μια ένωση που

«Θεωρώ ότι η δεύτερη γενιά έχει μια κάποια σύνδεση με την Αλβανία, όχι όπως οι γονείς τους φυσικά. Δεν θα συγκρίνονται εννοείται και με τα παιδιά τους που θα έχουν ακόμα λιγότερη επαφή με την Αλβανία και απλά θα υπάρχει η μνήμη ότι οι παππούδες μας προέρχονται από την Αλβανία, αλλά η δεύτερη γενιά δεν θεωρώ ότι είναι αποκομμένη τελείως» (Aldo Bumci).

Όσον αφορά τη δεύτερη γενιά, το Άρθρο 1Α του Νόμου 3838 προβλέπει ότι: «Τέκνο αλλοδαπών που γεννιέται και συνεχίζει να ζει στην Ελλάδα από γονείς που διαμένουν μόνιμα και νόμιμα και οι δυο στη Χώρα επί πέντε τουλάχιστον συνεχή έτη, αποκτά από τη γέννησή του την Ελληνική Ιθαγένεια, εφόσον οι γονείς του υποβάλλουν κοινή σχετική δήλωση και αίτηση εγγραφής του τέκνου στο δημοτολόγιο του δήμου της μόνιμης κατοικίας του, μέσα σε τρία έτη από τη γέννηση» και «Τέκνο αλλοδαπών που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση έξι τουλάχιστον τάξεων ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα και κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στη Χώρα αποκτά την Ελληνική Ιθαγένεια από τη συμπλήρωση του εξαετούς χρόνου φοίτησης με κοινή δήλωση και αίτηση εγγραφής στο δημοτολόγιο του δήμου μόνιμης κατοικίας του που υποβάλλουν οι γονείς του μέσα σε τρία έτη από τη συμπλήρωση του χρόνου αυτού».⁴⁵

Το 2012, το Συμβούλιο της Επικρατείας θα αποφανθεί ότι η ελληνική ιθαγένεια δεν μπορεί να δίνεται στα παιδιά των μεταναστών επειδή απλά γεννιούνται εδώ. Έτσι, με βάση την Ολομέλεια του ΣΤΕ: «Ο νομοθέτης έχει τη δυνατότητα να προβαίνει στη θέσπιση αντικειμενικών κριτηρίων για την απονομή της ελληνικής ιθαγένειας στα ανήλικα τέκνα αλλοδαπών, λαμβάνοντας υπόψη ότι πρόκειται για άτομα που μεγαλώνουν μέσα στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα ως μέσο επικοινωνίας, εξοικειώνονται με τα ήθη, τα έθιμα και την πολιτιστική παράδοση της χώρας, ενώ ταυτόχρονα μετέχουν της ελληνικής παιδείας φοιτώντας σε σχολεία τα οποία έχουν ως βασική αποστολή την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους

βασίζεται σε κοινούς νόμους και θεσμούς (όπου και αν) τα άτομα μπορούν να προέρχονται από διάφορα έθνη, πρέπει να ανήκουν σε ένα εθνικό κράτος. Επιπλέον, τα μέλη του είναι κατ' αρχήν ίσα ενώπιον του νόμου: έχουν κοινά δικαιώματα και υποχρεώσεις ως πολίτες και η ιδιότητα του πολίτη του εθνικού κράτους απονέμεται από τη συμμετοχή στην κοινή πολιτειακή κουλτούρα". [...] Από την άλλη μεριά, πάντα σύμφωνα με τον Smith, στο δεύτερο εθνοτικό/γενεαλογικό μοντέλο εθνικού κράτους "η έμφαση δίνεται στους τεκμηριωμένους δεσμούς κοινής καταγωγής και τους συνδεδεμένους μύθους γενεαλογικής προέλευσης", στο Μιχαήλ, Δ. (2015). Έθνος, εθνικισμός και εθνική συνείδηση: Μια ανθρωπολογική προσέγγιση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη, σελ. 107-108.

⁴⁵ Νόμος 3838/2010, Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις, Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας (ΦΕΚ Α 49/24.03.2010). Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ithageneia/n-3838-2010.html>

πολίτες».⁴⁶ Βλέπουμε εδώ την αντίληψη περί έθνους που δεν αρκείται στο εδαφικό στοιχείο της γέννησης. Το να γεννιέσαι σε ένα μέρος δεν αποτελεί από μόνο του ισχυρό τεκμήριο για την απόκτηση της ιθαγένειας. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, το ΣτΕ θεωρεί ικανό τεκμήριο για τη «δεύτερη γενιά» τη συμμετοχή στην ελληνική παιδεία, ώστε τα παιδιά αυτά να μεγαλώσουν με τα πρότυπα της ελληνικής κοινωνίας και να αναπτύξουν ελληνική εθνική συνείδηση.

Γίνονται οι απαραίτητες αλλαγές, και το 2015 ο Κώδικας προβλέπει ότι τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια αρκεί να ολοκληρώσουν κάποιες τάξεις στο ελληνικό σχολείο. Πιο συγκεκριμένα, με τον Νόμο 4332 του 2015 το Άρθρο 1Α αντικαθίσταται ως εξής: *«Τέκνο αλλοδαπών που γεννιέται στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας υπό τις εξής προϋποθέσεις: Της εγγραφής του στην Α' τάξη ελληνικού σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης [...] Ανήλικος αλλοδαπός που κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, εφόσον έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση είτε εννέα τάξεων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε έξι τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο δεν προσμετράται. Η επιτυχής ολοκλήρωση της απαιτούμενης φοίτησης αποδεικνύεται με σχετική βεβαίωση της αρμόδιας αρχής [...]. Αλλοδαπός που κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα και είναι απόφοιτος Τμήματος ή Σχολής ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας εφόσον διαθέτει απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα».*⁴⁷

Από το 2015 περίπου 95.000 παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής έχουν λάβει την ελληνική ιθαγένεια, ενώ με τη διαδικασία της πολιτογράφησης έχουν γίνει Έλληνες πολίτες μόνο 25.000. Μεταξύ του μεταναστευτικού πληθυσμού της Ελλάδας, το 65% είναι Αλβανοί πολίτες, τα παιδιά των οποίων αποτελούν το 90% των παιδιών που αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια.⁴⁸

Τα παραπάνω μεγέθη δείχνουν μεγάλη δυσαναλογία στην απόκτηση ιθαγένειας με πολιτογράφηση για τους Αλβανούς μετανάστες και στη διαδικασία με την οποία η «δεύτερη γενιά» γίνονται Έλληνες. Αντίθετα, τα παιδιά τους αρκεί να έχουν πάει σε ελληνικό σχολείο. Από αυτή τη διάκριση φαίνεται πως η μετακίνηση στο δίκαιο του εδάφους που

⁴⁶ Ολομέλεια Συμβουλίου Της Επικρατείας: ΣτΕ 460/2013. (2013). Ανακτήθηκε από τη σελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών: https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/StE-2013_460.pdf

⁴⁷ Νόμος 4332/2015, Κωδικοποιημένος, Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας (ΦΕΚ 76/Α/09.07.2015). Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ithageneia/n-4332-2015.html>

⁴⁸ Μπαλτσιώτης, Λ. (2023, Απρίλιος 03). Ο αγώνας για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας. *LiFO*. Ανακτήθηκε από: <https://www.lifo.gr/articles/o-agonas-gia-tin-apoktisi-tis-ellinikis-ithageneias>

προαναφέρθηκε σε σχέση με το δίκαιο της ιθαγένειας βρίσκεται ακόμα στα σπάργανα. Αφού, λοιπόν, το να γεννιέσαι στην Ελλάδα δεν είναι απόδειξη ότι μπορείς να γίνεις και Έλληνας, τουλάχιστον ας θεωρηθεί το σχολείο ισχυρό τεκμήριο.

Παρόλο που η κοινωνική ενσωμάτωση της «δεύτερης γενιάς» ήταν πολύ πιο ομαλή σε σχέση με της «πρώτης γενιάς», τα συναισθήματα σχετικά με την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας αντικατοπτρίζουν τις σωρευμένες, χρόνιες ανεπάρκειες του κράτους στο θέμα της ένταξης:

«Έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια και όταν έγινε νόμιζα ότι ήταν φάρσα. Όταν μου είπαν ότι είναι αλήθεια με πιάσανε τα κλάματα... Τόση ταλαιπωρία, τρέξιμο, χαρτούρα, χρήματα για ανανεώσεις... Χάρηκα που πήρα κάτι που δικαιούμαι... Έχω έρθει από τα 6 μου, έχω σπουδάσει κλπ., δεν νοείται να μην είμαι Ελληνίδα» (Ε.Ζ.).

«Ένιωσα μεγάλη συγκίνηση όμως να σου πω την αλήθεια, πήρα την ταυτότητα στα χέρια, βγήκα από το ΑΤ και έκλαιγα. Σκεφτόμουν “τι, τώρα τελείωσα με όλα τα χαρτιά;” βέβαια εκεί ένιωσα μια μικρή επιβεβαίωση ότι επιτέλους με αναγνωρίζουν ως Ελληνίδα αλλά πάλι ήξερα ότι έξω θα έχω θέματα» (Ρ.Ν.).

«Το κομμάτι του προσδιορισμού της ταυτότητας και της καταγωγής που ουσιαστικά δεν διαμορφώνεται από ένα έγγραφο, αλλά από μια διαδικασία που περιλαμβάνει την κοινωνία, το σχολείο, την Πολιτεία και όλα τα χαρακτηριστικά μιας χώρας ολοκληρώθηκε και τυπικά. Ήταν η μέρα που παρουσιάστηκε η ευκαιρία να διαμορφώσουμε και έμπρακτα, μέσω της συμμετοχής μας στην πιο σημαντική διαδικασία, τις εκλογές [...]. Εγώ το θεωρώ πολύ θετικό, διότι για πάρα πολλά χρόνια ως παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής που γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε στην Ελλάδα ουσιαστικά οι γονείς μας μάς δώσανε μια χώρα η οποία είχε ήδη μια διαμορφωμένη κοινωνία και εκείνη η κοινωνία διαμόρφωσε εμάς... Εμείς δεν είχαμε το δικαίωμα να πάμε στην κάλπη... Δεν μπορούσαμε κι εμείς να αποφασίσουμε για το μέλλον μας σε μια χώρα που ουσιαστικά τη θεωρούμε δική μας. Δεν έχουμε γνωρίσει κάτι άλλο, με την Αλβανία δεν έχουμε καμία τρομερή σχέση. Οπότε τώρα που μας δίνεται η ευκαιρία, είναι πάρα πολύ σημαντικό και θεωρώ ότι δεν πρέπει και να τρομάζει άλλους ανθρώπους αυτό, καθώς τα προβλήματα της Ελλάδας είναι και δικά μας προβλήματα» (Α.Α.).

«Θα μου λέει ο άλλος “παρουσιάσου” κι εγώ θα λέω “στρατιώτης τεθωρακισμένων Σαϊμίρ Λαμάι”; Και μόνο που το έλεγα αυτό μου ακουγόταν “κάπως” [...]. Και από την πρώτη μέρα ήταν η φάση ότι “εδώ είστε όλοι ίδιοι”, δεν υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί, δεν υπάρχουν μαύροι και άσπροι, δεν υπάρχουν διαφορετικά ονόματα και επίθετα. Και αυτό που θέλω να πω και το τονίζω, είναι ότι δεν “έπεσα” εγώ σε έναν καλό άνθρωπο, είναι μια απόφαση του ελληνικού κράτους, η οποία μπορεί να μην αποτυπώνεται σε ένα χαρτί με μια στάμπα, αλλά

είναι σίγουρα απόφαση του ελληνικού κράτους το να προβεί σε αυτή τη διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης των παιδιών αλβανικής καταγωγής κυρίως, και όχι μόνο» (Σ.Λ.).

Αυτή ήταν και η λογική πίσω από τις μεταρρυθμίσεις του 2010 και του 2015. Κυρίως μετά το 2015 ο νομοθέτης εμφανίζεται να αναγνωρίζει ρητά την ελληνικότητα της δεύτερης γενιάς, από τη στιγμή που εκείνη μετέχει της ελληνικής παιδείας. Επομένως, θα ήταν αδιανόητο να μην αναγνωρίζεται σε αυτά τα παιδιά στην ελληνική ιθαγένεια. Δεν υπάρχει μεγαλύτερη απόδειξη ότι αυτή η κατηγορία δικαιούται να είναι Έλληνες πολίτες, με όλα τα προνόμια και τις υποχρεώσεις που τους αποδίδει η συγκεκριμένη ιδιότητα.

Και τώρα ας προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα, στο παιδί αυτού του παιδιού. Το εγγονάκι του Αλβανού μετανάστη που φτάνει στην Ελλάδα το 1990, το οποίο δεν ξέρει ούτε μία λέξη στα αλβανικά. Σε αυτή την περίπτωση, ισχύει η «αυτοδίκαια κτήση» με βάση το διπλό δίκαιο του εδάφους στο δίκαιο της ιθαγένειας. Όπως υποστηρίζει και ο Δ. Χριστόπουλος: *«Με τον τρόπο αυτό, η λεγόμενη τρίτη μεταναστευτική γενιά εξομοιώνεται απολύτως σε ό,τι αφορά το καθεστώς κτήσης της ιθαγένειας με τους Έλληνες από καταγωγής. Ουσιαστικά πρόκειται περί υποχρέωσης κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας»*.⁴⁹

«Η μικρή μου αδερφή που είναι δεκατριών και έχει γεννηθεί στην Αθήνα είναι σχεδόν τρίτη γενιά και δεν ξέρει αλβανικά και η Αλβανία γι' αυτήν είναι κάτι πολύ μακρινό... Δεν έχουν αλβανική συνείδηση, όχι ότι έχουμε εμείς αλλά δεν είμαστε και το ίδιο, δηλαδή εγώ νιώθω ότι είμαστε και Αλβανοί, ακόμα κι αν αυτό είναι από τις ιστορίες των γονιών μας» (Μ.Τ.).

Ο Αλβανός που έρχεται το 1990 κουβαλάει στοιχεία από την κουλτούρα της χώρας καταγωγής του. Χρειάζεται κάποια χρόνια για να ενσωματωθεί στο νέο του περιβάλλον. Το παιδί του πιθανόν να έχει κάποια σχέση με τη χώρα καταγωγής των γονέων του, σίγουρα όμως δεν αισθάνεται το ίδιο δέσιμο που αισθάνεται η μητέρα ή ο πατέρας του. Γεννήθηκε ή ήρθε στην Ελλάδα σε πολύ μικρή ηλικία και ενδέχεται να μην ξέρει να μιλάει καλά την αλβανική γλώσσα ή να μην την ξέρει καθόλου. Πηγαίνει όμως σε ελληνικό σχολείο, κάνει παρέα με παιδιά Ελλήνων, μαθαίνει την ελληνική Ιστορία, υιοθετεί στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας και, χωρίς να ξεχνάει φυσικά την καταγωγή του, αναπτύσσει με τα χρόνια ελληνική εθνική συνείδηση. Μέσα από αυτή τη γενιά η ταυτότητα του Αλβανού του 1990 μετασχηματίζεται. Παίρνει τη μορφή μιας μεικτής ελληνοαλβανικής ταυτότητας, η οποία αντικατοπτρίζεται στη δεύτερη γενιά.

⁴⁹ Χριστόπουλος, Δ. (2012). Οι βασικές αλλαγές που επέφερε ο Ν. 3838/2010 στο ελληνικό δίκαιο ιθαγένειας σε δέκα σημεία. Στο Γ. Κουζέλης, & Δ. Χριστόπουλος (Επιμ.) *Ιδιότητα του Πολίτη: Πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*. Αθήνα: Πατάκης, σελ. 91.

Η συγκρότηση λοιπόν των εθνών και συνεπώς των εθνικών ταυτοτήτων δεν συνιστά μια στατική διαδικασία αλλά αποτελεί ένα ιστορικό και δυναμικό φαινόμενο. Αυτό αποτυπώνεται στον σημερινό κόσμο μέσα από την ανθρώπινη κινητικότητα μέρος της οποίας αποτελούν και οι υβριδικές ταυτότητες γενικά και η Αλβανο-Ελληνική ταυτότητα ειδικά. Σε αυτή τη διαδικασία μετασχηματισμού υπήρξε ένας διπλός μετασχηματισμός, τόσο από την ελληνική κοινωνία προς τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών όσο και από τα παιδιά αυτά προς την κοινωνία υποδοχής, όπως αναφέρει η Δόμνα Μιχαήλ σχετικά με τον επιπολιτισμό: «[...] άλλα και [περιπτώσεις] αμοιβαίου επιπολιτισμού όπου συμβαίνουν αλλαγές και στην κοινωνίας υποδοχής»⁵⁰. Αυτή η μετατόπιση επέφερε τον μετασχηματισμό περί της αντίληψης της ελληνικότητας. Είναι, λοιπόν, διπλής φοράς αλλοίωση και μετασχηματισμός, μια συνθετική αλλοίωση.

Αυτή την πραγματικότητα λοιπόν καλείται να διαχειριστεί τα τελευταία σχεδόν 15 χρόνια το ελληνικό κράτος.

4.11 Και Έλληνας, και Αλβανός

Σήμερα, ένα παιδί αλβανικής καταγωγής μεγαλωμένο στην Ελλάδα έρχεται να δηλώσει ότι νιώθει (και) «Έλληνας», όπως ο Σ.Λ.: «Εγώ νιώθω Έλληνας αλβανικής καταγωγής, αν η ερώτηση είναι πώς νιώθω τώρα». Όμως, πόσο αντιληπτή είναι η συγκεκριμένη δήλωση από τους ίδιους τους γονείς αυτών των παιδιών και γενικά από την κοινωνία; Πώς αυτοπροσδιορίζεται τελικά η «δεύτερη γενιά», και με ποιο τρόπο εκλαμβάνεται η μεικτή ελληνοαλβανική υβριδική ταυτότητα από την ελληνική, αλλά και την αλβανική κοινωνία;

Η ανάδυση και συγκρότηση υβριδικών ταυτοτήτων μέσα από τη διαδικασία της ανθρώπινης μετακίνησης και των παγκόσμιων μεταναστευτικών ροών θέτει τις βάσεις για την αποδόμηση του μύθου των καθαρών εθνικών ταυτοτήτων, ο οποίος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την εθνικιστική ιδεολογία του 19ου και του 20ου αιώνα. Τον μύθο αυτής της καθαρής και ομοιογενής ταυτότητας προσπαθεί να αποδόμηση στο έργο του *Η επινόηση της παράδοσης* ο E. Hobsbawm.⁵¹ Ρωγμές στην ελληνική εκδοχή αυτού του μύθου έρχεται να προκαλέσει η σύγχρονη μετανάστευση προς την Ελλάδα. Και πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά αυτών των μεταναστριών και μεταναστών, δηλαδή η δεύτερη γενιά. Για να κατανοήσουν τις υβριδικές ταυτότητες οι σύγχρονοι ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει την έννοια του διεθνισμού προκειμένου να σκιαγραφίσουν τη ρευστότητα και τη δυναμική διαδικασία συγκρότησης ταυτοτήτων. Ο διεθνισμός ή διεθνικότητα αποτελεί έννοια-εργαλείο, καθώς

⁵⁰ Μιχαήλ, Δ. (2014), ό.π., σελ. 32.

⁵¹ Hobsbawm, E. (Επιμ.). (2004). *Η επινόηση της Παράδοσης*. Αθήνα: Θεμέλιο.

προσδιορίζει τη σχέση τόσο με τη χώρα καταγωγής όσο και με τη χώρα υποδοχής: «Ο διεθνισμός περιλαμβάνει τις διαδικασίες μέσω των οποίων οι μετανάστες/τριες διαμορφώνουν και διατηρούν ταυτόχρονες πολυσύνθετες κοινωνικές σχέσεις που ενώνουν τις κοινωνίες καταγωγής και εγκατάστασης». ⁵²

Τα παιδιά δεύτερης γενιάς αυτοπροσδιορίζονται ως φορείς δύο κοινοτήτων. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα βαθιάς πολιτισμικής ανταλλαγής, η οποία απομυθοποιεί την αντίληψη περί μονοσήμαντης ταυτότητας. Η ταυτότητα ωστόσο είναι πολυεπίπεδη και επικαθορίζεται πάντοτε από πολλούς παράγοντες. *«Η ψευδαίσθηση της μοναδικότητας αντλεί από την υπόθεση ότι το άτομο δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως μια οντότητα με πολλές εντάξεις, ούτε ως κάποιος που ανήκει σε πολλές διαφορετικές ομάδες, αλλά ως μέλος μιας συγκεκριμένης συλλογικότητας που του/της δίνει αποκλειστικά σημαντική ταυτότητα. [...] δεν είναι μόνο ανεπεξέργαστη ως προσέγγιση όσον αφορά την περιγραφή και την πρόβλεψη, είναι επίσης χονδροειδώς συγκρουσιακή στην μορφή και στις επιπτώσεις».*⁵³ Ενώ λοιπόν με μια πρώτη ματιά στην Ελλάδα του σήμερα θα μας φαινόταν εμπειρικά πως η υβριδική ταυτότητα αποτελεί ένα νέο φαινόμενο, μέσα από τις ιστορικές έρευνες διαπιστώνουμε το αντίθετο, πως μάλλον οι καθαρές ταυτότητες αποτελούν ένα νεωτερικό φαινόμενο της εθνικιστικής ιδεολογίας.

Η υβριδικότητα σπαι τη δυαδικότητα ανάμεσα στις δύο εθνικότητες που παλαιότερα τοποθετούνταν αντιθετικά. Φτιάχνει έναν δικό της χώρο, που δεν ταιριάζει σε παλιά καλούπια. Είναι μια τομή που από τη μία συνθέτει δύο εθνικότητες και από την άλλη διαιρεί τις αντιλήψεις μας σχετικά με τις εθνικές ταυτότητες σε παλιές και νέες. Η νέα αυτή Ελληνο-Αλβανική ταυτότητα συνθέτει αποδομητικά. Ενώ δηλαδή αποδημεί τις παλιές ταυτότητες, τις ανασυγκροτεί (συνθέτει) ως κάτι νέο: *«Σύμφωνα με τον Bhabha, θεωρητικό των μεταποικιακών σπουδών, όταν άτομα από διαφορετικές προελεύσεις και κοινωνικές ιεραρχήσεις, όπως είναι οι πλειονοτικοί και οι μετανάστες, έρχονται σε επαφή, δεν έχουμε αναγκαστικά ως αποτέλεσμα την αφομοίωση ή την περιθωριοποίηση των τελευταίων. Μπορεί να δημιουργηθεί ένας “Τρίτος Χώρος”, μια “πολιτισμική υβριδικότητα”, “μια ενδιάμεση πραγματικότητα”, που “κλονίζει τις απλοϊκές πολικότητες ή δυαδικότητες” (Bhabha). Στο πλαίσιο των υβριδικών αυτών συμπεριφορών, κατορθώνεται η αποκήρυξη των διακρίσεων*

⁵² Καραχάλιου, Ε., Τσάκωνα, Β., Αρχάκης, Α., & Ράλλη, Α. (2019). Νιώθω στον Καναδά Έλληνας, στην Ελλάδα δε νιώθω Έλληνας»: Η ταυτότητα του/της ξένου/ης σε Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες στον Καναδά. *Patras Working Papers in Linguistics 5*. Εργαστήριο Νεοελληνικών διαλέκτων, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών, το οποίο παραπέμπει στο Basch, L., Schiller, G., & Blanc, S. (1994). *Nations unbound: Transnational projects, Postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. London: Gordon and Breach.

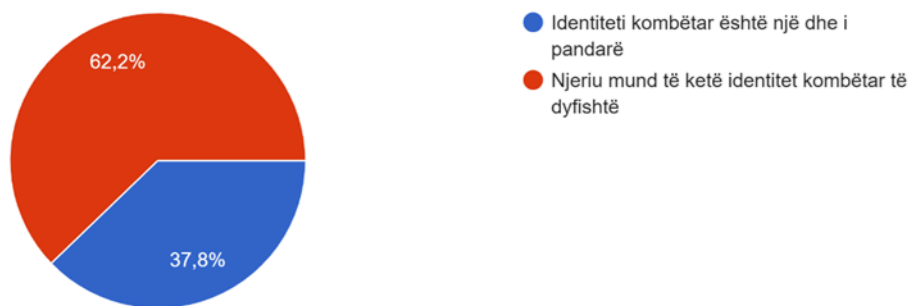
⁵³ Sen, A. (2012). *Ταυτότητα και Βία* (Λ. Βουτσοπούλου, Μετ.). Αλεξάνδρεια, σελ. 81.

“που διασφαλίζουν την ‘καθαρή’ και αυθεντική ταυτότητα της εξουσίας”». ⁵⁴ Η υβριδικότητα φαίνεται, λοιπόν, να συγκροτείται ως αντίπαλος δέος ως προς την καθαρότητα.

Σε αυτό το σημείο, έχει αξία να δούμε τις απόψεις Ελλήνων και Αλβανών πάνω στο θέμα της εθνικής ταυτότητας και της εθνικότητας. Στην ερώτηση «Πιστεύετε ότι ένα άτομο μπορεί να έχει διπλή εθνική ταυτότητα ή η εθνική ταυτότητα είναι μία και μοναδική;», το 62,2% του δείγματος των Αλβανών πολιτών στην Αλβανία απαντάει ότι ένα άτομο μπορεί να έχει διπλή εθνικότητα, ωστόσο το 37,8% του δείγματος θεωρεί ότι η ταυτότητα είναι μία και μοναδική (Γράφημα 15). Για το 37,8% του δείγματος που απάντησε στη συγκεκριμένη ερώτηση, η εθνικότητα (identiteti kombëtar - kombësia) είναι μία και μοναδική σε κάθε άνθρωπο. Η παρεξήγηση που συνήθως γίνεται και στην Αλβανία είναι ότι ένα άτομο συνδέεται με ένα έθνος με όρους «αίματος». Συναντάμε κι εδώ την ίδια λογική που επικρατεί και στην Ελλάδα, βασισμένη σε ένα απλό λάθος, ότι υποτίθεται «ιθαγένεια δεν μπορείς να αποκτήσεις, την ιθαγένεια την έχεις από τους γονείς σου. Αντίθετα, υπηκοότητα μπορείς».

Γράφημα 15. Οι απόψεις των Αλβανών σχετικά με τη μοναδική ή διπλή εθνική ταυτότητα ενός ατόμου

14. Mendoni se njeriu mund te ketë identitet kombëtar të dyfishtë apo identiteti kombëtar është një dhe i pandarë?
127 απαντήσεις

Στην Ελλάδα η διαφορά μεταξύ της ιθαγένειας και της υπηκοότητας είναι ετυμολογική, ωστόσο ουσιαστικά οι όροι ιθαγένεια – υπηκοότητα – εθνικότητα ταυτίζονται. Στην Αλβανία ισχύει το εξής: «Ο όρος *kombësia* δηλώνει ότι ένα άτομο ανήκει σε ένα έθνος. Ο όρος *kombësia* δεν πρέπει να συνδέεται αυτόματα με τον όρο *shtetesi*. Ο όρος *shtetesi* αναφέρεται στην άσκηση δικαιωμάτων που έχει ένας πολίτης ενός κράτους με το οποίο το

⁵⁴Αρχάκης, Α. (2019). Υβριδικές Ταυτότητες σε Μαθητικά Γραπτά Μεταναστών/στριών στην Ελλάδα: Η Διαχείριση Ρατσιστικών Περιγραφών. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 39, σσ. 145-160, παραπέμπει από Bhabha, H.K. (1994/2004). *The Location of Culture*. Λονδίνο: Routledge.

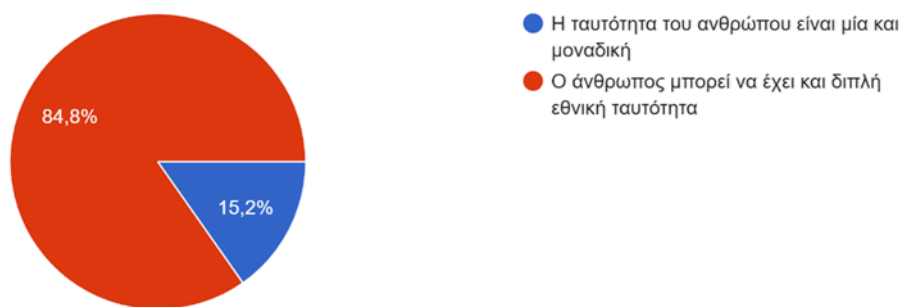
άτομο συνδέεται νομικά». ⁵⁵ Επομένως, αυτό που μας λέει το 37,8% του δείγματος είναι αυτό που θα έλεγαν και πολλοί άλλοι στην Αλβανία αν απαντούσαν στην ίδια ερώτηση. Ότι δηλαδή ο άνθρωπος συνδέεται με δεσμούς «αίματος» με ένα έθνος και αυτή η σύνδεση είναι μία και αδιαπραγμάτευτη.

Στην ίδια ερώτηση («Πιστεύετε ότι ένας άνθρωπος έχει αποκλειστικά μία εθνική ταυτότητα ή μπορεί να έχει και διπλή;»), το 84,8% των Ελλήνων που ερωτήθηκαν απαντάει ότι «ο άνθρωπος μπορεί να έχει και διπλή εθνική ταυτότητα», ενώ το 15,2% θεωρεί ότι «η ταυτότητα του ανθρώπου είναι μία και μοναδική». (Γράφημα 16).

Γράφημα 16. Οι απόψεις των Ελλήνων σχετικά με τη μοναδική ή διπλή εθνική ταυτότητα ενός ατόμου

14. Πιστεύετε ότι ένας άνθρωπος έχει αποκλειστικά μία εθνική ταυτότητα ή μπορεί να έχει και διπλή (να αισθάνεται πχ ελληνοαμερικάνος);

164 απαντήσεις

Βλέπουμε εδώ, όπως και στην αντίστοιχη ερώτηση που απάντησε η αλβανική πλευρά, ότι ένα μέρος του συνόλου δηλώνει πως η ταυτότητα του ανθρώπου είναι μία. Ωστόσο δεν είναι αδιάφορο ούτε τυχαίο ότι στην περίπτωση των Ελλήνων το ποσοστό αυτό είναι 15% ενώ στην περίπτωση των Αλβανών 37%. Και στις δύο περιπτώσεις, όσοι έχουν δώσει τη συγκεκριμένη απάντηση αντιλαμβάνονται την ταυτότητα ως μονοδιάστατη έννοια. Είσαι κάτι γιατί έτσι γεννιέσαι. Είσαι Έλληνας γιατί είναι ο πατέρας σου Έλληνας. Εδώ, λοιπόν, βλέπουμε ξανά μια πρόσληψη της έννοιας «εθνική ταυτότητα» με όρους «αίματος», παραβλέποντας τα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που αποκτά ένα άτομο που, ακόμα και αν δεν γεννιέται, τουλάχιστον μεγαλώνει και ζει σε ένα μέρος. Ουσιαστικά, με τη λογική του «αίματος» αναπαράγεται το σύνθημα που κυριαρχούσε στον ακροδεξιό λόγο «Δεν θα γίνεις Έλληνας ποτέ, Αλβανέ!». Με αφορμή την ποδοσφαιρική αναμέτρηση μεταξύ των

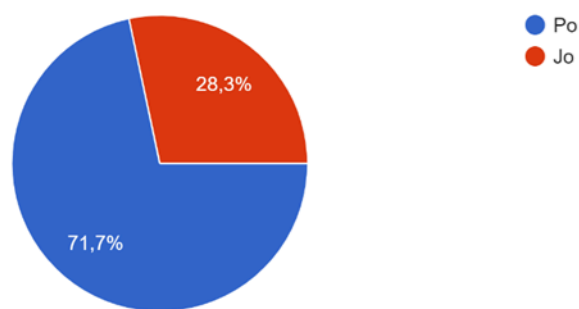
⁵⁵ Για τη διάκριση των όρων Shtetesi και Kombesi βλ. *ShtetiWeb: Kombesia*. (n.d.). διαθέσιμο στο: <https://shtetiweb.org/2012/12/17/kombesia/>

εθνικών ομάδων Ελλάδας και Αλβανίας στα Τίρανα το 2004 το σύνθημα αυτό, σύμφωνα με τον Γκολφινόπουλο, κατάφερε να φτάσει σε κάθε πόλη και χωριό της επικράτειας.⁵⁶ Περνώντας στο κομμάτι του αυτοπροσδιορισμού, στη γενική ερώτηση προς την αλβανική κοινωνία αν «Μπορεί κάποιος να αισθάνεται ταυτόχρονα και Έλληνας και Αλβανός;», το 71,7% του δείγματος απαντάει «Ναι», ενώ το 28,3% απαντάει «Όχι» (Γράφημα 17).

Γράφημα 17. Οι απαντήσεις των Αλβανών σχετικά με το αν κάποιος μπορεί ταυτόχρονα να νιώθει και Έλληνας και Αλβανός

15. Mendoni se dikush mund të ndihet njëkohësisht edhe grek edhe shqiptar?

127 απαντήσεις

Εδώ βλέπουμε το ίδιο μοτίβο. Το μεγαλύτερο ποσοστό (με διαφορά) φαίνεται ανεκτικό στο να αισθάνεται ένα άτομο ταυτόχρονα και Έλληνας και Αλβανός. Ενώ είναι θετικό ότι οι περισσότεροι θεωρούν φυσιολογικό το να νιώθεις και το ένα και το άλλο, βλέπουμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό, όπως και στην ελληνική κοινότητα, επιμένει ότι ο άνθρωπος είναι ένα πράγμα. Σχεδόν 29% του δείγματος δεν νοείται ότι ένας άνθρωπος μπορεί να νιώθει και Έλληνας και Αλβανός. Μια μερίδα της αλβανικής (και της ελληνικής) κοινωνίας υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος ανήκει σε ένα έθνος και δεν μπορεί να αισθάνεται ότι ανήκει παράλληλα και σε ένα άλλο. Πάλι εδώ η σύνδεση ατόμου-έθνους δεν γίνεται με κοινωνικούς όρους, αλλά με όρους καταγωγής του ατόμου, με όρους «αίματος».

Επίσης, πολλές είναι οι περιπτώσεις που και οι ίδιοι οι Αλβανοί γονείς δυσκολεύονται να αντιληφθούν τη διττή φύση της ταυτότητας των παιδιών τους:

«Π.χ. ο πατέρας μου θα πει ότι πρώτα είσαι Αλβανίδα και μετά Ελληνίδα» (Ε.Ζ.).

«Οι γονείς μας δεν μπορούν να αντιληφθούν πώς νιώθουμε... Αυτοί σου λένε “ζεις εδώ αλλά είσαι από κει”» (Κ.Χ.).

⁵⁶ Γκολφινόπουλος, Γ. (2007). *Έλληνας ποτέ: Αλβανοί και ελληνικός τύπος τη νύχτα της 4ης Σεπτεμβρίου 2004*. Ιωάννινα: Ισνάφι.

«Οι γονείς μας θεωρούν και το λένε: “Εμείς είμαστε Αλβανοί κι εσύ είσαι Αλβανίδα”. Δεν καταλαβαίνουν δηλαδή την ελληνικότητά μου, με βλέπουν ως μέρος της δικής τους λογικής. Σου λένε: “Είμαστε Αλβανοί που ήρθαμε εδώ να βιοποριστούμε”. Δεν νιώθω όμως εγώ το ίδιο και όταν τους λέω κάτι τέτοιο μου λένε: “Τι, αφού Αλβανίδα είσαι”, οπότε αυτό είναι ένα τεράστιο *gap* [κενό]» (Μ.Τ.).

Πάνω σε αυτό, πραγματοποιήσα μια ερώτηση ανοικτού τύπου, ώστε να δω ποια είναι η οπτική της αλβανικής κοινωνίας για τα παιδιά αλβανικής καταγωγής που δηλώνουν και Έλληνες. Υπήρξαν πολλές αναμενόμενες απαντήσεις, όπως «*Nuk duhet ta mohoj origjinen*» (Δεν πρέπει να αρνείται την καταγωγή του/της), «*Nuk eshte normale te mohoj identitetin dhe prejardhjen*» (Δεν είναι φυσιολογικό να απαρνείται την ταυτότητα του/της και από που προέρχεται), «*Sado qe te thote jam grek ai eshte Shqiptar*» (Όσο και να λέει είμαι Έλληνας, είναι Αλβανός).

Ακόμα και δύο πολιτικά πρόσωπα απάντησαν στο ίδιο σχήμα: «Εγώ θεωρώ ότι η επίκληση σε μια διπλή ελληνοαλβανική ταυτότητα είναι περισσότερο μια ανάγκη για ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής [...] Εσύ αισθάνεσαι Ελληνίδα με την έννοια της Ελληνίδας πολίτη ή νιώθεις ότι έχεις ελληνική εθνική συνείδηση; Η εθνική ταυτότητα είναι ένα ζήτημα σχετικό με το πού τοποθετείς τον εαυτό σου σε αυτή την κοινωνική κατασκευή που λέγεται έθνος» (Ardit Bido). «[Η δεύτερη γενιά] είναι πολίτες του ελληνικού κράτους, αλλά είναι Αλβανοί στην καταγωγή, στο αίμα, από την οικογένειά τους [...]. Επιστημονικά, η ταυτότητα και η υπηκοότητα ενός ανθρώπου είναι δύο διαφορετικά πράγματα» (Glevin Dervishi).

Με ανακούφιση, ωστόσο, δηλώνω ότι τα άτομα που αποδέχονταν τη διττή φύση της ταυτότητας ήταν πολύ περισσότερα: «*Njeriu ne kuptimin social te fjales behet dhe nuk lind. Pra grek, shiptar, greko-shqiptar behesh dhe ky eshte nje proces me se normal*» (Ο άνθρωπος με κοινωνικούς όρους γίνεται και δεν γεννιέται. Άρα, Έλληνας, Αλβανός, Ελληνο-Αλβανός γίνεσαι και αυτή είναι μια λογική διαδικασία), «*Eshte nje zhvillim normal i cili lidhet me ndjesine e identifikimit me shoqerine dhe vendin ku rritesh dhe jeton*» (Είναι μια λογική εξέλιξη, η οποία σχετίζεται με το αίσθημα της ταυτότητας, την κοινωνία και το μέρος όπου μεγαλώνεις και ζεις), «*Proces i natyrshëm integrimi*» (Φυσική διαδικασία ενσωμάτωσης), και «*Absolutisht normale, sidomos ne brezin e trete te femijeve te emigranteve, ata qe lindin dhe rriten sot ne Greqi*» (Απολύτως λογικό, ειδικά για την «τρίτη γενιά», αυτούς που γεννιούνται και μεγαλώνουν σήμερα στην Ελλάδα).

Την ελληνοαλβανική ταυτότητα ως φυσιολογική εξέλιξη την αντιμετωπίζουν και πολλοί από τους παρακάτω πολιτικούς της Αλβανίας:

«Δεν πρόκειται για μια πολιτική άποψη με τη στενή έννοια του όρου, αλλά γενικά θεωρώ ότι η συλλογική μνήμη είναι ένα ισχυρό στοιχείο [...] Η πρώτη γενιά είναι Αλβανοί όπου κι αν πάνε, δεν αλλάζει αυτό. Εσείς έχετε μεγαλώσει με τους Έλληνες. Εσύ αποτελείς το τυπικό παράδειγμα της δεύτερης γενιάς Αλβανών στην Ελλάδα. Διατηρείς την ταυτότητα των γονιών σου, από πού έχουν έρθει, και όπως είναι φυσιολογικό επειδή είσαι μεγαλωμένη σε μια άλλη χώρα, δεν μετανάστευσες, μεγάλωσες εκεί, έχεις δύο ταυτότητες που αναπτύσσονται παράλληλα όπως είναι επόμενο. Αυτό εγώ το βλέπω απόλυτα φυσιολογικό» (Ardit Bido).

«Δεν πιστεύω ότι είναι δύσκολο για εμάς τους Αλβανούς να δεχτούμε ότι αισθάνεσαι ελληνοαλβανίδα. Πόσοι Αλβανοί έχουν γεννηθεί στην Αμερική και λένε ότι είναι Αμερικανοί ή πόσοι στην Ιταλία λένε είμαστε Ιταλοί; Εσύ, ας πούμε, δικαίως είσαι Ελληνίδα. Γεννήθηκες εκεί, μιλάς ελληνικά, έχεις κάνει το ελληνικό σχολείο, είσαι Ελληνίδα πολίτης. Είναι απολύτως φυσιολογικό» (Ksenofon Krisafi).

«Η δεύτερη γενιά έχει μεγαλώσει στην Ελλάδα, έχει ελληνική συνείδηση αλλά ξέρει ότι έχει αλβανική καταγωγή. Είναι μια φυσιολογική διαδικασία και δεν ισχύει μόνο για τους Αλβανούς της Ελλάδας αυτό. Το ίδιο συμβαίνει και με τους Έλληνες των ΗΠΑ» (Paskal Milo).

Επιλέγω να σταθώ στις θετικές απαντήσεις για δύο λόγους: Πρώτον, γιατί αριθμητικά είναι περισσότερες, αλλά κυρίως γιατί θέλω να σταθώ στη δυναμική της αλβανικής κοινωνίας. Οι Αλβανοί φαίνεται να αναγνωρίζουν σιγά σιγά ότι υπάρχουν παιδιά στην Ελλάδα που όσο εμφατικά και να δηλώνουν την καταγωγή τους, τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας μέσα στην οποία ανατρέφονται και ζουν διαμορφώνουν την προσωπικότητα και την εθνική τους συνείδηση.

Είναι γεγονός ότι και πολλοί γονείς από την «πρώτη γενιά» βιώνουν και αποδέχονται ότι τα παιδιά τους δεν είναι όπως αυτοί. Αναγνωρίζουν ότι δεν νιώθουν 100% Αλβανοί αλλά έχουν στοιχεία ελληνικότητας μέσα τους:

«Τα παιδιά μας εδώ πάνε στρατό, την Ελλάδα τη νιώθουν πατρίδα τους» (Α.Τ.).

«Στην αρχή ήρθαμε στην Ελλάδα με το σκεπτικό να δουλέψουμε λίγα χρόνια και να φύγουμε πίσω και τώρα τα παιδιά μας έρχονται Αλβανία και σε λίγες μέρες λένε “πότε θα πάμε σπίτι μας;” ενώ εμείς στην Ελλάδα νοικιάζουμε και στην Αλβανία έχουμε δικό μας σπίτι» (Κ.Κ.).

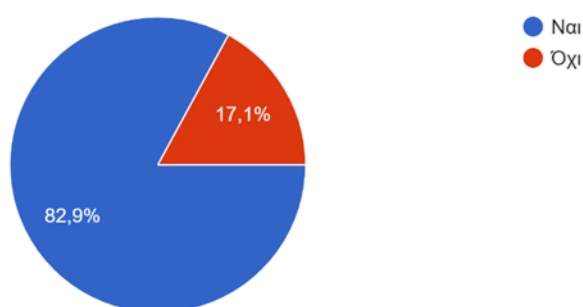
«Δεν έχουν κανένα θέμα απολύτως [οι γονείς μου] που νιώθω και Έλληνας. Το κατανοούν απολύτως» (Ν.Κ.).

«Δικαιολογούν οι γονείς μου ότι εγώ νιώθω και Ελληνίδα γιατί ξέρουν ότι γεννήθηκα εδώ, δεν έχω πάει εκεί, προσπαθούν να μου καλλιεργήσουν την αγάπη μου για την Αλβανία, αλλά ξέρουν ότι εδώ έχω γεννηθεί και έχω μεγαλώσει» (Γ.Μ.).

Από την άλλη, περνώντας στην ελληνική πλευρά, το 82,9% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι ένας άνθρωπος μπορεί να αισθάνεται ταυτόχρονα και Έλληνας και Αλβανός, ενώ το 17,1% πιστεύει το αντίθετο (Γράφημα 18).

Γράφημα 18. Οι απαντήσεις των Ελλήνων σχετικά με το αν κάποιος μπορεί ταυτόχρονα να νιώθει και Έλληνας και Αλβανός

15. Πιστεύετε ότι ένας άνθρωπος μπορεί να αισθάνεται ταυτόχρονα και Έλληνας και Αλβανός;
164 απαντήσεις

«Κατά την προσωπική μου εκτίμηση, τιμούν ταυτόχρονα της χώρα που υποδέχτηκε τους γονείς τους ή και τους ίδιους και ταυτόχρονα τιμούν τη χώρα καταγωγής των προγόνων τους. Νομίζω ότι ανάλογα συμβαίνει χρόνια τώρα με τους Έλληνες μεταναστές ανά τον κόσμο», «Πολύ θετική διότι έχουν πάρει ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κουλτούρας και δεν τα ξεχωρίζεις από τα ελληνόπουλα», «Η γνώμη μου είναι εξαιρετική για αυτά τα παιδιά που δεν ξεχνούν την καταγωγή τους αλλά αγαπούν και τη χώρα που μεγάλωσαν και ζουν», «Δηλώνουν αυτό που είναι η πραγματικότητα και καλά κάνουν», «Δικαιωματικά το δηλώνουν», «Δικαίως λέγονται έτσι, όταν μεγαλώνεις, πας σχολείο και δουλεύεις, κάνεις οικογένεια σε μια χώρα, είσαι παιδί αυτής της χώρας» είναι κάποιες από τις απαντήσεις που δόθηκαν.⁵⁷

Συγκριτικά, πολύ περισσότεροι οι Έλληνες βλέπουν «καλοπροαίρετα» το να δηλώνεις Έλληνας αλβανικής καταγωγής. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι (με βάση το δείγμα πάντα), ότι μεγάλη μερίδα του ελληνικού πληθυσμού αισθάνεται οικεία με αυτή τη δήλωση και με το γεγονός ότι τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών κουβαλάνε δύο ταυτότητες όταν καλούνται να αυτοπροσδιοριστούν. Την ταυτότητα της χώρας καταγωγής των γονέων τους και την ταυτότητα της χώρας που μεγάλωσαν, μια υβριδική, δηλαδή, ταυτότητα.

Για να κατανοήσουμε όμως τον μετασχηματισμό και τη συγκρότηση αυτής της υβριδικής ταυτότητας και τη δυσκολία κατανόησής της είναι αναγκαίο να κατανοήσουμε

⁵⁷ Απαντήσεις από την ανοικτού τύπου ερώτηση «Ποια είναι η γνώμη σας για τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα και δηλώνουν Έλληνες αλβανικής καταγωγής;», ώστε το δείγμα να απαντήσει ελεύθερα.

τόσο την ιστορική διαδικασία συγκρότησης των εθνών και της εθνικιστικής ιδεολογίας όσο και την αντίληψη σχετικά με τη διαδικασία συγκρότησης των εθνών-κρατών στην Ευρώπη, δηλαδή να παρουσιάσουμε συνοπτικά τι είναι το Έθνος. Στο κλασικό έργο του *Θεωρίες του Εθνικισμού*, ο Umut Ozkirimli προχωράει σε διάκριση τριών μεγάλων προσεγγίσεων για το έθνος. Τον αρχεγονισμό, όπου το έθνος προσδιορίζεται βάσει εθνοπολιτισμικών χαρακτηριστικών, αυτά δηλαδή που κατηγοριοποιούνται στη βιβλιογραφία ως αντικειμενικά κριτήρια ορισμού (όπως η γλώσσα, η θρησκεία, οι παραδόσεις, ο κοινός πολιτισμός) και αντιμετωπίζεται σαν μια φυσική προαιώνια και αρχαία οντότητα με ιστορική συνέχεια, ιστορικό προορισμό και ιστορική ολοκλήρωση μέσα από τη συγκρότηση του έθνους-κράτους.⁵⁸ Ως δεύτερη προσέγγιση παρουσιάζει τον μοντερνισμό, ο οποίος αντιλαμβάνεται το έθνος και τον εθνικισμό ως νεωτερικό φαινόμενο και εντοπίζει την ιστορική του γέννηση στην Ευρώπη του 18ου-19ου αιώνα. «Κοινός παρονομαστής σε όλες τις μελέτες του μοντερνισμού είναι η πίστη στη νεωτερικότητα των εθνών. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση και τα δύο φαινόμενα έκαναν την εμφάνισή τους τους δύο τελευταίους αιώνες, δηλαδή στις απαρχές της Γαλλικής Επανάστασης και αποτελούν προϊόντα νεωτερικών διαδικασιών όπως ο καπιταλισμός, η εκβιομηχάνιση, η ανάδυση του γραφειοκρατικού κρατικού, η αστικοποίηση και η εκκοσμίκευση».⁵⁹

«Στην κεντρική Ευρώπη υπήρξε μια σύγκρουση σε πνευματικό και πολιτικό επίπεδο μεταξύ δύο τρόπων σκέψης για τον εθνός: η παράδοση που ξεκίνησε από τον Jean Jacques Rousseau και μια εναλλακτική που ξεκίνησε από τον Johann Gottfried Herder. Ένα δίλημμα προέκυψε στην περιοχή αυτή σχετικά με το πώς έπρεπε να γίνει αντιληπτό το "έθνος": ως μια πολιτική κοινότητα που υπόκειται στους ίδιους νόμους ή ως μια ιστορικά διαμορφωμένη πολιτιστική κοινότητα στους ίδιους νόμους ή ως μια ιστορικά διαμορφωμένη πολιτιστική κοινότητα».⁶⁰

Πως συνδέεται αυτή η κατηγοριοποίηση με τη δυϊκότητα της ταυτότητας; Η γράφουσα εκτιμά πως η διαδικασία παραγωγής υβριδικών ταυτοτήτων τεμνεται με την προσέγγιση για το έθνος και συγκεκριμένα με την αντίληψη του πολιτικού έθνους, δηλαδή της κοινότητας που η αλληλεγγύη αναπτύσσεται σύμφωνα με κοινούς νόμους και κοινό έδαφος. Πλησιάζει, δηλαδή, την άποψη των μοντερνιστών, καθώς δίνει έμφαση στους βιοτικούς, πολιτικο-οικονομικούς δεσμούς χωρίς όμως να ξέχνα τους κοινωνικό-πολιτισμικούς παράγοντες. Ο ορισμός ενός μοντερνιστή του Ernest Gellner είναι αποκαλυπτικός: «Ο εθνικισμός είναι πρώτα πρώτα μια πολιτική αρχή, η οποία υποστηρίζει

⁵⁸ Ozkirimli, U. (Επιμ. Α. Ηρακλείδης). (2011). *Θεωρίες εθνικισμού: Μια κριτική προσέγγιση* (Ι. Πεντάζου, Μετ.). Σιδέρης, σσ. 95-117.

⁵⁹ Ozkirimli, U. (2011), ό.ο., σσ. 199-120.

⁶⁰ Waldemar, P. (2018). Between Political Nation and Ethnic-Cultural Nation: Nations in Central Europe in the 20th Century. *Politeja*, V15, Issue 6(57): 107-124. Σελ. 118.

την εναρμόνιση της πολιτικής και της εθνικής οντότητας».⁶¹

Το ποιος/ποία, δηλαδή, ανήκει στο έθνος φαίνεται να απαντάται με διαφορετικούς όρους από ό,τι είχε συνηθίσει η κοινή αντίληψη στο παρελθόν. Μιλώντας για έθνος αναφέρομαι στο *πολιτικό έθνος* όπως το έχει προσδιορίσει ο Δημήτρης Χριστόπουλος: «*Το πολιτικό έθνος λοιπόν! Είναι εκείνο που προκύπτει από τη σύμπτωση των βουλήσεων των ανθρώπων που ζουν μαζί. Είναι έθνος επιλογής και συνείδησης, υπό την έννοια ότι δημιουργεί δεσμούς αλληλεγγύης των μελών του με κριτήριο την κοινή βούληση του ανήκειν σε αυτό, ανεξαρτήτως της καταγωγής των ανθρώπων. Αντιθέτως αυτό που ονομάζουμε φυλετικό έθνος προτάσσει ως αποκλειστικό κριτήριο αλληλεγγύης την καταγωγή. Τότε μόνο νιώθει ασφαλές. Έτσι, το πολιτικό έθνος δένει το παρόν κοιτώντας προς το μέλλον, ενώ το φυλετικό σφυρηλατεί την ενότητα κοιτώντας προς το παρελθόν, το οποίο περισσότερο το επινοεί παρά το ανακαλύπτει*».⁶²

Όλα τα παραπάνω μπορούν να ειπωθούν ως μια ερμηνεία του γιατί η αλβανική μετανάστευση και η προσπάθεια ενσωμάτωσης αυτού του μεγάλου πληθυσμού συντάραξε την ελληνική κοινωνία. Συγκρούστηκε -σε έναν βαθμό- με τις παραδοσιακές αντιλήψεις των Ελλήνων για το έθνος, την εθνική ταυτότητα, τα θεμέλια δηλαδή της ελληνικότητας. Και η δεύτερη γενιά ενσαρκώνει για πολλούς αυτή ακριβώς την αποδόμηση.

Μέχρι τώρα στην ανάλυση δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση για το πώς οι «τρίτοι» αντιλαμβάνονται τη «δεύτερη γενιά» των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Υπάρχουν αυτοί που τους βάζουν την ταμπέλα του «Αλβανού» ακόμα και σήμερα. Οι περισσότεροι όμως, όπως φάνηκε παραπάνω, είναι σε θέση να δουν τόσο τα αλβανικά όσο και τα ελληνικά στοιχεία που αυτά τα παιδιά φέρουν μέσα τους. Είναι μια γενιά που συνδυάζει δύο ταυτότητες σε μία και το δηλώνει:

«*Μέσα μου νιώθω περισσότερο Ελληνίδα απ' ότι Αλβανίδα. Ως Αλβανίδα νομίζω ψάχνομαι, να μάθω τις ρίζες μου*» (Ε.Ζ.).

«*Έχω δύο τόπους, δεν τα βάζω με σειρά προτεραιότητας. Νιώθω και Ελληνίδα και Αλβανίδα*» (Ρ.Ν.).

«*Δεν θα σου πω ότι νιώθω 100% Ελληνίδα αλλά ούτε 100% Αλβανίδα. Γιατί δεν νιώθω Αλβανίδα; Γιατί προσπαθώ να συνδεθώ με την Αλβανία, αλλά δεν έχω κάτι πέρα από τους ανθρώπους μου, τους γονείς μου που να με συνδέει, δεν έχω ζήσει εκεί*» (Κ.Χ.).

⁶¹ Gellner, E. (1992). Έθνη και Εθνικισμός (Δ. Λαφαζάνη, Μετ.) Αλεξάνδρεια, σελ. 13.

⁶² Χριστόπουλος, Δ. (2022). Ταξίδι στο Κράτος: Κυριαρχία, δίκαιο, δικαιώματα. Αθήνα: Πόλις, σελ. 145-146.

«Αισθάνομαι ότι έχω και τις δύο ταυτότητες. Δεν αποβάλλω κάποια από πάνω μου, δηλαδή δεν αποκλείω ούτε τη μία ούτε την άλλη, λέω “είναι η καταγωγή μου από την Αλβανία και έχω γεννηθεί και μεγαλώσει εδώ πέρα”. Έχω δύο χώρες» (Μ.Σ.).

«Εγώ νιώθω μία μείξη και των δύο, δεν μπορώ να πω ότι νιώθω 100% Αλβανή, ούτε ότι νιώθω 100% Ελληνίδα» (Ζ.Ν.).

«Νομίζω ότι έχω πάρα πολλά στοιχεία και της μίας και της άλλης ταυτότητας, δηλαδή αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να σου πω ότι είμαι το ένα ή το άλλο. Είμαι κάτι ενδιάμεσο, ενδεχομένως, ή είμαι και τα δύο ταυτόχρονα. Νομίζω πως έχουμε χτίσει κάτι που είναι ενδιάμεσο και περιλαμβάνει κομμάτια τόσο από το ένα όσο και από το άλλο» (Ρ.Μ.).

«Εγώ, να πω την αλήθεια, νιώθω και τα δύο. Νιώθω Αλβανός αλλά νιώθω και Έλληνας εξίσου το ίδιο» (Ν.Κ.).

«Εγώ νιώθω και τα δύο. Δεν μπορείς να φέρεις αυτά τα δύο ως διαφορετικά ή αντιθετικά ή να πω ότι νιώθω πιο πολύ το ένα από ό,τι το άλλο.» (Μ.Λ.).

Αναπόφευκτα η συζήτηση σχετικά με την Αλβανό-ελληνική υβριδική ταυτότητα και τον αυτοπροσδιορισμό θα εγείρει πάντα το θέμα του έθνους και της εθνικής συνείδησης. Στη σχετική βιβλιογραφία περί του έθνους και του εθνικισμού υπάρχουν σχηματικά δύο χρονικές φάσεις, ή δύο σχολές. Η πρώτη φάση είναι αυτή που προσπαθεί να στοχαστεί το έθνος με αντικειμενικά κριτήρια όπως η κοινή πολιτισμική προέλευση, η γλώσσα, η θρησκεία, ήθη και έθιμα, παραδόσεις. Αυτή η φάση βρίσκεται πιο κοντά στη γερμανική σχολή για το έθνος, συνεπώς έχει την τάση να το περιγράφει ως κάτι αιώνιο και αναλλοίωτο.

Η δεύτερη σχολή σκέψης είναι η γαλλική, η οποία χωρίς να αγνοεί τα αντικειμενικά κριτήρια, βάζει στο επίκεντρο ως καθοριστικό στοιχείο τη βούληση, συνεπώς κάτι ιστορικά προσδιορισμένο και σε συνεχή κίνηση και εξέλιξη.

Η μετατόπιση αυτή από την κυριαρχία του αντικειμενικού κριτηρίου στη θέση ισχύος του υποκειμενικού κριτηρίου, αλλά και η μεταβολή της μεταξύ τους σχέσης αποτελεί κλειδί για την παρούσα εργασία και τον τρόπο παρουσίασης της Αλβανό-Ελληνικής ταυτότητας. Η έννοια, δηλαδή, της ταυτότητας όχι ως μια αιωνία ουσία αλλά ως μια ιστορικά προσδιοριζόμενη σχέση. Ο Λιάκος εντόπισε τη μετατόπιση αυτή σε ένα κείμενο για την εργατική τάξη του μαρξιστή Ε. Π. Τόμσον. Ωστόσο, ο Λιάκος πιστεύει πως αυτό το σχήμα ανάλυσης είναι αποτελεσματικό και καθοριστικό για την κατανόηση των εθνικών συλλογικοτήτων: «φράσεις που σημαίνουν ότι η εργατική τάξη δεν είναι αντικείμενο που μπορεί να περιγράφει στατικά, όπως “η τάξη δημιουργεί τον εαυτό της στον βαθμό που δημιουργείται” σημείωσαν μια ριζική αλλαγή, όχι μόνο στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκε η εργατική ιστορία αλλά πολύ πιο πέρα. Άλλαξαν τον τρόπο με τον οποίο

έγιναν αντιληπτές οι ιστορικές συλλογικότητες, και επομένως οι εθνικές συλλογικότητες. Όχι ως παγιωμένες αποκρυσταλλώσεις αντικειμενικών κριτηρίων, όχι ως ουσίες άλλα ως σχέσεις».⁶³ Εκτιμώ πώς με αυτό τον τρόπο βιώνουν τα παιδιά της δεύτερης γενιάς τη συγκρότηση της υβριδικής τους ταυτότητας. Και σιγά σιγά αρχίζουν τα ίδια να διεκδικούν χώρο για να εκφράσουν τόσο τον αυτοπροσδιορισμό τους όσο και τις διεκδικήσεις τους.

Αυτή η ενιαία, διπλή, αλβανική και ελληνική ταυτότητα, που έχει ωθήσει τη «δεύτερη γενιά» να διεκδικήσει χώρο έκφρασης, την οδήγησε ένα βήμα παρακάτω. Ως οργανικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας διεκδικεί πολιτική ορατότητα. Πώς αντιδρά σε αυτό η ελληνική κοινωνία και τι είναι ακριβώς αυτό που ζητάει η «δεύτερη γενιά» των Αλβανών μεταναστών στη χώρα που θεωρεί πατρίδα της; Μπορούν άραγε τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα να γίνουν η γέφυρα στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών;

4.12 Μια πολιτικά ενεργή «δεύτερη γενιά»

Τα τελευταία χρόνια βλέπουμε να αλλάζει δειλά το πλαίσιο μέσα από το οποίο οι Αλβανοί διεκδικούν πράγματα στην Ελλάδα. Για τους Αλβανούς μετανάστες μέχρι και σήμερα υπάρχει η αλβανική κοινότητα της οποίας τα αιτήματα έχουν να κάνουν με άδειες διαμονής, ιθαγένεια, συντάξεις. Επίσης, η πολιτική εκπροσώπηση αυτών των ανθρώπων στο ελληνικό κοινοβούλιο ήταν ανύπαρκτη. Σήμερα, με τη «δεύτερη γενιά» γίνονται προσπάθειες να αλλάξει αυτό. Νέες και νέοι αλβανικής καταγωγής έχουν αποφοιτήσει από τα ελληνικά πανεπιστήμια και είναι πλέον ενεργοί στην πολιτική. Έχουν ιδρύσει σωματεία, είναι εγγεγραμμένα μέλη κομμάτων από διάφορους πολιτικούς χώρους και έχουν όρεξη να προσφέρουν στη χώρα όπου μεγάλωσαν. *«Υπήρχαν λόγοι που το σωστό timing [η κατάλληλη χρονική συγκυρία] ήρθε με τη δεύτερη γενιά. Η πρώτη γενιά ήταν φοβισμένη και focused [προσηλωμένη] στο βιοποριστικό κομμάτι»* (Μ.Τ.).

Ένα παράδειγμα παιδιού αλβανικής καταγωγής που ασχολείται χρόνια με την πολιτική και στις τελευταίες εθνικές εκλογές έθεσε υποψηφιότητα είναι ο Αντιλιάν Κοτζάι. Στην ερώτηση «Τι είναι αυτό που λείπει από τη «δεύτερη γενιά» στην Ελλάδα για να πούμε ότι έχουν ενταχθεί αυτά τα παιδιά 100%;», μου απαντάει: *«Υπάρχει το κομμάτι που λέμε «πολιτική ορατότητα», αυτό είναι το κλειδί σε όλα. Το ότι υπάρχει μια κοινωνική ένταξη στα σχολεία, στη γειτονιά, στους καφέδες, γενικά όπου κινείται και αναπνέει ο άνθρωπος και υπάρχει κοινωνία, οκ... Αλλά από εκεί και πέρα για να πεις ότι υπάρχει μια κοινωνία ένταξης συνολικά, σε όλα τα επίπεδα, τότε είναι το κομμάτι της πολιτικής ορατότητας. Δεν φτάνει απλά να έχεις λύσει τα γραφειοκρατικά σου ζητήματα, να έχεις φωνή στο κοινωνικό κομμάτι και*

⁶³ Λιάκος, Α. (2005), ό.π., σελ. 55-56.

αυτό να μην αποτυπώνεται στις δομές που λαμβάνονται οι αποφάσεις. Είναι μεγάλη τομή, είναι πολύ σημαντικό, ανοίγει τον δρόμο για νέες καταστάσεις, αλλά δεν έχει λύσει το πρόβλημα. Το θέμα είναι να πολιτικοποιηθούν τα παιδιά δεύτερης γενιάς και οι ίδιοι να αρχίσουν να εμπλέκονται σε κοινωνικές διαδικασίες. Δεν γίνεται εξ ονόματός τους κάποιοι άλλοι να μιλάνε. Εγώ έτσι το σκέφτομαι και το πιστεύω βαθιά [...] Εμείς πήραμε την ιθαγένεια πριν 4-5 χρόνια, αυτό είναι αδιανόητο. Άρα αυτό από μόνο του σου είχε κόψει τον δρόμο για να έχεις πολιτική ορατότητα».

Με αφορμή συζητήσεις που έχω κάνει στο φιλικό μου περιβάλλον για το έντονο ενδιαφέρον που υπάρχει από τη μεριά των παιδιών αλβανικής καταγωγής να ασχοληθούν με τα κοινά, αποφάσισα να κάνω μια τελευταία ερώτηση ανοιχτού τύπου σε άτομα ελληνικής καταγωγής που ζουν στην Ελλάδα. Σκοπός μου ήταν να δω πώς οι Έλληνες βλέπουν τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που διεκδικούν μία θέση στο ελληνικό κοινοβούλιο:

Στην ερώτηση «Πώς θα βλέπατε ένα παιδί Αλβανών μεταναστών που δηλώνει Έλληνας/Ελληνίδα αλβανικής καταγωγής να είναι μέλος της ελληνικής Βουλής;» το δείγμα απαντάει κυρίως πάνω στο ίδιο μοτίβο: «Θετικά. Αν και εικάζω ότι θα αργήσει να γίνει αποδεκτό από το σύνολο της κοινωνίας», «Αν η ελληνική γλώσσα χρησιμοποιείται άριστα από αυτό το παιδί και κατέχει τα απαραίτητα προσόντα (σπουδές κλπ.), έχει το πάθος και τη θέληση ν' αλλάξει τα πράγματα προς το καλύτερο στη χώρα την οποία θεωρεί πατρίδα του, τότε το να είναι μέλος της ελληνικής Βουλής δεν θα μου φαινόταν περίεργο», «Με την ίδια ματιά που θα έβλεπα και ένα παιδί που θα ήταν από Έλληνες γονείς. Θα κοιτούσα τι είδους πολιτικής θα υπερασπίζονται και όχι την καταγωγή τους», «Πολύ ωραίο και μακάρι να γινόταν από Έλληνες ελληνικής καταγωγής, Έλληνες αλβανικής καταγωγής, Έλληνες βουλγαρικής καταγωγής και Έλληνες κάθε λογής καταγωγής. Το μόνο απαραίτητο για εμένα ώστε κάποιος είναι στην ελληνική Βουλή είναι να νοιάζεται για τον τόπο είτε γεννήθηκε εδώ, είτε μεγάλωσε εδώ, είτε κατάγεται από Έλληνες γονείς είτε όχι», «Ευχάριστο αλλά και ζητούμενο. Πλουραλισμός και συμπεριληπτικότητα σε όλα τα επίπεδα», «Από τη στιγμή που νιώθει Έλληνας και έχει μεγαλώσει στη Ελλάδα, δεν θα μου φαινόταν περίεργο».

Η παραπάνω ερώτηση θα μπορούσε να θεωρηθεί για κάποιους μέχρι και προκλητική. Πριν από μία δεκαετία ακόμα, θα ήταν αδιανόητο για πολλούς Έλληνες να εκπροσωπούνται στο ελληνικό κοινοβούλιο από κάποιον Αλβανό μετανάστη. Τώρα, το θεωρούν λογικό. Επίσης, τόσο στις βουλευτικές εκλογές όσο και στις δημοτικές, υπήρξαν παραδείγματα παιδιών Αλβανών μεταναστών που ήταν υποψήφιοι και έλαβαν μεγάλη υποστήριξη. Το γεγονός ότι ολοένα και περισσότερα παιδιά αλβανικής καταγωγής ασχολούνται με τα κοινά δηλώνει από μόνο του ότι οι Αλβανοί μετανάστες έχουν όντως ενσωματωθεί στην ελληνική

κοινωνία. Η τελευταία βλέπει πλέον θετικά το γεγονός ότι μπορεί να εκπροσωπηθεί από ένα παιδί αλβανικής καταγωγής το οποίο βιώνει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και ο Έλληνας, και αυτό είναι πολύ ελπιδοφόρο τόσο για την ίδια την ελληνική κοινωνία όσο και για αυτά τα παιδιά.

Από την άλλη, τα παιδιά αλβανικής καταγωγής δεν θεωρούν ότι είναι εύκολη διαδικασία το να κατεβαίνει κάποιος «δικός τους» υποψήφιος:

«Είναι τεράστια ανηφόρα. Πρέπει να πείσουν τον κόσμο για όλα αυτά, ότι δηλαδή αντιμετωπίζουμε τα ίδια προβλήματα, ότι δεν υπάρχει κάποιος απώτερος σκοπός για τη δική τους υποψηφιότητα, που μπορεί να θεωρούν κάποιοι με ακροδεξιές απόψεις» (Α.Α.).

«Βλέπω ότι τα αλβανοελληνάκια διεκδικούν πια χώρο και ορατότητα. Οι Έλληνες δεν έχουν αφήσει χώρο, μπαίνουν από τις ρωγμές» (Ρ.Ν.).

Όπως όλες οι εθνοτικές ομάδες που ζουν στην Ελλάδα, έτσι και οι Αλβανοί, παρά τον βαθμό ενσωμάτωσής τους, αποτελούν μια κοινότητα. Και όπως κάθε κοινότητα, διεκδικεί πολιτική ορατότητα. Όπως αναφέρει και ο Ε. Σέχου, τις τελευταίες δεκαετίες ο όρος κοινότητα εμφανίζεται όλο και συχνότερα στον πολιτικό διάλογο.⁶⁴ Στην περίπτωση των Ελληνοαλβανών, που αποτελούν μία κοινότητα μέσα στην ελληνική κοινωνία αλλά και τη μεταναστευτική αλβανική κοινότητα, τα φαινόμενα πολιτικής έκφρασης της δυσκότητας που τους διακατέχει αποκτούν σιγά-σιγά μορφή. Η δεύτερη γενιά διεκδικεί τον χώρο της ώστε να εκφραστεί, να εκπροσωπηθεί και να διεκδικήσει σε πολιτικό πλέον επίπεδο. Η γράφουσα το θεωρεί ως τη μεγαλύτερη απόδειξη τόσο της ενσωμάτωσής τους, όσο και της διττής, υβριδικής τους ταυτότητας. Οι Ελληνοαλβανοί είναι αναπόσπαστα κομμάτια της Ελλάδας, και δεν θα χρειαστεί για πολύ ακόμα να μπαίνουν από τις ρωγμές, όπως χρειάστηκε να κάνουν οι γονείς τους.

5. Αντί επιλόγου

Στις προηγούμενες σελίδες σκιαγραφήθηκε η διαδρομή της αλβανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990 έως και σήμερα, χαρτογραφώντας, μέσα από μαρτυρίες,

⁶⁴ Σέχου, Ε. (2023). Μεταναστευτικές κοινότητες: Ο αντίκτυπος των εννοιολογήσεων στους αγώνες. *εἰς*syn.

τον δυνατό αντίκτυπο που αυτή είχε, σε επίπεδο κράτους, αλλά κυρίως στο επίπεδο της ελληνικής κοινωνίας.

Μετά την πτώση ενός ιδιαίτερου σοσιαλιστικού καθεστώτος, που οδήγησε την Αλβανία σε πολιτική και οικονομική αβεβαιότητα, εκατοντάδες χιλιάδες Αλβανοί μετανάστες φτάνουν με διάφορους τρόπους στην Ελλάδα, είτε αναζητώντας μια καλύτερη ζωή, είτε με σκοπό να ορθοποδήσουν οικονομικά και να επιστρέψουν στην πατρίδα τους.

Η άφιξη των Αλβανών μεταναστών εξυπηρετούσε τις ανάγκες της Ελλάδας για φθηνό εργατικό δυναμικό, δημιουργώντας, όμως, ένα καθεστώς «παραεργασίας», καθώς απουσίαζε η θεσμική πολιτική για την παραμονή και τα δικαιώματα των μεταναστών ως διαμένοντες, μόνιμοι ή προσωρινοί, και ως εργαζόμενοι.

Τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους, οι Αλβανοί συναντούν συνθήκες έντονου συστημικού και κοινωνικού ρατσισμού. Η προσχώρησή τους στην αγορά εργασίας τους δίνει την ευκαιρία εγκατάστασης στη χώρα, αλλά κυρίως τους φέρνει σε επαφή με την ελληνική κοινωνία, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται οι πρώτοι κοινωνικοί δεσμοί μεταξύ της αλβανικής κοινότητας και του ντόπιου πληθυσμού. Οι Αλβανοί μετανάστες, λόγω ανάγκης, δούλευαν σκληρά, γεγονός που τους κατέστησε στα μάτια των Ελλήνων ως «άξιους» και «προκομένους», χαρακτηριστικά που οι Αλβανοί ανέκαθεν θεωρούσαν μεγάλες αρετές. Έτσι, μέσω της εργασίας, ξεκίνησε η διαδικασία ενσωμάτωσής τους, η οποία όμως δεν ήταν ομαλή. Ξεκίνησε μεν, ήταν ιδιαίτερη (όχι όμως πρωτοφανής) και «βίαιη» δε.

Η έντονη θρησκευτική - χριστιανική κουλτούρα των Ελλήνων, σε συνδυασμό με τον φόβο που δημιουργεί «ο άλλος», ο ξένος, ο μη οικείος, οδήγησε πολλούς Αλβανούς να υιοθετήσουν ελληνικά ονόματα, χάνοντας έτσι ένα κομμάτι της ταυτότητάς τους, ώστε να είναι ευκολότερη η καθημερινότητά τους, σε θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο. Παράλληλα, πολλοί από αυτούς βαφτίστηκαν, παρόλο που η Αλβανία δεν ήταν ένα κράτος που χρησιμοποιούσε τη θρησκεία ως συστατικό στοιχείο της εθνικής της ταυτότητας. Το βάπτισμα ήταν συνήθως αποτέλεσμα προτροπής από της πλευρά των Ελλήνων που συναναστρέφονταν. Με αυτό τον τρόπο συντελούνταν μια διαδικασία «ελληνοποίησης», η οποία ήταν καταλυτικός παράγοντας ενσωμάτωσης σε μια κοινωνία που θεωρούσε απαραίτητη προϋπόθεση την αφομοίωση με εθνοθρησκευτικά κριτήρια.

Αυτή η «ελληνοποίηση» προστάτευε και διευκόλυνε τους μετανάστες, παρόλο που μετέβαλλε τη μέχρι τότε ταυτότητά τους. Αρκετοί μετανάστες δήλωσαν, όπως είδαμε, ότι πέρασαν αυτή τη ταυτότητα στα παιδιά τους, βαφτίζοντάς τα και δίνοντάς τους ελληνικά ονόματα, ώστε να περιοριστούν οι διακρίσεις και οι ρατσιστικές συμπεριφορές εις βάρος τους. Αυτά τα παιδιά, η δεύτερη γενιά, είχαν από τις αρχές της ζωής τους επαφή με την

ελληνική κοινωνία, μεγαλώνοντας παράλληλα με τα παιδιά των Ελλήνων, γεγονός που έκανε την ενσωμάτωσή τους πιο εύκολη, πρώτον επειδή δεν αποτελούσαν, πλέον, κάτι άγνωστο, και δεύτερον επειδή σχημάτισαν κοινωνικούς και συναισθηματικούς δεσμούς. Ως αποτέλεσμα, μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας θεωρεί τη δεύτερη γενιά, Έλληνες. Όπως η ελληνική κοινωνία, έτσι και το κράτος αναγνωρίζει την ελληνικότητα αυτών των παιδιών, κάνοντας γι' αυτά την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας μία αρκετά πιο εύκολη διαδικασία σε σχέση με τους μετανάστες πρώτης γενιάς.

Παράλληλα, σε αυτά τα παιδιά υπάρχει και το αλβανικό στοιχείο λόγω της μνήμης. Οι αφηγήσεις από τους γονείς, οι επαφές ακόμη με τον τόπο καταγωγής (έστω και περιστασιακά), η αντίληψη ορισμένων γονέων ότι τα παιδιά τους είναι Αλβανοί αλλά και η ίδια η επιθυμία πολλές φορές της δεύτερης γενιάς να έρθει πιο κοντά στις ρίζες της, οδήγησαν στη διαμόρφωση και της αλβανικής εθνικής συνείδησης. Αυτή η συνύπαρξη των δύο ταυτοτήτων στη δεύτερη γενιά αποτελεί μια υβριδική μορφή εθνικής ταυτότητας, που αποδομεί τις παραδοσιακές αντιλήψεις περί ταυτότητας με όρους αίματος και καταγωγής.

Συνοψίζοντας, ο αντίκτυπος της αλβανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα μπορεί να αποτυπωθεί σε δύο βασικούς άξονες. Πρώτον, στις μεταβολές στις απόψεις Ελλήνων και Αλβανών όσον αφορά την ενσωμάτωση των Αλβανών στην Ελλάδα και δεύτερον στην υβριδική εθνική ταυτότητα που χαρακτηρίζει τη δεύτερη γενιά Ελληνοαλβανών.

Η επιλογή της γράφουσας να δοθεί έμφαση και στους Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς έγινε, γιατί η δεύτερη γενιά βρίσκεται ανάμεσα στο βίωμα από τη μία, και τη μνήμη που εξασθενεί από την άλλη. Δεν βρίσκονται, δηλαδή, ούτε στη θέση του μετανάστη, αλλά ούτε και στη μελλοντική θέση της «τρίτης γενιάς», η οποία τώρα δημιουργείται σιγά σιγά (από τα παιδιά της δεύτερης γενιάς που ξεκινούν τις οικογένειές τους στην Ελλάδα) και ενδέχεται να μην έχει επαφές με την Αλβανία, τη χώρα των παππούδων τους, η οποία θα είναι κομμάτι ενός μακρινού παρελθόντος της οικογενειακής τους ιστορίας. Στη δεύτερη γενιά, λοιπόν, ενυπάρχει και η ταυτότητα του Αλβανού γονέα (το στοιχείο της καταγωγής) και η ταυτότητα της χώρας στην οποία γαλουχήθηκε (το στοιχείο των κοινωνικών δεσμών).

Από μικρό παιδί σκεφτόμουν τι είναι αυτό που τελικά χωρίζει τις δύο μου πατρίδες. Οι γονείς μου πριν ακόμη μεταναστεύσουν στην Ελλάδα είχαν ακούσει ελληνική μουσική και μέσα από τα τραγούδια είχαν μάθει μερικές λέξεις στα ελληνικά. Μεγαλώνοντας, άκουγα μέσα στην οικογένεια, πως οι Αρβανίτες μιλούσαν αλβανικά, ήταν δηλαδή Αλβανοί και πως χωριά ολόκληρα στην Ελλάδα στήθηκαν από αυτούς. Τα λεγόμενα «αρβανιτοχώρια». Αργότερα, όταν ήμουν φοιτήτρια, έμαθα ότι οι Αρβανίτες όντως μιλούσαν Αλβανικά

(αρβανίτικα), αισθάνονταν όμως Έλληνες και συμμετείχαν ενεργά στην Επανάσταση του 1821 για να ιδρυθεί το ελληνικό κράτος.

Παράλληλα, άκουγα και για μία «Πελασγική Θεωρία». Όχι στο πανεπιστήμιο. Συνήθως από Αλβανούς. Όπως μου είπε και σε συζήτηση που είχαμε, ο κ. Ksenofon Krisafi, καθηγητής του Μεσογειακού Πανεπιστημίου των Τιράνων: *«Η θεωρία των Πελασγών μπορεί να μην στέκει επιστημονικά, αλλά εξυπηρετεί τα δύο έθνη. Δηλώνει ότι τα δύο αυτά έθνη συνδέονται ιστορικά»*. Επίσης, όταν συνάντησα τον κ. Glevin Dervishi, σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών της Αλβανίας μου δήλωσε: *«Το ελληνικό και το αλβανικό έθνος είναι τόσο κοντά που δεν καταλαβαίνεις πότε αρχίζει το τελειώνει το άλλο.»*. Φαίνεται πως τελικά όλα αυτά δεν είναι αρκετά για να ξεπεραστούν οι όποιες διαφορές.

Οι σχέσεις Ελλάδας - Αλβανίας ήταν και είναι ακόμη και σήμερα τεταμένες όταν πρόκειται να συζητηθούν θέματα τα οποία είναι ακόμη άλυτα ή δεν υπάρχει αρκετή θέληση για επίλυση και από τις δύο μεριές. Ελληνική μειονότητα, Τσάμηδες, ΑΟΖ. Αυτά είναι τα βασικά ιστορικά θέματα για τα οποία τα δύο κράτη έρχονται συνεχώς σε σύγκρουση. Ο αρμόδιος για τέτοιες υποθέσεις, κ. Glevin Dervishi μου είχε πει: *«Όταν υπάρχουν θέματα ιστορικά τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν, δεν υπάρχει λόγος αυτό να το βλέπουμε σαν ταμπού. Ειδικά, αν θέλουμε μία υγιή συνεργασία... Εξάλλου, τι μας χωρίζει εμάς από τους Έλληνες; Δεν μπορείς όμως να κάνεις σαν να μην υπάρχουν αυτά τα θέματα. Καλύτερα να λυθούν και να φύγουν από το τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Είναι προτιμότερο να τα φτιάξεις για να καθαρίσει το τοπίο παρά να είναι πάντα βεβαρημένο και απλά να συνεχίζεις»*.

Είναι αδύνατον να λυθούν διά μαγείας ζητήματα τα οποία για χρόνια ταλανίζουν και τα δύο κράτη. Στους στόχους της παρούσας εργασίας δεν περιλαμβάνεται η ανάδειξη των διακρατικών σχέσεων μεταξύ της Αλβανίας και της Ελλάδας. Αυτό που η γράφουσα ελπίζει, είναι ότι κάποια στιγμή η δεύτερη γενιά των Αλβανών μεταναστών θα μπορέσει να αποτελέσει γέφυρα αυτών των διαφορών. Από τη μία, υπάρχει μία ολόκληρη γενιά ανθρώπων, οι Αλβανοί μετανάστες, που ξεκίνησαν τη ζωή τους από το μηδέν και τώρα δεν βλέπουν τη ζωή τους πουθενά αλλού παρά μόνο στην Ελλάδα. Από την άλλη είναι τα παιδιά τους. Η γενιά αυτή που σε πολλές περιπτώσεις δεν μετανάστευσε καν και νιώθει για πατρίδα της και την Ελλάδα.

Τα παιδιά αλβανικής καταγωγής στην Ελλάδα αισθάνονται Αλβανοί, αισθάνονται όμως και Έλληνες. Διεκδικούν χώρο μέσα στην ελληνική κοινωνία ως η ίδια η ελληνική κοινωνία. Σε αντίθεση με την απάντηση που μου έδωσε σε συζήτησή μας η κ. Artemisa Malo (Υφυπουργός Εξωτερικών) *«Αν με ρωτάς, (...) δεν θεωρώ ότι τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών τους ενδιαφέρουν τα θέματα που απασχολούν τα δύο κράτη»*, εκτιμώ πως αν η

δεύτερη γενιά γίνει το κλειδί για την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, σίγουρα θα έχει θετικό αντίκτυπο σε αυτά τα παιδιά. Μπορεί όχι άμεσα στη ζωή και στην καθημερινότητά τους. Είμαι βέβαιη, όμως, στον τρόπο που αισθάνονται και εκδηλώνουν την ελληνοαλβανική τους ταυτότητα.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

BeratiTV: Thënie mbi shqiptarët e Shqipërinë. (2019, Απρίλιος 22). Ανακτήθηκε από <https://berati.tv/thenie-mbi-shqiptaret-e-shqiperine/>

Kontra Channel. (2022, Νοέμβριος 16). *Απίστευτες ερωτήσεις στις εξετάσεις για την πολιτογράφηση και το αίτημα ένταξης μεταναστών* [Video]. YouTube. Ανακτήθηκε από: <https://www.youtube.com/watch?v=qKRIBeU8OQw>

News247gr. (2021, Δεκέμβριος 18). *Οι Ελληνοαλβανοί στην Ελλάδα: Το νέο «καθαρό»* [Video]. YouTube. Ανακτήθηκε από: https://www.youtube.com/watch?v=l_oGzpB_Ggo

Pashko Vasa – *O moj Shqypni* (1878). Ανακτήθηκε από: <https://ftillimi.org/kul/let/pashko-vasa/>

ShtetiWeb: Kombesia. (n.d.). Ανακτήθηκε από: <https://shtetiweb.org/2012/12/17/kombesia/>

Νόμος 3838/2010, Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις, Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας (ΦΕΚ Α 49/24.03.2010). Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ithageneia/n-3838-2010.html>

Νόμος 4332/2015, Κωδικοποιημένος, Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας (ΦΕΚ 76/Α/09.07.2015). Ανακτήθηκε από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ithageneia/n-4332-2015.html>

Ολομέλεια Συμβουλίου Της Επικρατείας: ΣτΕ 460/2013. (2013). Ανακτήθηκε από τη σελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών: https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/StE-2013_460.pdf

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Arendt, H., Agamnenon, G., & Traverso, E. (Επιμ. Κούρκουλος, Ν.) (2015). *Εμείς οι πρόσφυγες* (Κ. Δεσποινιάδης, Α. Γαβριηλίδης, & Ν. Κούρκουλος, Μετ.). Αθήνα: Εκδόσεις Του Εικοστού Πρώτου.

Duijzings, G. (2012). Θρησκεία και πολιτική του «Αλβανισμού». Στο S. Schwandner-Sivevers, & B. J. Fischer (Επιμ.) *Αλβανικές Ταυτότητες: Μύθος και ιστορία* (Σ. Π. Παπαγεωργίου, Μετ.). Αθήνα: Παπαζήσης.

Gellner, E. (1992). Έθνη και Εθνικισμός (Δ. Λαφαζάνη, Μετ.) Αλεξάνδρεια.

Generation 2.0 for Rights, Equality & Diversity (2023). *Ιθαγένεια στην Πράξη: Έκθεση Προτάσεων*. Αθήνα. σσ. 16-17.

Hobsbawm, J. E. (1994). *Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα* (Χ. Νάτρινς, Μετ.). Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.

Hobsbawm, E. (Επιμ.). (2004). *Η επινόηση της Παράδοσης*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ozkirimli, U. (Επιμ. Α. Ηρακλείδης). (2011). *Θεωρίες εθνικισμού: Μια κριτική προσέγγιση* (Ι. Πεντάζου, Μετ.). Σιδέρης.

Renan, E. (2009). Τι είναι το Έθνος: Προσευχή πάνω στην Ακρόπολη (Γ. Λάμπας, Μετ.). Αθήνα: Ροές.

Schwandner-Sivevers, S., & Fischer, B. J. (Επιμ.) (2012). *Αλβανικές Ταυτότητες: Μύθος και ιστορία* (Σ. Π. Παπαγεωργίου, Μετ.). Αθήνα: Παπαζήσης.

Sen, A. (2012). *Ταυτότητα και Βία* (Λ. Βουτσοπούλου, Μετ.). Αλεξάνδρεια. Αρχάκης, Α. (2019). Υβριδικές Ταυτότητες σε Μαθητικά Γραπτά Μεταναστών/στριών στην Ελλάδα: Η Διαχείριση Ρατσιστικών Περιγραφών. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 39, σσ. 145-160.

Αστικές κυβερνήσεις και μεταναστευτική πολιτική (2012, Απρίλιος 01). *ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ*, σελ. 16. Ανακτήθηκε από: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=6778697>

Βεντούρα, Λ. (1994). *Μετανάστευση και έθνος: Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και τις κοινωνικές θέσεις*. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

Γογωνάς, Ν. (2010). *Γιατί η νέα γενιά Αλβανών μεταναστών χάνει τη γλώσσα της;* Θεσσαλονίκη: Πολύδρομο.

Γκολφινόπουλος, Γ. (2007). *Έλληνας ποτέ: Αλβανοί και ελληνικός τύπος τη νύχτα της 4ης Σεπτεμβρίου 2004*. Ιωάννινα: Ισνάφι.

Καραχάλιου, Ε., Τσάκωνα, Β., Αρχάκης, Α., & Ράλλη, Α. (2019). Νιώθω στον Καναδά Έλληνας, στην Ελλάδα δε νιώθω Έλληνας»: Η ταυτότητα του/της ξένου/ης σε Έλληνες/ίδες μετανάστες/τριες στον Καναδά. *Patras Working Papers in Linguistics* 5. Εργαστήριο Νεοελληνικών διαλέκτων, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Κεντρική Διεύθυνση Ιθαγένειας, Τμήμα Στατιστικών και Διαχείρισης ΟΠΣ Ιθαγένειας (2023). *Στατιστικά Στοιχεία 2013 - 2022*. ΥΠΕΣ. Διαθέσιμο στο: <https://www.ypes.gr/wp-content/uploads/2023/07/20230725-Stats-Category-2013-2022.pdf>.

Κοσέρ, Χ. (Επιμ. Ασημακοπούλου, Δ.). (2019). *Διεθνής μετανάστευση* (Θ. Αναγνωστόπουλος, Μετ.). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Κρέτση, Γ. (2003) Σύγχρονες και ιστορικές διαστάσεις της ανθρωπονομικής συμπεριφοράς στην αλβανική κοινωνία. *Μνήμων*, 25, 111-145. Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8464/8727>

Λιάκος, Α. (2005). *Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελα να αλλάξουν τον κόσμο*; Αθήνα: Πόλις.

Μαλκίδης, Φ. (2000). Η Περίοδος Μετάβασης στα Βαλκάνια – Η Περίπτωση της Αλβανίας. *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, 14-15, 308-328. Ανακτήθηκε από: <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/ValkanikaSymmeikta/article/view/1711/1734>

Μιχαήλ, Δ. (2014). *Αλβανική μετανάστευση στην Ελλάδα: Μελέτες και ζητήματα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη.

Μιχαήλ, Δ. (2015). *Έθνος, εθνικισμός και εθνική συνείδηση: Μια ανθρωπολογική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη.

Μπακουνάκης, Ν. (2023, Ιανουάριος 30). Λέα Ούπι: Η ζωή μου στην καταρρέουσα Αλβανία του Χότζα. *LiFO*. Ανακτήθηκε από: <https://www.lifo.gr/culture/vivlio/lea-oypi-ena-synarpastiko-anagnosma-gia-telos-toy-sosialis-moy-stin-albania>

Μπαλτσιώτης, Λ. (2020). *Έλληνες και εν δυνάμει Έλληνες*. Ιωάννινα: Ισνάφι.

Μπαλτσιώτης, Λ. (2023, Απρίλιος 03). Ο αγώνας για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας. *LiFO*. Ανακτήθηκε από: <https://www.lifo.gr/articles/o-agonas-gia-tin-apoktisi-tis-ellinikis-ithageneias>

Νιτσιάκος, Β. (2003). *Μαρτυρίες Αλβανών μεταναστών*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Παπαγεωργίου, Β. (2011). *Από την Αλβανία στην Ελλάδα: Τόπος και ταυτότητα, διαπολιτισμικότητα και ενσωμάτωση*. Αθήνα: Νήσος.

Παπανδρέου, Γ. Π. (Επιμ. Τσούγκος, Σ.). (2013). *Παιδιά της μετανάστευσης στην Αθήνα: Η πολιτική του ανήκειν και οι σκοτεινές πλευρές της προσαρμογής* (Π. Μαρκέτου, Μετ.). Αθήνα: Νήσος.

Σέχου, Ε. (Επιμ. Μουσουλιώτη, Α.). (2021). *Οι απρόσκλητοι φιλοξενούμενοι*. Ιωάννινα: Ισνάφι.

Σέχου, Ε. (2023). Μεταναστευτικές κοινότητες: Ο αντίκτυπος των εννοιολογήσεων στους αγώνες. *εψυν*.

Τριανταφυλλίδου, Α. (2010). Είκοσι χρόνια ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Στο Α. Τριανταφυλλίδου & Θ. Μαρούκης (Επιμ.), *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Κριτική.

Χιλιάδες Αλβανοί εγκαταλείπουν τη χώρα τους (Τετάρτη 19 Μαρτίου 1997, Μάρτιος 19). *Η Καθημερινή*, σελ. 9. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1057211/kyma-alvanon-metanaston-stin-ellada/>

Χριστόπουλος, Δ. (2012). Οι βασικές αλλαγές που επέφερε ο Ν. 3838/2010 στο ελληνικό δίκαιο ιθαγένειας σε δέκα σημεία. Στο Γ. Κουζέλης, & Δ. Χριστόπουλος (Επιμ.) *Ιδιότητα του Πολίτη: Πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*. Αθήνα: Πατάκης.

Χριστόπουλος, Δ. (2020). *Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα θα είχε λύση*. Πόλις: Αθήνα.

Χριστόπουλος, Δ. (2021). Ποιο είναι το Ελληνικό “We the people” σήμερα;. Στο Α. Λιάκος (Επιμ.), *1821 – Διακόσια χρόνια ιστορίας: Η δημοκρατική παράδοση* (σ.). Αθήνα: Θεμέλιο.

Χριστόπουλος, Δ. (Επιμ. Λαμπρινού, Κ.) (2022). *Ταξίδι στο Κράτος: Κυριαρχία, δίκαιο, δικαιώματα*. Αθήνα: Πόλις.

Χριστόπουλος, Δ. (Επιμ. Μπουρνάζος, Σ.) (2019). *Ποιος είναι Έλληνας πολίτης;*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Ξενόγλωσση

Kreka, A. (2015). *Marrëdhëniet Shqipëri – Kinë gjatë viteve 1960 – 1978* (Διδακτορική διατριβή). Ανακτήθηκε από: <https://unitir.edu.al/marredheniet-shqiperi-kine-gjate-viteve-1960-1978/>

Penick, K. A. (2019) *Name Changes in Search of a New Identity: Southern and Eastern European Immigrants and the Fashioning of White Identity in The United States* (Thesis). Ανακτήθηκε από: Regis University Student Publications (comprehensive collection). 908. <https://epublications.regis.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1916&context=theses>

Rejmer, M. (2021). *Mud Sweeter than Honey: Voices of communist Albania*. London: Quercus Publishing.

Tummala-Narra, P. (2016) Names, name changes, and identity in the context of migration. In J. Beltsiou (Ed.), *Immigration in psychoanalysis: Locating ourselves* (pp. 151–165). Routledge/Taylor & Francis Group.

Waldemar, P. (2018). Between Political Nation and Ethnic-Cultural Nation: Nations in Central Europe in the 20th Century. *Politeja*, V15, Issue 6(57): 107-24.

Παράρτημα

Παράρτημα 1. Συνεντεύξεις με πολιτικά και ακαδημαϊκά πρόσωπα της Αλβανίας

Σε αυτό το παράρτημα παρατίθενται οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν πολιτικά και ακαδημαϊκά πρόσωπα της Αλβανίας κατά τη διάρκεια της πρακτικής μου άσκησης, τον Νοέμβριο του 2022, στο Μεσογειακό Πανεπιστήμιο των Τιράνων. Για οικονομία χώρου παραθέτονται μόνο οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, αποσπάσματα των οποίων χρησιμοποιήθηκαν στο κυρίως μέρος της παρούσας εργασίας.

Artemisa Malo, Υφυπουργός Εξωτερικών

Τα βλέπει σαν παιδιά της Αλβανίας, σαν Αλβανούς, γιατί είναι και πολίτες της Αλβανίας. Συγκεκριμένα, έχουμε πάνω από 65.000 κατοίκους εκτός της Αλβανίας, οι οποίοι έχουν δύο υπηκοότητες, και την αλβανική και την ελληνική και δεν τους αποκλείει το κράτος.

Η μεγαλύτερη κοινότητα των Αλβανών μεταναστών βρίσκεται στην Ελλάδα και μετά στην Ιταλία.

Τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών εμείς τώρα τα λέμε τρίτη γενιά της διασποράς, γιατί τη διασπορά η αλβανική κυβέρνηση την έχει σε τρεις φάσεις: οι πρώτη είναι ας πούμε οι arberesh της Ιταλίας, μετά είναι αυτοί που έφυγαν το 1990 και μετά είναι η νέα γενιά που είναι και αυτή διασπορά.

Τα δύο ΥΠΕΞ, Αλβανίας και Ελλάδας, τα τελευταία τουλάχιστον 4 χρόνια είχαν πολύ στενές επαφές και διαπραγματεύσεις για διάφορα θέματα που αφορούν τους Αλβανούς πολίτες που ζουν στην Ελλάδα και έχουν το δικαίωμα και την απαίτηση να αποκτήσουν ελληνική υπηκοότητα. Υπάρχουν διαδικασίες φυσικά που δεν μπορούμε να τις ορίσουμε εμείς σαν κράτος, αλλά οι δύο πρωθυπουργοί συζήτησαν πρόσφατα, μέσω της αλβανικής πρεσβείας στην Αθήνα, έχουμε καταλήξει στο να φιλτράρουν λίγο τις απαιτήσεις και τα κριτήρια που η ελληνική κυβέρνηση είχε βάλει τόσα χρόνια και τα οποία ήταν πάρα πολύ δύσκολα.

Αν με ρωτάς, λόγω εμπειρίας δεν θεωρώ ότι την τρίτη γενιά, τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, τους ενδιαφέρουν τα θέματα που απασχολούν τα δύο κράτη. Όταν εγώ ξεκίνησα να αναλαμβάνω καθήκοντα υφυπουργού μου είπαν: μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας, έχεις μία μειονότητα από τη μία, τους Έλληνες της Αλβανίας και από την άλλη τους Αλβανούς που ζουν στην Ελλάδα. Αυτά θα πρέπει να είναι μία γέφυρα, και έτσι είναι πλέον, ώστε τα δύο κράτη να έχουν πολύ καλές σχέσεις μεταξύ τους.

Είναι η δεύτερη χρονιά που στις 28 και 29 Νοεμβρίου το κέντρο της Αθήνας, η πλατεία Ομονοίας γίνεται κόκκινη επειδή είναι η εθνική μας μέρα. Πριν κάποια χρόνια δεν θα μπορούσε καν η αλβανική κυβέρνηση να σκεφτεί να γίνει κάτι τέτοιο τόσο συμβολικό.

Aldo Bumci, πρώην Υπουργός Εξωτερικών

Η δεύτερη γενιά, με την έννοια ότι είναι πολύ κοντά στη πρώτη γενιά που έζησε τη μετανάστευση, θεωρείται ακόμα μία γενιά που είναι πολύ κοντά στη χώρα καταγωγής τους. Δεν θεωρείται ότι είναι μία γενιά που έχει χάσει το κομμάτι της μνήμης, αλλά μία γενιά που έχει ακόμα ζωντανούς τους δεσμούς με τη χώρα. Επειδή οι γονείς τους είναι Αλβανοί που έζησαν τη μετανάστευση, μπορεί και ίδιοι να μετανάστευσαν ή να γεννηθήκαν στην Ελλάδα, έχουν ακόμα ζωντανές τις μνήμες από τη ζωή τους στην Αλβανία και γι' αυτό επισκέπτονται μαζί με τα παιδιά τους την Αλβανία για χάρη των κοντινών τους προσώπων. Έτσι, θεωρώ ότι η δεύτερη γενιά έχει μία κάποια σύνδεση με την Αλβανία, όχι όπως οι γονείς τους φυσικά. Δεν θα συγκρίνονται εννοείται και με τα παιδιά τους που θα έχουν ακόμα λιγότερη επαφή με την Αλβανία και απλά θα υπάρχει η μνήμη ότι οι παππούδες μας προέρχονται από την Αλβανία, αλλά η δεύτερη γενιά δεν θεωρώ ότι είναι αποκομμένη τελείως.

Δεν πρόκειται για μία πολιτική άποψη με την στενή έννοια του όρου, αλλά γενικά θεωρώ ότι η συλλογική μνήμη είναι ένα ισχυρό στοιχείο.

Πιστεύω ότι η δεύτερη γενιά δεν είναι τόσο «κομπλεξική» γενιά όσο η πρώτη. Τα 50 χρόνια δικτατορίας στην Αλβανία κατέστρεψαν την αλβανική ταυτότητα. Κατέστρεψαν τη θρησκεία, τις παραδόσεις, εξαφάνισαν το παρελθόν ενός έθνους. Αυτό δεν λέγεται μετά έθνος, λέγεται μία τεχνητή κατασκευή ιδεολογικού χαρακτήρα. Η φτώχεια από την οποία βγήκαμε εμείς τη δεκαετία του 1990, έπληξε αυτό που λέμε «εθνική υπερηφάνεια». Η πρώτη γενιά κουβαλάει αυτά τα κόμπλεξ του συστήματος από το οποίο βγήκε. Εγώ ξέρω πολλούς

φίλους που για χρόνια δεν πάτησαν στην Αλβανία, λόγω των όσων έζησαν αυτά τα χρόνια. Η Αλβανία είχε αλλάξει, αλλά αυτοί δεν ήθελαν να γυρίσουν.

Η πρώτη γενιά είναι Αλβανοί όπου κι αν πάνε, δεν αλλάζει αυτό. Εσείς έχετε μεγαλώσει με τους Έλληνες.

Το ότι άλλαξαν τα ονόματά τους μπορεί να ήταν αποτέλεσμα μιας πίεσης, αλλά έγινε με μία σχετική ευκολία μόνο και μόνο για να ξεφύγουν από τα κατάλοιπα αυτού του συστήματος που τους είχε στη φτώχεια και είχε πλήξει την περηφάνια τους. Εννοείται όμως ότι αν δεν τους είχε ασκηθεί πίεση, δεν θα άλλαζαν τα ονόματά τους. Έγινε για λόγους επικοινωνιακούς φυσικά, τους ήταν πιο εύκολο να σε φωνάζουν με ελληνικό όνομα, ήταν όμως και μηχανισμός αφομοίωσης. Δεν ήθελαν άλλες ταυτότητες ανάμεσά τους.

Από αυτά που ξέρω από φίλους, από γνωστούς, από αυτά που βλέπω εγώ όταν επισκέπτομαι καμιά φορά την Ελλάδα, η ελληνική κοινωνία εννοείται ότι έχει αλλάξει. Οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί. Από κει που υπήρχε ο Αλβανός που ερχόταν από μία πολύ φτωχή χώρα μέσα από τα βουνά μία δύσκολη δεκαετία, τη δεκαετία του 1990, τώρα οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί, παρουσιάζουν διαφορετικά τους εαυτούς τους, έχουν στήσει επιχειρήσεις, κάποιοι είναι και Έλληνες πολίτες. Όπως αλλάζει και εξελίσσεται η αλβανική μεταναστευτική κοινότητα, έτσι αλλάζει και η κοινωνία υποδοχής.

Τη δεκαετία του 1990 η Αλβανία με την Ελλάδα είχε φοβερά ασύμμετρες πολιτικές σχέσεις. Δεν συγκρινόντουσαν. Από τη μία η πολύ πιο πλούσια, ευρωπαϊκή και μεγάλη Ελλάδα και από την άλλη η μικρή, για χρόνια απομονωμένη και φτωχή Αλβανία που στέλνει μετανάστες στην Ελλάδα. Υπήρχε ουσιαστικά μία σχέση εξάρτησης. Μέχρι το 1998 το κράτος ασκούσε πολιτικές γνωστές ως επιχειρήσεις σκούπα, αλλά ευτυχώς το 1998 βρέθηκε μία ισορροπία.

Εσύ αποτελείς το τυπικό παράδειγμα της δεύτερης γενιάς Αλβανών στην Ελλάδα. Διατηρείς την ταυτότητα των γονιών σου, από που έχουν έρθει, και όπως είναι φυσιολογικό επειδή είσαι μεγαλωμένη σε μία άλλη χώρα, δεν μετανάστευσες, μεγάλωσες εκεί, έχεις δύο ταυτότητες που αναπτύσσονται παράλληλα όπως είναι επόμενο. Αυτό εγώ το βλέπω απόλυτα φυσιολογικό.

Το ζήτημα των Τσάμηδων δεν είναι ένα ζήτημα που ανήκει στο παρελθόν, μιλάμε για περιουσίες, είναι λοιπόν ένα ζήτημα που χρήζει διευθέτησης. Η Αλβανία δεν το βλέπει σαν εδαφικό ζήτημα, αλλά σαν ένα θέμα που αφορά το δικαίωμα του ανθρώπου στην περιουσία.

Ardit Bido, Ιστορικός, Διευθυντής Γενικών Αρχείων του Κράτους

Η αλλαγή δεν είναι αλλαγή ονόματος, είναι πλαστογράφηση. Είναι αλλαγή ονόματος και καμιά φορά και αλλαγή επιθέτου. Δεν πρόκειται δηλαδή για θέληση να αλλάξουν τα ονόματά τους, αλλά πρόκειται για θέληση να κερδίσεις κάποια προνόμια σε μία κοινωνία που αν τα διεκδικούσες, δεν θα στα έδινε ποτέ. Είναι η ανάγκη για επιβίωση. Γι' αυτό και από Ασάν θα γίνεις Ηλία και θα πεις ότι είσαι Βορειοηπειρώτης. Ειδικά αν είσαι από τον Νότο της Αλβανίας.

Το σίγουρο είναι ότι πλέον δεν είναι στο στόχαστρο οι Αλβανοί, αλλά οι Πακιστανοί. Αυτό που μου κάνει εντύπωση κάθε φορά που επισκέπτομαι την Ελλάδα είναι ότι ακούω πολλούς Αλβανούς να μιλάνε ρατσιστικά για τους Πακιστανούς. Μπορεί να είναι αβάσιμο αυτό που λέω, όμως εγώ το βλέπω. Ίσως είναι αυτό το σύνδρομο του ανθρώπου που κάποτε ήταν το θύμα και μετατρέπεται σε θύτη».

Εγώ θεωρώ ότι η επίκληση σε μία διπλή ελληνοαλβανική ταυτότητα είναι περισσότερο μία ανάγκη για ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής.

Εσύ αισθάνεσαι Ελληνίδα με την έννοια της Ελληνίδας πολίτη ή νιώθεις ότι έχεις ελληνική εθνική συνείδηση; Η εθνική ταυτότητα είναι ένα ζήτημα σχετικό με το πού εντάσσεις τον εαυτό σου σε αυτή την κοινωνική κατασκευή που λέγεται έθνος.

Ksenofon Krisafi, Καθηγητής Στο Μεσογειακό Πανεπιστήμιο Τιράνων, Νομικός, Νομικό Γραφείο του ΥΠΕΞ Αλβανίας μέχρι το 1993, πρώην Πρέσβης της Αλβανίας στον ΟΗΕ

Τώρα τα πράγματα έχουν αλλάξει. Οι Αλβανοί αισθάνονται ικανοί για τους εαυτούς τους, έχουν επιχειρήσεις, εργάζονται σε γραφεία κάποιοι.

Τις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας τις βλέπω με μεγάλη αισιοδοξία. Και οι δύο πλευρές, όμως στέκονται σε κάποιες συντηρητικές απόψεις.

Η θεωρία των Πελασγών μπορεί να μην στέκει επιστημονικά, αλλά εξυπηρετεί τα δύο έθνη. Δηλώνει ότι τα δύο αυτά έθνη συνδέονται ιστορικά. Είναι αδέρφια».

Δεν πιστεύω ότι είναι δύσκολο για εμάς τους Αλβανούς να δεχτούμε ότι αισθάνεσαι Ελληνοαλβανίδα. Πόσοι Αλβανοί έχουν γεννηθεί στην Αμερική και λένε ότι είναι Αμερικανοί ή πόσοι στην Ιταλία λένε είμαστε Ιταλοί; Εσύ, ας πούμε, δικαίως είσαι Ελληνίδα.

Γεννήθηκες εκεί, μιλάς ελληνικά, έχεις κάνει το ελληνικό σχολείο, είσαι Ελληνίδα πολίτης. Είναι απολύτως φυσιολογικό.

Glevin Dervishi, Σύμβουλος στο Υπουργείο Εξωτερικών

Είναι πολίτες του ελληνικού κράτους, αλλά είναι Αλβανοί στην καταγωγή, στο αίμα, από την οικογένειά τους.

Η ελληνική κοινωνία είναι όντως πιο ελαστική πλέον, αλλά κατά την άποψή μου η Ελλάδα παραμένει μία χώρα όχι τόσο ανοιχτή στις άλλες εθνικές ταυτότητες. Το έχουμε δει πολλές φορές αυτό σε παρελάσεις που έχουν διαμαρτυρηθεί για παιδιά αλβανικής καταγωγής να σηκώσουν τη σημαία και σε αγώνες ποδοσφαίρου που παίζει η εθνική Αλβανίας. Σίγουρα υπάρχει εξέλιξη όμως.

Επιστημονικά, η ταυτότητα και η υπηκοότητα του ενός ανθρώπου είναι δύο διαφορετικά πράγματα. Η εθνική ταυτότητα έχει να κάνει με το πώς εσύ διαμορφώνεσαι, στις αξίες τις οποίες εσύ πιστεύεις, στις παραδόσεις και τις συνήθειες που εσύ εφαρμόζεις. Στην αλβανική εθνική ταυτότητα, το πιο ισχυρό ενοποιητικό στοιχείο είναι η γλώσσα. Στην Ελλάδα η ορθοδοξία, πέρα από τα άλλα.

Αυτό που εγώ δεν βλέπω και θα ήθελα να είχα δει είναι 2-3, 4 ή 5 εκπροσώπους στο ελληνικό κοινοβούλιο από την αλβανική κοινότητα της Ελλάδας.

Αν η δεύτερη γενιά, σταματήσει να μιλάει την αλβανική γλώσσα και δεν μάθει στα παιδιά της αλβανικά, για πόσο πιστεύετε ότι θα αντέξει η αλβανική ταυτότητα;

Πριν 25 χρόνια οι πολιτικές είχαν να κάνουν με πράσινες κάρτες, με άδειες διαμονής... Τώρα εφαρμόζουμε προγράμματα για την εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας στις μεγάλες πόλεις και στα μεγάλα νησιά της Ελλάδας, ακριβώς για να μην χαθεί η ταυτότητα. Δεν πρέπει να αρνούμαστε ότι πολλές φορές έχει βοηθήσει σε αυτό και το ελληνικό κράτος δίνοντας χώρους.

Πολλές φορές οι Αλβανοί έχουν ταλαιπωρηθεί από την ταμπέλα του «Αλβανού», που για καθετί κακό συνέβαινε στη χώρα φαινόταν σαν να το προκαλούσαν αυτοί.

Το ελληνικό και το αλβανικό έθνος είναι τόσο κοντά που δεν καταλαβαίνεις πότε αρχίζει το ένα και πότε τελειώνει το άλλο.

Απ' όσο θυμάμαι τον εαυτό μου όποτε ερχόντουσαν Έλληνες τραγουδιστές στην Αλβανία, οι Αλβανοί τρελαινόντουσαν, γέμιζαν τις αίθουσες. Αντίθετα, αυτό που εγώ βλέπω

είναι ότι όποτε έρχονται Έλληνες στην Αλβανία εκπλήσσονται. Έχουν την εικόνα μιας φτωχής χώρας. Οι Έλληνες έμαθαν την Αλβανία από τα μάτια των μεταναστών του '90 που ήθελαν να φύγουν. Δεν την ξέρουν την Αλβανία.

Όταν υπάρχουν θέματα ιστορικά τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν, δεν υπάρχει λόγος αυτό να το βλέπουμε σαν ταμπού. Ειδικά, αν θέλουμε μία υγιή συνεργασία... Εξάλλου, τι μας χωρίζει εμάς από τους Έλληνες; Δεν μπορείς όμως να κάνεις σαν να μην υπάρχουν αυτά τα θέματα. Καλύτερα να λυθούν και να φύγουν από το τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Είναι προτιμότερο να φτιάξεις καθαρίσει το τοπίο παρά να είναι πάντα βεβαρημένο και απλά να συνεχίζεις.

Paskal Milo, Ιστορικός, Πρόεδρος Του Κόμματος Pds Της Αλβανίας

Η δεύτερη γενιά έχει μεγαλώσει στην Ελλάδα, έχει ελληνική συνείδηση αλλά ξέρει ότι έχει αλβανική καταγωγή. Είναι μία φυσιολογική διαδικασία και δεν ισχύει μόνο για τους Αλβανούς της Ελλάδας αυτό. Το ίδιο συμβαίνει και στους Έλληνες των ΗΠΑ.

Το αλβανικό κράτος μετά το 1990, έβλεπε τους Αλβανούς σαν μετανάστες, σαν Αλβανούς πολίτες που έχουν πάει για να δουλέψουν και να ζήσουν προσωρινά στην Ελλάδα, και να τους βοηθήσει σε ό,τι έχει να κάνει με τα δικά τους δικαιώματα.

Παράρτημα 2. Συνεντεύξεις με πρώτη και δεύτερη γενιά ατόμων αλβανικής καταγωγής

Σε αυτό το παράρτημα παρατίθενται οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν πολλοί/ες μετανάστες/στριες αλβανικής καταγωγής καθώς και παιδιά αλβανικής καταγωγής που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα. Για οικονομία χώρου παραθέτονται μόνο οι απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων, αποσπάσματα των οποίων χρησιμοποιήθηκαν στο κυρίως μέρος της παρούσας εργασίας.

Ε. Σ., Δυρράχιο

Ήρθα το '97. Επειδή είμαι περήφανος, όταν με κοιτάγανε με περιφρόνηση, μου φαινόταν περίεργο.

Άλλαξα πολλές δουλειές αλλά πιο πολύ άλλαζα γιατί όπου πήγαινα ήθελαν να μου αλλάξουν το όνομα. Για να ξεκινήσω δουλειά με ένσημα έπρεπε να μου αλλάξουν το όνομα αλλιώς δεν θα με έπαιρναν στη δουλειά. Ξεκίνησαν να μου προτείνουν ονόματα... Στην αρχή Ηλία, Γιώργο, τα κλασικά. Μετά τους είπα αν είναι να μου αλλάξετε το όνομα θα διαλέξω

εγώ ένα: Ερμής. Έπρεπε να ξεκινήσω δουλειά, να φτιάξω τα χαρτιά δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς. Δεν είχα περιθώρια. Έπρεπε να προχωρήσω. Έχει αλλάξει αυτό. Και στους Έλληνες δεν αρέσει πια να σου αλλάζουν το όνομα. Ήταν παλιά αυτό.

Όταν βλέπαμε Αστυνομία είχαμε δεν είχαμε χαρτιά στρίβαμε αλλάζαμε δρόμο. Κι ας είχες χαρτιά. Θυμάμαι, μου σπάσανε το αυτοκίνητο γιατί ήμουν Αλβανός. Μου είπε «Έχετε και αυτοκίνητο ε, Αλβανοί... Καινούργιο... Κόκκινο κιόλας». Το σπάσανε όλο.

Είχα πάθει σοκ γιατί σε μας δεν υπήρχε αυτό να σε ρωτάει ο άλλος με περίεργο τρόπο «τι θρησκεία έχεις;». «Δεν είσαι χριστιανός; Και τί είσαι, Μουσουλμάνος;» Και όταν τους έλεγα «όχι», έλεγαν «ε, δεν μπορεί».

Δεν έχω ελληνική ιθαγένεια.

Κάθε φορά που πάω Αλβανία μου λένε e mo Grek.. Με καταλαβαίνουν από την προφορά.

Τα περισσότερα χρόνια τα έχω ζήσει στην Ελλάδα, όταν με ρωτάνε από που είμαι τους λέω Αλβανία, την καταγωγή δηλαδή, αλλά όταν μου λένε πώς είναι εκεί τους λέω δεν ξέρω. Που να ξέρω τι γίνεται εκεί τόσα χρόνια που λείπω. Είναι ένα θέμα αυτό. Γι' αυτό, αυτό που γίνεται με την ιθαγένεια είναι πολύ κακό, ο τόπος μου είναι εδώ, ζω στη χώρα μου και δεν είμαι πολίτης αυτής της χώρας.

Στην Ιταλία πολλοί άλλαξαν όνομα αλλά αυτοί που ξέρω πήγαν από την Ελλάδα πρώτα. Κοίτα, δεν νομίζω ότι υπάρχει φταίχτης, είναι θέμα σβελτάδας. Όταν βλέπει ο άλλος ότι αλλάζοντας το όνομα προχωράει, σου λέει ας το αλλάξω εδώ να πάω πιο γρήγορα. Ξέρεις, να ενταχθεί πιο γρήγορα. Και λειτουργεί αυτό. Δεν το κάνεις για να κρύβεις την καταγωγή σου, πίστεψε με. Το κάνεις για να αποφύγεις καταστάσεις και σχόλια και να προχωρήσεις.

Πλέον δεν βλέπω διαφορά. Ίσως επειδή το Ερμάλ με το Ερμής μοιάζουν. Αλλά το Ερμής το χρησιμοποιώ στη δουλειά μόνο να τελειώνω. Ως Ερμάλ με ξέρουν οι γύρω μου.

Η Ελλάδα είναι το σπίτι μου, αν δεν υπάρχουν θέματα δουλειάς ότι δεν μου φτάνουν τα λεφτά κλπ., ναι να φύγω, αλλιώς γιατί να φύγω από το σπίτι μου;

Θα έλεγα στο ελληνικό κράτος να ακούσει την ελληνική κοινωνία, εμάς. Το ελληνικό κράτος δεν ακούει. Το φασισμό που ζήσαμε από το ελληνικό κράτος στην αρχή το πολεμήσαμε μαζί με τους Έλληνες.

Δεν μπορούμε να ζούμε σε ένα περιβάλλον που μοιάζει ξένο ενώ δεν είναι ξένο. Μετά από 27 χρόνια στην Ελλάδα. Μόνο σε αυτόν τον τόπο έχω προσφέρει, πουθενά αλλού. Να μην έχω δικαιώματα;

Θέλαμε και αλλάξαμε ονόματα. Άλλο αν υπήρχε ρατσισμός. Αυτό ισχύει. Οι πακιστανοί όμως για παράδειγμα δεν άλλαξαν ονόματα. Απλά οι Αλβανοί έβλεπαν ότι τότε υπήρχε μία συγκεκριμένη πολιτική και προσπάθησε να αποφύγει καταστάσεις για να προχωρήσει. Κανένας δεν ντρεπόταν για την καταγωγή του. Και το «είμαι Βορειοηπειρώτης» που έλεγαν πολλοί κι ας μην το ένιωθαν, μηχανισμός ένταξης ήταν. Σου λέει άσε τώρα δεν θα εξηγώ πολύ, να προχωρήσω.

Μ. Α., Αυλώνα

Έχω έρθει από το '93 στην Ελλάδα. Έχω φτιάξει την οικογένειά μου εδώ, έχω κάνει τα όνειρά μου εδώ και δουλεύω στην Κόρινθο ως babysitter.

Είχαν έρθει το '93 στην Ελλάδα πριν από μένα η οικογένειά μου και τα αδέρφια μου. Ήρθα σε ένα περιβάλλον σχεδόν έτοιμο, γιατί η μητέρα μου είχε προετοιμάσει το έδαφος. Τα βρήκα όλα έτοιμα. Στην πρώτη δουλειά πρόσεχα έναν κύριο, έναν παππού.

Ήρθαμε από μια χώρα που τελειώσαμε τις σχολές μας, τα πανεπιστήμιά μας και τελικά καταστραφήκανε τα όνειρά μας. Τα αφήσαμε στην Κακαβιά όπως λέμε.

Μία γειτόνισσα της μαμάς μου ήθελε να μας βαφτίσει, αλλά και εμείς το θέλαμε. Τη λέγανε Ξανθή και έτσι βαφτίστηκα κι εγώ. Συστήνομαι και με τα δύο μου ονόματα και είναι τιμή μου. Αν κάποιος με ρωτήσει, τότε του εξηγώ.

Με ρωτούσαν πάρα πολύ για τη θρησκεία μου και όταν τους έλεγα ότι έχω χριστιανικές ρίζες στην οικογένεια, έβλεπα ότι χαίρονταν. Έβλεπα επίσης όταν έπαιρνα τα παιδιά από το σχολείο πώς συμπεριφερόντουσαν σε μένα και πώς σε μία άλλη φίλη μου που είχε μουσουλμανική πίστη.

Είμαι από τα 22 μου εδώ, έχω επενδύσει εδώ τα πάντα αλλά δεν έχω την ελληνική ιθαγένεια.

Ν. Ε. Ν., Αργυρόκαστρο

Είμαι στην Ελλάδα από το '95. Μου έκανε θετική εντύπωση που στα Γιάννενα κάποιοι άνθρωποι μας έκρυσαν στην αποθήκη για να μην μας βρουν οι φαντάροι.

Αρχικά, ερχόμουν με το αλβανικό όνομα, αλλά το 96 που με βάπτισε η νονά στην οποία και δούλευα με έγραψε στο ΙΚΑ με το βαπτιστικό μου. Από εκείνη την ημέρα χρησιμοποιώ εδώ το ελληνικό μου όνομα και στην Αλβανία και τα δύο. Απαντάω εκεί, δηλαδή, και στα δύο ονόματα.

Νιώθω ταυτόχρονα και Αλβανός αλλά και Έλληνας. Δεν είναι λίγα τα 28 χρόνια. Είναι σαν να έχω δύο πατρίδες.

«ο συναντούσαμε στα σύνορα. Έλεγαν «Ήρθε ο Γιώργος, ήρθε ο Γιάννης»

Με τους Έλληνες τα έχω πάει πάντα μια χαρά, αλλά το ελληνικό κράτος μας βλέπει ως ξένους.

Φ. Χ., Ελμπασάν

Το έκανα Μαρία μόνο και μόνο για να μπορέσω για να πάρω μία άδεια παραμονής. Ζούσα 5 χρόνια χωρίς άδεια παραμονής. Όλα αυτά για ένα χαρτί. Δεν μπορούσα αλλιώς να δουλέψω, ο ρατσισμός ήταν παντού.

Ήρθα τον Ιούλιο του 1994 με το παιδί 2 χρονών στην αγκαλιά και περπατούσα μόνη μου 5 ώρες.

Στην αρχή μου φαινόταν απλά ένα ξένο όνομα.

Πολλές φορές με έχουν ρωτήσει και τους έχω πει ότι δεν έχω θρησκεία, πιστεύω σε έναν Θεό.

Μπορεί να μου λείπει η πατρίδα μου, αλλά τώρα δεν γυρίζω πια πίσω.

Ι. Α., Αυλώνα

Ήρθα στην Ελλάδα το 1991 και το 1993 έβγαλα βίζα μαζί με τη γυναίκα μου με ελληνικά ονόματα γιατί το προξενείο του Αργυρόκαστρου τότε δεν έδινε βίζες αν είχες αλβανικό όνομα. Έτσι το Θεοφάνης.

Τους έλεγα στην αρχή Θεοφάνης και έχει μείνει ακόμα το Φάνης αλλά το όνομά μου είναι Ιρφάν.

Έχω βαπτιστεί, αλλά τότε δεν τολμούσα να πω μουσουλμάνος... Σε μια χώρα που είναι όλοι χριστιανοί εγώ είπα ψέματα... Βαπτίστηκα όμως το 1993.

Τα πρώτα χρόνια ντρεπόσουν να πεις ότι είσαι Αλβανός. Εμάς ο ρατσισμός μας έχει τσακίσει. Είμασταν παντού πρωτοσέλιδα, σε δελτία ειδήσεων. Όποιος σκότωνε, όποιος βίαζε

ήταν Αλβανός. Μέχρι το 2004 ήταν συστηματικό αυτό. Το 2004 βγήκε ο Καραμανλής και είπε «όχι όλοι οι Αλβανοί εγκληματίες». Εκεί άλλαξαν τα πράγματα.

Πηγαίνουμε Αλβανία αλλά εδώ έχω το σπίτι μου, την οικογένειά μου, τις δουλειές μου, τους φίλους μου.

Και στην Αλβανία Γιώργο μάς λένε, οπότε δεν έχω θέμα.

Δεν έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια, πέρασα τις εξετάσεις με 93% αλλά πιθανόν να κοπώ για οικονομικούς λόγους.

«Με αυτόν τον νόμο, το έχω ξαναπεί, νιώθω σαν είλωτας της σύγχρονης Ελλάδας»

Π. Σ., Πούκα

Έχω έρθει στην Ελλάδα πριν 30 χρόνια κυρίως για οικονομικούς λόγους. Η Ελλάδα ήταν η πιο κοντινή και γρήγορη λύση για μας που έπρεπε να φτιάξουμε τα όνειρά μας και να χτίζουμε τη ζωή μας από την αρχή

Ήρθα όπως πάρα πολλοί Αλβανοί από τα βουνά περπατώντας. Όμως είχα εδώ συγγενείς που με περίμεναν και κατευθείαν ξεκίνησα δουλειά.

Το έκανα Πέτρο, ήταν δική μου επιλογή και αυτό βοήθησε στο κομμάτι της επικοινωνίας μου με τους Έλληνες τότε. Δεν με ενοχλούσε τόσο γιατί μοιάζει με το αλβανικό μου όνομα. Αυτό ήταν το σκεπτικό μου όταν αποφάσισα να το κάνω Πέτρος, αλλά σε όλα τα χαρτιά εμφανίζεται το αλβανικό μου όνομα.

Α. Τ., Σκραπάρ

Το 91 όταν πρωτοήρθα στην Ελλάδα, επειδή είχα ακούσει ότι δεν τους αρέσει να λέμε αλβανικά ονόματα, το είχα ζήσει κιόλας στην αρχή όταν ήρθα με τα πόδια, είπα αυτό το όνομα, Βασίλη, και το κράτησα.

Έτυχε να δουλέψω σε ένα μοναστήρι στη Βαρνάβα όπως πας για Μαραθώνα, εκεί με ρώτησαν πώς με λένε, εμένα μου ήρθε το Βασίλη και το είπα... Βαφτιστήκαμε εκεί, τη γυναίκα μου από Χατιτζέ την είπανε Γεωργία και την κόρη μου από Μαλίντα που τη λέγανε στην Αλβανία τη βαφτίσαμε Βαρβάρα.

Είχαμε πάει για δουλειά στη Δράμα και εκεί είχαν πιάσει ένα παιδί που τον έλεγαν Kujtim και τον μπαμπά Mustafa, ο οποίος το έλεγε και είδα με τα μάτια μου ότι γι' αυτό τον

λόγο έφαγε το ξύλο της ζωής του... Οι άνθρωποι φαινόταν ότι κρυβόντουσαν, δεν ήθελαν να πουν τι είναι, έλεγαν είμαστε χριστιανοί.

Δεν με υποχρέωσε κανένας να αλλάξω όνομα, αλλά έχω ακούσει και έχω δει περιστατικά που με έκαναν να πω ένα ελληνικό όνομα. Από φόβο, να μην δείξω ότι είμαι από την Αλβανία.

Οι συνθήκες εκείνη την ώρα, όπως ήταν, με έκαναν να αλλάξω όνομα αλλά το μετάνιωσα.

Για μένα ο θεός δεν είναι μίας πλευράς. Όπως σέβομαι άλλες θρησκείες έτσι κι εδώ θέλω και πηγαίνω στην εκκλησία.

Αν δεν είχα αλλάξει όνομα, ειδικά τα πρώτα χρόνια που μιλάμε η ζωή μου δεν θα ήταν εύκολη. Τώρα τα πράγματα δεν έχουν καμία σχέση μετά από τόσα χρόνια.

Και στην Αλβανία επειδή ξέρουν ότι οι περισσότεροι έχουμε αλλάξει όνομα μας λένε “να ο Γιώργος, ο Βασίλης...”.

Επειδή τώρα εμείς έχουμε φτιάξει σπίτι εδώ, έχουμε τους φίλους μας. Η Ελλάδα νιώθουμε σαν να είναι η δεύτερη πατρίδα. Τώρα αν πάμε στην Αλβανία θα είμαστε σαν ξένοι.

Τώρα τα παιδιά μας δεν νιώθουν σαν εμάς, νιώθουν σαν τους Έλληνες, δεν έχουν νιώσει ξένοι. Δεν είναι σαν εμάς που νιώθουμε καλύτερα τα τελευταία χρόνια. Αλλά τώρα και τα νέα παιδιά στην Ελλάδα έχουν μάθει με οικογένειες μεταναστών και βλέπουν τα πράγματα με διαφορετικό μάτι.

Στην Αλβανία υπάρχουν πολλές θρησκείες και οι άνθρωποι ζουν με αυτό. Δεν βλέπουν ποιος είναι μουσουλμάνος, ποιος είναι χριστιανός ή ποιος είναι μπεκτασή. Στο τζαμί πάνε και χριστιανοί και στην εκκλησία πάνε και μουσουλμάνοι.

Τώρα δεν νιώθω όπως τότε, μπαίνω σε σπίτια Ελλήνων και δεν νιώθω Αλβανός.

Τα παιδιά μας εδώ πάνε στρατό, τη νιώθουν πατρίδα τους.

Κ. Κ., Κορυτσά

Ήρθα το 1992 και δεν φοβόμουν τίποτα, απλά είχα απορία τι θα δω εκεί που πάω. Στην αρχή που ήρθα ήταν όλοι πολύ καλοί μαζί μου. Ήμουν και μικρό κοριτσάκι, ήξερα μόνο 5 λέξεις στα ελληνικά αλλά ένιωθα ότι όλοι ήθελαν να με βοηθήσουν, να μου κάνουν τη ζωή πιο εύκολη.

Στην κυρία που δούλεψα πρώτη φορά και έμενα σπίτι της με πήγε η θεία μου που είχε έρθει πιο πριν και ήξερε λίγα ελληνικά.

Στην αρχή όταν με ρώτησαν πώς με λένε είπα το όνομα μου, δεν είχα σκεφτεί ποτέ να πω κάτι άλλο. Οι πρώτοι μου εργοδότες ήταν πολύ καλοί. Η πρώτη μου δουλειά ήταν να μαζεύω ροδάκινα.

Πάντα ρωτούσαν τη θρησκεία και έλεγα ότι είμαι χριστιανή. Όταν όμως τους έλεγα ότι δεν έχω βαπτιστεί η κυρία που δούλευα μου είπε «Εγώ θα σε βαπτίσω αλλά δεν θα έχεις αυτό το όνομα, θα σε λένε Κατερίνα» Εμένα δεν με ένοιαζε, απλά ήθελα να δουλέψω. Από τότε όλοι με ήξεραν ως Κατερίνα και μου έλεγαν «τώρα είσαι Ελληνίδα είσαι και χριστιανή» Στην αρχή μου φαινόταν περίεργο αλλά το συνήθισα, ξεχάστηκε τελείως το όνομά μου μετά.

Αν δεν είχες χριστιανικό όνομα δεν πρόκειται να σου έδιναν χαρτιά.

Έχω μετανιώσει αλλά μπορεί να μην επιβίωνα με τον ίδιο τρόπο αν δεν είχα αλλάξει όνομα.

Για μένα δεν τους φαίνεται περίεργο, ξέρουν ότι στην Ελλάδα πάρα πολλοί άλλαξαν τα ονόματα. Πάντα λένε «Ηρθαν οι Έλληνες» ή «Ε, εσείς στην Ελλάδα είστε αλλιώς».

Τα παιδιά μου μιλάνε αλβανικά, γράφουν, διαβάζουν, όχι τέλεια αλλά εντάξει μπορούν. Μάς έχουν πει «Ε, εσείς δεν μαθαίνετε στα παιδιά τη γλώσσα τους, θέλετε να τα κάνετε Έλληνες».

Τα παιδιά τα βλέπω για πάντα Ελλάδα, άλλο που εγώ είμαι με το ένα πόδι εδώ με το άλλο Αλβανία.

Στην αρχή ήρθαμε στην Ελλάδα, με το σκεπτικό να δουλέψουμε λίγα χρόνια και να φύγουμε πίσω και τώρα τα παιδιά μας έρχονται Αλβανία και σε λίγες μέρες λένε «Πότε θα πάμε σπίτι μας;» ενώ εμείς στην Ελλάδα νοικιάζουμε και στην Αλβανία έχουμε δικό μας σπίτι.

Μ. Σ., Αργυρόκαστρο

Ήρθα το 1996 στην Αθήνα. Όταν πήγα να γραφτώ στο σχολείο 12 χρονών, είπαν «Πρέπει να βάλουμε ένα ελληνικό όνομα για να δικαιολογήσουμε ένα θρήσκευμα. Η μάνα μου όμως είπε ότι δεν μας είχε βαφτίσει ε και μετά εγώ διάλεξα το Αντρέας.

Ήμουν μικρός, δεν ξέρω, έγινε πολύ γρήγορα, δεν ένιωσα να με θίγουν. Στα 23 όμως που πήγα να βαφτιστώ όταν τους είπα ότι έχω διαλέξει να με λένε Ανδρέα στην Ελλάδα, ο παπάς μου είπε ότι αυτό είναι ένα μεγάλο παραμύθι. Και με βάφτισε και με τα δύο ονόματα.

Ναι, αν δεν είχα βάλει το Αντρέας θα είχα αντιμετωπίσει δυσκολίες. Το είδα ότι άλλα παιδιά τα αντιμετώπιζαν διαφορετικά. Εδώ ένα παιδί για 1,5 χρόνο έλεγε ότι είναι Γερμανός και τον λένε Έρι.

Λ. Κ., Κορυτσά

Όταν ήρθα πρώτη φορά το 1992 πέρασα τα σύνορα με τα πόδια από τα βουνά. Ήμουν φοβισμένος. Δεν ήξερα καθόλου τη γλώσσα και ό,τι θέλαμε να μάθουμε το μαθαίναμε από τους συμπατριώτες μας που ήταν εκεί.

Οι πρώτες δουλειές που έκανα ήταν αγροτικές δουλειές. Μας είχαν προετοιμάσει κάποιοι γνωστοί μας που ήξεραν και είχαν λίγο χρόνο που είχαν έρθει στην Ελλάδα ότι δεν πρέπει να πούμε ότι στο θρήσκευμα είμαστε μουσουλμάνοι και να πούμε ότι είμαστε ορθόδοξοι, από Κορυτσά.

Αν έλεγες ότι είσαι από την Κορυτσά ήταν μία μεγάλη βοήθεια από μόνο του τότε. Σε αντιμετώπιζαν διαφορετικά

Εγώ επέλεξα το ελληνικό μου όνομα και το χρησιμοποίησα. Έβλεπα ότι δεν με ενοχλούσαν και με αυτό τον τρόπο μπορούσα να συνεχίσω τη ζωή μου κανονικά. Δεν φοβόμουν δηλαδή ότι θα με παραδώσουν στην Αστυνομία. Γι' αυτό τον λόγο έφτιαξα αυτό το προφίλ και κράτησα αυτό το όνομα. Ένιωθα έτσι πιο ασφαλής.

Δεν είναι ό,τι καλύτερο να κουβαλάς δύο ονόματα ξαφνικά, να προσπαθείς να είσαι δύο. Ειδικά όταν προσπαθείς να μην μαθευτεί. Εκεί γίνεται χειρότερο.

Δεν έχω συγγενείς που να πήγαν σε άλλη χώρα στο εξωτερικό και να άλλαξαν το όνομά τους. Στην Ελλάδα ναι, έχω.

Στα παιδιά μου έβαλα ελληνικά ονόματα για τον ίδιο λόγο που έκανα και σε μένα, για να έχει μία συνέχεια αυτή η διαδικασία, να μην αντιμετωπίσουν διακρίσεις και ρατσιστικές συμπεριφορές στο σχολείο και στη ζωή τους.

Τα αλβανικά είναι η γλώσσα των γονιών τους και είναι η μόνη γλώσσα με την οποία μπορούν να επικοινωνήσουν με τους συγγενείς και τους παππούδες τους.

Δεν τους αρέσει που δεν μιλάνε καλά τα αλβανικά, το θεωρούν ότι εμείς οι γονείς αμελήσαμε να τους μάθουμε τη μητρική τους γλώσσα.

Για μένα, θα έλεγα μπορεί αλλά για τα παιδιά δεν το βλέπω. Δεν έχουν διάθεση να ζήσουν μόνιμα στην Αλβανία. Δεν βλέπουν την Αλβανία όπως τη βλέπω εγώ. Εμένα είναι η πρώτη μου πατρίδα.

Για μένα Αλβανός είναι αυτός που έχει και τους δύο γονείς από την Αλβανία και έχει μεγαλώσει εκεί. Είναι σημαντικό πού μεγαλώνει κάποιος.

Δεν είμαι όπως όταν πρωτοήρθα στην Ελλάδα. Εγώ είμαι εδώ πάνω από 30 χρόνια και έχω βάλει πράγματα μέσα μου από τη χώρα στην οποία ζω τόσα χρόνια αλλά τα παιδικά και εφηβικά χρόνια είναι πάρα πολύ σημαντικά. Το πού μεγάλωσε κάποιος. Βέβαια δεν μπορώ να θεωρήσω τον εαυτό μου το ίδιο με έναν άνθρωπο που δεν έχει βγει ποτέ από την Αλβανία.

Έχει αλλάξει αρκετά και η κοινωνία από το πώς τη βρήκαμε όταν ήρθαμε.

E. Z., Μπεράτι

Ήρθα εδώ όταν ήμουν 6 χρονών, το 1997. Θυμάμαι τότε ήταν η χρονιά των αναταραχών στην Αλβανία, ο εμφύλιος που είχαμε, είχαν ανοίξει παράνομα τις αποθήκες των όπλων στο Μπεράτι. Όλοι ήθελαν να φύγουν, πολύ κλάμα για τους συγγενείς που άφηνες πίσω. Ο πατέρας μου ήταν ήδη στην Αθήνα, πηγαίναμε να τον βρούμε, έμενε με τον θείο μου.

Είχαμε γειτόνισσα μία πολύ καλή κυρία, μας βοήθησε πάρα πολύ. Ήταν πολύ θρήσκα και προθυμοποιήθηκε να με βαφτίσει. Εκείνη βασικά τον αδερφό μου και η φίλη της βάπτισε εμένα.

Όταν νιώθεις μόνος σου και δεν έχεις κανέναν άλλον να στηριχτείς και βλέπεις ότι ο άλλος είναι πρόθυμος να σε βοηθήσει λες δεν έχουμε κάτι να χάσουμε. Έτσι βαπτίστηκα. Έτσι κι αλλιώς στην Αλβανία είναι άθεοι. Επίσης αυτή η επιρροή που στο σχολείο κάθε μέρα κάναμε την προσευχή.

Πάντα στο σπίτι μιλάμε μιξ και νομίζω πάει πιο πολύ προς τα ελληνικά. Εντάξει όταν το έχεις στην καθημερινότητά σου με τους φίλους, στη δουλειά κλπ. σου βγαίνει πιο εύκολο (το να μιλάς ελληνικά).

Για Αρβανίτες έχω διαβάσει σε βιβλία ιστορίας αλλά δεν έχω δει να λέει πουθενά ότι ήταν Αλβανοί.

Μικρή, στο σχολείο επειδή ήμουν καλή στο να απαγγέλω ποιήματα στις εθνικές σχολικές γιορτές μου έδιναν να απαγγέλω και θυμάμαι το ένιωθα.

Γυρίζω και στα 2 ονόματα δεν έχω θέμα αλλά πλέον με φωνάζουν με το αλβανικό μου όνομα οι περισσότεροι.

Το να γυρίσω Αλβανία δεν το σκέφτομαι, αν και δεν το αποκλείω τελείως.

Βέβαια, δεν ξέρω τι θα γίνει με τις συντάξεις τους εδώ στην Ελλάδα που έχουν δουλέψει τόσα χρόνια. Αν οι συντάξεις είναι πολύ μικρές και το κόστος ζωής πολύ μεγάλο ενδεχομένως να γύριζαν και στην Αλβανία.

Μέσα μου νιώθω περισσότερο Ελληνίδα απ' ότι Αλβανίδα. Ως Αλβανίδα νομίζω ψάχνομαι, να μάθω τις ρίζες μου, την αλβανική ιστορία, να βελτιώσω τα αλβανικά μου. Θα έλεγα κυρίως Ελληνίδα και σε δεύτερη μοίρα θα έβαζα το Αλβανίδα. Η παιδεία μου, η κουλτούρα μου είναι ελληνική.

Μικρή απέφευγα να λέω την καταγωγή μου. Ψέματα δεν θα έλεγα ποτέ αλλά το απέφευγα. Τώρα όχι το λέω δεν το αποφεύγω.

Έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια. Όταν έγινε νόμιζα ότι ήταν φάρσα. Όταν μου είπαν ότι είναι αλήθεια με πιάσανε τα κλάματα. Τόση ταλαιπωρία, τρέξιμο, χαρτούρα, χρήματα για ανανεώσεις. Χάρηκα που πήρα κάτι που δικαιούμαι. Έχω έρθει από τα 6 μου, έχω σπουδάσει κλπ., δεν νοείται να μην είμαι Ελληνίδα. Σίγουρα και για τα 2 ανακουφίστηκα (και για τη χαρτούρα).

Π.χ. ο πατέρας μου θα πει ότι πρώτα είσαι Αλβανίδα και μετά Ελληνίδα, ενώ η μάνα μου θα πει «Ε, εδώ μεγάλωσες».

Οι συνομήλικοί μας, τουλάχιστον αυτό που νιώθω εγώ από τη δική μου την παρέα που είναι όλοι Έλληνες είναι ότι είμαι αφομοιωμένη... Ούτε στο 1% δεν νιώθω ότι είμαι Αλβανίδα... Με τη μία φίλη μου αποφασίσαμε να κάνουμε μαζί την εταιρεία που έχουμε τώρα και με το αγόρι μου είμαστε μαζί πολλά χρόνια.

Είναι καλό, θα έχει αντίκτυπο, γιατί εφόσον είμαστε η μεγαλύτερη μεταναστευτική κοινότητα, με ένα παιδί αλβανικής καταγωγής θα ακουστούν τα αιτήματά μας. Περισσότερο βασικά για τους γονείς μου γιατί εγώ οκ είμαι Ελληνίδα πολίτης.

P. N., Lezhe

Γεννήθηκα στην Αλβανία, στην πόλη Lezha, έκατσα εκεί μέχρι τα 5 μου σχεδόν με τον αδερφό μου και τη μητέρα μου ήρθαμε Ελλάδα. Οικογενειακή επανένωση ήταν γιατί ο πατέρας μου ήταν ήδη στην Ελλάδα. Ήρθα το 99 στην Ελλάδα, έζησα μέχρι το 2017 στην Ελλάδα, όπου και ήρθα στις ΗΠΑ στο Οχάιο για να ξεκινήσω το διδακτορικό μου.

Έχω βαπτιστεί αλλά στην Αλβανία, γιατί η οικογένειά μου είναι καθολική. Ήταν και μετά την πτώση του κομμουνισμού, επανασύνδεση με την θρησκεία και το χωριό μου είχε εκκλησία και παπά.

Τα αλβανικά ήταν η πρώτη μου γλώσσα, ελληνικά ξεκίνησα να μαθαίνω αφότου ήρθα στη Ελλάδα. Στην αρχή μιλούσαμε αλβανικά, έπειτα που πήγα σχολείο το γύρισα για μεγάλο διάστημα μόνο στα ελληνικά, δηλαδή οι γονείς μου να μου μιλούσαν αλβανικά και να απαντούσα ελληνικά. Μέχρι τις αρχές της εφηβείας πρέπει να ‘τανε.

Ακόμη και σήμερα όμως μπορεί να ξεκινήσει ο μπαμπάς μία κουβέντα κατευθείαν στα ελληνικά... Σκεφτόμουν: γιατί να πρέπει να κάνω τέτοια αποσύνδεση από την Αλβανία συμπεριλαμβανομένου και της γλώσσας;

Υπήρχαν παιδιά στο σχολείο που μεταφέρονε λόγια από το σπίτι στην τάξη και ας μην καταλαβαίνουν τι λένε. Είχα ακούσει να λένε «Αυτή είναι από την Αλβανία, μπορεί να μας κλέψει» ή «Εσύ είσαι η εξαίρεση, είσαι καλή μαθήτρια», Υπήρχε κι αυτό.

Οι εθνικές επέτειοι με κάνουν λίγο να νιώθω άβολα, γιατί ενώ περιμένουν να συμμετέχεις σε αυτές τις γιορτές ας πούμε από την άλλη δεν σου έχουνε δώσει το δικαίωμα να αισθάνεσαι κι εσύ Ελληνίδα. Δεν ήξερα πώς ακριβώς να ενεργήσω γύρω από αυτές τις γιορτές. Ένιωθα αμηχανία δεν ήξερα αν πρέπει να νιώθω αρκετά Ελληνίδα ή όχι.

Όταν ήμουν μικρή ένιωθα πιο άνετα στην Αλβανία, τώρα είναι σαν ταξίδι ανακάλυψης. Να καταλάβω τη χώρα, γιατί δεν ξέρω τίποτα πέρα από που κατάγονται οι γονείς μου. Έχω περιέργεια να μάθω.

Οι γονείς μου κατά κύριο λόγο είναι Αλβανοί και νιώθουν Αλβανοί και η Ελλάδα είναι η χώρα που διάλεξαν να φτιάξουν τις ζωές τους αλλά πάλι είναι ο μεταναστευτικός τους τόπος. Για μένα και τον αδερφό μου είναι ο δεύτερος τόπος μας, είναι και αυτός τόπος μας πέρα από την Αλβανία. Έχω δύο τόπους, δεν τα βάζω με σειρά προτεραιότητας... Νιώθω και Ελληνίδα και Αλβανίδα.

Οι γονείς μου έχουν βλέψεις όταν δεν θα μπορούν να δουλέψουν άλλο, να γυρίσουν στην Αλβανία.

Ένα μεγάλο διάστημα ένιωθα ότι κάποιος έπρεπε να μου το επιβεβαιώσει ότι είμαι Ελληνίδα. Μία εξωτερική επιβεβαίωση, μία γενική αποδοχή. Από τους Έλληνες εγώ περίμενα επιβεβαίωση για να νιώσω επιτέλους Ελληνίδα αλλά μετά κατάλαβα ότι δεν χρειάζεσαι καμία επιβεβαίωση. Αν νιώθεις Ελληνίδα, νιώθεις Ελληνίδα.

Από το 2016 έχω την ιθαγένεια. Ένιωσα μεγάλη συγκίνηση όμως να σου πω την αλήθεια, πήρα την ταυτότητα στα χέρια, βγήκα από το ΑΤ και έκλαιγα. Σκεφτόμουν «Τι, τώρα τελείωσα με όλα τα χαρτιά;» βέβαια εκεί ένιωσα μία μικρή επιβεβαίωση ότι με αναγνωρίζουν ως Ελληνίδα αλλά πάλι ήξερα ότι έξω θα έχω θέματα.

Για τους γονείς μου η ιθαγένεια που πήραν είναι πολύ χρήσιμη για πρακτικούς λόγους.

Βλέπω ότι τα Αλβανοελληνάκια διεκδικούν πια χώρο και ορατότητα. Οι Έλληνες δεν έχουν αφήσει χώρο, μπαίνουν από τις ρωγμές. Ούτε βλέπω διάθεση να μας αποδεχτούν ως Αλβανοελληνάκια. Βλέπω την τάση «ή είσαι Αλβανός ή είσαι Έλληνας». Έχω ακούσει να μου λένε «Εντάξει, εσύ είσαι Ελληνίδα». Όχι, είμαι Αλβανοελληνίδα. Γιατί να είμαι ή το ένα ή το άλλο μόνο;

Κ. Χ., Άγιοι Σαράντα

Γεννήθηκα στους Αγίους Σαράντα όταν άνοιξαν τα σύνορα το 1991, ήμουν περίπου 5 χρονών τότε και ξεκίνησα από πρώτη δημοτικού σχολείο εδώ στην Ελλάδα.

Έχω βαπτιστεί. Εκεί στον παππού που μέναμε με την μαμά μου εσωτερική, από πάνω έμεναν τα παιδιά του. Η κόρη και η εγγονή του βάπτισαν εμένα και τον αδερφό μου. Ήταν οι πρώτοι άνθρωποι που γνώρισαν στην Ελλάδα, ας πούμε... Ξέρεις, οι γονείς μου όπως οι περισσότεροι στην Αλβανία είναι άθεοι. Επειδή εργάζονταν και δεν είχαν παρές από την Αλβανία, οι επαφές των γονιών μου ήταν Έλληνες, με αυτούς που δουλεύανε. Όλο αυτό με την Εκκλησία, με την παράδοση, προφανώς και αυτοί για να ενταχθούν κάπως, να ενσωματωθούν στην ελληνική κουλτούρα, δεν το θεώρησαν κάτι κακό, καλό σου λέει είναι, τους εμπιστεύονταν κιόλας αυτούς τους ανθρώπους. Έτσι βαπτίστηκα.

Πιο πολύ μιλάμε στα ελληνικά γιατί είναι πιο εύκολο για μας, αλλά όταν μαζευόμαστε με συγγενείς μιλάμε αλβανικά.

Διάβαζα πολύ Ιστορία. Με συγκινούσε οτιδήποτε είχε να κάνει με την Ελλάδα.

Τα μαθητικά χρόνια πέρασα μαρτυρικά. Ζούσα και σε μία περιοχή, στον Κολωνό όπου είχε πολλούς Αλβανούς. Είχε πολλή βία, έπεφτε πολύ ξύλο, πολύ bullying για την καταγωγή Ένιωθα ότι ήμουν συνεχώς σε μία στάση άμυνας.

Πηγαίνω το καλοκαίρι, όχι κάθε καλοκαίρι...στους Αγίους Σαράντα που έχω σπίτι δεν νιώθω άνετα...Όχι με τον τόπο, με τους ανθρώπους. Με το πώς σκέφτονται, πώς λειτουργούν... Δυσκολεύομαι...

Έχουν ζήσει σε μία χώρα που είχε 45 χρόνια δικτατορία, όσο και να έχουν εξελιχθεί εδώ, είναι πολύ δύσκολο... Δεν ανοίγονται.

Τα τελευταία χρόνια μου έχει βγει ένας θυμός με την Ελλάδα, γιατί κάπως υποτιμούν τους Αλβανούς και νιώθω ότι αυτό είναι άδικο για τους Αλβανούς γιατί ζούσαν τόσα χρόνια σε ένα σύστημα που όσο οι άλλοι εξελίσσονταν αυτοί δεν ήξεραν τα βασικά... Δεν θα σου πω ότι νιώθω 100% Ελληνίδα αλλά ούτε 100% Αλβανίδα. Γιατί δεν νιώθω Αλβανίδα; Γιατί προσπαθώ να συνδεθώ με την Αλβανία, αλλά δεν έχω κάτι πέρα από τους ανθρώπους μου, τους γονείς μου που να με συνδέει, δεν έχω ζήσει εκεί.

Είχα ταλαιπωρηθεί πολύ όταν δεν είχα την ελληνική ιθαγένεια με την χαρτούρα.

Οι γονείς μας δεν μπορούν να αντιληφθούν πώς νιώθουμε εμείς που είμαστε νέοι και ψαχνόμαστε να δούμε ποια είναι η ταυτότητά μας. Αυτοί σου λένε «Ζεις εδώ αλλά είσαι από εκεί». Γιατί, αν αντιλαμβανόντουσαν, θα έβλεπαν και δικά τους λάθη, ο τρόπος που μας μεγάλωσαν, ο φόβος... Ακόμα και χαρτιά να είχαν έβλεπες τον φόβο και τον τρόμο στα μάτια τους όταν περνούσαν τα σύνορα... Εκεί που τους βλέπεις δυνατούς στην οικογένεια, που βάζουν όρια κλπ., μπροστά στην ελληνική αστυνομία, στις ελληνικές αρχές, στις δημόσιες υπηρεσίες ήταν άλλοι άνθρωποι.

Δεν φταίνε αυτοί, τους είχε σαν μαντρωμένους ο Χότζα, δεν ήξεραν τίποτα για τη χώρα που πήγαιναν.

Έχω προτάσεις για δουλειά στο εξωτερικό, αλλά θεωρώ βάση μου την Ελλάδα. Πατρίδα σου είναι εκεί που είναι οι άνθρωποί σου κι εμένα οι άνθρωποί μου είναι εδώ.

Θεωρώ ότι έχει εξελιχθεί πάρα πολύ (η ελληνική κοινωνία), έχουν ενταχθεί τα παιδιά της δεύτερης γενιάς, το ότι μπορούν και συνάπτουν σχέσεις, παντρεύονται, εργάζονται σε θέσεις που παλιά δεν μπορούσαν ας πούμε. Πλέον βλέπουν άλλες εθνικότητες όπως έβλεπαν τους Αλβανούς παλιά.

Θεωρώ ότι το λάθος της Ελλάδας είναι ότι θέλει και προσπαθεί να σε αφομοιώσει...

Μ. Σ., Τεπελένι

Γεννήθηκα στην Αθήνα το 1999. Καταγωγή έχω από Τεπελένι.

Ναι, έχω βαπτιστεί. Επειδή είχαμε έναν γνωστό που ήθελε ντε και καλά να με βαφτίσει, κάπως έτσι έγινε, όχι ότι πιστεύαμε και θέλαμε να βαπτιστούμε.

Στο σπίτι μιλάμε και ελληνικά σίγουρα, ίσως λίγο παραπάνω θα έλεγα, αλλά και αλβανικά... Πάντα όμως λόγω σχολείου μάς ήταν πιο εύκολο να μιλάμε στα ελληνικά, αλλά και τα αλβανικά τα ξέρουμε σε εξίσου καλό επίπεδο.

Δηλαδή στο σχολείο έχω ακούσει φράσεις του τύπου: μιλάς πολύ καλά ελληνικά για Αλβανίδα, κι ας είχα γεννηθεί εδώ πέρα.

Πηγαίναμε αρκετά συχνά όταν ήμουν πιο μικρή. Δεν νομίζω ότι ένιωθα άνετα γιατί πήγαινα σε μία χώρα που είχα να δω τους ανθρώπους έναν χρόνο. Έλεγαν «Να, ήρθαν από την Ελλάδα», παραπονιόντουσαν ότι δεν μιλάμε καλά αλβανικά... Δεν θα σκεφτόμουν να πάω αλλά ούτε και οι γονείς μου.

Και τις δύο ταυτότητες. Δεν αποβάλλω κάποια από πάνω μου, δηλαδή δεν αποκλείω ούτε τη μία ούτε την άλλη, λέω: είναι η καταγωγή μου από την Αλβανία και έχω γεννηθεί και μεγαλώσει εδώ πέρα... Έχω δύο χώρες.

Πήρα την ελληνική ιθαγένεια το 2018.

Πιστεύω ότι οι νεότερες γενιές είναι αρκετά ενσωματωμένες, βέβαια δεν θεωρώ 100%, χρειάζεται ακόμη χρόνος... Δεν νομίζω ότι υπάρχει ίδια ακριβώς αντιμετώπιση (με τους Έλληνες) αλλά δεν υπάρχει και μεγάλη διαφορά.

Μ. Τ.

Γεννήθηκα στην Αλβανία το 1993, οι γονείς μου ήρθαν στην Ελλάδα το 1997-1998. Ήρθα στην Ελλάδα ουσιαστικά όταν εγώ ήμουν 4. Περάσαμε από τα βουνά παράνομα, ο μπαμπάς ήταν ήδη στην Ελλάδα και θυμάμαι τη μαμά μου να λέει «Ωπ, πέστε κάτω βλέπω κάτι φώτα, αστυνομία!» Και το θυμάμαι κι εγώ, ήμασταν στο βουνό πάνω και έπεσα κι εγώ κάτω, και μου λέει ο θείος μου «Είδες τι καλή που είσαι, θα περάσουμε θα δεις...».

Εγώ βαφτίστηκα μεγάλη, 19 χρονών για κοινωνικούς λόγους. Ζούσα στην Ελλάδα, οπότε είπα γιατί να μην βαπτιστώ κι εγώ, να μπορώ να βαφτίσω κι εγώ ένα παιδάκι εφόσον ζω στην Ελλάδα, να μπορώ να κάνω ένα γάμο στην εκκλησία.

Μιλάμε μία μπερδεμένη γλώσσα στο σπίτι, ελληνοαλβανικά. Συνήθως οι γονείς μιλάνε αλβανικά αλλά πετάνε πάρα πολλές λέξεις (ελληνικά), το συνηθισμένο δηλαδή είναι να μιλάνε αυτοί αλβανικά και να απαντάμε εμείς ελληνικά και μετά να το γυρνάνε κι αυτοί.

Με άγγιζαν θυμάμαι, ένιωθα μία ανατριχίλα που έβλεπα αυτό το εθνικό, το έντονο αλλά μέσα μου υπήρχε και μία νοσταλγία ή «ντροπή» να χαρώ τόσο γιατί υπήρχε και την εποχή που μεγαλώσαμε εμείς έντονος ρατσισμός. Μπορεί να χαιρόσουν πολύ και οι γονείς των άλλων παιδιών να έβλεπες στα μάτια τους ότι λένε «Εντάξει, Αλβανοί είναι, τι χαίρονται με τη γιορτή μας;».

«Πήγαίνα μικρή κάθε χρόνο...όταν πηγαίνω το βλέπω σαν κάτι δικό μου και όχι...φέτος που πήγα μόνη μου ένιωθα και μία νοσταλγία και κάτι πολύ οικείο και από την άλλη έβλεπα την καθημερινότητα και τους ανθρώπους και ένιωθα τόσο μακριά από αυτό»,

«οι γονείς μας θεωρούν και το λένε: εμείς είμαστε Αλβανοί κι εσύ που είσαι Αλβανίδα...δεν καταλαβαίνουν δηλαδή την ελληνικότητά μου, με βλέπουν ως μέρος της δικής τους λογικής...σου λένε: είμαστε Αλβανοί που ήρθαμε εδώ να βιοποριστούμε. Δεν νιώθω όμως εγώ το ίδιο και όταν τους λέω κάτι τέτοιο μου λένε: τι, αφού Αλβανίδα είσαι, οπότε αυτό είναι ένα τεράστιο gap»,

«Νιώθω αυτό που λέμε 50-50, νιώθω βασικά αυτό που λέμε 100% επί δύο..δεν έχω κοινά με τους ανθρώπους εκεί, δεν έχω εκπαιδευτεί, δεν ξέρω πολλά πράγματα..νιώθω ότι είμαι μία κοπέλα από την Αλβανία με ελληνικά χαρακτηριστικά»,

«Όταν ήρθα Ολλανδία, ήρθα πιο κοντά με την αλβανική μου πλευρά...αυτά που λένε για τους Αλβανούς στην Ελλάδα, στο εξωτερικό δεν υπάρχουν. Εδώ όχι μόνο το λες άνετα, αλλά βλέπεις και τελείως άλλες αντιδράσεις»,

«Όταν πήρα την ελληνική ιθαγένεια θυμάμαι ένιωσα μία δικαίωση, γιατί πέρασαν πάρα πολλά χρόνια, είχα κάνει την αίτηση το 2011 και την πήρα το 2017...στις πανελλήνιες ένιωσα τον συστημικό ρατσισμό γιατί έδινα πανελλήνιες κι επειδή δεν είχα την ελληνική ιθαγένεια, ενώ ήμουν από πολύτεκνη οικογένεια δεν μπορούσα να πάρω μεταγραφή...όταν πήρα την ελληνική ιθαγένεια ήμουν απογοητευμένη και είπα ας μου δώσει η Ελλάδα τουλάχιστον αυτό, ένα καλύτερο μέλλον αλλά σε μία άλλη χώρα. Τότε είναι που έφυγα και στην Ολλανδία»,

«Πιστεύω ότι είναι πάρα πολύ ενσωματωμένα τα παιδιά, δηλαδή η μικρή μου αδερφή που είναι 13 και έχει γεννηθεί στην Αθήνα είναι σχεδόν τρίτη γενιά και δεν ξέρει αλβανικά

και η Αλβανία γι' αυτήν είναι κάτι πολύ μακρινό...δεν έχουν αλβανική συνείδηση, όχι ότι έχουμε εμείς αλλά δεν είμαστε και το ίδιο, δηλαδή εγώ νιώθω ότι είμαστε και Αλβανοί, ακόμα κι αν αυτό είναι από τις ιστορίες των γονιών μας»,

«Υπήρχαν λόγοι που το σωστό timing ήρθε με τη δεύτερη γενιά...η πρώτη γενιά ήταν φοβισμένη και focused στο βιοποριστικό κομμάτι», «Εγώ χρειάστηκε να φύγω από την Ελλάδα για να καταλάβω ότι τόσα χρόνια ήταν καταπιεσμένη η αλβανικότητά μου»

Z. M., Άγιοι Σαράντα

Ήρθα το 1994, γεννήθηκα στους Αγίους Σαράντα το 1991, η καταγωγή μου είναι από το Δέρβινο, βαπτίστηκα στα 7-8.

Δούλευε η μαμά σε μία κυρία, καθάριζε το σπίτι της και αυτή είχε μία κόρη της οποίας η κόρη είχε πεθάνει από τροχαίο και είχε γνωρίσει εμένα και ρώτησε «Είναι βαπτισμένο το κορίτσι; Θα 'θελα να τη βαπτίσω», ε, και η μάνα μου κοιτώντας το συμφέρον της τότε, ως σχετικά νέα μετανάστρια τότε, για να τα 'χει καλά με την κυρία τότε λέει «Εντάξει, αφού θέλεις να τη βαπτίσεις, γιατί όχι», και με βάπτισε Ευθυμία.

Στο σπίτι μιλάμε και τα δύο. Με την αδερφή μου που είναι πιο μικρή μιλάμε ελληνικά μόνο. Με τους γονείς μου έχει να κάνει ανάλογα με τις στιγμές και το θέμα. Υπάρχει συνέχεια η αλλαγή.

Μεγαλώνοντας, έχω μεγαλύτερη οικειότητα, νιώθω περισσότερο άνετα με παιδιά δεύτερης γενιάς, νιώθω ότι έχουμε πιο πολλά κοινά, ότι με καταλαβαίνουν.

Αυτό που αισθάνομαι είναι, ότι θα ήθελα να είναι κάτι δικό μου, δηλαδή σαν να το νιώθω δικό μου εν μέρει αλλά με λίγες ενοχές μαζί. Ότι ναι μεν εγώ το νιώθω δικό μου, αλλά μπορεί κάποιος πολύ εύκολα να πει «Εσύ γιατί συγκινείσαι αφού οι πρόγονοί σου δεν είναι Έλληνες». Σαν να μην έχω αυτό το δικαίωμα απαραίτητα να το νιώσω δικό μου.

Εμένα όταν περνάω την Κακαβιά ή τα άλλα σύνορα με πιάνει μία μελαγχολία και ταυτόχρονα και ένα δέος, ότι «Ουάου, εδώ που είμαι τώρα, εδώ που πατάω τώρα, εδώ γεννήθηκα...». Δεν με χαλάει όταν πηγαίνω, το βλέπω λίγο σαν εκδρομή, σαν να πηγαίνω τουρίστας κάπως, δεν νιώθω ότι ήρθα στον τόπο μου, αυτό δεν το νιώθω.

Εγώ νιώθω μία μείξη και των δύο, δεν μπορώ να πω ότι νιώθω 100% Αλβανή, ούτε ότι νιώθω 100% Ελληνίδα και αυτό που λέω, και το ξεκαθαρίζω, είναι ότι «γεννήθηκα στην

Αλβανία, μεγάλωσα στην Ελλάδα». Αν θα μπορούσα να με χαρακτηρίσω κάπως, θα έλεγα ότι είμαι Αλβανίδα με 50% ελληνική ψυχή.

Αυτό πολλές φορές έχει φέρει συγκρούσεις με τους γονείς μου, πολλές διαφορές.

Την πήρα πριν 6 χρόνια. Ένιωσα μία μικρή αναγνώριση, αλλά επικρατεί ένα απαισιόδοξο συναίσθημα σε μένα, επειδή το όνομά μου το κανονικό, το αλβανικό, είναι Vezarjeta, οπότε και που έχω την υπηκοότητα, σκέφτομαι ας πούμε «πες ότι κάνω αίτηση για δουλειά στην εφορία. Μπορεί να μην με πάρουν αν δουν το Vezarjeta...». Μπορεί και να μην συμβεί, αλλά είναι τόσο βαθιά ριζωμένο μέσα μου που σκέφτομαι έτσι, με ένα αρνητικό πρόσημο.

Πλέον μου λένε πως ούτε οι ίδιοι θα ήθελαν να ζήσουν εκεί.

Εγώ βλέπω γενικά μία κρίση ταυτότητας στα παιδιά δεύτερης γενιάς, μία σύγχυση «ποιος είμαι, τι είμαι και ποιος θα ήθελα να είμαι» κι αυτό είναι κατάλοιπο αυτής της κουλτούρας και της προπαγάνδας ετών ότι είναι κακό, είναι μειονέκτημα του να είσαι Αλβανός... Δεν πιστεύω ότι θα έρθει 100% η ενσωμάτωση και δεν νομίζω ότι είναι και το ζητούμενο. Γιατί θα πρέπει κάποιος ο οποίος έχει μία διαφορετικότητα να πρέπει να γίνει ακριβώς ίδιος με 'σένα;

Είναι πολύ θετικό, ελπιδοφόρο, που παίρνουν το κουράγιο και αψηφούν τις προκαταλήψεις και δραστηριοποιούνται πολιτικά. Το θεωρώ πολύ καλό σημάδι για τη φωνή των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα μελλοντικά. Θεωρώ ότι πρέπει να έχεις πολύ γερό στομάχι για να το κάνεις αυτό...υπάρχει εξέλιξη εφόσον δίνεται αυτή η ευκαιρία.

Γ. Μ., Άγιοι Σαράντα

Γεννήθηκα στην Κέρκυρα το 1994, εκεί είχαν πάει οι γονείς μου αρχικά από τους Αγίους Σαράντα. Το πιο πολύ που έχω ζήσει στην Αλβανία είναι 6 μήνες, πολύ μωρό.

Μιλούσαμε ανέκαθεν στο σπίτι αλβανικά και ελληνικά αλλά πιο πολύ αλβανικά.

Δεν είχα αντιμετωπίσει κάποιο θέμα, μπορεί επειδή είχα γεννηθεί εδώ, επειδή μιλούσα από μικρή τα ελληνικά. Ίσως αν ερχόμουν πιο μεγάλη και τα μάθαινα μετά να είχα αντιμετωπίσει κάποιο θέμα, δεν ξέρω.

Όταν ήμουν πιο μικρή ήθελα να γιορτάσω τις εθνικές επετείους και το ένιωθα μέσα μου. Αλλά επειδή έβγαине στους ντόπιους λίγο το εθνικιστικό φρόνημα, το πατριωτικό βασικά περισσότερο, αυτό με έκανε να νιώθω αμηχανία.

Νιώθω την Ελλάδα χώρα μου και δεν ξέρω αν θα μπορούσα να ζήσω στην Αλβανία, αλλά δεν μπορώ να αφήσω και την Αλβανία. Παρόλο που δεν έχω ζήσει εκεί, υπάρχει αυτό μέσα μου ότι έχω ρίζες αλλού. Νιώθω και μία νοσταλγία. Δεν θέλω να αποκοπώ... Θέλω να το λέω ότι είμαι από την Αλβανία.

Το 2023 είναι πιο εύκολο να λες είμαι από την Αλβανία, αλλά πριν 10 χρόνια δεν ήταν εύκολο,

Δικαιολογούν οι γονείς μου ότι εγώ νιώθω και Ελληνίδα γιατί ξέρουν ότι γεννήθηκα εδώ, δεν έχω πάει εκεί, προσπαθούν να μου καλλιεργήσουν την αγάπη μου για την Αλβανία, αλλά ξέρουν ότι εδώ έχω γεννηθεί και έχω μεγαλώσει.

Ναι, βλέπω τη ζωή μου στην Ελλάδα, οι συνθήκες είναι δύσκολες αλλά αν ήταν να διαλέξω θα διάλεγα την Ελλάδα για να ζήσω για πάντα.

Νομίζω ότι ακόμα δεν έχουμε φτάσει στο σημείο που θα έπρεπε. Να είναι τόσο ενσωματωμένα τα παιδιά. Είμαστε σε ένα καλύτερο επίπεδο σε σχέση με τα παλιότερα χρόνια, αλλά υπάρχει ακόμα δουλειά. Είναι ένα δείγμα ότι έχουμε πάει ένα βήμα προς τα εκεί που θέλουμε, θεωρώ ότι είναι ένα δείγμα ενσωμάτωσης, αλλά νομίζω ότι παρόλο που έχουν αυτά τα δικαιώματα δεν αντιμετωπίζονται από όλη τη μερίδα την ελληνική ως Έλληνες. Ακόμα κι αν έχουν γεννηθεί εδώ.

A. A.

Γεννήθηκα στην Ελλάδα, πρώτα ήρθε ο πατέρας μου το 1990, μετά η μητέρα μου κι εγώ κι ο αδερφός μου γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε εδώ, πήγαμε σχολείο εδώ και σπουδάζουμε», «όταν ήμουν αρκετά μικρός βαπτίστηκα και πήρα το όνομα Αλέξανδρος...γνωρίζω ότι οι γονείς μου είχαν πάρα πολύ καλές σχέσεις με κάτι ανθρώπους που ζούσαν ακριβώς δίπλα μας, τους έγινε η πρόταση και δέχτηκαν.

Κυρίως αλβανικά, βέβαια υπάρχει πάντα και ένα μίξ ελληνικών διότι τουλάχιστον για μένα κάποιες φορές είναι πιο εύκολο στα ελληνικά»,

Υπήρχαν στιγμές που έχω νιώσει ως ένας outsider, αλλά οι περισσότερες ήταν κανονικές. Δεν είχα κάποιο θέμα. Βέβαια όταν ερχόταν το θέμα στους γονείς, στα ονόματα κλπ., πάντα υπήρχε αυτό το «Από πού είσαι;» ή η προσπάθεια να μαντέψει κάποιος... Στις δημόσιες υπηρεσίες υπήρχε ένα θέμα, κάπως υπήρχε ένα πρόβλημα, μία περιφρόνηση ως προς τους πολίτες οι οποίοι δεν είχαν ένα «ελληνικό ελληνικό» όνομα»

Δεν θα έλεγα ότι είναι κάτι εντελώς ξένο, ούτε κάτι εντελώς δικό μου. Δεν είναι σπίτι μου, σίγουρα δεν είναι μία χώρα που τη θεωρώ ασήμαντη για μένα.

Ναι, υπάρχουν διαφορές. Οι ίδιοι δεν θεωρούν τους εαυτούς τους τόσο κοντά στην Ελλάδα όσο θεωρώ εγώ τον εαυτό μου.

Μία φράση που λέγαμε στο σχολείο: Έλληνας είναι όποιος λαμβάνει ελληνική παιδεία, οπότε θα έλεγα περισσότερο Έλληνας. Εδώ γεννήθηκα, εδώ μεγάλωσα, εδώ σπούδασα, η ελληνική κοινωνία με διαμόρφωσε με όλα τα χαρακτηριστικά της, μου τα έδωσε όλα, οπότε μπορώ να πω περισσότερο Έλληνας.

Τώρα που με ρωτάνε στο εράσμους τους λέω Έλληνας, βέβαια αν συνεχιστεί η κουβέντα τους λέω ότι οι γονείς μου είναι από την Αλβανία, μετανάστευσαν στην Ελλάδα κι εγώ γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Ελλάδα.

Μετά το πέραςμα τόσων χρόνων νομίζω ότι είναι αρκετά εύκολο. Ο πατέρας μου είναι εδώ 30 χρόνια, εγώ γεννήθηκα και μεγάλωσα εδώ, νομίζω ότι είναι αρκετά εύκολο να λέω ότι υπάρχει μία προέλευση από την Αλβανία. Μάλιστα, παιδιά που ακούνε το επίθετο μου και τους λέω ότι είμαι από τη Λαμία δεν κάνουν περαιτέρω ερωτήσεις. Το δέχονται και μέχρι εκεί, σταματάει η κουβέντα.

Δεν υπάρχει θέμα... Το κατανοούν. Δεν νομίζω και οι γονείς μου να περιμένουν ότι εγώ κάποια στιγμή θα επιστρέψω στην Αλβανία και να πω εγώ ότι θα επιστρέψω δεν νομίζω ότι είναι σωστός ο όρος γιατί δεν μιλάμε για επιστροφή... Δεν νομίζω να πήγαινα Αλβανία για λόγους που να έχουν να κάνουν με την ταυτότητα των γονιών μου ή τη δική μου ταυτότητα.

Δικό της δικό της, όχι. Χρειάζεται ακόμα πολύς χρόνος για να γίνουμε ακριβώς ένα. Υπάρχουνε διαφορές, είναι εμφανέστατες, οπότε όχι θα έλεγα όχι δεν είμαστε ακόμη ένα.

Εγώ το θεωρώ πολύ θετικό, διότι για πάρα πολλά χρόνια ως παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής που γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε στην Ελλάδα ουσιαστικά οι γονείς μας μας δώσανε μία χώρα, η οποία είχε ήδη μία διαμορφωμένη κοινωνία και εκείνη η κοινωνία διαμόρφωσε εμάς... Εμείς δεν είχαμε το δικαίωμα να πάμε στην κάλη... Δεν μπορούσαμε κι εμείς να αποφασίσουμε για το μέλλον μας σε μία χώρα που ουσιαστικά τη θεωρούμε δική μας. Δεν έχουμε γνωρίσει κάτι άλλο, με την Αλβανία δεν έχουμε καμία τρομερή σχέση. Οπότε τώρα που μας δίνεται η ευκαιρία, είναι πάρα πολύ σημαντικό και θεωρώ ότι δεν

πρέπει και να τρομάζει άλλους ανθρώπους αυτό, καθώς τα προβλήματα της Ελλάδας είναι και δικά μας προβλήματα.

Τεράστια ανηφόρα. Πρέπει να πείσουν τον κόσμο για όλα αυτά... Ότι δηλαδή αντιμετωπίζουμε τα ίδια προβλήματα, ότι δεν υπάρχει κάποιος απώτερος σκοπός για τη δική τους υποψηφιότητα, που μπορεί να θεωρούν κάποιοι με ακροδεξιές απόψεις.

Το κομμάτι του προσδιορισμού της ταυτότητας και της καταγωγής που ουσιαστικά δεν διαμορφώνεται από ένα έγγραφο, αλλά από μία διαδικασία που περιλαμβάνει την κοινωνία, το σχολείο, την πολιτεία και όλα τα χαρακτηριστικά μίας χώρας ολοκληρώθηκε και τυπικά. Ήταν η μέρα που παρουσιάστηκε η ευκαιρία να διαμορφώσουμε και έμπρακτα, μέσω της συμμετοχής μας στην πιο σημαντική διαδικασία, τις εκλογές.

A. K., Φιέρι

Γεννήθηκα στην Αλβανία, ήρθα στην Ελλάδα το 2000, όταν ήμουν 8,5 χρονών. Με τη μάνα μου και τον αδερφό μου είχαμε έρθει με ταξί, οπότε πήγαμε κατευθείαν στο χωριό στο Λαμία, στο σπίτι, οπότε μένουμε εκεί μόνιμα, δεν έχουμε αλλάξει περιοχή από τότε. Ο μπαμπάς μου ήταν εκεί ήδη, νοίκιαζε το σπίτι αυτό. Δεν έχω βαπτιστεί, ήθελα να κρατήσω αυτό το ιδιαίτερο όνομα. Όλοι στο χωριό ήθελαν να με βαπτίσουν, προσπάθησαν πολύ, όπως είναι λογικό, αλλά δεν ήθελα να αλλάξω το όνομά μου. Οι γονείς μου ήταν κουλ, αλλά εγώ δεν ήθελα να αλλάξω το όνομά μου, το θεωρούσα κακό. Ε τι, να με λένε μέχρι τα 9 «Άντι» και μετά να με λένε «Γιαννάκη»; Στο σπίτι με τους γονείς μου μιλάμε αλβανικά, με τον αδερφό μου όμως μιλάμε κυρίως ελληνικά, μπορεί μόνο να βρίσουμε στα αλβανικά.

Στο σχολείο έκανα παρέα με όλους, δεν αισθανόμουν πιο άνετα με Έλληνες ή με Αλβανούς, ήμασταν παρέα όλα τα παιδιά. Όταν είσαι παιδί δεν ξεχωρίζεις εθνικότητα. Αυτό που ήταν το «κακό» και θεωρώ ότι πρέπει να αλλάξει ήταν το κομμάτι των γονιών. Μερικοί ήταν πολύ ρατσιστές και συντηρητικοί, και αυτό περνάει στα παιδιά έναν φόβο. Και δεν το λέω μόνο ως προς τους Αλβανούς αυτό. Συνέβαινε προς τους Αλβανούς τα «κακά» χρόνια, αλλά μετά ήρθαν και από άλλες χώρες, θυμάμαι είχε έρθει ένα παιδί από το Ιράκ -αυτό είναι όντως σημαντικό-, λόγω του πολέμου τότε, και ήταν πολύ φοβικοί. Και αυτό είναι ό,τι χειρότερο σε ένα παιδάκι 11-12 χρονών, να το έχεις στο περιθώριο. Οπότε, νομίζω, πως το βασικό που πρέπει να αλλάξει είναι το κομμάτι της κουλτούρας των γονιών και των οικογενειών. Εντάξει, προφανώς υπήρχαν στο σχολείο και χαζές απόψεις, ρατσιστικές,

ακροδεξιές, και εθνικιστικές, αυτά υπάρχουν δυστυχώς. Μεταξύ μας, όμως, στα παιδιά δεν ήταν τόσο διαδεδομένο, έπαιζε κάποιον ρόλο βέβαια αν υπήρχε φοβικότητα από την πλευρά των γονέων. Εκτός από τους γονείς, εξαρτάται και από την περίπτωση, αν ο καθένας είναι κλειστός, αν είναι ανοιχτός, αν είναι κοινωνικός, αν διεκδικεί χώρο, πόσο καλός μαθητής είσαι -γιατί και αυτό είναι κριτήριο αξιολόγησης στο σχολείο-, αν κάθεσαι στο τελευταίο θρανίο... Που αυτό είναι διάκριση μεγάλη.

Οι ύμνοι και εθνικές επετείοι δεν μου περνάνε αδιάφορα, υπάρχουν κομμάτια που ακούω και ξέρω ότι είναι κατασκευές και υπερβολές, υπάρχει μια «εξαλλοσύνη» με τις επετείους, αυτό είναι πραγματικό. Αλλά εντάξει, το να τιμάς κάποιους ανθρώπους που αγωνίστηκαν για να είσαι ελεύθερος και να έχεις μια καλύτερη ζωή, και να έχουν καλύτερη ζωή οι επόμενες γενιές, είναι κάτι που πρέπει να το τιμάς. Άρα το καταλαβαίνω, είναι σημαντικό, κι εμένα με επηρεάζει θετικά, από εκεί και πέρα όμως υπάρχουν πράγματα τα οποία ξεφεύγουν. Ας πούμε όταν συνοδεύονται από εθνικοφροσύνη, ρατσισμό, από ένα «παιδιά, εμείς εδώ είμαστε η Άρια φυλή, οι ανώτεροι», αυτό είναι πολύ κακό πράγμα. Αυτό που θέλω να πω είναι, ότι εξαρτάται από το ποια έκφανση θα πάρουν οι εορτασμοί. Τα τελευταία χρόνια κυρίως, επειδή το χρησιμοποιούν ψηφοθηρικά πολλές πολιτικές δυνάμεις, ξεφεύγει η κατάσταση σε κάποια πράγματα. Όμως εγώ είμαι της άποψης ότι τιμάμε και τους ανθρώπους και τους αγώνες για την ελευθερία και τις εθνικές επετείους κυρίως γνωρίζοντας την ιστορία. Μέσα από εκδηλώσεις, από ιστορικούς περιπάτους και διάφορα τέτοια. Όταν ακούω το εθνικό ύμνο κάπως με συγκινεί, αγαθά και αθώα όμως, όχι από την ιδεολογία που συνοδεύεται.

Με όλους δεν γίνεται να τα έχεις καλά. Προβλήματα υπήρχαν, αλλά δεν υπήρχε ένα συγκεκριμένο ζήτημα που να επηρεάζει τη δική μου καθημερινότητα. Δεν έχω να περιγράψω κάποιο σκηνικό βίας, προφανώς όμως έχω δει λεκτικά, παρασκηνιακά, από γονείς. Υπήρχε στάνταρ διάκριση (από τους γονείς) με δυο παιδιά που ήταν από Αλβανία και δεν ήταν καλοί μαθητές. Αυτά υπάρχουν δυστυχώς και πρέπει να σπάσουν.

Στην Αλβανία έχω να πάω 10 χρόνια επειδή δούλευα, είχα δουλειές. Η αλήθεια είναι ότι επειδή οι περισσότεροι συγγενείς μου κλπ. είναι στην Ελλάδα, αυτή είναι η πραγματικότητα, είναι πολύ πιο εύκολο να πάω π.χ. Κόρινθο ή σε άλλες πόλεις να τους δω, παρά στην Αλβανία. 10 χρόνια φαίνονται πολλά, αλλά αν σου πω τι έζησα αυτή τη δεκαετία

δεν φαίνονται πολλά. Μετά «έφυγε» και η γιαγιά, οπότε δεν είχα και σε ποιον να πάω, όλους τους άλλους τους έβλεπα εδώ.

Επειδή είμαστε άνθρωποι, έχουμε πολλαπλές ταυτότητες, και αυτό εφαρμόζει στα πάντα, εθνική, πολιτική κλπ. Αλλά επειδή μεγαλώνουμε σε μια περιοχή, έχουμε παραστάσεις από εδώ, εδώ ζούμε, εδώ είναι το εμπειρικό υλικό που μας καθορίζει, εγώ ορίζω τον εαυτό μου ως άτομο με πολλαπλές ταυτότητες. Έχω επιρροές και από την αλβανική κουλτούρα σε αρκετά πράγματα, προφανώς, λόγω των γονιών. Και, προφανώς, δεν το συζητάω για την ελληνική κουλτούρα και παιδεία, γιατί ζω εδώ τόσα χρόνια, εδώ πήγα σχολείο και δεν γίνεται να μην σε καθορίσουν αυτά τα πράγματα. Άρα, θα έλεγα ότι είμαι, όπως όλοι μας, προϊόν πολλαπλών ταυτοτήτων, επειδή μέσα μας εμπεριέχουμε και αλβανικά στοιχεία, και ελληνικά στοιχεία, και στοιχεία πέρα από αυτές τις δύο χώρες, γιατί ζούμε σε μια εποχή όπου η πληροφόρηση και η παγκοσμιοποίηση μας ορίζουν και αυτές. Δηλαδή η κουλτούρα μας δεν επηρεάζεται μόνο από αυτές τις δύο χώρες, επηρεάζεται και από τη Δύση, από την Ευρώπη, από τη μουσική, όλα αυτά είναι παγκόσμια πλέον, άρα αυτό θα έλεγα, ότι είμαστε προϊόντα πολλαπλών ταυτοτήτων.

Πάντα έλεγα ότι η καταγωγή μου είναι από την Αλβανία. Άμα ήσουν, όμως, πιτσιρικάς και έβλεπες ότι υπάρχουν άνθρωποι περίεργοι, που τους βλέπεις εκείνη τη στιγμή, μπορεί να σε έφερναν σε αμηχανία. Αυτό συμβαίνει, και είναι ό,τι χειρότερο για τα παιδιά. Από εκεί και πέρα, εγώ πάντα το έλεγα, δηλαδή φαίνεται και από το όνομά μου, πάντα το λέω και γι' αυτό πρέπει να σπάσει αυτό το πράγμα. Η ερώτηση που έκανες πρέπει να σπάσει, είναι ρατσιστική ερώτηση. Το «Τι νιώθεις περισσότερο» πρέπει να σπάσει, δεν υπάρχει κάτι χειρότερο, μου το ρώταγαν οι παππούδες στο χωριό όταν ήμουν πιτσιρικάς. Δεν νιώθεις κάτι συγκεκριμένο, σε τίποτα δεν υπάρχει μονοδιάστατο αίσθημα. Δεν ακυρώνω την εθνική ταυτότητα, αλλά για 'μένα δεν υπάρχει το εθνικό όπως το ορίζουμε, δεν είναι μονοδιάστατο πράγμα ο ορισμός του έθνους ούτε της εθνικής ταυτότητας, γιατί θα σε ρωτήσω εγώ «πώς ορίζεις την εθνική ταυτότητα σου;». Άρα αυτό σου λέω, πολλαπλές ταυτότητες. Όταν με ρωτάνε από πού είμαι, απαντώ «Η καταγωγή μου είναι από Αλβανία, οι γονείς μου είναι από Αλβανία και έχω μεγαλώσει στην Ελλάδα».

Οι δικοί μου γονείς είναι πολύ δημοκράτες γενικά, δεν έχουν ανακατευτεί ποτέ με αυτό το κομμάτι. Δηλαδή, επειδή το καταλάβαιναν, εκείνοι ήρθαν σε μεγάλη ηλικία εδώ, τα παιδιά τους μεγάλωσαν από μικρά εδώ, σε μια άλλη χώρα δηλαδή, ξέρουν ότι αυτό παράγει

αποτελέσματα. Δεν έλεγαν ποτέ «μην κάνετε αυτό, μην κάνετε εκείνο». Μπορεί κάποιο γονείς να το κάνουν, είμαι σίγουροι ότι το κάνουν πολλοί, και αυτό «βγάζει» και αντιδραστικά παιδιά πολλές φορές.

Εγώ έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια. Μέσα μου όμως δεν άλλαξε κάτι, ένα χαρτί πήρα απλά. Ίσως επειδή είχε ωριμάσει μέσα μου ότι θα γίνει αυτό, δεν είναι ότι πήγα και μου λένε «αύριο θα πάρεις» και το είχα σε αναμονή. Μέσα από την όλη διαδικασία ένιωσα ότι επιτέλους, ένα πράγμα το οποίο καθυστερεί τόσα χρόνια και είναι άδικο για μια κατηγορία ανθρώπων, επιτέλους λύνεται και αυτό το ζήτημα. Γιατί το ουσιαστικό κομμάτι της ένταξης είχε γίνει, δεν λύνεται με ένα χαρτί. Απλά λύθηκε και το γραφειοκρατικό, το οποίο είναι πολύ σημαντικό. Για εμένα αυτό ήταν το βασικό, ότι κάτι που έπρεπε να έχει γίνει εδώ και δεκαετίες έγινε πάρα πολύ αργά, και πάρα πολλά παιδιά αντιμετώπιζαν τεράστια προβλήματα και αντιμετωπίζουν και σήμερα. Ένιωσα ότι επιτέλους μπορείς να κινηθείς, να πας σε άλλη χώρα, να πας στην Αλβανία και να μην τρέχεις με γραφειοκρατία, γιατί αυτό ήταν το βασικό πρόβλημα που είχα, το κομμάτι της ένταξης και της συμπερίληψης είχε λυθεί στη δική μου περίπτωση μέχρι τότε -δεν το πήρα και 15 χρόνια πριν, το πήρα πρόσφατα.

Πολύ δύσκολα φαντάζομαι τον εαυτό μου στην Αλβανία στο μέλλον, όχι, για πολλούς λόγους. Θεωρώ ότι με ιστορικούς όρους είναι αρκετά πίσω οι Αλβανοί, σίγουρα γίνονται βήματα, σίγουρα η νέα γενιά -η δική μας γενιά- είτε αυτοί που μεγαλώνουν εκεί είτε αυτοί που γυρνάνε πίσω από άλλες χώρες και έχουν σπουδές και αναπαραστάσεις σίγουρα θα αλλάξουν την Αλβανία. Αυτό το πιστεύω και είναι κάτι πολύ θετικό, αλλά εμένα δεν θα με έβλεπα εκεί.

Υπάρχει το κομμάτι που λέμε «πολιτικής ορατότητας», αυτό είναι το κλειδί σε όλα. Το ότι υπάρχει μια κοινωνική ένταξη στα σχολεία, στη γειτονιά, στους καφέδες, γενικά όπου κινείται και αναπνέει ο οποιοσδήποτε άνθρωπος, και υπάρχει κοινωνία, αλλά από εκεί και πέρα για να πεις ότι υπάρχει μια κοινωνία ένταξης συνολικά, σε όλα τα επίπεδα, είναι το κομμάτι της πολιτικής ορατότητας. Δεν φτάνει απλά να έχεις λύσει τα γραφειοκρατικά σου ζητήματα, να έχεις φωνή στο κοινωνικό κομμάτι και αυτό να μην αποτυπώνεται στις δομές που λαμβάνονται οι αποφάσεις. (για τα παιδιά που κατεβαίνουν υποψήφιοι) Αυτό δεν λέει τίποτα, είναι μεγάλη τομή, είναι πολύ σημαντικό, ανοίγει τον δρόμο για νέες καταστάσεις, αλλά δεν έχει λύσει το πρόβλημα. Το θέμα είναι να πολιτικοποιηθούν τα παιδιά δεύτερης

γενιάς, και οι ίδιοι να αρχίσουν να εμπλέκονται σε κοινωνικές διαδικασίες, δεν γίνεται εξ ονόματός τους κάποιοι άλλοι να μιλάνε. Εγώ έτσι το σκέφτομαι και το πιστεύω βαθιά.

Αυτό είναι δύο πράγματα. Κυρίως φταίει ο συντηρητισμός και ότι δεν είχαν δικαιώματα οι μετανάστες ειδικά τα προηγούμενα χρόνια, άρα ήταν αποκλεισμένοι και διοικητικά, σε σημείο του να λέμε ότι εμείς πήραμε την ιθαγένεια πριν 4-5 χρόνια αυτό είναι αδιανόητο. Άρα αυτό από μόνο του σου είχε κόψει τον δρόμο για να έχεις πολιτική ορατότητα. Από εκεί και πέρα το στοίχημα είναι το δεύτερο μέρος της απάντησης, είναι πώς οι μετανάστες, και κυρίως τα παιδιά τους -γιατί αυτοί είναι το παραγωγικό κομμάτι αυτή τη στιγμή- θα εμπλακούν σε συλλογικές διαδικασίες, σε συλλογικότητες, θα αρχίσουν να θέτουν αιτήματα και προτεραιότητες κλπ. Θεωρώ ότι αυτή η προσπάθεια γίνεται, γίνονται σοβαρές προσπάθειες τον τελευταίο ενάμιση χρόνο, με τις αντιφάσεις και τα προβλήματα που έχουν οι συλλογικότητες, αλλά έχει ανοίξει μια σοβαρή κουβέντα. Αυτό είναι σημαντικό, το τι έχει αποτυπωθεί, υπάρχει πλέον δημόσια κουβέντα για το μεταναστευτικό.

Δεν χρειάζεται να είναι ίδιοι με τους γονείς τους για να συμμετέχουν σε συλλογικές διαδικασίες. Δεν έχουμε δει εμείς την αδικία; Δεν έχουμε δει τι έχουν τραβήξει οι γονείς μας με τις δουλειές και την εκμετάλλευση; Με τη γραφειοκρατία και τις άδειες παραμονής; Δεν έχουμε δει εμείς οι ίδιοι τι γίνεται με την ιθαγένεια; Δεν έχουμε δει εμείς το κομμάτι να καταπιέζονται άνθρωποι και παιδιά επειδή νιώθουν ότι η γη δεν του χωράει επειδή υπάρχει ο συντηρητισμός; Τα έχουμε δει όλα αυτά, είναι ταυτοτικό μας στοιχείο αυτό το πράγμα. Αλλά θα σπάσουν αυτά τα πράγματα που έχουμε δει, και βιωματικά, δεν τα διαβάζουμε από βιβλία εμείς. Και τα βλέπουμε ακόμα δυστυχώς, το ότι οι Αλβανοί και οι Αλβανίδες ή οι μετανάστες κάνουν συγκεκριμένα επαγγέλματα, χειρωνακτικά, είτε είναι σε σπίτια, καθαρίστριες κλπ., και οι γονείς κάνουν και αυτοί συγκεκριμένα, μπορεί να αλλάζει τελευταία, αλλά πλειοψηφικά η έννοια είναι συνδεδεμένη με συγκεκριμένα επαγγέλματα, και αυτό είναι ρατσιστικό. Δεν μας αφορά εμάς αυτό το πράγμα; Προφανώς μας αφορά.

N. K., Κορυτσά

Ονομάζομαι Νίκο Κόστα, γεννήθηκα στον Άγιο Νικόλαο Λασιθίου στην Κρήτη, αποφοίτησα από το ΓΕΛ Μαλίων, σπούδασα Γυμναστική Ακαδημία, δηλαδή Επιστήμες Φυσικής Αγωγής Και Αθλητισμού στο Πανεπιστήμιο της Βουργουνδίας, στη Ντιζόν της Γαλλίας. Δόξα το Θεό

αποφοίτησα στα 4 χρόνια και τώρα ψάχνομαι, τι να κάνω με τη ζωή μου, ποιο θα είναι το επόμενο βήμα. Αυτά λίγα λόγια για εμένα.

Δεν θυμάμαι ακριβώς την ηλικία που βαπτίστηκα, αλλά ήμουν μικρός. Τη νονά μου και τον νονό μου τους γνωρίζω. Υποθέτω ότι η βάπτισή μου προέκυψε λόγω του νοσοκομείου που γεννήθηκα, έτσι δηλαδή μου έχει πει η μαμά μου. Εννοώ το όνομά μου προέκυψε από το νοσοκομείο. Δεν ξέρω πώς προέκυψε το να βαπτιστώ όμως.

Στο σπίτι μιλάω περισσότερο ελληνικά με τους γονείς μου, αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις που θα μιλήσω αλβανικά. Δεν έχω θέμα δηλαδή, αλλά θα προτιμήσω την ελληνική γλώσσα γιατί μου είναι πιο εύκολη, νιώθω πιο άνετα με τα ελληνικά γιατί δεν γνωρίζω τόσο καλά τα αλβανικά, αλλιώς δεν θα είχα κάποιο θέμα.

Στην περιοχή που ζω, στα Μάλια, έχει πολλές εθνικότητες, οπότε πάντα συναναστρεφόμουν και με Έλληνες, και με Αλβανούς, και με Βούλγαρους, αλλά οι περισσότερές μου παρέες ήταν Έλληνες για να πω την αλήθεια. Λόγω ποδοσφαίρου έκανα παρέα και με άλλες εθνικότητες, αλλά η πλειονότητα ήταν Έλληνες.

Με συγκινεί με την έννοια ότι έχω την ενσυναίσθηση να καταλάβω τι πέρασαν οι προηγούμενες γενιές, οπότε σκέφτομαι και εγώ το ίδιο, ότι κάποιος παππούς μου, κάποια γιαγιά μου, ή γενικότερα κάποιος συγγενής μπορεί να είχε περάσει το ίδιο -που το πέρασαν, βάσει ιστορίας- οπότε και εμένα με συγκινεί να ζω σε μια τέτοια χώρα, όπως θεωρώ ότι θα συγκινούσε και ένα άλλο παιδί να ζούσε στην Αλβανία σε ένα παρόμοιο γεγονός. Δηλαδή δεν με αφήνει αδιάφορο.

Όταν ήμουν πιο μικρός δεν με άγγιζε όταν άκουγα τον εθνικό ύμνο, γιατί δεν πολυκαταλάβαινα τα γεγονότα. Τώρα που έχω μεγαλώσει και έχω καταλάβει 2-3 πράγματα, έχω κάποιες ιστορικές γνώσεις κλπ., θεωρώ ότι είμαι κομμάτι αυτής της ιστορίας, της σύγχρονης τουλάχιστον.

Να σου πω την αλήθεια εγώ δεν περιφρονήθηκα από κανέναν, τουλάχιστον όσο γνωρίζω, δεν γνωρίζω να έχει ειπωθεί κάτι αρνητικό για εμένα, τώρα βέβαια πίσω από την πλάτη μου κανείς δεν ξέρει. Θεωρώ ότι «εντάχθηκα» ομαλά στο κοινωνικό σύνολο, γιατί ήμουν της επόμενης γενιάς από τους γονείς μου. Οι γονείς μου σίγουρα βίωσαν ρατσισμό, σε αντίθεση με 'μένα, γιατί εγώ εντάχθηκα νωρίς, από τον παιδικό σταθμό ήμουν με τις ίδιες παρέες, εδώ είναι κλειστή κοινωνία και γνωρίζονται όλοι μεταξύ τους, ήταν πιο εύκολο για εμένα να ενταχθώ, και πιστεύω ότι εντάχθηκα.

Στην Αλβανία έχω να πάω 5-6 χρόνια περίπου. Δεν πηγαίνω γιατί δεν έχω παρέα, οπότε θεωρώ ότι δεν θα περάσω καλά. Δεν είναι ότι δεν θα περάσω καλά με την οικογένειά μου, απλά δεν είμαι πλέον τόσο μικρός για να έχω ανάγκη την οικογένεια, θέλω τις παρέες μου, να βγω, να περάσω καλά, κι εκεί δεν έχω τόσους γνωστούς οπότε μου είναι δύσκολο αυτό το κομμάτι, το να περάσω καλά. Στους πολύ κοντινούς μου συγγενείς το ένιωθα, ότι πήγαινα σε ένα δικό μου μέρος, αλλά αν συναναστρεφόμουν με άλλους ανθρώπους θεωρούσα ότι είναι «πίσω από την εποχή μας». Δεν ξέρω, μπορεί να φταίει η όλη κατάσταση στην Αλβανία που έχει περάσει τόσα χρόνια, θεωρώ ότι οι άνθρωποι είναι λίγο πιο «πίσω» από την πραγματική εποχή. Ναι μεν προσπαθούν να δείξουν ότι έχουν εκσυγχρονιστεί, αλλά άμα τους καταλαβαίνεις, βλέπεις ότι δεν μπορούν να το καταφέρουν.

Εγώ, να πω την αλήθεια, νιώθω και τα δύο. Λόγω ιθαγένειας, ξεκάθαρα νιώθω Αλβανός, και οι γονείς μου έζησαν εκεί τόσα χρόνια, έχω τόσους συγγενείς εκεί, γνωρίζω κάποια πράγματα για την ιστορία της Αλβανίας. Νιώθω Αλβανός αλλά νιώθω και Έλληνας γιατί μεγάλωσα εδώ, έκανα τους φίλους μου, έκανα τη ζωή μου με λίγα λόγια εδώ στην Ελλάδα, οπότε νιώθω εξίσου το ίδιο.

Πλέον ναι, το λέω ανοιχτά, δεν λέω ψέματα, δεν ντρέπομαι. Όσο ήμουν μικρός μπορεί να το έλεγα, αλλά ένιωθα μια μικρή ανασφάλεια μέσα μου, ότι μπορεί να με «κάνουν στην άκρη» οι φίλοι μου, δεν θα με «παίζουν» οι συμμαθητές μου, δεν θα με βοηθούν στο σχολείο οι συμμαθητές μου. Μπορεί αυτό να μην υπήρχε τόσο με εμένα, αλλά ήξερα ή είχα ακούσει περιστατικά όπου αυτό συνέβαινε. Δηλαδή, μπορεί να είχα ενταχθεί σε μια παρέα «Ελλήνων» και να μην ήθελαν ένα άλλο παιδάκι επειδή ήταν από την Αλβανία ή τη Βουλγαρία ή από οποιαδήποτε άλλη χώρα.

Θεωρώ ότι και οι γονείς μου νιώθουν Έλληνες, όχι τόσο όσο εγώ, γιατί έχουν ζήσει τουλάχιστον τα παιδικά τους χρόνια στην Αλβανία. Οπότε, θεωρώ ότι αισθάνονται περισσότερο Αλβανοί απ' ό,τι Έλληνες, σε αντίθεση με 'μένα.

Έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια από το 2015, νομίζω. Να σου πω την αλήθεια μου πέρασε αδιάφορο, εγώ την έβγαλα μόνο και μόνο επειδή θα μου έδινε περισσότερες ευκαιρίες στη ζωή μου τα μετέπειτα χρόνια λόγω πιο δυνατού διαβατηρίου, θα μπορώ να κάνω ταξίδια στην Ευρώπη χωρίς περεταίρω έλεγχο, ή επειδή μπορεί να μην μπορούσα και καθόλου με το αλβανικό διαβατήριο εκτός χώρας. Την έβγαλα μόνο για πρακτικούς λόγους δηλαδή.

Δεν το έχουμε συζητήσει με τους γονείς μου να πω την αλήθεια, αλλά αυτοί με παρότρυναν να πάρω την ελληνική υπηκοότητα γιατί θεωρούσαν ότι είναι ένα κομμάτι για να κάνω τη ζωή μου πιο εύκολη τα επόμενα χρόνια, το έκαναν για το καλό μου, δεν με ανάγκασαν.

Δεν έχουν κανένα θέμα απολύτως [που νιώθω και Έλληνας]. Ίσα ίσα που και αυτοί πήραν, οπότε είμαστε εξίσου... το ίδιο.

Δεν έχουν κανένα θέμα, το κατανοούν απολύτως.

Λίγο δύσκολο γιατί οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες και οι ευκαιρίες στον τομέα μου δεν είναι «δυνατές». Προτιμώ να πάω σε μια χώρα που θα έχει περισσότερες επιλογές στον τομέα του αθλητισμού, της τεχνολογίας κλπ., σε σχέση με την Αλβανία. Δηλαδή, εγώ τελείωσα Φυσική Αγωγή, και θεωρώ ότι υπάρχουν «καλύτερες χώρες» από την Αλβανία στον τομέα αυτόν. Και πρακτικά άμα το σκεφτώ [να χτίσω κάπου τη ζωή μου] είναι πιο καλή επιλογή η Ελλάδα, λόγω γλώσσας, λόγω δυνατοτήτων, λόγω του πτυχίου μου.

Πάντα θα θέλει χρόνο, όσα χρόνια κι αν περάσουν, πάντα το να έρχεται κάποιος μετανάστης στη χώρα πάντα θα τον βλέπεις μειονεκτικά, όσα χρόνια κι αν περάσουν. Πάντα μένει στο κεφάλι των ανθρώπων ότι αυτά τα παιδιά είναι μετανάστες, είτε λόγω γονιών, είτε λόγω παππού, πάντα θα μένει η «στάμπα» του μετανάστη. Δηλαδή, μπορεί κι εγώ να έχω ενταχθεί 100%, αλλά ποτέ δεν θα μου φύγει η «στάμπα» από το κούτελο ότι «κοίταξε ο Νίκος που ο μπαμπάς του ήταν Αλβανός, έχει έρθει εδώ από τη δεκαετία του '90...», καταλαβαίνεις τι θέλω να πω. Για το παιδί μου πιστεύω ότι αυτό θα είναι λιγότερο, τουλάχιστον σε σχέση με 'μένα, γιατί έχω ενταχθεί περισσότερο σε σχέση με τους γονείς μου, οπότε το παιδί μου θα ενταχθεί ακόμα περισσότερο σε σχέση και με 'μένα.

Είμαι υπέρ του να μπαίνουν από άλλες εθνικότητες στην πολιτική ζωή, γιατί γνωρίζουν εις βάθος τα προβλήματα των μεταναστών, τα έχουν ζήσει «στο πετσί τους», οπότε είναι πιο εύκολο να προτείνουν λύσεις. Θεωρώ ότι ο άνθρωπος που γνωρίζει από πολιτική κλπ. θα τους ψηφίσει, σε σχέση με τον απλό λαό που απλά θα δει ότι είναι ένας Αλβανός, ένας Ρουμάνος, ένας οτιδήποτε, δεν θα τον ψηφίζει λόγω καταγωγής. Αλλά ο άνθρωπος που γνωρίζει τα προβλήματα των μεταναστών κλπ. θα τους ψηφίσει.

Πριν κάμποσα χρόνια δεν μπορούσες καλά-καλά να ψηφίσεις, τώρα τουλάχιστον αν πάρεις την ελληνική υπηκοότητα ακόμα και με αλβανική ιθαγένεια μπορείς να ψηφίσεις, οπότε είναι μεγάλη εξέλιξη, μεγάλο βήμα.

Εγώ το βλέπω ότι η ιθαγένεια είναι αυτό που έχεις πάντα, το κουβαλάς μαζί σου ότι και να γίνει. Υπηκοότητες μπορείς να έχεις πολλές, ιθαγένεια θεωρώ ότι έχεις μία.

Μπορεί να το έχω διαβάσει στο διαδίκτυο, μπορεί να μου το έχουν πει στο σχολείο, μπορεί να μου το έχουν πει και στο σπίτι, δεν θυμάμαι να πω την αλήθεια. Μάλλον θα το έχω διαβάσει στο διαδίκτυο.

P. M., Ελμπασάν

Το όνομά μου είναι Ρετζίνα Μπλούση. Γεννήθηκα το 1991 στην Αλβανία, στο Ελμπασάν συγκεκριμένα, και όταν ήμουν 6 ετών, το 1997 δηλαδή, μεταναστεύσαμε με τους γονείς μου στην Ελλάδα και εγκατασταθήκαμε στην Αθήνα, στον Πειραιά συγκεκριμένα.

Ανήκω κι εγώ στην ομάδα των παιδιών που μετακινήθηκαν παράνομα, το ταξίδι μας ήταν οδοιπορικό, από τα ελληνοαλβανικά βουνά. Έχω κάποιες αμυδρές αναμνήσεις, ίσως βέβαια το μυαλό μου έχει «παίξει κάποια παιχνίδια» προκειμένου να επιβιώσω με κάποιον τρόπο, γιατί δεν είναι μια ευχάριστη εμπειρία για ένα δχχρονο παιδάκι, και σίγουρα μπορεί να σου δημιουργήσει κάποιες τραυματικές καταστάσεις. Έχω αμυδρές μνήμες από τα βουνά, καθώς τα διασχίζαμε. Ήμουν εγώ και η μητέρα μου, ο πατέρας μου είχε εγκατασταθεί περίπου έναν χρόνο νωρίτερα στην Αθήνα. Οπότε, ουσιαστικά, ταξιδεύαμε εγώ και η μητέρα μου μόνες μας, μαζί με μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι έκανα το ίδιο ταξίδι με εμάς. Η αδερφή μου επειδή ήταν πολύ μωρό, μόλις είχε γεννηθεί και δεν μπορούσε να ταξιδέψει την είχαμε αφήσει στους παππούδες για να την προσέχουν, μέχρι να είναι οι γονείς μου σε θέση να τη φέρουν στην Ελλάδα.

Εγώ δεν έχω βαπτιστεί, ούτε έχω αλλάξει ποτέ το όνομά μου, απλά το «Τζίνα» είναι χαϊδευτικό του «Ρετζίνα», έτσι με φώναζαν οι γονείς μου από μικρή. Πολλές φορές προσπάθησαν να πείσουν τον πατέρα μου να με βαπτίσει, ειδικά κάποιοι εργοδότες του με τους οποίους μπορεί να είχε καλές σχέσεις. Έλεγαν πολλές φορές «έλα, να βαπτίσουμε τα παιδάκια σου, να τα κάνουμε χριστιανάκια» κλπ., απλά για κάποιον λόγο ο πατέρας μου ήταν απόλυτος ως προς την αλλαγή ονόματος, δεν ήθελε να μπούμε σε αυτή τη διαδικασία. Δεν ξέρω τους λόγους, δεν μου εξήγησε ποτέ, απλά τον έβλεπα ότι ήταν πολύ κατηγορηματικός και ρητός στο κομμάτι της διατήρησης του ονόματός μας, μάλλον τα είχε κάπως συνδέσει και ο ίδιος με τις ρίζες μας, αν και δεν είναι απόλυτα αλβανικά τα ονόματα, αλλά ήταν μια δική του επιλογή.

Στο σπίτι η μάνα και ο πατέρας μου μιλάνε αλβανικά, και η απάντηση έρχεται στα ελληνικά. Αν και δεν σου κρύβω ότι τον τελευταίο χρόνο κάνω κι εγώ μια προσπάθεια να μιλάω λίγο περισσότερο στα αλβανικά. Δεν είναι άπταιστα τα αλβανικά μου σε καμία περίπτωση, είμαι σε θέση να καταλάβω όποια κουβέντα γίνεται, όποιου επιπέδου, απλά δυσκολεύομαι πολλές φορές στην παραγωγή λόγου, κομπιάζω. Ακόμα και στα αγγλικά, που τα μαθαίνουμε τόσα χρόνια, όταν είναι να μιλήσουμε με κάποιον native speaker θα κομπιάσουμε λιγάκι μέχρι να βρούμε τις σωστές λέξεις. Ε σε αυτό το επίπεδο είναι λογικά τα αλβανικά μου, που μπορώ να επεξεργαστώ όλες τις λέξεις, απλά δυσκολεύομαι να παράγω.

Ξεκινώντας από το Δημοτικό, είχαμε Αλβανάκια στο σχολείο, με κάποια από αυτά κάναμε παρέα, αλλά νομίζω -αν θυμάμαι καλά- οι περισσότερες συναναστροφές μου ήταν με κάποια Ελληνάκια. Πράγμα το οποίο συνεχίστηκε -αν θυμάμαι καλά- και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, αλλά αυτό έγινε εκ των πραγμάτων έτσι, γιατί θυμάμαι στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, που πήγαινα στο Μοσχάτο σε ένα σχολείο, δεν θυμάμαι να έχουμε πολλούς μαθητές αλβανικής καταγωγής. Θυμάμαι ότι είχαμε 3-4 αγοράκια, με τα οποία δεν ταιριάζαμε ως προσωπικότητες και δεν μπορούσα να κάνω μαζί τους παρέα.

Οι πιο παλιοί μου φίλοι, αυτοί που γνωρίζω πιο πολλά χρόνια, είναι ελληνικής καταγωγής. Τα τελευταία χρόνια που έχω αρχίσει να συναναστρέφομαι με περισσότερα παιδιά αλβανικής καταγωγής, η αλήθεια είναι ότι νιώθω πάρα πολύ άνετα, νιώθω ότι η συναναστροφή με αυτά τα παιδιά μου ενδυναμώνει κι εμένα κάποια πράγματα. Δηλαδή, με κάνει με κάποιον τρόπο να νιώθω πιο κοντά στις ρίζες μου, όχι μόνο όταν είμαι με αυτά τα παιδιά, ακόμα και όταν είμαι με άλλες παρέες, άσχετες, που δεν έχουν αλβανικές καταβολές. Αλλά το γεγονός ότι συναναστρέφομαι με περισσότερους ανθρώπους αλβανικής καταγωγής τα τελευταία χρόνια με έχει ενδυναμώσει γενικότερα. Ίσως, δηλαδή, όποιο κομμάτι μου ένιωθε μειονεκτικά πριν από κάποια χρόνια, σαν να έχει εξαφανιστεί, και σαν να έχει μετουσιωθεί σε κάτι άλλο, σε κάτι που μου αρέσει, σε κάτι που θέλω να προβάλλω. Δεν ξέρω αν βγάζει νόημα όλο αυτό που λέω. Η επαφή με αυτούς τους ανθρώπους νιώθω ότι μου ενδυναμώνει τα κομμάτια της ταυτότητάς μου για τα οποία μπορεί πριν από κάποια χρόνια να ένιωθα ότι ήμουν σε μειονεκτική θέση -δεν ένιωθα ντροπή, δεν μιλάμε για τέτοια πράγματα. Όλο αυτό το έχω πάρει και το έχω δουλέψει και ερχόμενη σε επαφή με άλλα άτομα που έχουν αυτά τα στοιχεία, νιώθω μεγαλύτερη άνεση να τα προβάλλω και να τα μοιραστώ και με άλλο κόσμο.

Σαν παιδάκι στο σχολείο, θυμάμαι ότι συμμετείχα και στις παρελάσεις, ήμουν και σημαιοφόρος στο Γυμνάσιο, και σε ποιήματα και παραστάσεις στις σχολικές γιορτές, συμμετείχα σε όλες αυτές τις δράσεις. Δεν ένιωσα ποτέ κάποια ταύτιση, και δεν ξέρω αν θα είχα νιώσει ταύτιση σε αντίστοιχες αλβανικές «φιέστες». Συμμετείχα ενδεχομένως περισσότερο για το κομμάτι το ενταξιακό, για να νιώσω ότι ανήκω κάπου, εφόσον το κάνει η παρέα μου να το κάνω κι εγώ, για να είμαι με την παρέα μου, παρά γιατί ένιωθα εσωτερική υπερηφάνεια ή κάτι από όλα αυτά. Αλλά επαναλαμβάνω, νομίζω ότι και σε αντίστοιχες αλβανικές φιέστες δεν νομίζω ότι θα ένιωθα κάτι, κάποια υπερηφάνεια. Βέβαια δεν ξέρω, γιατί δεν μεγάλωσα στην Αλβανία, στην Ελλάδα μεγάλωσα, θυμάμαι ότι συμμετείχα στις γιορτές απλά δεν θυμάμαι να νιώθω ποτέ κάποια συγκίνηση ή κάτι να με αγγίζει πιο βαθιά από ότι θα έπρεπε.

Έχω να πάω στην Αλβανία από το 2009. Τότε είχα μια αρκετά δυσάρεστη εμπειρία, γιατί μόλις είχα ενηλικιωθεί, αντιμετώπιζα κάποια θέματα με την άδειά μου... Τέλος πάντων, ήταν μια δυσάρεστη κατάσταση και έκτοτε, για κάποιον λόγο, δεν ξέρω, ίσως άλλη μια τραυματική εμπειρία μέσα στις τόσες της μετανάστευσης, από τότε δεν έχω πάει, το αποφεύγω. Μου έχει μείνει εκείνη η πίκρα της τελευταίας φοράς, εκείνη η δύσκολη κατάσταση που είχα εμπλακεί, και από τότε δεν νιώθω άνετα να πάω. Δεν νιώθω άνετα, θα ήθελα βέβαια, γιατί έχουν περάσει πάρα πολλά χρόνια και έχω συγγενείς εκεί, η γιαγιά μου μένει, η γιαγιάδες μου ζουν και οι δύο και μένουν ακόμα στην Αλβανία. Δεν είναι μόνο η δυσάρεστη εμπειρία που είχα, είναι και το γεγονός ότι συνήθως, και λόγω σπουδών και λόγω δουλειάς, η στάνταρ περίοδος που θα γυρίσεις στον τόπο σου είναι το καλοκαίρι. Αλλά επειδή το καλοκαίρι συνήθως προκύπτουν κι άλλα πράγματα, εννοώ εντός Ελλάδας, με φίλους, με παρέες, να πας σε κάποιο ελληνικό νησί, να κάνει κάμπινγκ κλπ., δυστυχώς αφήνω πάντα σε δεύτερη μοίρα την Αλβανία, με αποτέλεσμα να έχουν περάσει τόσα χρόνια και να μην έχω επισκεφθεί τη χώρα μου. Αυτό νομίζω ότι έχει να κάνει και με το γεγονός ότι ακόμα και όταν ήμασταν παιδάκια δεν πηγαίναμε πολύ συχνά στην Αλβανία, δεν πηγαίναμε κάθε καλοκαίρι ή κάθε Χριστούγεννα-Πάσχα-καλοκαίρι. Δεν ήμασταν από αυτές τις οικογένειες ούτως ή άλλως, επειδή οι γονείς μου ήταν πολύ απορροφημένοι με το θέμα της δουλειάς.

Ήταν μια περίεργη κατάσταση, από την άποψη ότι μας φιλοξενούσαν όποτε πηγαίναμε στην Αλβανία, δεν είχαμε κάποιον δικό μας χώρο και μέναμε στο σπίτι της γιαγιάς

μου. Μέσα στο σπίτι αυτό έμεναν και άλλοι άνθρωποι, έμενε ο θεός μου με τη σύζυγό του και τα παιδιά τους, ήταν μια γενικά δύσκολη συνθήκη για 'μένα. Δηλαδή αυτό το οικογενειακό πράγμα δεν μου επέτρεπε να χαρώ όλο το υπόλοιπο. Με το που περνούσα τα σύνορα ένιωθα βέβαια ότι μου είχε λείψει, να κάνω το ταξίδι, να βρω τους ανθρώπους, να περάσω λίγο χρόνο εδώ, απλά μετά το οικογενειακό περιέπλεκε τα πράγματα.

Νομίζω ότι έχω πάρα πολλά στοιχεία και της μίας και της άλλης ταυτότητας, δηλαδή αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να σου πω ότι είμαι το ένα ή το άλλο. Είμαι κάτι ενδιάμεσο, ενδεχομένως, ή είμαι και τα δύο ταυτόχρονα. Δεν μπορώ να το διαχωρίσω, δεν ξέρω, ίσως είναι κάτι καινούριο, ίσως είναι αυτό που λέμε τόσο καιρό, ότι είμαστε λίγο «υβρίδια». Ναί μεν έχουμε αυτές τις καταβολές και αυτό το υπόβαθρο, και εγώ που γεννήθηκα και έζησα κάποια χρόνια στην Αλβανία και στη συνέχεια εδώ, και τα παιδάκια που ενδεχομένως δεν έχουν ζήσει καθόλου στην Αλβανία αλλά «κουβαλάνε» την Αλβανία από διηγήσεις και αφηγήσεις των γονιών τους. Νομίζω πως έχουμε χτίσει κάτι που είναι ενδιάμεσο και περιλαμβάνει κομμάτια τόσο από το ένα όσο και από το άλλο.

Ανάλογα με το πλαίσιο της συζήτησης. Ο πατέρας μου ακόμα ενοχλείται που δεν μιλάμε αλβανικά τόσο καλά όσο θα έπρεπε, ή όσο νομίζει εκείνος ότι θα έπρεπε. Ή ενοχλείται που δεν έχουμε πλήρη αλβανική συνείδηση. Μερικές φορές ενοχλείται από αυτή την κατάσταση. Είναι σαν να μην βλέπει ότι ήρθαμε σε μια χώρα η οποία δεν ενίσχυσε ποτέ κάτι από όλα αυτά. Δηλαδή, εγώ δεν διδάχθηκα ποτέ αλβανικά στο σχολείο, ο μόνος τρόπος ήταν μέσω από το σπίτι, που και εκεί οι γονείς δεν είχαν χρόνο να ασχοληθούν μαζί μας. Οπότε νιώθω ότι όλη αυτή η περίεργη κατάσταση που έχει δομηθεί ανάμεσα στη σχέση με τους γονείς μας έχει να κάνει και με το γεγονός ότι ήμασταν σε μια χώρα που δεν μπορούσε να μας προσφέρει και να μας ενισχύσει αυτό το κομμάτι της ταυτότητάς μας. Με τη μητέρα μου δεν έχουμε τέτοια θέματα, αλλά ο πατέρας μου κάνει πολύ συχνά παράπονα, και για τη γλώσσα, και για το κομμάτι της εθνικής συνείδησης, ότι δεν είναι τόσο έντονο όσο «θα έπρεπε» να είναι. Όχι πάντα, έτσι; Ανάλογα με το πλαίσιο της κάθε συζήτησης.

Α, πάρα πολύ εύκολο, το λέω συνέχεια. Νομίζω ότι κολλάει και με αυτό που έλεγα πριν, ότι ειδικά τα τελευταία χρόνια που συναναστρέφομαι, και πριν δεν είχα κανένα θέμα, εννοείται ότι έλεγα πως είμαι αλβανικής καταγωγής, αλλά πλέον θα το ξεστομίσω πολύ πιο άνετα, χωρίς να αναμασάω τα λόγια μου, χωρίς να στραβοκαταπίνω, χωρίς να κοκκινίζω από αμηχανία.

Ναι, πήρα την ιθαγένεια το 2017, μετά από 5 χρόνια αναμονής περίπου. Ένωσα τεράστια ανακούφιση. Ανακούφιση, επειδή δεν θα ήταν πια απαραίτητο να πηγαίνω κάθε χρόνο να κάνω ένα σωρό διαδικασίες και να εμπλέκομαι σε ένα σωρό γραφειοκρατικά πράγματα προκειμένου να βγάλω μια άδεια διαμονής. Ήταν πάρα πολύ ανακουφιστικό και ένιωσα χαρά επειδή θα ψήφιζα για πρώτη φορά στη ζωή μου. Στα 28 μου χρόνια ψήφισα για πρώτη φορά στη ζωή μου, μέχρι τότε δεν είχα ψηφίσει ποτέ, ούτε στη χώρα καταγωγής μου, στη χώρα προέλευσης, ούτε στη χώρα φιλοξενίας. Δηλαδή, ήταν λίγο πριν από τα 30 η πρώτη μου ψήφος.

Τη λέω χώρα «φιλοξενίας» απλά επειδή είπα την άλλη χώρα «προέλευσης». Δεν το είπα επειδή νιώθω ότι φιλοξενούμαι εδώ, αλλά το είπα επειδή έτσι ξεκίνησε η ιστορία μας σε αυτή τη χώρα.

Θα φανταζόμουν τον εαυτό μου στην Αλβανία για διακοπές. Μπορεί να έχω χρόνια να επισκεφθώ τον τόπο, αλλά ενημερώνομαι όσο μπορώ, διαβάζω, προσπαθώ να καταλαβαίνω τι συμβαίνει εκεί. Και, εντάξει, η κατάσταση δεν μου φαίνεται ιδιαίτερα ελπιδοφόρα. Δηλαδή, διαβάζω και ξαναδιαβάζω ότι όλο και περισσότεροι νέοι, τελειώνοντας τις σπουδές τους, φεύγουν, ακριβώς επειδή η χώρα δεν έχει δυνατότητα να δώσει ευκαιρίες αυτή τη στιγμή σε αυτούς τους νέους ανθρώπους, οπότε όλο και περισσότεροι φεύγουν από τον τόπο. Δεν νομίζω ότι θα ήταν μια σοφή επιλογή για μένα να γυρίσω στην Αλβανία, εκτός και αν έβρισκα μια «φοβερή φοβερή φοβερή» ευκαιρία να εργαστώ σε μια θέση στην οποία θα δυσκολευόμουν να πω όχι, και με ένα εισόδημα στο οποίο θα δυσκολευόμουν να πω όχι. Ενδεχομένως τότε να το σκεφτόμουν, και μάλιστα να πήγαινα δοκιμαστικά για κάποιο διάστημα, να δω πως θα πάει, αλλά όχι, δεν είναι καθόλου στη σκέψη μου το ενδεχόμενο της επιστροφής στην Αλβανία.

Αυτό που περιγράφεις τώρα είναι ένα πολύ μεμονωμένο περιστατικό, νομίζω ότι θα έχουμε φτάσει σε αυτή την κατάσταση της απόλυτης και πλήρους ένταξης σε αρκετά χρόνια από τώρα. Αυτό που θέτεις είναι ένα φωτεινό παράδειγμα, και ευτυχώς που υπάρχουν αυτές οι δυνατότητες, έστω και μεμονωμένα, ώστε να χτιστεί και αυτή η ανεκτικότητα που χρειάζεται, και να γίνει εφικτό στο μέλλον να υπάρχουν όλο και περισσότεροι υποψήφιοι, και να μην δημιουργεί πλέον αίσθηση ο χαρακτηρισμός κάποιου ως «Αλβανός» ή «Αλβανή». Πιστεύω ότι ακόμα δεν έχουμε φτάσει σε αυτό το σημείο. Μια ματιά να ρίξεις στα social media, σε οποιοδήποτε άρθρο κάθε αναφορά για άτομο αλβανικής καταγωγής, γίνεται από

κάτω το «συμπούρμπουλο». Δηλαδή υπάρχει ακόμα έντονος ρατσισμός προς τους ανθρώπους αλβανικής καταγωγής, αλλά πιστεύω πως είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι υπάρχει μια μεγάλη μερίδα ανθρώπων που μας λογαριάζει για «δικούς της». Βέβαια και αυτό δεν είναι πανάκεια, γιατί το χρησιμοποιούν άνθρωποι που εξακολουθούν να είναι ρατσιστές αλλά με άλλες, ενδεχομένως, μεταναστευτικές κοινότητες, και χρησιμοποιούν το δικό μας ενταξιακό θέμα ως επιχείρημα στο ότι η Ελλάδα «εννοείται ότι είναι φιλόξενη» και «εννοείται ότι αγαπά τους μετανάστες και τους φιλοξενεί», «να, ορίστε, οι Αλβανοί έχουν τα μαγαζιά τους, έχουν τις περιουσίες τους, έχουν τα παιδιά τους στα πανεπιστήμια, ενώ ας πούμε οι Πακιστανοί ή οι Αιγύπτιοι δεν μπορούν να ενταχθούν στη δική μας κοινότητα και κοινωνία, επομένως αυτοί έχουν το πρόβλημα». Δηλαδή, μερικές φορές, χρησιμεύει ως επιχείρημα από κάποιους για να βγάλουν τον ρατσισμό τους απέναντι σε άλλες μειονότητες, που ούτε αυτό μ' αρέσει να το ακούω, και έχει τύχει να το ακούσω πάρα πολλές φορές.

Νομίζω ότι έχει ήδη γίνει κάποια λεκτική ρατσιστική επίθεση προς τον συγκεκριμένο άτομο, από κάποιον άλλο πολιτικό που αυτή τη στιγμή μου διαφεύγει. Σίγουρα, όπως σου ανέφερα και πριν, δεν είναι ότι έχει εξαφανιστεί από τη μια μέρα στην άλλη ο ρατσισμός στην Ελλάδα, πιστεύω ότι είναι κάτι βαθιά ριζωμένο, και είναι κάτι που έχει ενισχυθεί τις τελευταίες δεκαετίες με την ύπαρξη ακροδεξιών κομμάτων στην Ελληνική Βουλή, γιατί έτσι δόθηκε ακόμα μεγαλύτερο πάτημα σε όλα αυτά τα ακροδεξιά και ρατσιστικά στοιχεία να «βγουν από τις τρύπες τους» και να είναι πολύ πιο άνετοι να μιλούν με τέτοιο τρόπο σε άτομα διαφορετικής καταγωγής. Σίγουρα ο δρόμος αυτός δεν είναι εύκολος, δεν είναι «στρωμένος με ροδοπέταλα», ο δρόμος που επέλεξε ο Αντιλιάν, από την άλλη όμως, για εμάς που είμαστε μέλη αυτής της κοινότητας και νιώθουμε ότι θα μας εκπροσωπήσει, το βλέπουμε ως κάτι ελπιδοφόρο, εγώ τουλάχιστον.

Πρέπει να καταλάβουμε ότι όλο αυτό θα μας βοηθήσει. Το ανέφερα και πριν, μακάρι να ανοίξει τον δρόμο και σε άλλα άτομα μεταναστευτικής καταγωγής να πολιτευτούν για να διεκδικούν πράγματα για τις κοινότητές τους, γιατί το χρειαζόμαστε. Δεν ζούμε σε μια χώρα που όλα είναι «μαγικά φτιαγμένα», που όλα είναι «όνειρο». Ζούμε σε μια χώρα που για το οτιδήποτε πρέπει να «φτύσεις αίμα».

Σ. Α.

Συμεών ή Σαϊμίρ που είναι το όνομά μου, Λαμαί το επίθετο. Γεννήθηκα στην Αλβανία και ήρθα στην Ελλάδα όταν ήμουν 11 χρονών. Έχω μνήμες από τη μετακίνηση. Είχα έρθει σε ηλικία 8 ετών αρχικά, εγώ με τον πατέρα μου. Από 5μελής οικογένεια, δηλαδή οι γονείς και 3 παιδιά, είχα έρθει εγώ με τον πατέρα μου, αλλά επειδή εκείνος δούλευε πολύ δεν μπορούσε να με προσέχει, γιατί ήμουν και λίγο άτακτος, οπότε πήρε την απόφαση να επιστέψουμε. Είχαμε έρθει Ελλάδα για ένα καλοκαίρι, με προοπτική να κάτσουμε, αλλά για τους λόγους που ανέφερα δεν «έκατσε» αυτό το σχέδιο, και επανήλθαμε σε μια προσπάθεια μετάβασης στη χώρα το 2000-2001, που εγώ ήμουν 11 ετών, η αδερφή μου 13 και ο αδερφός μου 9. Είχαμε κάνει μια προσπάθεια να περάσουμε κανονικά από τα σύνορα, από Κακαβιά, όπως περνάνε όλοι οι άνθρωποι, νομότυπα. Αυτή η προσπάθεια δεν έφερε καρπούς γιατί μας έκοψαν, και το ίδιο βράδυ ο πατέρας μου είχε “Plan B”, και εφόσον δεν περάσαμε, κάτσαμε μια νύχτα στο Αργυρόκαστρο και την επόμενη «πήραμε τα βουνά», και φτάσαμε στον προορισμό που ήταν η Κέρκυρα -εκεί είχε πρωτοπάει ο πατέρας μου και είχε εγκατασταθεί, ουσιαστικά- μετά από 3 ημέρες.

Δεν έχω βαπτιστεί. Στο σπίτι μιλάμε, μιλούσαμε δηλαδή γιατί από τα 18 δεν μένω με τους γονείς μου, αλλά μιλούσαμε ελληνοαλβανικά. Και τις δύο γλώσσες, δηλαδή. Και αυτό που θεώρησα εντυπωσιακό, όταν συνειδητοποίησα ότι συνέβαινε, είναι ότι τα παιδιά μιλούσαμε στα ελληνικά, απευθυνόμασταν στα ελληνικά, και οι απαντήσεις που παίρναμε ήταν στα αλβανικά. Ουσιαστικά, ο καθένας επέλεγε τη γλώσσα που μπορούσε να εκφραστεί καλύτερα. Αλλά παρόλα αυτά υπήρχε συνεννόηση, γιατί και οι δύο πλευρές -και οι γονείς και τα παιδιά- ήξεραν και τις δύο γλώσσες. Εγώ νιώθω πιο άνετα να απαντάω στα ελληνικά.

Όταν ήμουν μικρός, στην περιοχή που ήμουν στη Νότια Κέρκυρα -Λευκίνη ονομάζεται- υπήρχε, νομίζω, στο σχολείο μου άλλο ένα παιδί μόνο από την Αλβανία, δεν υπήρχαν πάρα πολλά, στην ηλικία μου τουλάχιστον. Και δεν υπήρχε κάποια ιδιαίτερη αίσθηση, αν αισθανόμουν οικειότητα με αυτόν ή κάτι, απλά δεν έτυχε να κάνουμε παρέα με αυτό τον τύπο. Έκανα παρέα με αυτό που λέμε «τα παιδιά της γειτονιάς», γιατί ακόμα, εκείνη την εποχή, τουλάχιστον στο νησί, ίσχυαν τα ραντεβού «πάμε στην πλατεία» ή πήγαινες στην πλατεία χωρίς καν να ειπωθεί, και ήξερες ότι θα υπάρχουν εκεί άνθρωποι να παίζεις. Οπότε, δεν θα πω ότι επέλεγες ακριβώς τις παρέες σου, αλλά με την ύπαρξη σου στον χώρο υπήρχε η κοινωνικοποίηση. Και σε αυτή την κοινωνικοποίηση θεωρώ πως με βοήθησε πολύ, προσωπικά, το ποδόσφαιρο, γιατί ήμουν καλός, τουλάχιστον ένας από τους καλούς της

γειτονιάς και αυτό έπαιξε ρόλο στο να με καλούν ολοένα και συχνότερα σε παρέες. Και έπαιξε και ρόλο στο να μάθω τη γλώσσα πάρα πολύ εύκολα. Άρα θα πω, εν κατακλείδι, σε σχέση με τις παρέες αν ήταν ελληνικές ή αλβανικές ότι δεν υπήρχε η επιλογή γιατί δεν ήταν τόσα πολλά τα παιδιά από την Αλβανία. Αλλά και όταν πήγα στο Γυμνάσιο και στο πανεπιστήμιο και γνώρισα περισσότερους, είχα πάντα μεικτές παρέες, δεν είχα ποτέ μόνο Έλληνες ή μόνο Αλβανούς. Αλλά επιμένω σε αυτό που ήταν κοινή συνιστώσα, ότι δεν ήταν ζήτημα επιλογής, δεν είχα το κριτήριο ότι «αυτός είναι Έλληνας» ή «αυτός είναι Αλβανός».

Έχουν περάσει πολλά χρόνια, και υπάρχουν διάφορες στιγμές-στάδια ζωής, κάποτε που έχεις περισσότερη συνειδητοποίηση ή κάποτε που είσαι λιγότερο συνειδητοποιημένος, ως έφηβος ας πούμε, οπότε δεν μπορώ να δώσω μια απάντηση, θα προσπαθήσω να ανακαλέσω στιγμές σε διάφορες περιόδους της ζωής μου, ξεκινώντας χρονολογικά. Όταν έφηβος μου έβγαζε αμηχανία, γιατί γνωρίζουμε πώς έχει νοηματοδοτηθεί η γιορτή αυτή και πώς έχει αναπτυχθεί η «ελληνική περηφάνια» μέσα από τέτοιες εκδηλώσεις -εθνικών, όχι εθνικιστικών, δεν το λέω με αρνητικό τρόπο, εθνικού περιεχομένου και χρώματος- και κάπως έτσι έβγαινε αυτή η αμηχανία που λέω, όταν αναρωτιόσουν αν είσαι κομμάτι αυτού ή όχι. Όταν εσύ ξέρεις ότι η δική σου καταγωγή είναι διαφορετική, οπότε είναι σαν να έρχεσαι κάπως βίαια, λόγω μιας γιορτής, αντιμέτωπος με διάφορα αόρατα εμπόδια, που είτε τα έβαζες από μόνος σου είτε τα έβαζε το «πλαίσιο» -η κοινωνία να το πω;- αλλά πρόκυπταν στην πραγματικότητα. Αυτή είναι μια πρώτη εκτίμηση του συναισθήματος που μπορώ να ανακαλέσω όταν ήμουν έφηβος, μια αμηχανία και μια ανασφάλεια, για το αν εσύ είσαι κομμάτι αυτού του πράγματος. Και αυτή η απάντηση αφορά την ηλικία 12 έως 18, γιατί ερχόμενος στην Αθήνα, άρα μεγαλώνοντας και γινόμενος ακόμα περισσότερο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, είχα έρθει αντιμέτωπος με ένα από αυτά τα συνθήματα στην Αθήνα. Είχα πάει να δω την παρέλαση της 25ης Μαρτίου, και είχα ακούσει το «τους βλέπετε αυτούς, τους λένε Αλβανούς» και τα σχετικά. Εκεί, ας πούμε, είχα αισθανθεί ένα πολύ αρνητικό συναίσθημα -μιλάμε για την ηλικία 18-19. Μετά το πανεπιστήμιο, η εξοικείωση με τα ιστορικά γεγονότα και η γνωριμία μου με άλλους ανθρώπους κλπ., με έκανε να εξοικειωθώ λίγο παραπάνω με τη συγκεκριμένη γιορτή και παρόμοιες γιορτές. Για το τι σημαίνουν, ότι υπάρχει μεν μια κυρίαρχη αντίληψη για το πώς μεταφράζεται το περιεχόμενό τους, αλλά επειδή πια είχα μάθει και άλλες εναλλακτικές για το τι σημαίνουν τέτοιες γιορτές αισθανόμουν πιο άνετος. Άρα, έτσι υπήρχε μια μετάβαση του συναισθήματος με τον χρόνο,

από τότε που ήμουν μικρός με τις ανασφάλειες και τις αμηχανίες, με το σοκ όταν είχα έρθει στην Αθήνα το 2007, που είχε προηγηθεί το 2004 αν θυμάσαι με την κατάκτηση του Euro και τι είχε συμβεί με τους Αλβανούς, και ήταν ένα κακό συναίσθημα, και μετά η εξοικείωση-γνώση, όπου νέα ερεθίσματα, νέα άτομα στη ζωή και η Τριτοβάθμια εκπαίδευση με βοήθησαν να εξοικειωθώ περεταίρω, με την καλή έννοια. Από την αμηχανία στο αρνητικό, και από το αρνητικός το θετικό.

Νομίζω, σε σχέση με το όνομά μου που το έχω αλλάξει, είναι μια ερώτηση που δεν έχω απαντήσει στον εαυτό μου, νομίζω ότι απλά έτυχε. Αλλά δεν θέλω να τα αποδίδω όλα στην τύχη, και όσο το σκέφτομαι βοηθάει η ομάδα που κάνουμε αυτές τις συζητήσεις γιατί επανήλθαν πράγματα που είχα αφήσει πίσω μου. Νομίζω ότι αισθάνθηκα πιο οικεία με ένα όνομα με το οποίο δεν αισθανόμουν οικείος, σίγουρα έπαιξε ρόλο και το πλαίσιο, για να μην πω μόνο η τυχειότητα. Δεν είχα όμως ποτέ τη συνειδητοποίηση ότι θα το αλλάξω για κάποιον λόγο, δεν ήταν συνειδητοποιημένο σχέδιο, ήταν κάτι το οποίο συνέβη, και άπαξ και συνέβη και αισθάνθηκα εγώ καλύτερα, τότε ως έφηβος, διατηρήθηκε. Υπάρχει και ένα στόρυ πίσω από το όνομα, εγώ έμοιαζα με έναν ποδοσφαιριστή που ονομάζεται Συμεών Νιντζάκης(;) και παίζαμε και στην ίδια θέση, και είχα και την μπλούζα του και κάπως καθιερώθηκε, και έκτοτε έλεγα «ονομάζομαι Σαϊμίρ και οι φίλοι μου με φωνάζουν Συμεών». Αυτό που άλλαξε μετά την αλλαγή του ονόματος ήταν η έλλειψη περεταίρω ερωτημάτων, γιατί όταν λες ονομάζομαι με ένα ξένο όνομα, ξέρεις πώς θα ακούσεις κι άλλη ερώτηση: «και από πού είσαι;», «και πώς κατέληξες εδώ;» και «α, δεν σου φαίνεται». Άρα το όνομα συνεπαγόταν μια δέσμη περεταίρω ερωτήσεων, κάτι το οποίο με έφερνε σε περισσότερη αμηχανία, ή βαριόμουν, ή δεν ήθελα, ή οτιδήποτε. Σε κάθε περίπτωση ήξερα ότι δεν είναι ακριβώς καλοπροαίρετες αυτές οι περεταίρω «ανακρίσεις». Συνεπώς, δεν έγινε κάτι καλύτερο, αλλά ελλείψει των επόμενων ερωτήσεων από μόνο του έλεγε ότι είναι καλύτερο. Μόνο αυτό άλλαξε ουσιαστικά, η αποφυγή των «ανακρίσεων». Και ακόμα περισσότερο όταν ξέρεις ότι ο κόσμος έχει προκαταλήψεις και στερεότυπα σε σχέση με τους ξένους, εσύ ουσιαστικά κατάφερνες να υπερβείς τα δικά τους στερεότυπα, κρυβόμενος βέβαια -τα λέω τώρα αυτά έχοντας την ύστερη γνώση- ένα κομμάτι της ταυτότητάς σου, στον βαθμό που το όνομα είναι ένα κομμάτι της ταυτότητάς σου.

Στην Αλβανία πηγαίνω σε κηδείες και γάμους, σε κοινωνικές υποχρεώσεις. Τελευταία φορά πήγα το 2019 πριν πάω φαντάρος για να δω τους γονείς μου, που έτυχε να είναι στην

Αλβανία εκείνη την περίοδο. Πριν από αυτό είχα πάει σε μια κηδεία και πριν από αυτό σε δύο γάμους, κυριολεκτικά δηλαδή κοινωνικές υποχρεώσεις.

Θα έλεγα πως τη νιώθω δικό μου μέρος, όχι με ευκολία, αλλά ναι. Είναι σαν να κάνεις μια επιστροφή στον χρόνο, στην παιδική σου ηλικία, γιατί πράγματι έχω μνήμες από όταν ήμουν παιδάκι. Θα έλεγα ότι πηγαίνω σε ένα μέρος της παιδικής μου ηλικίας, στο δωμάτιο μου, και σκέφτομαι και βλέπω ένα άλμπουμ, κάπως έτσι το αισθάνομαι.

Εγώ νιώθω Έλληνας αλβανικής καταγωγής, αν η ερώτηση είναι πώς νιώθω τώρα. Επαναλαμβάνω, θεωρώ ότι είναι χρήσιμο, γιατί η ίδια ερώτηση στον ίδιο άνθρωπο σε κάποια άλλη χρονική στιγμή θα ήταν διαφορετική, ή μπορεί να χρειαζόταν περισσότερος χρόνος για να απαντήσω, να βρω τις λέξεις κλπ. Αλλά επειδή πλέον θεωρώ τον εαυτό μου ώριμο άνθρωπο ως προς την ταυτότητά μου, απαντάω ευθέως και αμέσως.

Οι γονείς μου είναι πολύ χαλαροί άνθρωποι σε τέτοια ζητήματα. Τα ακούνε όλα, βάζοντας, βέβαια, πάντα, διάφορα πράγματα που λένε οι γονείς μόνο και μόνο επειδή είναι γονείς, δεν ξέρω καν αν μπαίνουν σε μια λογική ανάλυση κλπ. Κάτι που έχω στο μυαλό μου και συμβαίνει συχνά-πυκνά, σε σχέση με το τι νιώθω και αν η Αλβανία μου είναι οικεία ή όχι, ένα σαν τσιτάτο ακούγεται από τα χείλη των γονέων μου, ότι «εκεί είναι όμως πάντα ο τόπος σου». Αυτό βέβαια τους οδήγησε και στο να πάρουν και ένα σπίτι πριν από κάποια χρόνια, ίσως με την ελπίδα ότι τα παιδιά τους θα επιστρέψουν, το οποίο σπίτι είναι «φάντασμα», δεν έχει μείνει ποτέ κανείς. Αυτοί ήλπιζαν ότι κάποια στιγμή θα επιστρέψουν, ότι η μεταναστευτική εμπειρία θα ήταν όπως εκείνοι το είχαν στο μυαλό τους, πάμε να κάνουμε κάποιες αποταμιεύσεις και να συνεχίσουμε τη ζωή μας κλπ. Αλλά εκεί σταματάνε οι γονείς μου, λένε αυτά τα τσιτάτα -δεν τα λέω έτσι για να τα χλευάσω, αλλά επειδή και εκείνοι γνωρίζουν ότι αυτό που λένε είναι σχεδόν ανέλπιστο/άνευ περιεχομένου, ότι δεν μας επηρεάζει πια. Μας ξέρουν, τα παιδιά τους, ότι δεν υπάρχει περίπτωση εξ ημών να φαντάζεται τη ζωή του στην Αλβανία. Εγώ δεν θα φανταζόμουν ποτέ τη ζωή μου στην Αλβανία, και αυτό όχι μόνο τώρα αλλά από πάντα. Και δεν έχει να κάνει με το πώς αντιλαμβάνομαι την Αλβανία, αλλά με το πώς αντιλαμβάνομαι τη ζωή. Εμένα δεν μου αρέσουν τα «βήματα πίσω», και ακριβώς επειδή θα το αισθανόμουν σαν «βήμα πίσω» σε σχέση με μια κίνηση στη ζωή μου που θα ήθελα να έχει προοπτική προς τα εμπρός, δεν θα πήγαινα στην Αλβανία για αυτούς τους λόγους. Δεν έχω μπει στη συζήτηση αν η οικονομία είναι καλή, αν θα υπήρχε μια θέση εργασίας που θα άξιζε.

Για το αν θα ερχόμουν στην Ελλάδα να χτίσω τη ζωή μου, θα το απαντήσω σε δύο χρόνια. Είναι κάτι που δεν το έχω απαντήσει ακόμα μέσα μου. Ακόμα και αν φαίνεται σαν βήμα πίσω, έχει περισσότερο σχέση με το πώς αισθάνομαι εγώ στην Αγγλία, γι' αυτό θέλω τα επόμενα δύο χρόνια. Επειδή είναι πολύ λίγο ο χρόνος που είμαι εδώ -αυτή τη στιγμή δύο χρόνια- υπάρχουν πράγματα που μου προκαλούν αισιοδοξία για να συνεχίσω, υπάρχουν όμως και πράγματα τα οποία με κάνουν να πω «δεν ξέρω αν αξίζει να θυσιάσω το κοινωνικό μου είναι, τους φίλους μου, τις παρέες μου, το τσιγάρο και το ποτό που θα πιούμε το βράδυ για να κυνηγάω κάτι το οποίο μπορεί να απέχει παρασάγγας από την πραγματικότητα». Αλλά αν σε δύο χρόνια που θα έχω ολοκληρώσει τις σπουδές, ή θα είμαι κοντά, η απόσταση από το «απέχει παρασάγγας από την πραγματικότητα» είναι μικρότερη, τότε θα το παλέψω εδώ, ειδάλλως δεν θα το κάνω. Αλλά δεν το έχω απαντήσει ακόμα.

Όταν πήρα την ελληνική ιθαγένεια, μέσα μου έφυγε ένα βάρος σε σχέση με τα άγχη που έχουν όλοι οι άνθρωποι μεταναστευτικής καταγωγής και έχει να κάνει με τη γραφειοκρατία, με την αντιμετώπιση του θεσμικού ρατσισμού, ο οποίος εξαλείφθηκε σε μερικά σημεία.

Γιατί ο θεσμικός ρατσισμός είναι και αντίληψη, γιατί και ίσως να είσαι ως προς τον νόμο, αν ο άλλος δεν θέλει να σε εξυπηρετήσει επειδή έχεις ξένο όνομα δεν θα το κάνει, και θα βρει μια δικαιολογία, και η γραφειοκρατία θα μείνει ως τέτοια. Αλλά, παρόλα αυτά, ακόμα και αυτό το οποίο εξαλείφθηκε, και είναι πέρα από την ελληνική κοινωνία είναι ότι μπορείς να ταξιδέψεις. Κάποια στιγμή είχα κάνει αίτηση σε ένα πρόγραμμα για το οποίο έπρεπε να ταξιδέψω στο εξωτερικό, και έμαθα ότι επειδή έχω το αλβανικό διαβατήριο -και αυτή ήταν μια στιγμή πολύ αρνητική, ένα πολύ αρνητικό συναίσθημα- έμαθα τη στιγμή που ήμουν στο αεροδρόμιο και έδωσα το διαβατήριό μου, ότι δεν μπορώ να ταξιδέψω. Και αυτό το εμπόδιο με την ελληνική ταυτότητα δεν υπάρχει, υπό αυτή την έννοια είναι μια απελευθέρωση, μια διεύρυνση της ελευθερίας σου, το τι μπορείς να κάνεις και τι όχι. Το ότι ήρθα στην Αγγλία π.χ. και μπορούσα να κάνω τα χαρτιά μου ίσως να μην ήταν το ίδιο εύκολο αν είχα το αλβανικό διαβατήριο. Αισθάνθηκα μια ανακούφιση, και νομίζω το ίδιο αισθάνθηκαν όλοι οι άνθρωποι που ήταν στην ίδια κατηγορία με εμένα.

Για μένα, όπως το βλέπω και όπως το έχω βιώσει -και όχι μόνο όπως το έχω βιώσει- θεωρώ ότι κατά συντριπτική πλειοψηφία, γιατί πάντα υπάρχει η εξαίρεση και το διαφορετικό, η ελληνική κοινωνία βλέπει ως οργανικό κομμάτι τα παιδιά της δεύτερης γενιάς, τα παιδιά

αλβανικής καταγωγής που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα. Ακόμα και αν έχει ανασφάλειες, στο τέλος που κάνουμε απολογισμό και αναστοχασμό κατά μόνας, στο κρεβάτι μας το βράδυ, αν κάτι αντίστοιχο έκανε η ελληνική κοινωνία, το βράδυ πριν κοιμηθεί ξέρει ότι αυτά τα παιδιά είναι οργανικό κομμάτι της. Κατά τη διάρκεια της ημέρας μπορεί κάτι άλλο να πει ή κάτι άλλο να κάνει, αυτό είναι πιο εφήμερο και μεμονωμένο, περιπτωσιολογία. Γιατί πλέον μιλάμε για ένα πολύ μεγάλο κομμάτι, οι αλβανικής καταγωγής άνθρωποι και συμπολίτες τους βλέπεις παντού, δεν μπορείς πια να κλείσεις τα μάτια. Και όταν λέω παντού, εννοώ τη show-biz, βλέπεις τραγουδιστές, τέχνη, σεφ, master chef και next top model κλπ., παντού υπάρχει ένας άνθρωπος που συγκροτεί το παζλ των συμμετεχόντων και έχει αλβανική καταγωγή. Ακόμα και σαν στατιστικό δείγμα να το δούμε, όχι επιστημονικά, το ότι βρίσκεται πάντα ένας άνθρωπος αλβανικής καταγωγής είναι ένα δείγμα αυτού που λέω, ότι το αντιμετωπίζεις πια ως οργανικό κομμάτι της ίδιας της κοινωνίας. Και ίσως σε αυτό έχει βοηθήσει το ίδιο το lifestyle, δεν το λέω απαξιωτικά αλλά ως ιδεολογικός μηχανισμός, και έχει βοηθήσει στο να συγκροτήσει αυτή την εικόνα αφενός. Και αφετέρου, όσον αφορά τα αρσενικά -θα εξηγήσω τι εννοώ- στον στρατό π.χ. Αν κάνουμε μια αυθαίρετη υπόθεση εργασίας. Έστω ότι οι άνθρωποι που εκφράζονται συντηρητικά οι περισσότεροι είναι άνδρες. Το ότι στον στρατό είσαι με ανθρώπους που έχουν διαφορετικό όνομα, και το ως βίωμα, και το πώς σε αντιμετωπίζει ο στρατός, και εσένα που έχεις ξένο όνομα σου δίνει τέτοια χαρακτηριστικά, σε εξισώνει με τον άλλο, και εσένα που είσαι Έλληνας, και εσένα που είσαι Αλβανός, που σου δίνει να καταλάβεις ότι ο πιο σκληρός, ενδεχομένως, θεσμός του κράτους που είναι ο στρατός, ή ένας από τους πιο σκληρούς, που έχει να κάνει με βία και με προστασία του έθνους, σου δίνει να καταλάβεις ότι δεν έχετε καμία διαφορά. Και το αναφέρω αυτό επειδή, παρόλο που ήμουν μεγάλος όταν πήγα στρατό, 30 χρονών, με είχε πιάσει το άγχος εγώ τι θα πω. Θα μου λέει ο άλλος «παρουσιάσου» κι εγώ θα λέω «στρατιώτης τεθωρακισμένων Σαϊμίρ Λαμάι»; Και μόνο που το έλεγα αυτό που ακουγόταν «κάπως», ότι θα υπάρχουν αυτοί οι «στρατόκαυλοι» κλπ. Ε, δεν ήταν αυτή η περίπτωση. Γιατί εκεί έχεις, ας πούμε, ένα από τα «ποδάρια» της ελληνικής κοινωνίας, έναν από τους θεσμούς, ο οποίος έχει πάρει μια απόφαση, και η απόφαση αυτή είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί πρέπει να αποτελέσουν οργανικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Και από την πρώτη μέρα ήταν η φάση ότι «εδώ είστε όλοι ίδιοι», δεν υπάρχουν πλούσιοι και φτωχοί, δεν υπάρχουν μαύροι και άσπροι, δεν υπάρχουν διαφορετικά ονόματα και επίθετα. Και αυτό που θέλω να

πω και το τονίζω, είναι ότι δεν «έπεσα» εγώ σε έναν καλό άνθρωπο, είναι μια απόφαση του ελληνικού κράτους, η οποία μπορεί να μην αποτυπώνεται σε ένα χαρτί με μια στάμπα, αλλά είναι σίγουρα απόφαση του ελληνικού κράτους το να προβεί σε αυτή τη διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης των παιδιών αλβανικής καταγωγής κυρίως, και όχι μόνο.

Θεωρώ ότι είναι προϊόν του χρόνου, ότι θα γινόταν. Ακριβώς επειδή αν πατήσεις σε αυτές τις υποθέσεις και παραδοχές που κάνω για την ελληνική κοινωνία αυτό προκύπτει σχεδόν αβίαστα. Και θεωρώ ότι είναι ζήτημα χρόνου το να μπει κάποιος στη Βουλή, δεν πιστεύω ότι θα γίνει σε αυτή την εκλογική αναμέτρηση, αλλά θεωρώ ότι και πρέπει -αυτό είναι δική μου τοποθέτηση- αλλά και τι θα κάνει ο άλλος, δηλαδή η ελληνική κοινωνία.

Σε αυτές τις εκλογές δεν πιστεύω ότι θα μπει κάποιος. Είναι ο Άντι Μακρίνα, και αν μπει κάποιος μεταναστευτικής καταγωγής πιο πιθανό είναι να είναι από τη ΝΔ. Το λέω επειδή ξέρω τη βαρύτητα των υποψηφιοτήτων και πώς λειτουργούν οι κομματικοί μηχανισμοί. Γνωρίζω τι συνεπάγονται οι δύο υποψηφιότητες στο ΣΥΡΙΖΑ, που έχουν κάποια πιθανότητα, αλλά πολύ μικρή. Αλλά γνωρίζω πώς λειτουργούν οι μηχανισμοί, και το πώς λειτουργεί η ΝΔ. Που η ΝΔ λόγω χάριν έχει αυτή την τάση να εμφανίζει πάντοτε «έναν» για να θυσιάζει τους πολλούς, βλέπε την περίπτωση Στέλιου Κυμπουρόπουλου, όπου έπαιξε με το αναπηρικό κίνημα, λέγοντας ότι εμείς έχουμε βάλει 1-2, και την επόμενη μέρα τους «έσφαξε» με τις πολιτικές που ακολούθησε. Θεωρώ ότι κάτι παρόμοιο, γιατί αυτό είναι μεθοδολογία πολιτικής πρακτικής, θα κάνει και στο μεταναστευτικό κομμάτι. Και αν δεν κάνω λάθος, εκεί που κατεβαίνει ο Άντι, στη Β' Πειραιά, κατεβαίνει ένας άνθρωπος που είναι ξένης καταγωγής και μάλιστα άλλου χρώματος. Θεωρώ ότι αυτός ο άνθρωπος έχει περισσότερες πιθανότητες, λόγω αυτού που είπα, πώς λειτουργούν οι κομματικοί μηχανισμοί και πώς αντιλαμβάνονται τη δημαγωγία και την εκπροσώπηση.

Όσο οργανικό κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας κι αν είμαστε, και πέρα από το τι θα κάνει και τι όχι ο Άντι, εδώ έχω μια συγκεκριμένη αντίληψη που πιστεύω ότι ο Άντι είναι κοντά σ' αυτό. Είναι άλλο να είσαι υποψήφιος με ένα συγκεκριμένο κόμμα, και είναι άλλο να είσαι υποψήφιος μιας κοινωνικής ομάδας. Όταν θεωρείς ότι έχει συντελεστεί αυτό το οργανικό ζήτημα που λέμε δεν μπορείς να κατέβεις ως εκπρόσωπος μιας κοινωνικής ομάδας, θεωρώ ότι είναι μεθοδολογικά λάθος. Και προσωπικά είχα πάντα το άγχος και τον προβληματισμό, επειδή θεωρώ ότι είναι σφάλμα να συμβαίνει, να μην με κυνηγάει παντού η ταυτότητά μου. Δηλαδή ακόμα και όταν ήμουν (δεν καταλαβαίνω τι λέει εδώ) δεν είχα πάρει

ποτέ το προσφυγικό ως χρέωση όταν ήμουν στα όργανα της οργάνωσης. Οπότε δεν χρειάζεται να πείσεις την ελληνική κοινωνία ότι είμαστε οργανικό κομμάτι, στις δικές μου παραδοχές το ότι υπάρχει υποψήφιος αλβανικής καταγωγής είναι ένδειξη, δεν είναι προσπάθεια τεκμηρίωσης του ισχυρισμού μας. Από εκεί και πέρα, αν εκλεγεί κάποιος είναι η απόλυτη απόδειξη και δεν χρειάζεται πλέον να πεις κάτι στην κοινωνία, η κοινωνία στο έχει πει εκλέγοντάς σε, και λέγοντας ότι πρέπει να είσαι εκεί επειδή με εκφράζεις ως κοινωνία, ως ολότητα του πώς αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου. Και το ότι δεν είναι εκπρόσωποι πάντως, εντάξει σε αυτό μπορεί να υπάρχει και η άλλη άποψη. Νομίζω στο (δεν καταλαβαίνω τι λέει) κάποιος το έθεσε, που είναι ωραία συζήτηση πράγματι, για το αν θα θέλαμε ένα κόμμα Αλβανών, δηλαδή αν θα είναι εκπρόσωπος της κοινότητας, ή αν θα είναι μέσα στα κόμματα. Εγώ είμαι πολύ περισσότερο με το πρώτο σκέλος, αλλά αυτό δεν έχει μόνο να κάνει με το πώς αντιλαμβάνεσαι την καταγωγή σου. Ή μάλλον, έχει να κάνει με το πώς αντιλαμβάνεσαι την καταγωγή σου και αν αυτό είναι το καθοριστικό στοιχείο της προσωπικότητάς σου ή αν είναι ένα επιμέρους μεταξύ πολλών άλλων. Εγώ είμαι στη δεύτερη κατηγορία ανθρώπων, είναι σημαντική η καταγωγή μου, όπως είναι σημαντικός παράγοντας για το πώς αντιλαμβάνομαι τη ζωή η ηλικία μου, η μόρφωση, η τάξη...

Στο ότι δεν είναι έτοιμη η ελληνική κοινωνία για κάτι, σε αυτά τα πράγματα έχω μάθει πια να είμαι λίγο πιο ευέλικτος, γιατί είναι και γενίκευση στον τρόπο που εμείς καλύπτουμε πράγματα. Και αυτό ισχύει σε σχέση με τον αντίλογο σε αυτά που λέμε, δεν συνεπάγεται ότι δεν είναι έτοιμη η ελληνική κοινωνία να υποδεχτεί με ανοιχτές αγκάλες τον κάθε «Άντι». Άρα, όπως ισχύει το ένα ισχύει και το άλλο, αυτό που λέω, η γενίκευση, η προσπάθεια αναγωγής των βιωμάτων μας ή της προσωπικής μας εμπειρίας είναι άστοχη, δεν είναι επικίνδυνη, αλλά είναι άστοχη προς πάσα κατεύθυνση.

Κ. Σ., Αργυρόκαστρο

Έχω γεννηθεί στην Αλβανία και έχω έρθει 7 χρονών στην Ελλάδα. Η καταγωγή των γονιών μου είναι από το Αργυρόκαστρο, στη Νότια Αλβανία.

Στο σπίτι μιλάμε και τις δύο γλώσσες, αλλά κυρίως Αλβανικά. Αρκετές φορές θα μου μιλήσουν οι γονείς στα αλβανικά και εγώ θα το γυρίσω στα ελληνικά, γιατί η καθημερινότητά μου είναι στα ελληνικά, οπότε είναι πιο εύκολο, χωρίς αυτό να σημαίνει κάτι. Πρώτα από όλα οι γονείς μου καταλαβαίνουν ελληνικά, οπότε δεν έχουμε κάποιο θέμα

ως προς τη γλώσσα, αλλά κυρίως συμβαίνει επειδή εγώ νιώθω πιο άνετα, ή για ευκολία, ή για πιο γρήγορα.

Πάντα σεβόμουν τις ελληνικές εθνικές εορτές, γιατί και στο σπίτι μεγαλώσαμε με το ότι κάποια πράγματα έχουν σημασία, είτε είναι της πατρίδας μου είτε οποιασδήποτε άλλης πατρίδας, είναι σαν σύμβολα, και τα σύμβολα θα πρέπει να τα σεβαστούμε. Εγώ θα μιλήσω περισσότερο για σεβασμό παρά για συγκίνηση. Νομίζω ότι ούτε οι εθνικές εορτές της Αλβανίας με συγκινούν, θα πω ότι νιώθω ένα άλλο κομμάτι, νιώθω διαφορετικά, αλλά δεν μπορώ να πω ότι με συγκινούν.

Δεν θα έλεγα ότι στη ζωή μου έχω δεχθεί ρατσιστική αντιμετώπιση, κατά κύριο λόγο ήταν ομαλά.

Πηγαίνω στην Αλβανία, όχι πολύ συχνά αλλά πηγαίνω. Επειδή επιλέγω πού θα πάω νιώθω άνετα, και με τους ανθρώπους και την κοινωνία εκεί.

Θα απαντούσα και τα δύο, νομίζω η σωστή απάντηση είναι αυτή. Όντας πλέον 27 χρόνια στην Ελλάδα νομίζω ότι η πιο σωστή απάντηση είναι ή Έλληνας με αλβανική καταγωγή ή Αλβανοέλληνας.

Οι γονείς μου αυτό το αντιμετωπίζουν πολύ θετικά, και μάλιστα οφείλεται και σε αυτούς. Από πολύ μικρή ηλικία, μπήκαν σε μια λογική οι γονείς μου, να μας δώσουν μια νοοτροπία του να μην αποδεχτούμε, να μην κάνουμε κτήμα μας τον ρατσισμό. Ότι είναι επιλογή μας, άσχετα με το τι επηρέασε αυτή την επιλογή, ότι είναι επιλογή μας να είμαστε στην Ελλάδα., να μην νιώσουμε ξένοι, αυτή την έννοια του «ξένου». Οι γονείς μου βέβαια δεν νιώθουν το ίδιο, δεν μπορούν να νιώθουν το ίδιο γιατί οι προσλαμβάνουσές τους είναι εντελώς διαφορετικές. Όταν π.χ. οι γονείς μου ήρθαν στην Ελλάδα ήταν 40 χρονών, και αυτό είναι πολύ διαφορετικό. Και ας πούμε διαφέρει η αντιμετώπιση της μητέρας μου με την αντιμετώπιση του πατέρα μου. Το κατά πόσον έχουν κομμάτια ελληνικότητας μέσα τους δεν ξέρω, σίγουρα βέβαια έχουν αλλάξει κάποιες νοοτροπίες, αλλά δεν μπορώ να το κρίνω, δεν μπορώ να το πω με απόλυτη σιγουριά. Και εγώ κρίνοντας τους γονείς μου με το πέρασμα των χρόνων βλέπω ότι έχουν αλλάξει, έχουν εξελιχθεί. Γενικά θεωρώ και επιμένω σε αυτό, ότι οι διαφορές μας ως λαοί είναι πολύ λίγες.

Η επόμενη γενιά δεν ξέρουμε πώς θα είναι, γιατί στο μέλλον π.χ. μπορεί να διαλέξω να μεταναστεύσω κι εγώ, άρα εκεί θα είναι μια εντελώς διαφορετική κατάσταση, θα

επηρεάσει την ταυτότητά του και η επιλογή της συντρόφου μου βέβαια. Αλλά αν επιλέξω να κάνω οικογένεια εδώ, σίγουρα τα παιδιά μου θα είναι εντελώς διαφορετικά από εμένα.

Για έναν περίεργο λόγο αυτό έχει σκαμπανεβάσματα. Πολλές φορές μπορεί να υπάρξει μια έπαρση από τους Αλβανούς, να δηλώνουν δηλαδή ότι «εγώ είμαι Αλβανός, είμαι Αλβανάρα» και κατά περιόδους υπάρχει το φοβικό σύνδρομο που ακόμα βιώνουν κάποιοι, να ντρέπονται να πουν ότι είναι από την Αλβανία. Εγώ προσωπικά δεν είχα ποτέ θέμα, από την αρχή που ήρθα μέχρι και τώρα. Μπορεί να ήμουν από τους τυχερούς, γιατί ήμουν σε κύκλους που δεν είχαν πρόβλημα. Δηλαδή, η αντιμετώπιση και στα μαθητικά μου χρόνια και στους χώρους εργασίας, που έχω αλλάξει αρκετούς, ήταν πολύ θετικές οι αντιδράσεις τους ήταν πολύ δεκτικοί απέναντί μου.

Τη μέρα που πήρα την ελληνική ιθαγένεια ένιωσα ότι «αυτό είχε καθυστερήσει πάρα πολύ». Και δεν καθυστέρησε πολύ μόνο από δικό μου φταίξιμο, ήταν και οι συνθήκες τέτοιες, γιατί εγώ δεν την έχω πολλά χρόνια την ιθαγένεια, την πήρα το 2019. Δεν πέρασα συνέντευξη, την πήρα κανονικά. Λέω ότι καθυστέρησε επειδή και εγώ άργησα να μπω στη διαδικασία να πάρω την ιθαγένεια και άλλαξε ο νόμος όταν αποφάσισα να ξεκινήσω τη διαδικασία. Στην πρώτη φάση, όταν είχε βγει ο νόμος, εγώ καθυστέρησα να αποφασίσω για να πάρω την ιθαγένεια, και όταν τελικά πήγα να καταθέσω άλλαξαν τα πράγματα. Και όταν ήρθε ο ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση ξανά άλλαξε ο νόμος και τότε πήρα την ιθαγένεια.

Κατά κύριο λόγο αποφάσισα να την πάρω για το γραφειοκρατικό πρόβλημα, να μην έχω θέμα με τις άδειες παραμονής κλπ. ήταν κάτι που με είχε κουράσει, αλλά θεώρησα και ότι ήταν ένας τρόπος για να αποδεχτώ 100% ότι είμαι κομμάτι αυτής της κοινωνίας. Από τη στιγμή που ο νόμος με είχε αποδεχθεί ήταν και θέμα δικό μου να το αποδεχτώ, και έτσι έγινε ουσιαστικά. Τυπικά δεν ήμουν 100% κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, από τη στιγμή που έχεις πρόβλημα με τις άδειες παραμονής, δεν έχεις πολιτικά δικαιώματα κλπ., τυπικά δεν είσαι κομμάτι 100%, πρακτικά είσαι αλλά τυπικά δεν είσαι.

Αν με ρώταγες πριν από 1 ή 2 χρόνια θα σου έλεγα με απόλυτη σιγουριά ότι δεν θέλω ποτέ να φύγω από την Ελλάδα. Πλέον, βέβαια, έχω αρχίσει και το ξανασκέφτομαι αν θα μείνω μόνιμα στην Ελλάδα. Σίγουρα αν φύγω θα μου λείπει, θα πηγαиноέρχομαι.

Η κοινωνία βλέπει τα παιδιά μεταναστών δεύτερης γενιάς ως ενιαίο κομμάτι, τώρα αν έχει γίνει με τον σωστό τρόπο ή όχι αυτό είναι άλλη συζήτηση, και το τι μπορεί να έχει θυσιαστεί για να είναι ένα ενιαίο κομμάτι αυτά τα παιδιά. Π.χ. ένα μεγάλο μέρος αυτών των

παιδιών έχουν αποβάλλει την αλβανικότητά τους για να είναι ενιαίο κομμάτι, ηθελημένα και μη, μπορεί να έχει γίνει και καταλάθος, να μην έχει επιβληθεί, αλλά να ήταν έτσι οι συνθήκες. Που αυτό είναι το αρνητικό κομμάτι του όλου θέματος. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι πολλά από αυτά τα παιδιά έχουν χάσει στοιχεία της καταγωγής τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούν να το πουν ή να το δηλώσουν, μπορούν να το δηλώσουν και περήφανα. Αλλά ένα μεγάλο μέρος αυτών των παιδιών που τώρα είναι 22-23 μπορεί να μην ξέρουν καν αλβανικά, που είναι σημαντικό, για μένα είναι πολύ αρνητικό. Κάποιος μπορεί να πει ότι είναι φυσιολογικό, αυτά τα παιδιά έχουν μεγαλώσει εδώ, μπορεί να μην έχουν επαφές με την Αλβανία κλπ., και είναι αλήθεια, αλλά εγώ το θεωρώ κάτι αρνητικό, ότι κάτι λείπει. Νομίζω ότι είναι γενικά αρνητικό το να ξεχνάει κάποιος τις ρίζες του, να μην ξέρει από που έρχεται. Δηλαδή τα παιδιά μου και τα εγγόνια μου να μην ξέρουν ότι είχαν έναν παππού που γεννήθηκε στην Αλβανία. Ας το ξέρουν σαν ιστορία, μπορεί να μην έχουν καμία σχέση με όλο αυτό, αλλά τουλάχιστον ας το ξέρουν σαν ιστορία. Δεν νομίζω ότι έχει να κάνει με γενιές αυτό, γιατί αν δούμε ανθρώπους που έχουν φύγει από τον τόπο τους 100-200 χρόνια, π.χ. οι Έλληνες της Καλαβρίας, που μπορεί να μην νιώθουν Έλληνες, αλλά ακόμα και σήμερα κάπου στο πίσω μέρος του μυαλού τους έχουν ότι «έχουμε κάποιες ρίζες κάπου». Δεν είπα ότι αυτά τα παιδιά θα νιώθουν Αλβανοί, προφανώς πρέπει να νιώθουν και τα δύο, αλλά και να νιώθουν κάτι παραπάνω από το ένα είναι αποδεκτό απολύτως. Εγώ προσωπικά θεωρώ ότι είναι αρνητικό το να αποκόπτονται από κάποιο από αυτά τα στοιχεία. Ακόμα και να φύγουν στο εξωτερικό και να μουν σε μια διαδικασία, αν αποκοπούν από το ελληνικό στοιχείο -δεν έχει σημασία από ποιο στοιχείο θα αποκοπούν, μπορεί να επιλέξουν να αποκοπούν από το ελληνικό στοιχείο- εγώ προσωπικά το θεωρώ αρνητικό, είναι σαν να χάνεις ένα κομμάτι του εαυτού σου, είναι σαν μαγειρεύεις και να ξεχνάς κάποιο βασικό συστατικό, δεν έχει ίδια γεύση το φαγητό.

Το θεωρώ πολύ θετικό και για τα ίδια τα παιδιά και για όλο το μεταναστευτικό, είναι μια τεράστια νίκη. Δεν το βλέπω καθόλου εύκολο όλο αυτό, έχω κατέβει κι εγώ υποψήφιος σε δημοτικές εκλογές και μπορώ να σου πω ότι δεν είναι καθόλου εύκολο όλο αυτό. Πρώτα απ' όλα δεν είναι εύκολο γιατί -και εδώ είναι το κακό- πολλές φορές αυτές οι υποψηφιότητες είναι συμβολικές, έχουν συμβολικό χαρακτήρα, εγώ αυτό προσωπικά το θεωρώ λάθος. Το θεωρώ θετικό που κατεβαίνουν, αλλά ο τρόπος που γίνεται είναι λάθος. Και ο τρόπος που απευθύνονται αυτά τα παιδιά αλλά και τα κόμματα στο κοινό, είναι λάθος. Ο σωστός τρόπος

θα ήταν να μην βάλουν πρώτα «υποψήφιος μεταναστευτικής καταγωγής» γιατί δεν είναι χαρακτηριστικό αυτό. Όπως δεν είναι χαρακτηριστικό να βάλει κάποιος «ομοφυλόφιλος υποψήφιος» είναι ρατσιστικό από μόνο του, είναι διάκριση. Δηλαδή τι, είναι στοιχείο το να είναι κάποιος μετανάστης ή ανάπηρος; Ο τρόπος που το διαχειρίζονται όλα τα κόμματα, ανεξαρτήτως κόμματος, βάζουν μπροστά τον χαρακτηρισμό και όχι το άτομο, και αυτό το βρίσκω καθαρά ρατσιστικό. Είμαι από αυτούς που προσπαθώ να τους το πω, να το αναδείξω αυτό το πράγμα αλλά δεν γίνεται, θέλει δουλειά όλο αυτό. Είναι όμως θετικό γιατί πιστεύω στη Δημοκρατία ως αρχή, πιστεύω στη συμμετοχή, στο να συμμετέχουμε. Και συμμετοχή δεν είναι απλά να πηγαίνουμε και να χειροκροτάμε ή να είμαστε απλά μέλη κάποιου οργανισμού ή κάποιου κόμματος, συμμετοχή σημαίνει είμαι ενεργός. Συμμετοχή σημαίνει βγάζω τον εαυτό μου μπροστά ή βοηθάω κάποιον να βγει μπροστά και να ενισχυθεί όλο αυτό. Και θα πρέπει αυτό να καλλιεργηθεί στους μετανάστες, γιατί επειδή τόσα χρόνια δεν είχαν αυτά τα δικαιώματα κάπου έχει χαθεί το στοιχείο της συμμετοχής. Και επειδή είναι και νέοι, στις συγκεκριμένες εκλογές αυτοί που έχουν δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθε είναι οι νέοι, είναι ακόμα πιο δύσκολο. Αλλά εντάξει, σιγά-σιγά θα γίνει. Απλά νομίζω ότι θα πρέπει και οι ίδιοι οι υποψήφιοι να μην πέσουν σε αυτή την παγίδα και να μην προσδιορίζονται με το χαρακτηριστικό «μεταναστευτικής καταγωγής», γιατί είναι παγίδα όλο αυτό. Εγώ έχω ένα θέμα με τις ποσοστώσεις, γιατί γίνεται μεγάλη συζήτηση στα κόμματα και στην πολιτική για τις ποσοστώσεις, γυναίκες-άνδρες, Ρομά υποψήφιοι, ανάπηροι... Θέλουν να βάλουν όλες τις μειονότητες και όλο αυτό είναι καθαρά ρατσιστικό και γίνεται με πολύ άχαρο και άγαρμπο τρόπο. Ας ελπίσουμε ότι αυτό κάποια στιγμή θα σταματήσει, και αν π.χ. κατέβεις εσύ ως υποψήφιος να μην μπαίνει πρώτα η καταγωγή σου αλλά το τι είσαι, τι έχεις προσφέρει.

A. Δ., Άγιοι Σαράντα

Γεννήθηκα στην Ελλάδα το 1995. Η καταγωγή μου είναι από την Αλβανία, οι γονείς μου ήρθαν εδώ για μια καλύτερη ζωή, για εργασία, γιατί ήταν δύσκολες οι συνθήκες στην Αλβανία τότε και έτυχε να γεννηθώ εδώ. Είμαι από το Δέρβηνο, είναι μια κωμόπολη δίπλα στους Αγίους Σαράντα. Έχω βαπτιστεί, είμαι Χριστιανός. Η νονά μου είναι η διαχειρίστρια της πολυκατοικίας που έμεναν όταν ήρθαν στην Ελλάδα πρώτη φορά. Ο πατέρας μου είναι

Χριστιανός, είναι και εκείνος βαπτισμένος, όπως και όλα του τα αδέρφια. Η μητέρα μου είναι Μουσουλμάνα και είναι αβάπτιστη. Ε και έτσι με βάπτισαν.

Στο σπίτι μιλάμε όλες τις γλώσσες, και αλβανικά και ελληνικά, πάντα. Όσο ζούσαμε με τους παππούδες μου, και η γιαγιά μου δεν μιλάγε αλβανικά, δεν ήξερε, πολύ λίγες λέξεις, κατά κύριο λόγο μιλούσαμε ελληνικά. Πιο πολύ μιλάμε ελληνικά, αλλά μιλάμε και τις δύο γλώσσες. Επικοινωνούμε πιο πολύ στα ελληνικά στο σπίτι επειδή έμεινε, λόγω της γιαγιάς και του παππού.

Και τα δύο. Δηλαδή έχω φίλους και Αλβανούς και Έλληνες, και πολύ καλούς φίλους, και από άλλες χώρες, όχι μόνο από αυτές τις δύο.

Ναι, συγκινούμαι και με τους δύο ύμνους, και της Ελλάδας και της Αλβανίας συγκινούμαι αρκετά, νιώθω κομμάτι και των δύο χωρών.

Εγώ προσωπικά δεν έχω δεχτεί ρατσισμό. Ο πατέρας και η μητέρα μου έχουν δεχθεί, αλλά όχι με βρίσιμο. Έχουν δεχθεί στις δουλειές, π.χ. να τους «χώνουν» παραπάνω ώρες χωρίς να τους πληρώνουν τις υπερωρίες, να κάνουν έξτρα δουλειές χωρίς να είναι αρμοδιότητά τους, να τους βάζουν να τα κάνουν επειδή είναι Αλβανοί. Αλλά δεν έχουν «φάει» ποτέ βρίσιμο, δεν έχουν δεχθεί επίθεση. Γενικά, γεννήθηκα και μεγάλωσα σε μια γειτονιά, στην Πλατεία Βάθης στο Μεταξουργείο, που η πλειοψηφία ακόμα και τώρα είναι ξένοι. Είναι από διάφορες χώρες, οπότε ο ρατσισμός ήταν περιορισμένος, δεν ήταν τόσο έντονος όπως είναι αν βγεις εκτός Αθήνας, εκτός Αττικής, που το νιώθεις πιο πολύ πιστεύω.

Μέχρι τα 16 πήγαινα στην Αλβανία κάθε χρόνο 2-3 μήνες. Μετά ξεκίνησα να δουλεύω, δεν είχα χρόνο, είχα να πάω 4 χρόνια. Τα τελευταία 2 χρόνια όμως πήγα και τις δύο χρονιές.

Νιώθω απόλυτα άνετα, πάρα πολύ άνετα. Εννοείται βέβαια ότι υπάρχουν όπως και εδώ...

Υπάρχουν πολλές στιγμές που νιώθω και Έλληνας, και σε καλές περιπτώσεις όπως στον αθλητισμό, όταν συμβαίνει κάτι καλό, όπως και σε πολιτικό επίπεδο. Σε πολιτικό επίπεδο υποστηρίζω πιο πολύ την Ελλάδα γιατί εδώ ζω, δεν ξέω τι γίνεται «πάνω» με τους πολιτικούς, δεν τα βλέπω. Εδώ που τα βλέπω, μπορεί να δω κάτι και νευριάζω ή να δω κάτι και να μου αρέσει, και να είμαι εντάξει με αυτό. Πάνω στο πολιτικό κομμάτι νιώθω πιο πολύ Έλληνας, σε άλλα κομμάτια νιώθω και τα δύο.

Από τη μεριά του πατέρα μου είμαστε μειονότητα στην Αλβανία. Όπως είπα και πριν, ναι μεν η γιαγιά μου γεννήθηκε στην Αλβανία, αλλά γεννήθηκε σε ένα χωριό που μιλάνε μόνο ελληνικά, ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, βαπτισμένοι όλοι, οπότε δεν το έχω αυτό στην οικογένειά μου καθόλου, νιώθω και τα δύο, δεν υπάρχει διαφορά και δεν μου λένε κάτι εμένα.

Όταν ήμουν πιο μικρός στο σχολείο οι περισσότεροι ήμασταν Αλβανοί, αλλά κάποιοι φοβόντουσαν να το πουν. Αυτό υπήρχε γιατί άκουγες δεξιά-αριστερά «Α, αυτός είναι Αλβανός». Άρα, επειδή το ακούγαμε, όχι επειδή φοβόμασταν να το πούμε, το λέγαμε, αλλά υπήρχε στο μυαλό μας το «να το πω, να μην το πω;». Αυτό πλέον δεν υπάρχει, όχι καθόλου αλλά σε πολύ μικρό βαθμό γιατί πιστεύω ότι οι Αλβανοί έχουν ενταχθεί πλήρως στην ελληνική κοινωνία και νοοτροπία, και οι Έλληνες έχουν δεχθεί τους Αλβανούς και είμαστε ένας λαός πλέον.

Επειδή ήμουν μειονότητα, πρώτα πήρε ο πατέρας μου την ελληνική ταυτότητα, πριν από 14 χρόνια, και εγώ τότε πήρα αυτόματα την ιθαγένεια, και εγώ και η αδερφή μου. Αυτό που ένιωσα ήταν «ευτυχώς δεν θα ξαναπάω να περιμένω στην ουρά για να πάρω την άδεια παραμονής», αυτό, τίποτα άλλο, το γραφειοκρατικό.

Μου έχει περάσει τα τελευταία 2-3 χρόνια από το μυαλό να ξαναγύρναγα Αλβανία. Η αλήθεια είναι ότι σε σχέση με παλιά που πήγαινα συνέχεια, τα τελευταία 2 χρόνια βλέπω τεράστιες διαφορές σε σχέση με τον τουρισμό, τους δρόμους που έχουν φτιάξει στην Αλβανία, δηλαδή βλέπω μια πρόοδο, μια ανάπτυξη, όμως δεν υπάρχει αυτή η ανάπτυξη και στον μισθό του λαού, οπότε δεν μπορείς να πας να ζήσεις εκεί πέρα. Εμείς, ας πούμε, εδώ πέρα ναι μεν δεν παίρνουμε τα χρήματα που θα έπρεπε αλλά στην Αλβανία είναι πολύ χειρότερα, δεν μπορούμε να ζήσουμε εκεί πέρα. Άμα δω ότι υπάρχει αυτή η ανάπτυξη και στα χρήματα θα το δοκιμάσω να πάω να ζήσω εκεί.

Θα δώσω δύο απαντήσεις. Η κοινωνία, δηλαδή ο ελληνικός λαός, έχει δεχθεί απόλυτα τους Αλβανούς, τα παιδιά αλβανικής καταγωγής -όχι απόλυτα, αλλά το 90-95%- ως κομμάτι μας, ως κομμάτι του ελληνικού λαού. Αλλά το κράτος δεν τους έχει δεχθεί, επειδή υπάρχουν συμφέροντα. Γιατί αν τους είχε δεχθεί θα είχαν όλα τα παιδιά ταυτότητα, θα είχαν όλοι χαρτιά. Δεν γίνεται άτομα που έχουν γεννηθεί εδώ ή έχουν έρθει σε πολύ μικρή ηλικία και έχουν μεγαλώσει εδώ, έχουν σπουδάσει εδώ, πληρώνουν φόρους εδώ, να μην έχουν ελληνικά

χαρτιά, είναι απαράδεκτο. Οπότε πιστεύω ότι ναι μεν ο λαός έχει δεχθεί τους Αλβανούς ως ένα κομμάτι της κοινωνίας, αλλά όχι η κυβέρνηση, καμία κυβέρνηση.

Το ότι φέτος κατεβαίνουν στις εκλογές παιδιά αλβανικής καταγωγής το βλέπω ως ενθαρρυντικό και πολύ καλό, και ότι ακούγεται πλέον η φωνή μας, μπορούμε κάτι να κάνουμε, δεν μας έχουν στην απ' έξω. Δεν πιστεύω ότι γι' αυτούς είναι καθόλου εύκολο, γιατί όπως είπα θα υπάρχει στο πολιτικό παρασκήνιο «τι, τώρα θα έρθει ο Αλβανός να μας κυβερνήσει;», «θα έρθει να μας κάνει αυτό κλπ.». Εννοείται ότι θα υπάρξει, από τις κυβερνήσεις ξαναλέω και από τους ταγμένους στα κόμματα. Αλλά ο λαός θα τους βοηθήσει, αυτοί που νοιάζονται -που ευτυχώς είναι πάρα πολλοί- θα τους στηρίξει.

Μ. Α., Μπεράτι

Γεννήθηκα στην Αλβανία το 1993, σε μια κωμόπολη που λέγεται Κουτσόβ, κοντά στο Μπεράτ. Ήρθα στην Ελλάδα όταν ήμουν 3-4 ετών. Μνήμες έχω κάποιες, θυμάμαι το ταξίδι που κάναμε την πρώτη φορά που φύγαμε, οπότε έχω κάποιες μνήμες, όχι τόσο καθαρές αλλά έχω. Και έχω μνήμες γιατί από όταν ήρθα και ήμουν 4 χρονών κάθε καλοκαίρι ήμουν εκεί, οπότε έχω το πήγαινε-έλα στο μυαλό μου.

Ήμουν από τα παιδιά που δεν είχαν άλλο όνομα, και η αδερφή μου το ίδιο. Αρκετοί προσπάθησαν να περάσουν στους γονείς μου να μας βαπτίσουν, γειτόνισσες κλπ. Οι γονείς μου, και οι δύο, έχουν αλλάξει τα ονόματά τους, είναι κάτι πολύ σύνηθες, οι γονείς μου έχουν ελληνικά ονόματα. Αυτό έγινε γιατί ήταν πιο εύκολο να αφομοιωθείς και να μην «δίνεις στόχο» ότι είσαι ξένος. Δηλαδή, αφού δεν είχαν τη γλώσσα, λένε αν έχουμε κάποιο κοντινό στοιχείο ελληνικό θα είναι πιο εύκολο στις δουλειές, να βρεις σπίτι κλπ. Δεν ξέρω γιατί δεν με βάπτισαν, δεν μου έχουν πει γιατί, απλά θυμάμαι μια συζήτηση με μια κυρία που της καθάριζε η μαμά και ήθελε να με βαπτίσει, και θυμάμαι τη μητέρα μου ενώ από τη μία ήθελε -όχι επειδή πιστεύει ή κάτι τέτοιο, αλλά επειδή θα παρείχε ενσωμάτωση και προστασία- και θυμάμαι να μου το συζητάει γιατί ήθελε να πάρω εγώ την απόφαση, κι εμένα μου ήταν αδιάφορο.

Στο σπίτι μιλάμε και τις δύο γλώσσες, υπάρχει αυτή η εναλλαγή χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Το πώς απαντάω έχει αλλάξει με τα χρόνια. Θυμάμαι ως παιδί είχα πολύ πιο έντονο το ελληνικό, δηλαδή όταν ήμουν στο δημοτικό απαντούσα περισσότερο στα ελληνικά, όσο μεγαλώνω όμως αυτό αλλάζει. Όσο μεγαλώνω νιώθω ότι μιλάμε πιο πολύ

αλβανικά, αλλά ως παιδί μάλλον είχα περισσότερο το αίσθημα του ανήκειν, επειδή τις πιο πολλές ώρες μίλαγα ελληνικά, και στο σχολείο, με τους φίλους κλπ. Τώρα, σε αυτή την ηλικία μιλάω περισσότερο στα αλβανικά. Τώρα νιώθω ότι μπορώ να το υποστηρίξω περισσότερο, γιατί ως παιδί δεν σκεφτόμουν ιδιαίτερα τι αντίκτυπο μπορεί να έχει αυτό στους γονείς μου, ενώ τώρα το σκέφτομαι περισσότερο. Ωστόσο ποτέ δεν υπήρξε κάποια υπόδειξη από την πλευρά τους.

Ως παιδί έκανα παρέα κυρίως με Αλβανούς, αλλά όχι μόνο, υπήρχαν παιδιά από πολλές χώρες, ήμασταν λίγο multicultural παρέες: Αφρικανοί, Πολωνοί, κλπ. Είχαμε λίγο το «οι μετανάστες που συσπειρώνόμασταν», και λόγω περιοχής, γιατί στην Κυψέλη ήμασταν πραγματικά πολυπολιτισμικοί. Σε κάθε τάξη από το Δημοτικό μέχρι και το Λύκειο είχαμε πολλά παιδιά από Γεωργία, Πολωνία, Αφρική κλπ., υπήρχε έντονο το στοιχείο αυτό. Δεν θα έλεγα ότι κάπου νιώθω περισσότερο άνετα, οι παρέες μου είναι «μιξ», πάντα είχα και Έλληνες φίλους, δεν το διαφοροποιούσαμε κάπως. Οι δύο πιο μακροχρόνιοι φίλου που έχω, ο ένας από το Δημοτικό και ο άλλος από το Γυμνάσιο, ο ένας είναι Αλβανός και ο άλλος είναι Έλληνας.

Για τις εθνικές επετείους θα κρατήσω το αίσθημα που είχα ως παιδί, που μου ήταν αδιάφορες. Δεν ένιωθα ποτέ ότι ταυτίζομαι ή κάτι άλλο, μπορούσα όμως να καταλάβω γιατί γίνονται ή τι σημαντικό μπορεί να φέρει αυτό, αλλά δεν νομίζω ότι είχα νιώσει ποτέ κάτι.

Δεν νομίζω ότι υπάρχουν άνθρωποι που μεταναστεύουν, ειδικά αν είναι στο πρώτο κύμα, που δεν το βιώνουν αυτό, είναι κλασσικό. Κι εγώ το έχω βιώσει, όχι όμως με τη βιαιότητα που υπήρχε σε άλλες περιοχές ή άλλα παιδιά. Νομίζω ότι ο ρατσισμός και το κάθε τέτοιο στοιχείο έχει πολλές μορφές. Υπάρχει η σωματική βία, η λεκτική βία, το να σε βρίσω, και υπάρχει το «ευγενικό», το κλασσικό που έχουμε ακούσει όλοι και όλες «δεν φαίνεσαι για Αλβανός». Υπήρχε αυτό, με έχουν βρίσει γι' αυτό, μπορεί να το έλεγαν «στην πλάκα», αλλά δεν έχω δεχτεί ποτέ σωματική βία, γιατί η αλήθεια είναι ότι από παιδί είχα παρέες, φίλους κλπ., οπότε δύσκολα κάποιος θα μπορούσε να το κάνει σε τέτοιο πλαίσιο.

Εγώ ήμουν από τα παιδιά που ήταν τυχερά γιατί είχα ένα φοβερά υποστηρικτικό πλαίσιο στο Δημοτικό και από τις παρέες, οπότε δεν ντρεπόμουν ποτέ να πω την καταγωγή μου, ούτε το έκρυψα ποτέ, ούτε ένιωθα αμήχανα όταν το έλεγα. Πολλά παιδιά το έκρυβαν, έλεγαν «είμαι Έλληνας», δεν το υιοθέτησα αυτό αλλά και πάλι το λέω, είμαι από τους τυχερούς επειδή είχα υποστηρικτικό πλαίσιο. Οπότε για 'μένα δεν έχει αλλάξει κάτι, αλλά

θεωρώ πως για την πλειοψηφία των ανθρώπων έχει αλλάξει, γιατί οι Αλβανοί πλέον δεν είναι «πρόβλημα», δεν είναι ο «ξένος» για τους Έλληνες. «Ξένος» είναι ο Πακιστανός, ο Αφρικανός, αυτοί που έχουν άλλο «χρώμα», ό,τι βιώναμε εμείς στο πρώτο ρεύμα το βιώνουν αυτοί τώρα, και ίσως με χειρότερους όρους γιατί είναι πιο «εμφανές» στα μάτια των άλλων.

Τελευταία έχει τύχει να πάω συχνά, δηλαδή έχω πάει μέσα σε ενάμιση χρόνο 2 φορές, υπάρχει πιθανότητα να πάω και το καλοκαίρι, δηλαδή 3η φορά μέσα σε 2 χρόνια. Αλλά η αλήθεια είναι ότι πριν από αυτό είχα να πάω από το 2015, οπότε τώρα τελευταία έχει μπει πιο δυναμικά. Τη νιώθω δικό μου μέρος, και είναι εντυπωσιακό το πόσο οικεία νιώθω. Εγώ γεννήθηκα στην κωμόπολη, το Κουτσόβ, και εκεί ήταν η γιαγιά μου, οπότε περνούσα εκεί τα καλοκαίρια με τον παππού και τη γιαγιά -απλά η γιαγιά μου είναι πιο «πρόσφατη» γιατί έφυγε τελευταία-, και τώρα που πήγα για την κηδεία της και έλειπε εκείνη, ο άνθρωπος που περίμενα, συνάντησα τους γείτονες κλπ., -θα μου πεις είναι και η συνθήκη- έκανα κουβέντα με όλους τους ανθρώπους εκεί, έκατσα κάποιες μέρες, συζήτησα... Είναι τα παιδικά μου χρόνια εκεί πέρα, τα καλοκαίρια, οπότε ξέρω τον τόπο αυτό, δεν ένιωθα ποτέ, ούτε ως παιδί, ότι πάω κάπου «ξένα».

Εγώ νιώθω και τα δύο. Δεν μπορείς να φέρεις αυτά τα δύο ως διαφορετικά ή αντιθετικά ή να πω ότι νιώθω πιο πολύ το ένα από ό,τι το άλλο. Αυτό οι γονείς μου σίγουρα δεν το κατανοούν πλήρως, καταλαβαίνουν αλλά δεν κατανοούν. Άμεσα δεν έχουν κάνει ποτέ κάτι για να «επιβάλλουν» την αλβανική ταυτότητα, και η εξήγηση που μπορώ να δώσω είναι ότι οι γονείς προσπαθούν το παιδί να αποκτήσει την κουλτούρα του τόπου που έχουν πάει προκειμένου να «καταφέρει περισσότερα» ή να ενσωματωθεί. Αλλά νομίζω δεν είναι μόνο αυτό, μου έχουν δώσει την αυτονομία σε πολλά επίπεδα, από παιδί που ήμουν -ίσως από ανάγκη- δεν παρεμβαίνουν καθόλου, δεν ήταν παρεμβατικοί στο πώς θα ορίζω τον εαυτό μου.

Νομίζω ότι ενστικτωδώς, διαισθητικά θα πω ναι, ίσως βλέπω πράγματα που... Έχουν πάρει στοιχεία από τους Έλληνες. Για παράδειγμα, εγώ έχω πολύ δέσιμο με τη μητέρα μου και έχω πολύ έντονες μνήμες από το πώς ήταν όταν ήμουν παιδί, βλέπω ότι έχει αλλάξει πάρα πολύ από τότε. Όχι με την έννοια ότι έχουν αλλάξει τα πάντα, αλλά είχε πολύ πιο συντηρητικές απόψεις -βέβαια αυτό δεν έχει να κάνει μόνο με την καταγωγή, έχει να κάνει και με το τι έχει ζήσει- δεν της ήταν οικείο ως εμπειρία το να βγαίνει κάποιο πολύ το βράδυ ή να φλερτάρει σε μικρή ηλικία και να έχει σχέση ερωτική, όλα αυτά με τα χρόνια διαλύθηκαν. Εμένα μου κάνει φοβερή εντύπωση, πέρα από τις γιορτές, ότι πάνε εκκλησία το Πάσχα.

Αλλά σε αυτό παίζει ρόλο, δεν ξέρω για τη μάνα μου, αλλά σίγουρα η γιαγιά μου, δηλαδή από την πλευρά του πατέρα μου που ήταν και Μπεκτασήδες, δεν έχουν αυτά τα κωλύματα «να προσκυνήσουμε μόνο τα δικά μας», έχουν πιο πολύ το κομμάτι του θεού, το καθολικό, τους αρέσει να τα κάνουν αυτά, να πάνε το Πάσχα να πάρουν το φως, τα Χριστούγεννα να φτιάξουν τα φαγητά, τα θυμάμαι από παιδί αυτά, τους αρέσουν, τα κάνουν με χαρά.

Την ιθαγένεια την πήρα τον Μάιο του 2019. Ένιωσα, πρώτον, ότι ένα κομμάτι μου συμπληρώνεται, ή ότι αποτυπώνεται με γραφειοκρατικό τρόπο κάτι το οποίο εγώ είμαι. Ένιωσα χαρά. Δεύτερον, ένιωσα αυτό που λέει κάθε μετανάστης, ότι επιτέλους δεν θα έχω το τρέξιμο με την άδεια παραμονής. Π.χ. εδώ στην Κυψέλη, στην Εφορία που πρέπει να πάω για να εξυπηρετηθώ έχει διαφορετικό γκισέ για τους Έλληνες πολίτες και τους πολίτες της ΕΕ και διαφορετικό γκισέ για τους πολίτες τρίτων χωρών, οπότε και εκεί είχα τρομερά θέματα για να εξυπηρετηθώ λόγω της αναμονής. Άρα το δεύτερο κομμάτι είναι ότι λύνονται πολλά πρακτικά προβλήματα. Το τρίτο είναι ότι επειδή είμαι άνθρωπος πολιτικοποιημένος, με πολιτική άποψη, τον Μάιο του 2019 με το που πήρα την ιθαγένεια, Ιούνιο ή Ιούλιο έγιναν οι εκλογές και ήταν η πρώτη φορά που ψήφισα. Αυτό είναι κάτι που πάντα έφερα βαρέως, π.χ. στις εκλογές του 2015 η Ελλάδα ήταν «στα κόκκινα» κι εγώ δεν είχα δικαίωμα να πάρω απόφαση γι' αυτό που θα καθορίζει τη ζωή μου. Ήταν τρομερό για μένα αυτό.

Σε επίπεδο κοινωνίας, και όχι κράτους, θεωρώ ότι είναι ένα. Σε επίπεδο κράτους δεν είναι, θα πρέπει να γίνουν ακόμα πολλά βήματα, και με τις άδειες παραμονής και με τις ιθαγένειες που άνθρωποι ζουν εδώ 30 χρόνια και έχουν ζητήματα τέτοιου τύπου, και όχι μόνο Αλβανοί, και άλλοι μετανάστες, απλά οι Αλβανοί είμαστε ίσως αυτοί που είμαστε εδώ πιο πολλά χρόνια γιατί η συγκυρία τα έφερε έτσι. Οπότε, σε επίπεδο κοινωνίας δεν νομίζω ότι κάποιος μπορεί να στραφεί, μόνο αν είναι ακροδεξιός, μόνο σε αυτές τις συνθήκες αλλά και πάλι δύσκολα, ρατσιστικά ή υποτιμητικά για τους Αλβανούς πρώτης ή δεύτερης γενιάς, νομίζω δεύτερης είναι ακόμα πιο δύσκολο. Οπότε νομίζω σε επίπεδο κοινωνίας, ζούμε μαζί, έχουμε «ζυμωθεί» μαζί, οι παρέες είναι μιξ, οι γάμοι είναι πλέον μιξ, η κοινωνία το έχει διαλύσει πλήρως αυτό το κομμάτι. Το κράτος, αργά, έχει κάνει μερικά βήματα αλλά θέλει πολλά ακόμη. Και για να εστιάσω στο κομμάτι της δεύτερης γενιάς, νομίζω ότι δεν μπορούν να καταλάβουν, αν κάποιος δεν έχει αλβανικό όνομα «καραμπινάτο» δεν μπορεί κάποιος να καταλάβει «από που κρατάει η σκούφια» των γονιών του.

Νομίζω ότι είναι ένα πολύ καλό πρώτο βήμα η θεσμική αντιπροσώπευση, γιατί αυτό ίσως ανοίξει και τον δρόμο ώστε να «πάνε» πιο γρήγορα όλα αυτά που είπαμε πριν, όχι μόνο τα προβλήματα των Αλβανών μεταναστών, αλλά όλων των μεταναστών/μεταναστριών και προσφύγων/προσφυγισσών, και ίσως ταρακουνήσει λίγο περισσότερο το κράτος.

Συμφωνώ, αλλά νομίζω ότι εδώ το ζήτημα είναι διπλό. Μπαίνει ως «πρόταγμα» η καταγωγή λόγω της διαφορετικότητας, ότι υπάρχει diversity και η αντιπροσώπευση για τις ομάδες των ανθρώπων που υπάρχει η διαφορετικότητα. Δηλαδή, γιατί πρέπει να πει ένας βουλευτής ότι είναι γκέι; Γιατί υπάρχει ανάγκη, από εκεί που το έκρυβες να το δηλώνεις και να το υποστηρίζεις. Νομίζω ότι αυτά είναι θέμα ζύμωσης. Μπορεί να χρησιμοποιείται η καταγωγή εργαλειακά, αλλά στον ελληνικό εθνικισμό αυτό «χτυπάει», δεν είναι άτοπο. Είναι ο λόγος που εμείς επιλέγουμε να αυτοπροσδιοριζόμαστε. Ο λόγος που αυτοπροσδιορίζομαι ως Αλβανοέλληνας ή Ελληνοαλβανός είναι αυτός, πρώτον επειδή εγώ ταυτίζομαι με αυτές τις δύο ταυτότητες αλλά και επειδή θεωρώ ότι με το να λέμε ότι είμαστε και τα δύο, λύνει αυτή την αντίφαση. Πιστεύω ότι ήταν πολιτική επιλογή να επιλέξει να «πουλήσει» τον εαυτό του ως μεταναστευτικής καταγωγής και να μην επιλέξει τη διπλή ταυτότητα, αλλά είναι θετικό ότι ήταν δική του επιλογή αυτή, αφού όταν συζητούσαμε έλεγε ότι δεν συμφωνεί με τη διπλή ταυτότητα, θεωρεί ότι είναι πιο ριζοσπαστικό το να δηλώνεις ότι είσαι μετανάστης αλβανικής καταγωγής.

Παράρτημα 3. Ερωτηματολόγιο προς την κοινωνία της Αλβανίας

Παρακάτω παρατίθεται αυτούσιο το ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στους Αλβανούς (αλβανικής καταγωγής), με σκοπό να σκιαγραφηθεί η αντίληψη της αλβανικής κοινωνίας για την πορεία της αλβανικής μετανάστευσης, τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών και ζητήματα εθνικής ταυτότητας. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε και συμπληρώθηκε μέσω Google Forms:

Ndërtimi i identitetit greko-shqiptar në Greqinë e sotme

Përshëndetje,

Ky është një pyetësor në kuadrin e punimit të diplomës së nivelit Master Shkencor me temë :
"Ndërtimi i identitetit greko-shqiptar në Greqinë e sotme".

Qëllimi i pyetësorit është të mbledhë të dhëna në lidhje me perceptimin publik në Shqipëri për çështje që lidhen me procesin e formimit të identitetit kombëtar greko-shqiptar në Greqi. Përgjigjet tuaja janë shumë të rëndësishme dhe do të më ndihmojnë në procesin e shkruajtjes së pjesës empirike të punimit të diplomës.

Plotësimi i pyetësorit zgjat 4-5 minuta. Ju siguroj se informacioni që do jepni do të përdoret vetëm për nxjerrjen e të dhënave në lidhje me punimin e diplomës, pa u identifikuar individualisht në asnjë rast, duke siguruar ruajtjen e konfidencialitetit.

Ju falënderoj për bashkëpunimin!

Gjinia:

Femër

Mashkull

Pa përgjigje

Grupmosha

18-25

26-35

36-45

Mbi 45 vjec

Niveli i studimeve

Gjimnaz

Bachelor

Master

PhD

Njihni personalisht dikë që ka emigruar në Greqi?

Po

Jo

Keni dëgjuar për fenomenin e ndryshimit të emrave nga emigrantët shqiptarë në Greqi?

Po

Jo

Nëse po, keni njerëz tuaj të afërt (familjarë, kushërinj, miq) që kanë ndryshuar emrin në Greqi?

Po

Jo

Mendoni se kanë qenë një proces i detyruar nga shoqëria greke?

Po

Jo

Cila mendoni se kanë qenë arsyeja kryesore që ka çuar në ndryshimin e emrave?

Racizmi

Arsye ekonomike

Arsye fetare

Për tu integruar më lehtë në shoqërinë vendase

Other:

Cili është mendimi juaj në lidhje me ata shqiptarë që kanë ndryshuar emrin në Greqi?

(Përgjigje e shkurtër)

Your answer

Mendoni se shoqëria greke sot është e njëjta me atë të viteve 1990' në lidhje me mënyrën si i trajton shqiptarët?

Po

Jo

Pa përgjigje

E konsideroni të rëndësishme që fëmijët e emigrantëve shqiptarë në Greqi, duhet të dijnë dhe të flasin gjuhën shqipe?

Po

Jo

Pa përgjigje

Me cilën nga kategoritë e mëposhtme mendoni se kanë më shumë të përbashkëta fëmijët e shqiptarëve që rriten në Greqi?

Me fëmijët e shqiptarëve në Shqipëri

Me fëmijët e grekëve në Greqi

Mendoni se njeriu mund të ketë identitet kombëtar të dyfishtë apo identiteti kombëtar është një dhe i pandarë?

Identiteti kombëtar është një dhe i pandarë

Njeriu mund të ketë identitet kombëtar të dyfishtë

Mendoni se dikush mund të ndihet njëkohësisht edhe grek edhe shqiptar?

Po

Jo

Cfarë mendimi keni për një fëmijë emigrantësh shqiptarë që jeton në Greqi dhe identifikohet si grek me origjinë shqiptare?

Your answer

Παράρτημα 4. Ερωτηματολόγιο προς την κοινωνία της Ελλάδας

Παρακάτω παρατίθεται αυτούσιο το ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στους Έλληνες (ελληνικής καταγωγής), με σκοπό να σκιαγραφηθεί η αντίληψη της ελληνικής κοινωνίας για την πορεία της αλβανικής μετανάστευσης, τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών, και ζητήματα εθνικής ταυτότητας. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε και συμπληρώθηκε μέσω Google Forms:

Η συγκρότηση μιας ελληνοαλβανικής ταυτότητας στην Ελλάδα σήμερα

Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Νεότερης Ιστορίας με θέμα «Η συγκρότηση μιας ελληνοαλβανικής ταυτότητας στην Ελλάδα σήμερα». Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι να συλλεχθούν δεδομένα σχετικά με την οπτική της ελληνικής κοινωνίας όσον αφορά την ενσωμάτωση των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα και τη λεγόμενη «δεύτερη γενιά», δηλαδή τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που γεννήθηκαν ή/και μεγάλωσαν στη χώρα. Οι απαντήσεις σας είναι πολύ σημαντικές και θα βοηθήσουν στην καλύτερη εξαγωγή συμπερασμάτων. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα διαρκέσει 5-6 λεπτά και οι απαντήσεις σας θα είναι ανώνυμες.

Εάν έχετε οποιαδήποτε ερώτηση ή δυσκολία στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, μπορείτε να επικοινωνήσετε στο παρακάτω mail: stefi.k_97@outlook.com

Ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή σας!

Φύλο:

Άνδρας

Γυναίκα

Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ

Ηλικιακή ομάδα:

18-25

26-35

36-45

45+

Μορφωτικό επίπεδο:

Απόφοιτος/η Δημοτικού

Γυμνασίου, Λυκείου

Κάτοχος πτυχίου ΑΕΙ/ΤΕΙ

Κάτοχος Μεταπτυχιακού

Κάτοχος Διδακτορικού

Έχετε κάποιον φίλο ή γνωστό σας που να είναι αλβανικής καταγωγής και να ήρθε στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990;

Ναι

Όχι

Γνωρίζετε ότι πολλοί Αλβανοί που μετανάστευσαν στην Ελλάδα, άρχισαν να χρησιμοποιούν ένα «ελληνικό» όνομα;

Ναι

Όχι

Πώς κρίνετε αυτήν την κίνηση των Αλβανών που απέκτησαν και χρησιμοποιούν πλέον ένα «ελληνικό» όνομα;

Ελεύθερη απάντηση

Μετά από περίπου 30 χρόνια στην Ελλάδα, κατά πόσο πιστεύετε ότι οι Αλβανοί έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία;

Καθόλου

Ελάχιστα

Λίγο

Πολύ

Πάρα πολύ

Με την πάροδο των ετών, άλλαξε η άποψή σας για τους Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα; (Αιτιολογήστε την απάντησή σας)

Ελεύθερη απάντηση

Κάνετε παρέα (εσείς ή τα παιδιά σας) με παιδιά Αλβανών μεταναστών;

Ναι

Όχι

Με ποιο από τα παρακάτω πιστεύετε ότι έχουν περισσότερα κοινά τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα;

Με τα παιδιά των Αλβανών στην Αλβανία

Με τα παιδιά των Ελλήνων στην Ελλάδα

Πιστεύετε ότι ένας άνθρωπος έχει αποκλειστικά μία εθνική ταυτότητα ή μπορεί να έχει και διπλή (να αισθάνεται π.χ. Ελληνοαμερικανός);

Η ταυτότητα του ανθρώπου είναι μία και μοναδική

Ο άνθρωπος μπορεί να έχει και διπλή εθνική ταυτότητα

Πιστεύετε ότι ένας άνθρωπος μπορεί να αισθάνεται ταυτόχρονα και Έλληνας και Αλβανός;

Ναι

Όχι

Ποια είναι η γνώμη σας για τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα και δηλώνουν Έλληνες αλβανικής καταγωγής;

Ελεύθερη απάντηση

Πώς θα βλέπατε ένα παιδί Αλβανών μεταναστών που δηλώνει Έλληνας/Ελληνίδα αλβανικής καταγωγής να είναι μέλος της ελληνικής Βουλής;

Ελεύθερη απάντηση